

รายงานการวิจัย

เรื่อง

นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของ
จังหวัดเลย

Ecology culture, Concept and Management for the Sustainable
Development in Loei Province

โดย

พระมหาประพันธ์ สิริปัญญา,ดร.

ดร.จิรกิตต์ภณ พิริยสุวัฒน์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รหัสโครงการ MCU RS 610760134

รายงานการวิจัย

เรื่อง

นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของ
จังหวัดเลย

Ecology culture, Concept and Management for the Sustainable
Development in Loei Province

โดย

พระมหาประพันธ์ สิริปัญญา,ดร.

ดร.จิรกิตต์ภณ พิริยสุวัฒน์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รหัสโครงการ MCU RS 610760134

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Ecology culture, Concept and Management for the Sustainable
Development in Loei Province

By

PHRAMAHA PRAPHAN SIRIPANYO, Ph.D.

Dr.JIRAKITPON PHIRIYASUVAT

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Loei Buddhist College

B.E. 2560

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610760134

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อผลงาน:	นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย
ผู้วิจัย:	พระมหาประพันธ์ สิริปัญญา,ดร. ดร.จิริกิตต์ภณ พิริยสุวัฒน์
ส่วนงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย
ปีงบประมาณ:	๒๕๖๐
ทุนอุดหนุนวิจัย:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการนิเวศวิทยา พัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรม และวิเคราะห์หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัด ใช้ระเบียบแบบแผนวิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๒๐ รูป/คน

ผลการศึกษาพบว่า ๑) รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย ปัจจุบันมีการจัดการรูปแบบหลัก ๓ ด้าน ได้แก่ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ๒) การพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรม พบว่าภาครัฐควรประกาศนโยบายให้ชัดเจนและให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมการตัดสินใจในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้งบประมาณการบำรุงอย่างต่อเนื่อง และ ๓) หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย พบว่า ภาครัฐควรปลูกฝังหลักทางพระพุทธศาสนาให้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ มีการดูแลระบบนิเวศให้ยั่งยืน ส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วม ให้ความสำคัญกับวัดในฐานะต้นแบบและแหล่งเรียนรู้ที่ดีให้กับชุมชนเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้เรื่องนิเวศวิทยา วัฒนธรรม และการจัดการเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: นิเวศวิทยา, วัฒนธรรม, การจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน, จังหวัดเลย

Research Title: Ecology culture, Concept and Management for the Sustainable Development in Loei Province

Researcher: PHRAMAHA PRAPHAN SIRIPANYO, Ph.D.
Dr.JIRAKITPON PHIRIYASUVAT

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Loei Buddhist College

Fiscal Year: 2560/2018

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The research titled “Ecology culture concept and management for sustainable development of Loei Province” was aimed to: 1) study ecologically environmental management models, 2) develop policy and cultural ecological driving mechanisms, and 3) analyze cultural ecological and sustainable development, in Loei province. The methodological technique used in this study was qualitative action research, the participants and samplings 20 monks total.

The research findings suggested: 1) ecologically environmental management models of Loei Province are currently available in 3 aspects which are Social Economy and Environment Models, 2) developed policy and cultural ecology driving mechanisms; public sector must clarify what participation and decision making in systematically environmental development they should be in, budgeting continually. 3) cultural ecology and sustainable development of Loei Province, public sectors should cultivate Buddhism approaches to be mindfulness of living, sustainable care of ecology, promotion to community to participate in conservation and give precedence to temples as the learning sources models for communities for learning and education of ecology, culture, management approaches for future sustainable development.

Keywords: Culture, Ecology, Loei Province, Management for Sustainable Development

กิตติกรรมประกาศ

รายงานวิจัย เรื่อง “นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย” ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สำเร็จลงสู่ดวงลงได้ด้วยความสะดวก และคำแนะนำเป็นอย่างดีจากคณะผู้ทรงคุณวุฒิจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้วิจัยขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่ง

ขอขอบคุณ พระสิริรัตนเมธี ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย พร้อมให้ความอนุเคราะห์ ในทุกด้าน ด้วยดีตลอดมา

ขอขอบคุณเจริญพร เจ้าหน้าที่ ทากรูป /คน คอยสนับสนุนด้านงานเอกสาร ข้อมูล และอำนวยความสะดวกให้ในงานวิจัย ขอขอบคุณ พระคุณเจ้า กัลยาณมิตรที่อำนวยความสะดวกและให้ข้อมูลเชิงลึกในทุกมิติ และเจริญพร ท่านคณะกรรมการหมู่บ้านทุกท่านที่ยินดีให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์จนงานวิจัยสำเร็จลง ในการลงเก็บข้อมูลในพื้นที่ เพื่อทำการวิจัยสำเร็จตามวัตถุประสงค์

ขอขอบคุณนักวิชาการทุกท่านเจ้าของผลงานที่ผู้วิจัยได้นำมาอ้างอิงและกล่าวถึง ซึ่งนำไปสู่การตกผนึกทางความคิด และหวังว่าการศึกษางานวิจัยครั้งนี้จะเป็นจุดเริ่มต้นอันที่จะเกิดปัญญาแก่ผู้ที่ให้ความสนใจค้นคว้าอันก่อจะประโยชน์สู่สังคมและประเทศชาติต่อไป

พระมหาประพันธ์ สิริปัญญา,ดร.

หัวหน้าโครงการ

ธันวาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
สารบัญ.....	ง
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ปัญหาการวิจัย	๔
๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๕ ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย	๖
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๒.๑ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับนิเวศวิทยาวัฒนธรรม	๗
๒.๒ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน.....	๔๓
๒.๓ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวปฏิบัติในด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรม	๕๗
๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๖๓
๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๗๓
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๗๔
๓.๑ พื้นที่ดำเนินการ.....	๗๔
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	๗๔

๓.๓ เครื่องมือในการดำเนินการวิจัย	๗๕
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๗๖
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๗๗
๓.๖ ระยะเวลาการวิจัย	๗๗
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	๗๘
๔.๑ ตอนที่ ๑ ผลการวิเคราะห์รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชน ตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย	๗๘
๔.๒ ตอนที่ ๒ ผลการวิเคราะห์การพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยา วัฒนธรรมของจังหวัดเลย.....	๘๑
๔.๓ ตอนที่ ๓ อภิปรายผลการวิเคราะห์หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับ การพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัด ที่มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน	๘๗
๔.๔ ตอนที่ ๔ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๙๐
๔.๕ ตอนที่ ๔ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๙๒
บทที่ ๕ สรุปผล อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ.....	๙๔
สรุปผล	
ตอนที่ ๑ สรุปผลการวิเคราะห์รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลัก นิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย	๙๖
ตอนที่ ๒ ผลการวิเคราะห์การพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของ จังหวัดเลย	๑๐๐
ตอนที่ ๓ ผลการวิเคราะห์หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัด ที่มีความ เหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน	๑๐๑
อภิปรายผล	
ตอนที่ ๑ อภิปรายผลการวิเคราะห์รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลัก นิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย	๑๐๓

ตอนที่ ๒ อภิปรายผลการวิเคราะห์การพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยา
วัฒนธรรมของจังหวัดเลย ๑๐๖

ตอนที่ ๓ อภิปรายผลการวิเคราะห์หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัด ที่มี
ความเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน ๑๑๐

ข้อเสนอแนะ

๑ ข้อเสนอแนะกระบวนการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนตามหลัก
นิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลย..... ๑๑๒

๒ ข้อเสนอแนะกลไกการขับเคลื่อนวิธีการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมชุมชน เพื่อนำไปใช้ใน
เชิงนโยบาย..... ๑๑๓

๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ๑๑๓

บรรณานุกรม ๑๑๕

ภาคผนวก..... ๑๒๒

ภาคผนวก ก บทความวิจัย..... ๑๒๒

ภาคผนวก ข รูปภาพกิจกรรมดำเนินการวิจัย..... ๑๓๕

ภาคผนวก ค แบบคัดแยกประเด็นสัมภาษณ์ / หนังสือเชิญ ต่างๆ..... ๑๓๙

ภาคผนวก ง แบบสรุปโครงการวิจัย ๑๔๓

ภาคผนวก จ หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์ ๑๕๐

ประวัติคณะผู้วิจัย ๑๕๒

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ในงานวิจัยฉบับนี้ ผู้เขียนได้อ้างอิงข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ โดยใช้อักษรย่อแทนชื่อเต็มคัมภีร์ตามระบบอ้างอิง เล่ม/ข้อ/หน้า ตัวอย่าง พระไตรปิฎกเล่มที่ ๙ ข้อ ๑๙ หน้า ๒๙ เป็นต้น ที.สี. (ไทย) ๙/๑๙/๕๐ หมายถึง ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พระไตรปิฎกเล่มที่ ๙ ข้อ ๑๙ หน้า ๕๐ เป็นต้น

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.(ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวิภังค์ (ภาษาไทย)
วิ.ม.(ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวรรค (ภาษาไทย)
วิ.จ.(ไทย)	=	วินัยปิฎก จุฬวรรค (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค (ภาษาไทย)
ที.ม.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)
ที.ปา.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค (ภาษาไทย)
ม.ม.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มุลปิณณาสก์ (ภาษาไทย)
ม.ม.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัณิมปิณณาสก์ (ภาษาไทย)
ม.อุ.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปรปิณณาสก์ (ภาษาไทย)
ส.ส.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค (ภาษาไทย)
ส.นิ.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค (ภาษาไทย)
ส.ข.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย ขันธวรรค (ภาษาไทย)
ส.สพ.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สหายตนวรรค (ภาษาไทย)
อง.เอกก.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.ติก.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต (ภาษาไทย)

อง.จตุกก.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิปาย (ภาษาไทย)
อง.สตุตท.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิปาย (ภาษาไทย)
อง.ทสก.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิปาย (ภาษาไทย)
ขุ.ธ.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท (ภาษาไทย)
ขุ.อุ.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน (ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตก (ภาษาไทย)
ขุ.สุ.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต (ภาษาไทย)
ขุ.เถร.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรคาถา (ภาษาไทย)
ขุ.ชา.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก (ภาษาไทย)
ขุ.ป.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค (ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.ปุ.(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก ปุคคลปัญญาต์ติ (ภาษาไทย)
อภิ.ก.(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ (ภาษาไทย)
อภิ.ย.(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก ยมก (ภาษาไทย)

บทที่ ๑ บทนำ

๑.๑ ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

ความเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในปัจจุบัน เป็นผลมาจากการพัฒนาสมัยใหม่ นอกจากจะก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าแก่มนุษยชาติอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อนแล้ว ส่วนหนึ่งยังก่อให้เกิดผลกระทบต่อมนุษย์และธรรมชาติอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อนเช่นกัน สภาพเช่นนี้ได้กลายเป็นที่มาของวิกฤตการณ์ของโลก ทำให้โลกต้องประสบกับ “ความยับเยิน” จนต้องพยายามแสวงหา “ความยั่งยืน” ในปัจจุบัน การแสวงหาแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) จึงเป็นแนวคิดสำคัญอย่างหนึ่งที่ถูกนำเสนอเพื่อที่จะเยียวยารักษาวิกฤตการณ์ของโลก อย่างไรก็ตาม แนวความคิดเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนนี้ก็มีผู้เสนอในมิติต่างๆ ที่แตกต่างกันออกไป พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นแหล่งที่มาของแนวทางในการพัฒนามนุษย์และสังคมที่สำคัญอย่างหนึ่ง จึงน่าจะเป็นอีกมิติหนึ่งที่จะช่วยก่อให้เกิดกระบวนการค้นคว้าใหม่ในการแสวงหาความยั่งยืนได้ เพราะพระพุทธศาสนาไม่เพียงแต่จะให้ความสำคัญกับมนุษย์ในฐานะองค์ประกอบของความยั่งยืนเท่านั้น หากแต่ให้ความสำคัญกับองค์ประกอบอื่นๆ คือ มนุษย์ ธรรมชาติ และสังคมอย่างเชื่อมโยงประสานกันเป็นระบบ

พระพุทธศาสนามีปรัชญา และคำสอนที่เน้นความตระหนัก และมีความเมตตาต่อชีวิตทั้งมวล แต่ที่ผ่านมา ชีวิตสัตว์ พืชพรรณ ทรัพยากรทางธรรมชาติ เป็นต้น ถูกทำลายลงอย่างรวดเร็ว อันเป็นผลมาจากความโง่เขลา ความโลภ และการขาดความเคารพต่อโลก วิกฤตการณ์ทางสิ่งแวดล้อมที่เราเผชิญอยู่ทุกวันนี้ ต้องการความช่วยเหลือที่เร่งด่วน แต่การมุ่งเน้นคุณค่าด้านจิตวิญญาณของมนุษย์มิได้หมายความว่าละเลยบทบาทของวิทยาศาสตร์ แต่วิทยาศาสตร์มีขอบเขตอยู่กับสภาพของโลก ในขณะที่พุทธศาสนาเป็นแหล่งคุณค่าของมนุษย์ และทุกวันนี้ ประชาชนจำนวนมากรู้สึกว้า นอกเสียจากปัจเจกชนและค่านิยมทางสังคมจะได้รับการกระตุ้น เมื่อนั้นเราจึงจะเริ่มแก้ปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ได้ในวิถีทางที่มีผลต่อชีวิตบนโลก ทั้งปัจจุบันและอนาคต^๑ การแสวงหาความยั่งยืนจากมิติทางด้านพระพุทธศาสนาดังกล่าวจะชัดเจนมากยิ่งขึ้น เมื่อพิจารณาจากบริบทของสังคมไทยที่ได้พัฒนาประเทศก้าวเข้าสู่ความเป็นสังคมสมัยใหม่ตามแบบอย่างตะวันตก และในปัจจุบันได้ก้าวไปสู่ภาวะที่เรียกว่า “การพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน” การที่สังคมไทยจะก้าวไปสู่ความยั่งยืนได้นั้น จึงต้องหันมาให้ความสำคัญกับรากฐานเดิมของสังคมไทย คือ พระพุทธศาสนา อันเป็นรากฐานที่ให้ความสำคัญกับระบบคุณค่า และวิถีการปฏิบัติที่เชื่อมโยงมนุษย์เข้ากับธรรมชาติแวดล้อมและสังคมอย่างเป็นระบบ

สังคมไทย ในรอบ ๔ - ๕ ทศวรรษที่ผ่านมาที่มีการเร่งรัดและพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจไปตามแนวโน้มของอสังคตประเทศ ได้ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานต่อวิถีชีวิตของคนไทยทั่วไป

^๑ ประเวศ อินทองปาน, “พระพุทธศาสนากับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม”, <<http://www.philos-reli.human.ku.ac.th>>, ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.

ยิ่งในยุคปัจจุบันที่โลกกว้างไกลไร้พรมแดนจนกลายเป็นชุมชนหรือเหมือนเป็นหมู่บ้านอันเดียวกัน แทนที่ผู้คนในสังคมจะอยู่ร่วมกันด้วยดีโดยความสงบเรียบร้อยและปกติสุข แต่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วไป กลับปรากฏในทางตรงกันข้ามและดูจะรุนแรงกว่าเดิมด้วยซ้ำไป ผู้คนในยุคใหม่ยังมีจิตใจที่คับแคบ ต่างฝ่ายต่างแบ่งแยกและแก่งแย่งกันมากขึ้น แต่ละฝ่ายต่างมุ่งหาผลประโยชน์ให้แก่ตนและพรรคพวก มุ่งรักษาและเสริมอำนาจความยิ่งใหญ่ของตน ทะเลาะวิวาทกันและทำร้ายกันอย่างรุนแรงทั้งในระดับ บุคคล ชุมชน และประเทศชาติ ทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า “โลกสากล แต่คนยิ่งสาครรรจ์” ผลจากการใช้ แนวทางการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก่สังคมไทยอย่างมากในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม สังคมและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งกระบวนการของความเปลี่ยนแปลงมีความสลับซับซ้อนจนยากที่จะอธิบายในเชิงสาเหตุและผลลัพธ์ได้ เพราะการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดต่างเป็นปัจจัยเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน สำหรับผลของการพัฒนาในด้านบวกนั้น ได้แก่ การเพิ่มขึ้นของอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ความเจริญทางวัตถุ และสาธารณูปโภคต่างๆ ระบบสื่อสารที่ทันสมัย หรือการขยายปริมาณและกระจายการศึกษาอย่างทั่วถึงมากขึ้น แต่ผลด้านลบเหล่านี้ส่วนใหญ่กระจายไปถึงคนในชนบท หรือผู้ด้อยโอกาสในสังคมน้อย แต่ว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้เกิดผลลบติดตามมาด้วย เช่น การขยายตัวของรัฐเข้าไปในชนบท ได้ส่งผลให้ชนบทเกิดความอ่อนแอในหลายด้าน ทั้งการต้องพึ่งพิงตลาดและพ่อค้าคนกลางในการส่งสินค้าทุน ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และการรวมกลุ่มกันตาม ประเพณีเพื่อการจัดการทรัพยากรที่เคยมีอยู่แต่เดิมแตก สลายลง ภูมิความรู้ที่เคยใช้แก้ปัญหาและสั่งสมปรับเปลี่ยนกันมาถูกลืมเลือนและเริ่มสูญหายไป^๒

แนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในทางพระพุทธศาสนานั้นมองว่า สรรพสิ่งทั้งหลายในโลก ล้วนมีความสัมพันธ์ต่อกันและกัน สิ่งมีชีวิตย่อมมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบข้างทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต เพื่อให้เกิดการดำรงอยู่ที่มีความสมดุลตามธรรมชาติ และมองว่าสรรพสิ่งในตัวเองและสิ่งรอบข้างนั้นเป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบต่างๆ ที่มาบรรจบกันแล้วก่อรูปและสร้างกระบวนการจนเป็น ข่ายใยชีวิตที่ปรากฏอัตลักษณ์หรือภาพแห่งความเคลื่อนไหวที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ สรรพสิ่งในตัวเองและสิ่งต่างๆ ในโลกและสากลจักรวาลนั้น เกิดขึ้นด้วยการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันไม่มีสิ่งใดจะเกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว ทุกสิ่งมีที่มา มีที่ไป มีเหตุ มีปัจจัย เมื่อเหตุและปัจจัยเกิดขึ้นพร้อมกันอย่างเกื้อกูล ย่อมเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดสิ่งใหม่ และสิ่งใหม่ก็สร้างเส้นทางการเชื่อมโยงกับสิ่งเก่าและสรรพสิ่งอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ทุกอย่างเป็นกระบวนการที่โยงใย สลับซับซ้อน เป็นเครือข่ายที่เชื่อมโยงจากสิ่งเล็กๆ และภายในสิ่งเล็กๆ ก็มีการเกาะเกี่ยวกันอย่างน่าอัศจรรย์ เนื่องจากทุกครั้งที่มีการตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน ต้องมีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อ ในทางลบต่ออนาคต การพัฒนาที่ยั่งยืนจึงเป็นแนวคิดในการแก้ปัญหา โดยการพัฒนาอย่างอนุรักษ์ ธรรมชาติไว้ในลักษณะที่เป็นส่วนรวมหรือมหภาค คือ หากมีความจำเป็นที่จะดำเนินการให้กระทบต่อ คุณภาพสิ่งแวดล้อมในทีใดทีหนึ่ง ก็จะต้องเสริมสร้างคุณภาพสิ่งแวดล้อมในอื่นๆ เป็นการชดเชย เพื่อให้ในแง่มหภาคของคุณภาพสิ่งแวดล้อมคงอยู่ได้ดังเดิม ผลของการวิจัยนี้ทำให้เกิดภาพชัดเจนของ การเปลี่ยนแปลงนิเวศวัฒนธรรมของท้องถิ่นโดยเป็นผลมาจากกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันทำให้นักวิจัย

^๒ จิรจิตต์ภณ พิริยสุวัฒน์ และคณะ, *ข้าวบรรมสุข*, (เลย: โรงพิมพ์บ้านนาอ้อ, ๒๕๖๑), หน้า ๑-๒.

จากภายนอกและภายในสามารถวิเคราะห์ให้เห็นภาพจนของการเปลี่ยนแปลงในท้องถิ่นที่เรียกว่า “นิเวศวัฒนธรรม” อันมีปัจจัยมาจากการรุกรานของนิเวศการเมืองที่มาจากภายนอกในรูปแบบต่างๆ โดยนิเวศวัฒนธรรมของพื้นที่ศึกษาทั้ง ๕ ท้องถิ่นมีลักษณะคล้ายกันคือ เป็นเรื่องของสังคมชายแดน-ชายขอบ” ที่มีทั้งตำแหน่งทางภูมิศาสตร์อยู่ในพื้นที่ชายแดนและเป็นกลุ่มชนที่เป็นชายขอบของสังคมมหาชนที่เน้นความเป็นคนไทย ซึ่ง ผลจากการศึกษาวิจัยคือการบอกเล่าชีวิตวัฒนธรรมจากคนภายในท้องถิ่นให้แก่สังคมมหาชนได้รับรู้ และนี่คือ “เสียงจากสังคมชายแดน-ชายขอบ” โดยเป็นผลงานของนักวิจัยชาวบ้าน ได้แก่ ท้องถิ่นลุ่มน้ำหมันในเขตอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย “ผีกับพุทธ : ศาสนา และความเชื่อในสังคมชายขอบลุ่มน้ำหมัน”^๓ โดย บริเวณลุ่มน้ำหมัน มีด่านซ้ายเป็นเมืองด่านเพราะตั้งอยู่บนเส้นทางคมนาคมจากหลวงพระบางมายังลำน้ำเหือง และลำน้ำหมัน พื้นที่สองฝั่งน้ำเป็นหุบเขา มีที่ลุ่มเหมาะแก่การปลูกข้าว ชีวิตและวัฒนธรรมของคนด่านซ้าย เป็นสังคมเรียบง่ายมีดุลยภาพทั้งมิติทางวัตถุและจิตวิญญาณ และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นไปอย่างช้าๆ อัตลักษณ์ที่สำคัญของด่านซ้ายและลุ่มน้ำหมัน คือมีการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรโดยการใช้พัดหรือระหัดวิดน้ำ มีการถือผีและสถาบันกวนจำ ปัญหาที่เกิดจากการเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจและการเมือง ได้แก่ความขัดแย้งในเรื่องสิทธิในการดูแลพระธาตุเจดีย์ศรีสองรักษ์ และการสนับสนุนให้คนมาเที่ยวประเพณีผีตาโขนโดยขาดความรู้ ความเข้าใจ หากมองปัญหาตามแนวพระพุทธศาสนาก็พบว่าขณะนี้ ธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม กำลังมีปัญหาซึ่งอาจจะเพิ่มความรุนแรงขึ้นทุกวันจนถึงขั้นวิกฤตขึ้นไม่วันใดก็วันหนึ่ง ชีวิตมนุษย์ตามพุทธทัศนะประกอบขึ้นมาจากธาตุ ดิน น้ำ ไฟ ลม ตามกฎธรรมชาติ ต้องอาศัย ธาตุ ๔ ที่ส่งเข้าไปสู่ร่างกายและถ่ายถอดออกมาต้องบริสุทธิ์และสมดุล ร่างกายจึงจะดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุข ถ้าหากเสียดุลบ้างเล็กน้อย ร่างกายก็จะแสดงปฏิกิริยาออกมาในรูปของความอ่อนแอหรือป่วยไข้ ถ้ารุนแรงชีวิตจะแตกสลายทันที หากสิ่งแวดล้อมอยู่ในสภาวะปกติบริสุทธิ์ สดใสตามธรรมชาติ ชีวิตมนุษย์ก็จะพบกับความสุขสดชื่นไปด้วย แต่ถ้าเมื่อไรมีความแปรปรวนมากๆ ชีวิตมนุษย์ก็จะประสบทุกข์มากขึ้นภารกิจแห่งการร่วมกันเผชิญปัญหา การค้นหาสาเหตุของวงปัญหาและทางแก้ให้พบซึ่งมั่นใจว่าทางแก้มีอยู่ จึงมิใช่เป็นหน้าที่ของมนุษย์เพียงคนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่เป็นเรื่องของทุกชีวิต เพราะมันจะเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความดำรงอยู่และการล้มสลายแห่งมนุษยชาติ

ในด้านการดำรงอยู่ของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายนั้นพระพุทธองค์ตรัสว่าขึ้นอยู่กับธรรมชาติ คือ ระบบสิ่งแวดล้อม หากระบบนิเวศที่เป็นที่อยู่สูญเสียไปเมื่อไรชีวิตของมนุษย์และสัตว์ก็ไม่สามารถดำรงอยู่ได้เช่นกัน ธรรมชาติสามารถจะอยู่ได้โดยไม่มีมนุษย์ แต่มนุษย์จะมีชีวิตอยู่ไม่ได้หากปราศจากธรรมชาติ ด้วยเหตุที่พระองค์ทรงรู้จักและเข้าใจระบบนิเวศเป็นอย่างดีนี้เอง จึงมีหลักธรรมคำสอนหลายประการเพื่อให้มนุษย์หรือพระสงฆ์สาวกมีการดำรงอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเหมาะสม ให้มีการจัดการและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อให้สาวกของพระองค์ได้สำนึกในคุณและเห็นความสำคัญของธรรมชาติ ในการที่จะได้ช่วยกันรักษาปัจจัยทางธรรมชาติไว้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ ทรัพยากรธรรมชาติร่อยหรอ และสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว มีภาวะขยะล้นเมือง และการบริหารจัดการน้ำยังไม่เป็นระบบโครงข่ายที่สมบูรณ์ ในขณะที่ความเสี่ยงและผลกระทบที่เกิดจากสภาพภูมิอากาศผันผวนมีความรุนแรงมากขึ้น ทำให้กฎเกณฑ์ และกฎระเบียบของสังคมที่เกี่ยวข้องกับการ

^๓ ประชาไท, “โลกวันนี้”, <<https://www.prachatai.com/journal>>, ๔ มีนาคม ๒๕๖๐.

ใช้ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความเข้มงวดมากขึ้น ซึ่งส่วนหนึ่งสะท้อนถึงปัญหาการจัดการภาครัฐที่ ขาดประสิทธิภาพเพราะการบริหารจัดการยังขาดเอกภาพ และการปฏิรูปกฎหมายเพื่อพัฒนาประเทศยังล่าช้า^๕ การสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและยกระดับคุณภาพสิ่งแวดล้อม เน้นการรักษา และฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติ เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ สนับสนุนการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิตของประชาชน เร่งแก้ไขปัญหาวิกฤติสิ่งแวดล้อม เพื่อลดมลพิษที่เกิดจากการผลิต และการบริโภคพัฒนาระบบบริหารจัดการที่โปร่งใสเป็นธรรม ส่งเสริม การผลิต และการบริโภคที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เร่งเตรียมความพร้อมในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก และเพิ่มขีดความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ รวมทั้งบริหารจัดการเพื่อลดความเสี่ยงด้านภัยพิบัติทางธรรมชาติ สถานการณ์ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ฐานทรัพยากรธรรมชาติ ลดลงและเสื่อมโทรมเนื่องจากการใช้ประโยชน์เกินกว่าศักยภาพในการฟื้นตัวของระบบนิเวศ การบริหาร จัดการทรัพยากรน้ำยังขาดกระบวนการมีส่วนร่วมและการวิเคราะห์ประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจก่อนดำเนินการอย่างเป็นระบบ ขณะเดียวกันการเข้าถึง และการจัดสรรการใช้ประโยชน์ ทรัพยากรธรรมชาติยังไม่เป็นธรรม ก่อให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำ ความขัดแย้ง และข้อพิพาทในระดับพื้นที่ ระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชน นอกจากนี้ยังมีปัญหามลพิษที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของ ประชาชนและต้นทุนทางเศรษฐกิจ และก่อให้เกิดรูปแบบการผลิต และการบริโภคที่ไม่ยั่งยืน

การพัฒนาของประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาในด้านใดก็ตาม ผลลัพธ์สุดท้ายในด้านลบ มักจะตกอยู่กับชุมชนท้องถิ่น แต่ด้านบวกซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของรัฐบาล กลับถึงมือชุมชนชนบท ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศค่อนข้างจำกัด เพราะกระบวนการของการพัฒนาเหล่านั้น ให้ความสำคัญหรือนำหนักกับการเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมน้อยมาก และบางกรณีการมีส่วนร่วมที่เปิดให้ก็มักจะเป็นช่วงปลายของโครงการหรือใกล้จบโครงการแล้ว จนชุมชนไม่อาจจะเตรียมตัวเตรียมใจรับสถานการณ์ได้ทัน เพราะเนื่องมาจากขาดองค์ความรู้ ข้อมูล และทักษะ ที่พร้อมจะรับผลพวงอันเกิดจากการพัฒนาได้ แทนที่การพัฒนาจะเป็นประโยชน์ แต่กลับเป็นผลเสียแก่คนหมู่มากในชุมชน ซึ่งถือว่าการพัฒนาแบบไม่ยั่งยืน

๑.๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย
๒. เพื่อพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลย
๓. เพื่อวิเคราะห์หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย

^๕ สรุปรสาระสำคัญ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, ๒๕๖๐), หน้า ๕-๖.

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑. รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลยเป็นอย่างไร

๒. แนวทางการพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลยเป็นอย่างไร

๓. ผลการวิเคราะห์หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลยเป็นอย่างไร

๑.๓.๑ ขอบเขตการวิจัย

๑) **ขอบเขตด้านเนื้อหา** มุ่งเน้นการศึกษาแนวคิด หลักการหลักคำสอนและแนวปฏิบัติในการจัดการสิ่งแวดล้อมและหลักนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนาสภาพปัญหา สาเหตุ พฤติกรรมด้านสิ่งแวดล้อมของพระสงฆ์/บุคลากรภายในวัดและชุมชนรูปแบบและกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนา การพัฒนาระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนา และการบูรณาการหลักนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาเชิงอนุรักษ์โดยการมีส่วนร่วมของวัดและชุมชนในจังหวัดเลย

๒) **ขอบเขตด้านพื้นที่ ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง** เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงปฏิบัติการ โดยมีการศึกษาวิเคราะห์ทั้งในเชิงพื้นที่และเอกสาร ดังนั้น จึงกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างในลักษณะของวัดและชุมชน ที่สนใจและมีกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนา โดยมีกระบวนการทำงานร่วมกันของวัด ชุมชน ในลักษณะต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมและสังคมในเชิงอนุรักษ์ โดยมีพื้นที่ศึกษานำร่องจำนวน ๔ อำเภอในจังหวัดเลย

โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างในลักษณะของตัวแทนแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม ได้แก่ ๑) กลุ่มตัวอย่างของอำเภอด่านซ้าย ๒) อำเภอภูเรือ ๓) อำเภอเชียงคาน ๔) อำเภอวังสะพุง จำนวนประชากร ๔ อำเภออำเภอละ ๕ รูป/คน รวมเป็น ๒๐ รูป/คน

๑.๓.๒ ขั้นตอนการวิจัย

๑) **รูปแบบการวิจัย** การวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและเอกสารโดยเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อประมวลองค์ความรู้ ศึกษาแนวคิด หลักการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนา จากคำภีร์ จากเอกสารที่เกี่ยวข้องรวมถึงการเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย และการจัดเวทีวิชาการของชุมชนต่างๆ และภาคที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

๒) **ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง** เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงปฏิบัติการ โดยมีการศึกษาวิเคราะห์ทั้งในเชิงพื้นที่และเอกสาร ดังนั้น จึงกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างในลักษณะของวัดและชุมชน ที่สนใจและมีกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรม โดยมีกระบวนการทำงานร่วมกันของวัด ชุมชน ในลักษณะต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมและสังคมในเชิงนิเวศชุมชน โดยมีพื้นที่ศึกษานำร่องจำนวน ๔ พื้นที่ๆ ละ ๕ รูป/คน

โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างในลักษณะของตัวแทนแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม ได้แก่ ๑) กลุ่มตัวอย่างของอำเภอด่านซ้าย ๒) อำเภอภูเรือ ๓) อำเภอเชียงคาน ๔) อำเภอวังสะพุง จำนวนประชากร ๔ อำเภออำเภอละ ๕ รูป/คน รวมเป็น ๒๐ รูป/คน

๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑. นิเวศวิทยาวัฒนธรรม หมายถึง ความสัมพันธ์แบบวงจร ซึ่งเอื้อให้เกิดความเข้าใจต่อแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม

๒. การจัดการสิ่งแวดล้อม หมายถึง การดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้สิ่งที่อยู่รอบๆ ตัวมีผลดีต่อคุณภาพชีวิต

๑.๕ ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย

๑. ได้ทราบถึงสภาพปัญหา สาเหตุด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดและชุมชนในจังหวัดเลยที่จะนำไปสู่การจัดการด้านสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม

๒. ได้มีการพัฒนารูปแบบและกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดและชุมชนในจังหวัดเลยตามหลักนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนา

๓. ได้มีการพัฒนาระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนาของวัดและชุมชนในจังหวัดเลย

๔. ได้มีการบูรณาการหลักนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนาในการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ของวัดและชุมชนในจังหวัดเลย

๕. ได้แนวทางการพัฒนาชุมชนเชิงนิเวศ (Eco-community) ที่อาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและเจ้าของพื้นที่ในลักษณะของสังคมวิทยาศาสนา

๖. ได้เอกสารงานวิจัยเพื่อเผยแพร่ต่อหน่วยงานท้องถิ่น ระดับชาติ และองค์กรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย ผู้วิจัยมุ่งศึกษา หลักคำสอนพระพุทธศาสนาที่ให้ความสำคัญกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมวิถีชีวิตกับธรรมชาติ พัฒนาพฤติกรรมและจิตใจต่อการดำรงชีวิตในมิติต่างๆ ทั้งการเรียนรู้ และการพึ่งพาอาศัย การพัฒนาจิตใจเพื่อให้เข้าถึงหลักสัจธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย โดยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตามลำดับ ดังนี้

- ๒.๑. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับนิเวศวิทยาวัฒนธรรม
 - ๒.๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับนิเวศวิทยาวัฒนธรรม
 - ๒.๑.๒ ความหมายด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรม
 - ๒.๑.๓ หลักการด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรม
 - ๒.๑.๔ ประเภทนิเวศวิทยาวัฒนธรรม
 - ๒.๑.๕ องค์ประกอบของนิเวศวิทยาวัฒนธรรม
- ๒.๒. แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
 - ๒.๒.๑ ความหมายของการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
 - ๒.๒.๒ รูปแบบของแนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
 - ๒.๒.๓ ความสำคัญของแนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
- ๒.๓. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวปฏิบัติในด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรม
 - ๒.๓.๑ ความสำคัญของแนวปฏิบัติในด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรม
 - ๒.๓.๒ รูปแบบแนวปฏิบัติในด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรม
- ๒.๔. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - ๒.๔.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวปฏิบัติในด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรม
 - ๒.๔.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนิเวศวิทยาวัฒนธรรม
 - ๒.๔.๓ งานวิจัยเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
 - ๒.๕. กรอบแนวคิดในการทำวิจัย

๒.๑. แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

ประวัติความเป็นมาของศาสตร์ทางนิเวศวิทยา เริ่มมาจาก Carl Luwig Willdenow (๑๗๖๕-๑๘๑๒) ซึ่งเป็นชัยพฤกษ์ภูมิศาสตร์ ที่ได้กล่าวไว้ว่า สภาพภูมิอากาศที่เหมือนกันจะให้สังคมพืชที่เหมือนกันด้วยแม้ว่าจะอยู่ห่างไกลกันสักเพียงใด ต่อมา Fridrich Heinrich Alexander von Humboldt (๑๗๖๙-๑๘๕๙) ได้รับแนวคิดนี้พร้อมทั้งได้มีโอกาสเดินทางไปในที่ต่างๆ ของโลกรวมถึงสหรัฐอเมริกา และแต่งตำราทางพฤกษศาสตร์ขึ้นภายใต้ชื่อว่า Voyage aux regions equinoxiales

และเริ่มนำคำว่า association เข้ามาจำแนกกลุ่มพืชคลุมดินโดยอาศัยหลักจากภาพลักษณ์ภายนอก ในยุคต่อมา Schouw (๑๗๘๙-๑๘๕๒) ได้จัดตั้งระบบการตั้งชื่อ association ขึ้นจากการอาศัยชื่อสกุล (genus) ของไม้เด่นในสังคมและเพิ่มคำว่า etum เข้าไปเป็นคำลงท้าย ส่วน Anton Kerner von Marilaun (๑๘๓๑-๑๘๙๘) เป็นผู้ที่ให้ความสนใจในเรื่องของการทดแทนของสังคมพืชและยังได้กล่าวถึงลักษณะของพืชที่แสดงออกบางอย่างว่าส่วนหนึ่งเนื่องมาจากพันธุกรรมและอีกส่วนหนึ่งมาจากปัจจัยแวดล้อม ส่วน August Grisebach (๑๘๑๔-๑๘๗๙) มีผลงานส่วนใหญ่ในด้านการจัดจำแนกสังคมพืชและได้ทำการบรรยายสังคมพืชนั้นๆ ไว้มากมายโดยเฉพาะจากภาพลักษณ์ภายนอกที่มองเห็น ด้วยตาเปล่า ส่วน Alphonse Louis Pierre Pyramus De Candolle (๑๘๐๖-๑๘๙๓) ได้สร้างผลงานที่เด่นในเรื่อง กฎการกระจายของสังคมพืชโดยเน้นที่อุณหภูมิเป็นปัจจัยสำคัญ ได้ทำการรวบรวมข้อมูลด้านสภาพทางภูมิอากาศจากสังคมพืชต่างๆ เกือบทั่วโลกซึ่งต่อมา Koppen ได้ใช้ในการจัดจำแนกภูมิอากาศของโลกที่ยังเป็นที่นิยมใช้กันอยู่ในปัจจุบัน (Gates, ๑๙๗๒)^๕

พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นเป็นเวลา กว่า ๒,๖๐๐ ปี มาแล้ว เดิมทีเดิวนั้น พระพุทธศาสนา เกี่ยวข้องกับการแสวงหาวิถีกำจัดทุกข์ของมนุษย์จึงไม่ได้เน้นโดยตรงเรื่องแนวปฏิบัติต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะปัญหาทางสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหายุคปัจจุบัน สมัยพุทธกาลไม่มีปัญหานี้ ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมยังบริสุทธิ์ สะอาด ทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ อุดมสมบูรณ์ พระพุทธเจ้า และพระสาวกทั้งหลายใช้ชีวิตใกล้ชิดกับธรรมชาติอย่างแนบแน่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่เคยปรากฏหลักฐานใดๆ ว่าเบียดเบียน ช่วงชิงทรัพยากรธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์มาสร้างประโยชน์ในทางวัตถุเพื่อตนเองหรือเพื่อพระศาสนาเลย ในทางตรงกันข้ามกลับอาศัยใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้นด้วยความซาบซึ้งในคุณค่า และมีจิตใจในการถนอมรักษาอย่างสูงส่ง ถึงกระนั้นก็ตาม ในฐานะพระพุทธศาสนาเป็นปรัชญาชีวิตที่สมบูรณ์แบบที่สะท้อนในแง่มุมต่างๆ ของประสบการณ์ จึงเป็นไปได้ที่จะค้นหาหลักคำสอนเพื่อทำความเข้าใจและอนุรักษ์ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในทางพุทธศาสนา กิจกรรมทางเศรษฐกิจ หมายถึง การมีชีวิตที่ดีที่ประเสริฐ การผลิต การบริโภค และการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ ไม่ควรสิ้นสุดที่ตัวมันเองแต่ควรจะสิ้นสุดที่การพัฒนาความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของบุคคล สังคม และสิ่งแวดล้อม พระพุทธเจ้าทรงสอนให้คนดำเนินชีวิตให้สมดุลกับธรรมชาติโดยวิธีต่อไปนี้^๖

๑) การกินให้น้อย ท่านสอนให้กินเฉพาะเท่าที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ เพราะการทำดังกล่าว จะทำลายธรรมชาติน้อยลง ซึ่งจะช่วยลดมลภาวะลงด้วย

๒) การอยู่อย่างผสมกลมกลืนกับธรรมชาติ คนและสิ่งมีชีวิตอื่นๆ อยู่ภายใต้กฎของธรรมชาติ อันได้แก่ การเกิด แก่ เจ็บ ตาย ถ้าทุกชีวิตอยู่ด้วยกันอย่างกลมกลืน เขาก็จะไม่ไปรบกวนสิทธิของผู้อื่น

๓) การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาด พระพุทธเจ้าสอนให้คนใช้ธรรมชาติในการพัฒนาจิตใจ พฤติกรรม และศีลธรรมของตนเอง ดังนั้นคนต้องเรียนรู้การใช้ทรัพยากรอย่างฉลาด

^๕ คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระพุทธศาสนากับนิเวศวิทยา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๑.

^๖ ประเวศ อินทองปาน, เอกสารประกอบการสอน ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๙), หน้า ๑๒.

เมื่อมนุษย์ประจักษ์ว่าการทำลายธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมมิใช่ประโยชน์สุข มาให้แก่ มนุษย์ฝ่ายเดียวที่เคยเข้าใจกัน แต่จะนำความหายนะและความทุกข์มาสู่มนุษย์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ก็พากันให้ความสนใจต่อปัญหานี้มากขึ้นเป็นพิเศษ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าปัญหาธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาของมนุษยชาติที่จะต้องเผชิญร่วมกัน ปัจจุบันนี้กระบวนการอนุรักษ์ธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมได้เริ่มเคลื่อนไหวกันทั่วโลกเพื่อร่วมกันแก้ปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่อย่างทุ้มเท็จจริงจัง แต่ ยังมีมนุษย์อยู่อีกจำนวนไม่น้อยที่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนตนเป็นหลัก มีความเห็นผิดยังคงตั้งหน้าตั้งตา กอบโกยผลประโยชน์เพื่อตนเองโดยการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง ไม่มีความรู้สึกถึง พิษภัยที่กำลังคืบคลานเข้ามา ไม่คิดช่วยแก้ปัญหา แต่ยังคงเพิ่มปัญหาอย่างไม่หยุดยั้ง นักอนุรักษ์ต้อง ต่อสู้กับปัญหาวิกฤตทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่หนักหน่วงรุนแรงแล้ว ยังจะต้องเผชิญกับมนุษย์ที่ ขาดจิตสำนึกซึ่งมีเครื่องมือทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนานาชนิด ไม่ว่าจะเป็นเงินทอง อำนาจ อิทธิพลหรือสิ่งอื่นๆ

๒.๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

ตั้งแต่ได้มีการปฏิวัติอุตสาหกรรมขึ้นในปี ค.ศ. ๑๗๗๐ เป็นต้นมา การขยายตัวของ เศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรมได้เป็นไปอย่างกว้างขวางทั่วโลก ประกอบกับการเพิ่มขึ้นของประชากรของ โลกอย่างรวดเร็ว สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติได้ถูกคุกคามและทำลายลงโดยการกระทำของมนุษย์จน เกิดมลพิษ (Pollution) และได้ส่งผลร้ายต่อมวลมนุษยชาติอย่างรุนแรงตามระยะเวลาที่ผ่านมา ปัญหาและ ความสูญเสียคุณภาพของสิ่งแวดล้อมมีท่าทีว่าจะเลวร้ายลงทุกวัน อันจะต้องระดมความคิด และการ กระทำช่วยกันแก้ไขทุกวันนี้ก็คือ^๗

๑) มลพิษทางอากาศ เกิดจากก๊าซหลายชนิด เช่น คาร์บอนมอนนอกไซด์ คาร์บอนได ออกไซด์ ออกไซด์ของไนโตรเจน สารไฮโดรคาร์บอนต่างๆ รวมทั้งอนุภาคบางชนิดและไอของตะกั่ว โรงงานอุตสาหกรรมและยานพาหนะ ยิ่งหนาแน่นมากเท่าไร มลพิษในอากาศก็เพิ่มมากขึ้น

๒) มลพิษทางน้ำ การที่น้ำในแม่น้ำลำคลองปัจจุบันเน่าเสีย มีแนวโน้มมากขึ้น เพราะ มนุษย์ได้ทิ้งขยะ สารเคมี ปุ๋ย ชากสัตว์ น้ำสกปรกจากโรงงาน ผงซักฟอก ฯลฯ มนุษย์จึงต้องเผชิญกับ น้ำไม่บริสุทธิ์ที่ตนใช้อย่างชีพ และมนุษย์ก็ยิ่งรู้ดีต่อไปว่า น้ำเป็นสิ่งสำคัญในชีวิตอย่างหนึ่ง และน้ำที่ตนใช้ ยังชีพกำลังจะเป็นพิษขึ้นทุกที แต่มนุษย์ก็ยังไม่หยุดยั้งในการทำน้ำให้เป็นพิษ เพราะความละเลย ความเห็นแก่ตัว มั่งง่าย และความไม่เอาใจใส่ของมนุษย์นั่นเอง แม่น้ำลำคลองต่างๆ จึงเน่าเหม็นเป็น จำนวนมาก

๓) มลพิษทางดิน การที่ดินเกิดภาวะมลพิษมีที่มาจากหลายสาเหตุ เช่น มูลของสัตว์ การใช้ ปุ๋ยเกินพอดี ตะกอนของเกลือ สารเคมี โดยเฉพาะขยะมูลฝอย ถ้ากองทิ้งไว้จะเกิดการสลายตัว ทำให้ เกิดสารอินทรีย์ และอนินทรีย์ พอฝนตกลงมาน้ำก็จะไหลไปบริเวณข้างเคียง สารต่างๆ ก็ตามไปด้วย ทำให้บริเวณนั้นมีพิษไปด้วย นอกจากนี้ขยะบางอย่างก็ยากต่อการทำลายหรือทำลายได้เพียงบางส่วน ถ้าทิ้งไว้ที่ใดก็มักจะคงอยู่ในสภาพเช่นนั้น ถ้าทิ้งลงตามท่อระบายน้ำ จะทำให้เกิดการอุดตัน ถ้าทิ้งลงใน

^๗ อ่างแล้ว, ประเวศ อินทองปาน, เอกสารประกอบการสอน ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะ มนุษย์ศาสตร์, หน้า ๖.

แม่น้ำลำคลองจะทำให้ตื่นเงินและเป็นอันตรายต่อเรือที่สัญจรไปมา สิ่งที่จะลายตัวยากที่กล่าวมา เช่น พลาสติก โลหะ ฝ้าย หนัง เป็นต้น

๔) มลพิษทางอุณหภูมิ โลกปัจจุบัน อากาศจะแปรปรวนไปจากอดีตมาก เพราะมนุษย์มีการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ ทั้งที่เป็นการเสริมสร้าง และทำลายมนุษย์ เช่น ระเบิดไฮโดรเจน การถางป่าตัดต้นไม้ หรือ การอยู่ในเมืองอย่างแออัดไม่มีต้นไม้ทำให้ฝนไม่ตก หรือความร้อนจากอุปกรณ์เครื่องใช้ต่างๆ เช่น ตู้เย็น เครื่องปรับอากาศ เครื่องจักรต่างๆ ตลอดจนความร้อนจากดวงอาทิตย์ เป็นต้น

นิเวศวิทยา วัฒนธรรม (cultural ecology) เป็นแนวคิดทางมานุษยวิทยาแนวหนึ่งที่สนใจศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม โดยเน้นถึงอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมว่าเป็นตัวกำหนดกระบวนการวิวัฒนาการทาง สังคมวัฒนธรรม จูเลียน สจิวัด (Julian Steward) นักมานุษยวิทยาอเมริกัน ได้อธิบายแนวความคิดแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมว่า เป็นการศึกษากระบวนการปรับตัวของสังคมภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการศึกษาวิวัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการปรับตัว (adaptation) ของสังคม แนวความคิดนี้มองสังคมในลักษณะเป็นพลวัตหรือเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงเป็นผลมาจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม โดยมีพื้นฐานสำคัญคือ เทคโนโลยีการผลิตโครงสร้างสังคม และลักษณะของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เป็นเงื่อนไข ปัญหาโลกร้อนขึ้น ชั้นโอโซนถูกทำลาย พืชและสัตว์หลายชนิดกำลังจะสูญพันธุ์ การเพิ่มขึ้นของประชากร การแพร่กระจายของมลภาวะและฝนกรด ปัญหาต่างๆ เหล่านี้กำลังรุมเร้าโลกของเราและทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ ในขณะที่กิจกรรมทางเศรษฐกิจก็ยังคงดำเนินไปตามปกติ ส่วนสาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความโลภซึ่งเป็นผลมาจากกระแสการพัฒนากิจกรรมทางเศรษฐกิจไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีอย่างเดียวกันไม่เพียงพอที่จะจัดการกับปัญหาที่โลกกำลังเผชิญอยู่ได้ ที่จริงแล้วความอวดดีของมนุษย์จะถูกควบคุมโดยความเชื่อของศาสนาต่างๆ ที่มีปรากฏอยู่บนโลกใบนี้นานมาแล้ว พระพุทธศาสนาสอนให้คนรักความสงบ และเชื่อว่าความเกลียดชังและอาวูชนนำไปสู่การทำลายล้างตนเองและผู้อื่น ความโลภ และความเห็นแก่ตัวนำไปสู่ความทุกข์ยาก ยิ่งไปกว่านั้นความเห็นแก่ตัวยังเป็นสาเหตุสำคัญของการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ดังคำกล่าวของท่านพุทธทาส ภิกขุ^๔ ที่ว่า “ทุกศาสนาต้องการหยุดความเห็นแก่ตัว เมื่อคนตกเป็นทาสของความเห็นแก่ตัว ไม่ต้องหวังว่าจะมีความสงบ พุทธศาสนิกชนที่แท้จริงต้องปฏิบัติตามคำสอนของศาสนาอย่างจริงจังและจริงจัง เมื่อนั้นเราจึงจะรักษาธรรมชาติไว้ได้ トラバใดที่คนยังมีความเห็นแก่ตัวอยู่ก็ไม่สามารถที่จะป้องกันการทำลายป่าที่เพิ่มขึ้นได้” นั่นคือ ธรรมชาติมีอยู่อย่างจำกัด แต่ความต้องการของมนุษย์มีไม่จำกัด การพัฒนาความคิดที่เป็นนามธรรมและ การติดต่อสื่อสารที่มีความสลับซับซ้อนสูงมากได้เปลี่ยนวิวัฒนาการของมนุษย์ไปอย่างสิ้นเชิง การติดต่อสื่อสารในโลกยุคเทคโนโลยีข่าวสารทำให้กลุ่มชนที่เคยแยกออกจากกัน กลายเป็นประชาคมโลกเดียวกัน ตามหลักการทางวิวัฒนาการแล้ว การเกิดสปีชีส์ใหม่จะต้องเริ่มต้นด้วยการแบ่งแยกแตกตัวของประชากรขนาดเล็กออกไป และพัฒนาการแตกต่างไปจากสปีชีส์เดิมในพื้นที่อื่น และกลายเป็นสปีชีส์ใหม่ที่สุุด ซึ่งในสถานการณ์ของโลกปัจจุบันไม่น่าจะมีความ

^๔ อ่างแล้ว, ประเวศ อินทองปาน, เอกสารประกอบการสอน ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์, หน้า ๒๐.

เป็นไปได้อีกต่อไป ขณะเดียวกัน เทคโนโลยีที่มนุษย์สร้างขึ้นทำให้การคัดเลือกตามธรรมชาติไม่มีอีกต่อไป เพราะเหตุผลที่ว่า ในอดีตสิ่งมีชีวิต ตัว/ต้น/สปีชีส์ ที่เหมาะสมที่สุดเท่านั้นจึงจะอยู่รอดและสืบพันธุ์ได้ต่อไป แต่ในขณะนี้มนุษย์ไม่ว่าจะแข็งแรงหรืออ่อนแอก็มีโอกาสอยู่รอดและสืบพันธุ์ใกล้เคียงกันเนื่องจากพัฒนาการทางแพทย์และสาธารณสุข มนุษย์เกือบทุกคนมีโอกาที่จะได้รับอาหาร ที่อยู่อาศัย และปัจจัยอื่นที่จำเป็นต่อการอยู่รอดของมนุษย์เท่าเทียมกัน ขณะเดียวกัน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีก็พัฒนาไปอย่างรวดเร็วไม่หยุดยั้ง ซึ่งหมายความว่า การเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงที่มีสาเหตุจากธรรมชาติอาจจะไม่จำเป็นต้องมีผลต่อกระบวนการวิวัฒนาการของมนุษย์ เช่น มนุษย์ไม่มีความจำเป็นต้องปรับรูปร่างภายนอกเพื่อให้อยู่รอดกับยุคน้ำแข็งที่อาจจะเกิดขึ้น เพราะมนุษย์สามารถใช้เทคโนโลยีป้องกันตัวเองจากความหนาวเย็นได้ ขณะเดียวกัน พันธุวิศวกรรมอาจจะพัฒนาถึงจุดที่ทำให้มนุษย์สามารถเลือกลักษณะของยีนได้ตามใจชอบ เพราะเมื่อวันที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๓ ได้มีการประกาศร่วมกันระหว่าง ดร.ฟรานซิส คอลลินส์ จากสถาบันวิจัยยีนมนุษย์แห่งชาติ ประเทศสหรัฐอเมริกา กับ ดร.เจ. เครก เวนเตอร์ จากบริษัทยีนเซเลรา ว่าได้ประสบความสำเร็จในการจำแนกหน่วยพันธุกรรมของมนุษย์จำนวนทั้งสิ้น ๓.๑ พันล้านหน่วยแล้ว ซึ่งนอกจากศักยภาพในการนำไปใช้ในการบำบัดรักษาโรคทางพันธุกรรมหรือโรคอื่นๆของมนุษย์แล้ว ปัจจุบัน นักวิทยาศาสตร์บางกลุ่มกำลังเริ่มตั้งคำถามหรือคิดว่า มนุษย์สามารถเปลี่ยนแปลงหน่วยทางพันธุกรรม มนุษย์ก็สามารถคัดเลือกและถ่ายทอดลักษณะที่พึงประสงค์ไปยังรุ่นต่อไปได้ ความเป็นไปได้ทางวิทยาศาสตร์จึงไม่ใช่ปัญหาอีกต่อไปส่วนที่เป็นปัญหาคือจริยธรรมว่า การกระทำดังกล่าวถูกต้องเหมาะสมหรือไม่เท่านั้น ซึ่งหมายความว่า วิวัฒนาการโดยการคัดเลือกตามธรรมชาติอาจจะถูกแทนที่ด้วยวิวัฒนาการจากการคัดเลือกของมนุษย์ชาติ แต่ท้ายที่สุดแล้ว สังคมที่สามารถจะทำการพิสูจน์ได้ก็คือ มนุษย์ปัจจุบันหรืออนาคต ไม่ว่าจะมีความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมก้าวหน้าไปถึงระดับใดก็ตาม มนุษย์ก็ยังคงจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมอย่างขาดไม่ได้โดยนัยเอง

การวิวัฒนาการปรากฏขึ้นมาบนโลกของมนุษย์ และพัฒนาการทางวัฒนธรรมมีความสำคัญไม่ใช่เฉพาะมิติและมุมมองในสังคมวิทยาเท่านั้น แต่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในมิติทางนิเวศเนื่องจากผลของมนุษย์ที่มีต่อชีวิตและสิ่งแวดล้อมทั้งหมด ผลของวิวัฒนาการและพัฒนาการทางวัฒนธรรมของมนุษย์กลายเป็นพลังที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งในความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งรวมถึงตัวมนุษย์เอง และเป็นพลังที่แตกต่างไปจากพลังอื่นๆ ที่เคยปรากฏขึ้นในช่วงเวลา ๔-๕ พันล้านปีในประวัติวิวัฒนาการของโลก จากจุดเริ่มต้นปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและกระบวนการในธรรมชาติส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญทั้งต่อสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพและกายภาพของโลกรวมทั้งสถานการณ์ดำรงอยู่ของมนุษย์ในระยะเริ่มต้นนี้ ผลกระทบเกิดเป็นเฉพาะพื้นที่จำกัดขอบเขต และมีผลต่อโลกโดยรวมน้อยมาก แต่เมื่อระดับปฏิสัมพันธ์ระหว่างสังคมมนุษย์กับธรรมชาติเพิ่มสูงขึ้น พร้อมกับการขยายตัวของประชากรมนุษย์ ผลกระทบก็ขยายมาตราความรุนแรงขึ้นตามลำดับจากระดับท้องถิ่นมาเป็นระดับประเทศ และกลายมาเป็นระดับโลกเหมือนในปัจจุบัน (และในอนาคตอาจจะกลายเป็นระดับจักรวาล เนื่องจากขยะอวกาศที่มนุษย์เอาไปทิ้งไว้ซึ่งเพิ่มขึ้นทุกที) ผลกระทบที่ขยายมาตราขึ้นเช่นนี้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตมนุษย์ต่อชีวิตอื่นๆ และบทบาทหน้าที่ของธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงของสังคมมนุษย์ที่เกิดขึ้นต่อธรรมชาติมาตามลำดับนี้ บางประการ

อาจจะมองว่าเป็นสิ่งที่พึงประสงค์ในมุมมองของมนุษย์ เช่น การทำเกษตรกรรมซึ่งจัดว่าเป็นระบบนิเวศที่มนุษย์สร้างขึ้น ที่มีผลต่อการเพิ่มความสามารถสูงสุดในการรองรับประชากรมนุษย์หรือการเปลี่ยนแปลงปัจจัยต่างๆ ที่มีผลทำให้ความยาวอายุขัยเฉลี่ยของมนุษย์เพิ่มสูงขึ้นจากประมาณ ๓๐ ปี เป็น ๗๖ ปี แต่ในขณะเดียวกัน วัฒนธรรมก็รับผิดชอบต่อความทุกข์ยากของมนุษย์ในสังคม ตัวอย่างเช่น ความรุนแรงในสังคม เช่น การรบราฆ่าฟัน โรคระบาด การแบ่งแยกชนชั้นในสังคม และยังเป็นสาเหตุสร้างความเสื่อมโทรมเสียหายต่อระบบนิเวศ ซึ่งเป็นระบบที่ทำหน้าที่สนับสนุนการดำรงอยู่ของชีวิตซึ่งรวมทั้งมนุษย์^{๙๙} มีหลักฐานยืนยันว่า มนุษย์ปัจจุบันในยุคเริ่มต้นดำรงชีวิตอยู่ด้วยการเก็บของป่า-ล่าสัตว์ อยู่ในระบบนิเวศแบบต่างๆ ตั้งแต่ป่าเขตร้อน พุ่มหญ้าเขตร้อน ทะเลทราย ป่าผลัดใบ และไม่ผลัดใบในเขตอบอุ่น ไปจนถึงเขตหนาวที่มีหิมะและน้ำแข็งปกคลุม ทั้งในซีกโลกเหนือและใต้ แต่ส่วนใหญ่แล้วพบว่าจะอาศัยอยู่ในบริเวณที่ดินฟ้าอากาศไม่รุนแรง อุณหภูมิไม่ร้อนหรือหนาวเกินไป และในพื้นที่ซึ่งดินอุดมสมบูรณ์ ในยุคเริ่มต้นนี้ไม่มีการตั้งถิ่นฐานถาวร อาจอยู่ในถ้ำธรรมชาติหรือสร้างเพิงพักแบบง่ายๆ พบหลักฐานว่า มนุษย์มีการสร้างที่พักซึ่งทำด้วยซุงที่มีอายุประมาณ ๓๐๐,๐๐๐ ปี มาแล้ว นอกจากนี้ สัตว์ในกลุ่มมนุษย์เช่น H. habilis^{๑๐๐} ก็น่าเชื่อว่าสร้างที่พักแบบง่าย ๆ ขึ้นเมื่อประมาณ ๒ ล้านปีที่แล้วถ้าพิจารณาจากมุมมองทางนิเวศวิทยาแล้ว มนุษย์ในยุคเริ่มต้นนั้นมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมเหมือนกับสัตว์ที่กินทั้งพืชและสัตว์อื่นๆ มนุษย์เป็นสัตว์ที่วิวัฒนาการจนไม่เฉพาะเจาะจงอีกต่อไป แต่สิ่งที่วิวัฒนาการเกิดขึ้นเฉพาะกับมนุษย์แต่ไม่เกิดขึ้นกับสัตว์อื่น คือ การควบคุมและใช้ไฟ ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่มีความสำคัญในทางนิเวศวิทยาและสร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ การควบคุม และใช้ไฟทำให้มนุษย์ปัจจุบันในอดีตมีแหล่งพลังงานนอกเหนือไปจากกล้ามเนื้อของตนเอง ขณะที่พลังงานจากกล้ามเนื้อซึ่งเป็นพลังงานหลักของสัตว์อื่นๆ จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับปริมาณและคุณภาพของอาหารที่จะหาได้จากสิ่งแวดล้อม แต่พลังงานจากไฟไม่ได้ขึ้นอยู่กับปริมาณและคุณภาพของอาหารจากธรรมชาติอีกต่อไป ทำให้มนุษย์เริ่มเปลี่ยนแปลงพื้นฐานของความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมจากมนุษย์ที่จะอยู่รอดด้วยการพึ่งพาธรรมชาติมาเป็นมนุษย์ที่มีศักยภาพและความพยายามจะควบคุมธรรมชาติการใช้ไฟสามารถปรับให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมเฉพาะบริเวณนั้นๆ เช่น ไฟอาจจะใช้เพื่อสร้างความอบอุ่นในเขตอบอุ่นและเขตหนาว ใช้เพื่อไล่ล่าสัตว์ในทุ่งหญ้าหรือใช้เพื่อเผาป่าให้เป็นที่โล่ง หรือใช้เพื่อปรับปรุงคุณภาพอาหารประจำวัน

ในห่วงโซ่อาหาร มนุษย์ที่เก็บของป่า-ล่าสัตว์ก็เหมือนกับสัตว์ที่กินทั้งพืชและสัตว์อื่นๆ คือทำหน้าที่เป็นทั้งผู้บริโภคลำดับแรกซึ่งรับพลังงานโดยตรงจากพืชที่เป็นผู้ผลิต ผู้บริโภคลำดับที่สองซึ่งรับพลังงานจากสัตว์กินพืช และผู้บริโภคลำดับที่สามซึ่งรับพลังงานจากสัตว์ที่กินสัตว์ นั้นหมายความว่าพิจารณาในเชิงพลังงานแล้ว มนุษย์กับสัตว์อื่นๆ ทั้งหมดเป็นคู่แข่งซึ่งกันและกัน พลังงานที่มาสู่มนุษย์หมายถึงพลังงานที่ขาดหายไปจากสัตว์อื่นๆ ในระบบนิเวศที่มนุษย์ที่เก็บของป่า-ล่าสัตว์อาศัยอยู่นั้น พลังงานจากกระบวนการสังเคราะห์แสงที่พืชผู้ผลิตจับไว้จะถ่ายทอดมาถึงมนุษย์เพียงประมาณ ๑/๑๐,๐๐๐ ถึง ๑/๑๐๐๐,๐๐๐ ส่วนเท่านั้น

๑) อากาศบริสุทธิ์ที่ไม่มีการปนเปื้อนของสารพิษอันตราย เช่น ตะกั่วออกไซด์ของกำมะถัน

^{๙๙} Oknation, “Permalink”, <<http://oknation.nationtv.tv/blog/krailas>>, ๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๑๐๐} เรื่องเดียวกัน, Oknation, “Permalink”, ๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

๒) อาหารตามธรรมชาติที่มีทั้งปริมาณและคุณภาพตามความจำเป็นพื้นฐานทางชีวเคมี ไม่มีการปนเปื้อนของสารเจือปนที่เป็นอันตรายหรือเป็นพิษ

๓) น้ำสะอาดที่ไม่มีการปนเปื้อนของสารเคมีหรือเชื้อโรค

๔) ปราศจากรังสีที่รุนแรงเกินกว่าจะทนทานได้ เช่น รังสีแอลฟา บีตาแกมมา อัลตราไวโอเล็ต และเอกซ์

๕) มีโอกาสติดต่อกับพยาธิและเชื้อโรคต่างๆน้อยที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

๖) ที่อยู่อาศัยที่ให้ความคุ้มครองป้องกันตัวจากสภาพดินฟ้าอากาศที่รุนแรง

๗) กลุ่มสังคมที่จะได้แสดงพฤติกรรมทั้งการให้และรับการช่วยเหลือ เกื้อกูล และแลกเปลี่ยน ถ่ายทอดข้อมูลและข่าวสารที่เป็นสาระและประโยชน์ร่วมกัน

๘) ระดับของสิ่งเร้าที่กระตุ้นการรับรู้ซึ่งไม่ต่ำหรือสูงกว่าระดับที่มีอยู่ในธรรมชาติ

๙) รูปแบบของการออกกำลังกายที่ระดับต่างๆกันรวมถึงช่วงเวลาของการพักผ่อนระหว่างนั้น

๑๐) โอกาสและแรงจูงใจสำหรับพฤติกรรมที่สร้างสรรค์

๑๑) โอกาสและแรงจูงใจสำหรับการเข้าไปมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และฝึกหัดทักษะต่างๆ

๑๒) โอกาสและแรงจูงใจสำหรับการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมนันทนาการ

๑๓) สิ่งแวดล้อมที่มีคุณค่าแก่ความสนใจและสามารถแก่การเปลี่ยนแปลงความสนใจให้เกิดขึ้นแก่บุคคลนั้นๆ (แต่ต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงในอัตราที่สถานะทางจิตใจของบุคคลนั้นๆจะรับได้

๑๔) โอกาสที่จะกระตุ้นให้แสดงพฤติกรรมออกมาโดยไม่ต้องบังคับ

๑๕) ความหลากหลายของประสบการณ์ประจำวัน

๑๖) ช่องทางเหมาะสมที่จะสามารถแสดงพฤติกรรมปกติออกมาได้

๑๗) ความสำเร็จระยะสั้นและแรงบันดาลใจที่สามารถจะบรรลุเป้าหมายได้

๑๘) สิ่งแวดล้อมและรูปแบบการใช้ชีวิตซึ่งจำเป็นต่อการเข้าไปมีส่วนร่วม มีจุดมุ่งหมายหรือเป็นส่วนหนึ่ง ความรับผิดชอบ ความท้าทาย ความเป็นเพื่อน และความรัก

๑๙) สิ่งแวดล้อมและรูปแบบการดำรงชีวิตที่ไม่กระตุ้นให้เกิดความรู้สึกแปลกปลอม ความอ้างว้างโดดเดี่ยว ความขาดแคลน ความเบื่อหน่าย ความหงุดหงิดรำคาญ

พิจารณาจากระบบนิเวศวิทยาของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ความเป็นจริง ๔ ประการที่ไม่สามารถถลปล้างได้ คือ

๑) มนุษย์ไม่สามารถอยู่ได้ถ้าปราศจากสิ่งแวดล้อม แต่ในขณะเดียวกันสิ่งแวดล้อมสามารถดำรงอยู่ได้โดยไม่จำเป็นต้องมีมนุษย์อยู่

๒) มนุษย์จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยเพื่อการมีชีวิตอยู่รอดและมีคุณภาพชีวิตที่ดีอยู่ภายในระบบนิเวศที่มนุษย์เป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งเท่านั้น ผลผลิตของวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ สังคม การเมืองวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จะไม่มีความหมายใดๆ เลย ถ้าสังคมมนุษย์ที่ทุกคนเป็นองค์ประกอบอยู่ในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่กำลังเสื่อมโทรมและสลายตัวลง เพราะถึงที่สุดแล้วมนุษย์เองก็ไม่สามารถดำรงเผ่าพันธุ์ไว้ได้ ถ้าการเปลี่ยนแปลงนั้นเกินกว่าความสามารถในการทนทานของมนุษย์

๓) ทุกระดับขององค์กรในสังคมมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นคนแต่ละคน กลุ่มย่อย หรือสังคม จำเป็นต้องอาศัยปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบทางธรรมชาติกับองค์ประกอบของสังคมมนุษย์ และความปกติสุขของระบบนิเวศที่มนุษย์เป็นองค์ประกอบ

๔) สังคมมนุษย์มีอิทธิพลและยิ่งนับวันจะเพิ่มสูงขึ้นต่อโครงสร้าง และกระบวนการทำหน้าที่ของระบบนิเวศที่มนุษย์เป็นองค์ประกอบและต้องพึ่งพาอาศัยพิจารณาจากมุมมองของมนุษย์ ผลที่เกิดขึ้นอาจจะเป็นผลที่ดี และพึงประสงค์ขณะเดียวกันก็อาจจะเป็นสิ่งที่ไม่เลวร้าย และไม่พึงประสงค์ ที่สำคัญไปกว่านั้น การเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศที่เกิดจากมนุษย์ชาติบางประการ เช่น การเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมโลก หรือการสะสมอาวุธนิวเคลียร์ กำลังคุกคามการอยู่รอดต่อเผ่าพันธุ์มนุษย์ชาติโดยตรง

จากความเป็นเหตุเป็นผลทั้งหมดบ่งชี้อย่างชัดเจนว่า ความเข้าใจของสถานะของมนุษย์ชาติจากมุมมองทางนิเวศวิทยา หลักการทางนิเวศวิทยาที่มีฐานอยู่ที่ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อม ศักยภาพและขีดจำกัดของกระบวนการต่างๆ ที่สามารถปรับให้เหมาะสมต่อสังคมมนุษย์ เป็นความจำเป็นพื้นฐานต่อวิวัฒนาการ และพัฒนาการของสังคมมนุษย์ให้อยู่รอดต่อไปได้ จากหลักการดังกล่าวสามารถนำมาสร้างแบบจำลองที่แสดงปฏิสัมพันธ์ระหว่างระบบนิเวศกับสังคมมนุษย์ได้ โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนสสาร พลังงาน และข้อมูล ระหว่างระบบและองค์ประกอบย่อยๆ

จากคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของสิ่งแวดล้อมมนุษย์ปัจจุบันข้างต้นนี้สามารถนำไปใช้เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงใดๆที่จะมีผลสืบเนื่องต่อความปกติสุขของมนุษย์ได้ ตามหลักของการวิวัฒนาการ สิ่งมีชีวิตต่างๆ จะปรับตัวเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม ดังนั้น สิ่งมีชีวิตนั้นจึงมีความต้องการสถานะของสิ่งแวดล้อมในธรรมชาติที่มีคุณสมบัติสถานะหนึ่งที่ทำให้สามารถดำรงชีวิตอยู่เป็นปกติสุขต่อไปมนุษย์ก็ไม่สามารถหนีไปจากพื้นฐานนี้ได้ ถ้าพิจารณาจากหลักการของความทนทานและช่วงที่เหมาะสมที่สุดของสิ่งแวดล้อมที่สิ่งมีชีวิตจะสามารถทนทานอยู่ได้ ก็สามารถพิจารณาสถานะของสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติที่มนุษย์ปัจจุบันต้องการเพื่อให้สามารถมีชีวิตที่ปกติสุขอยู่ต่อไป ซึ่งได้แก่ นิเวศวิทยาวัฒนธรรม คือ การศึกษาการปรับตัวของมนุษย์ต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคม การปรับตัวของมนุษย์ในที่นี้หมายถึงกระบวนการที่มนุษย์ปรับสภาพร่างกาย การดำรงชีวิตและสังคมวัฒนธรรมเพื่อที่จะให้มีชีวิตรอดภายใต้สภาพแวดล้อมอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งนี้ จะเป็นการศึกษาลักษณะของการใช้เทคโนโลยี ระบบเศรษฐกิจ และการจัดระเบียบทางสังคมภายใต้ประสบการณ์ทางวัฒนธรรมที่กำหนดโดยสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งอาจศึกษาในมิติประวัติศาสตร์หรือสิ่งที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน คือ สังคมของมนุษย์ดำรงอยู่ในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติได้อย่างไร และสภาพแวดล้อมส่งผลต่อการจัดรูปแบบและระเบียบทางสังคมของมนุษย์

จากสภาพการดำเนินงานทางด้านวัฒนธรรมขององค์การบริหารส่วนตำบล ได้กำหนดบทบาทไว้ตามอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติสภาตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. ๒๕๓๗ และแก้ไขเพิ่มเติมถึง (ฉบับที่ ๕) พ.ศ. ๒๕๔๖ และบทบาท อำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๔๒ แต่ที่ผ่านมามีการดำเนินงานของผู้บริหารท้องถิ่นให้ความสำคัญงานด้านการบำรุงรักษา ศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นไม่มากเท่าที่ควร และหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง ยังไม่เข้าถึงสภาพการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ประกอบกับสภาพเศรษฐกิจและสังคม ในปัจจุบัน

มีการเปลี่ยนแปลงและแข่งขันกันมากขึ้น ประกอบกับกระแสธารแห่งวัฒนธรรมต่างชาติไหลผ่านและหลายยุคสมัย ต้องเผชิญกับปัญหาและสภาพความต้องการของมนุษย์แตกต่างกัน ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมทางด้านวัฒนธรรมตามกาลเวลาทำให้ประชาชน ขาดการถ่ายทอด ขาดการส่งเสริม และการเผยแพร่ทางด้านวัฒนธรรม ในส่วนของตัวบุคลากร ขององค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติยังขาดความเข้าใจในแนวทางและขั้นตอนการดำเนินงานตามมาตรฐานการส่งเสริมการส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และจารีตประเพณีท้องถิ่น และในด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ ประชาชนยังขาดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับ การกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การจัดทำแผนพัฒนาการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา เป็นต้น จึงทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนเพื่อแก้ปัญหาชุมชนด้วยตนเองน้อยมาก ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีที่หน่วยราชการ โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งเป็นหน่วยงานใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด และถือเป็นภารกิจที่สำคัญที่จะต้องส่งเสริมบำรุงศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันเป็นของท้องถิ่นให้คงอยู่กับชีวิตของประชาชนตลอดไปทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการบำรุงรักษาศิลปะ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นอย่างดี เนื่องจากเป็นคนในพื้นที่ ความรู้ ความเข้าใจของบุคลากรและผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ส่วนใหญ่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการบำรุงรักษาศิลปะ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นอย่างดี เนื่องจากส่วนใหญ่มักจะเป็นคนในท้องถิ่นนั้น จึงทราบเป็นอย่างดีว่าในพื้นที่ที่มีศิลปะ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นใดบ้าง แต่เนื่องจากเห็นว่า งานด้านการบำรุงรักษาศิลปะ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นไม่ได้อยู่ในกระแสความสนใจหรือความต้องการของประชาชนในพื้นที่ จึงไม่คิดว่างานการบำรุงรักษาศิลปะ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นจะมีความสำคัญถึงขนาดที่ต้องมากำหนดเป็นนโยบายหลักขององค์การบริหารส่วนตำบล ในเมื่อในพื้นที่มีปัญหาที่มีความชัดเจนที่ต้องแก้ไขอยู่แล้ว นั่นคือ ปัญหาเรื่องโครงสร้างพื้นฐาน เนื่องจากจะเกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนโดยตรง ความรู้ ความเข้าใจของประชาชนที่มีต่อศิลปะ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่น อาจแยกพิจารณาได้เป็นหลายกลุ่ม ส่วนใหญ่กลุ่มผู้ใหญ่จะมีความรู้ ความเข้าใจในศิลปะ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเองเป็นอย่างดี รวมถึงทราบว่าอนุรักษ บำรุงรักษาอย่างไรจึงจะทำให้ศิลปะ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นอยู่คู่กับท้องถิ่นต่อไป แต่กลุ่มที่มีปัญหาน่าจะเป็นกลุ่มเด็กและวัยรุ่นในชุมชนที่ไม่ให้ความสนใจกับศิลปะ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นเลย โดยมีความเห็นว่า เป็นสิ่งที่ไม่ทันสมัย ล้าหลัง การร่วมกิจกรรมด้านศิลปะ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นของเด็กและวัยรุ่นก็จะเป็นไปเพื่อแสวงหาความบันเทิงเป็นหลัก ไม่ได้เข้าใจหรือซาบซึ้ง ในศิลปะ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเองเลย ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าเป็นห่วงเป็นอย่างยิ่ง แต่ก็มีผู้ให้ข้อมูลส่วนหนึ่งที่เห็นว่า ความรู้ ความเข้าใจดังกล่าวยังมีน้อย งบประมาณในการจัดกิจกรรมเพื่อการบำรุงรักษาศิลปะ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่น มีเพียงพอต่อการดำเนินกิจกรรมบำรุงรักษาศิลปะ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่ก็มีผู้ให้ข้อมูลบางท่านที่เห็นว่า งบประมาณยังไม่เพียงพอ ส่วนการบริหารจัดการงบประมาณ มีแนวทางการบริหารจัดการงบประมาณเพื่อใช้ในการบำรุงรักษาศิลปะ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยส่วนใหญ่เป็นการสนับสนุนเงินงบประมาณ ส่วนการดำเนินการก็แล้วแต่เจ้าภาพของการจัดกิจกรรมนั้นจะเป็นผู้ดำเนินการจะกำหนดให้เป็นไปในแนวทางใด

ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural ecology)^{๑๑} พัฒนาการของแนวความคิดทางมานุษยวิทยาในช่วงต้น คริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ ไม่ว่าจะเป็นแนวความคิดแบบประวัติศาสตร์เฉพาะกรณีของโบแอส หรือแนวความคิดแบบ หน้าที่นิยมของแรดคลิฟฟ์-บราวน์ และมาลินอสกีนั้น ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการต่อต้านข้อสรุปของนักทฤษฎี วิวัฒนาการในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ซึ่งส่งผลให้ทฤษฎีวิวัฒนาการเสื่อมความนิยมลงไปเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตาม หลังจากปีค.ศ. ๑๙๕๐ เป็นต้นมา ได้มีนักมานุษยวิทยาอเมริกันกลุ่มหนึ่งหันกลับมาสนใจทฤษฎีวิวัฒนาการ และ พยายามนำเอาทฤษฎีวิวัฒนาการมาประยุกต์ใช้เพื่ออธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม เราเห็นตัวอย่างเรื่องการพัฒนาของประเทศมากมาย ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาในด้านใดก็ตาม ผลลัพธ์สุดท้ายในด้านลบมักจะตกอยู่กับชุมชนท้องถิ่น แต่ด้านบวกซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของรัฐบาล กลับถึงมือชุมชนชนบท ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศค่อนข้างจำกัด เพราะกระบวนการของการพัฒนาเหล่านั้น ให้ความสำคัญหรือนำหนักกับการเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมน้อยมาก และบางกรณีการมีส่วนร่วมที่เปิดให้ก็มักจะเป็นช่วงปลายของโครงการหรือใกล้จบโครงการแล้ว จนชุมชนไม่อาจจะเตรียมตัวเตรียมใจรับสถานการณ์ได้ทัน เพราะเนื่องมาจากขาดองค์ความรู้ ข้อมูล และทักษะ ที่พร้อมจะรับผลพวงอันเกิดจากการพัฒนาได้ แทนที่การพัฒนาจะเป็นประโยชน์ แต่กลับเป็นผลเสียแก่คนหมู่มากในชุมชน ซึ่งถือว่าการพัฒนาแบบไม่ยั่งยืน

๒.๑.๒ ความหมายด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

นิเวศวิทยา (Ecology) เป็นวิชาที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง สิ่งมีชีวิต (organism) กับสิ่งแวดล้อม (environment) หรือแหล่งที่อยู่ (Habitat) ตามธรรมชาติ ความสัมพันธ์ต่างๆ จะแสดงถึงการมีระบบ จึงเรียก ระบบนิเวศ ซึ่งระบบความสัมพันธ์ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับวิถีการดำรงชีวิต เช่น การหาอาหาร การกินอาหาร การแข่งขันเพื่อการอยู่รอด การปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม การพึ่งพากันเพื่อให้สังคมเป็นปกติและที่สำคัญที่สุด คือ ระบบการรักษาสมดุลระหว่างสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศในแง่ของการถ่ายทอดพลังงานการหมุนเวียนสารในระบบนิเวศ Ernst Haeckel นักสัตววิทยาชาวเยอรมันได้ให้ชื่อศาสตร์แขนงนี้ว่า “Ecology” คำนี้มีรากศัพท์มาจากภาษากรีก คือ oikos แปลว่า home และ logos แปลว่า study ถ้าแปลตรงคำก็จะได้ว่า “The study of home” ซึ่งตามนิยามที่ Haeckel ให้ไว้ นั้น หมายถึง “the body of knowledge concerning the economy of nature – the investigation of the total relationships of the animal both to its inorganic and its organic environments.” หรือ “การศึกษาเกี่ยวกับโครงสร้างส่วนประกอบและการทำงานของระบบนิเวศ (The study of structure and function of the ecosystem)”^{๑๒}

การศึกษานิเวศวิทยา สามารถศึกษาได้ตั้งแต่ในระดับสิ่งมีชีวิต (Organisms) ถัดไปเป็นระดับประชากร (Population) ระดับกลุ่มสิ่งมีชีวิต (Community) ระดับระบบนิเวศ (Ecosystem) ระดับชีวนิเวศ (Biomes) และระดับโลกของสิ่งมีชีวิตหรือชีวภาค (Biosphere) ประชากร

^{๑๑} งามพิศ สัตย์สงวน, **หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม** พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒๙-๑๓๐.

^{๑๒} ภาควิชาชีววิทยา, **หลักชีววิทยา ๑**, คณะวิทยาศาสตร์, (สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕.

(Population) คือ สมาชิกทั้งหมดของสิ่งมีชีวิตชนิดพันธุ์ (Species) เดียวกัน ที่อาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกันและในช่วงเวลาเดียวกัน ชุมชนสิ่งมีชีวิต (Ecological community) หมายถึง ประชากรของสิ่งมีชีวิตหลายชนิดที่อยู่ในบริเวณเดียวกัน และในช่วงเวลาเดียวกัน ระบบนิเวศ หมายถึง ผลรวมของปฏิสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตทั้งหมดในบริเวณที่กำหนดได้เขตหนึ่งกับปัจจัยสิ่งแวดล้อมทั้งหลาย หรือระบบของความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนของสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ชีวนิเวศ (Biomes) หมายถึง ระบบนิเวศใดก็ตามที่มีองค์ประกอบของปัจจัยทางกายภาพ (Physical factor) อุณหภูมิ ความชื้น และปัจจัยทางชีวภาพ (Biological factor) เช่น พืชและสัตว์ที่คล้ายคลึงกัน กระจายตัวอยู่ในเขตภูมิศาสตร์ต่างๆ กัน เช่น ไบโอมทะเลทราย ไบโอมทุนดรา และสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในไบโอมต่างๆ นี้จะต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับปัจจัยทางกายภาพในแต่ละเขตภูมิศาสตร์นั้นๆ ด้วย ในธรรมชาติ ระบบนิเวศจะอยู่ในภาวะสมดุล กล่าวคือ สิ่งต่างๆ ที่อยู่ในระบบนิเวศนั้นจะควบคุมตัวเอง (self-regulation) และรักษาสภาพตัวเอง (self-maintenance) ได้ การที่ระบบนิเวศสามารถคงสภาพสมดุลตามธรรมชาติ เพราะตัวควบคุมองค์ประกอบภายในระบบจะพยายามต่อต้าน และปรับปรุงให้เกิดสภาพดังกล่าวตลอดเวลา ซึ่งเรียกรวมการต่อต้านและปรับปรุงนี้ว่า การคงสภาพ หรือ homeostasis ทำให้ระบบนิเวศหนึ่งๆ ไม่มีประชากรหรือสิ่งมีชีวิตมากเกินไปจนสมรรถนะการยอมมีได้ (carrying capacity) ได้ ทั้งนี้เป็นเพราะว่ามี ปัจจัยจำกัด (limiting factor) ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่มีน้อยหรือมากเกินไปในการทำงานเดียวกันอาจมีปัจจัยชดเชย (compensation factor) ภายในระบบช่วยให้สิ่งแวดล้อมหนึ่งที่มีน้อยหรือมากเกินไปถูกจำกัด โดยปัจจัยอื่นๆ ทำให้ปัจจัยจำกัดไม่เกิดผลได้ เช่น กรณีก๊าซพิษปนเปื้อนในอากาศ แต่ก็มีฝนที่จะช่วยให้ความเป็นพิษสลายตัวไปได้ ทำให้ระบบนิเวศอยู่ได้อย่างสมบูรณ์ และมีประสิทธิภาพ โดยธรรมชาติแล้ว ภายในระบบนิเวศหนึ่งๆ จะมีปัจจัยการชดเชยซึ่งกันและกัน

การศึกษาจากพุทธประวัติพบว่า พระพุทธเจ้ามีพระชนม์ชีพสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับธรรมชาติตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงวาระสุดท้ายแห่งชนม์ชีพ พระพุทธองค์ทรงประสูติในราชตระกูล อินเดียโบราณ Wickkremesinghe^{๑๓} นักประพันธ์ชาวศรีลังกาได้พรรณนาถึงบรรยากาศอันแวดล้อมด้วยธรรมชาติ ณ สถานที่ประสูติของพระพุทธเจ้าไว้ว่า “ณ ลุมพินีวนอุทยานมีแมกไม้ที่ร่มรื่นสวยงามอยู่แห่งหนึ่ง เมื่อพระนางสิริมหามายาเทวี เสด็จผ่านไปก็พบต้นไม้ขึ้นเรียงรายอยู่หนาแน่นเป็นกลุ่มก้อนบนพุ่มไม้แต่ละพุ่มปกคลุมด้วยดอก ไม้งามตายิ่งนัก นกนานาพันธุ์เกาะอยู่ตามกิ่งไม้ ส่งเสียงร้องรับกันอย่างร่าเริง พระนางเสด็จถึงต้นสาละใหญ่ ซึ่งหนาแน่นด้วยกิ่งใบ โดดเด่นอยู่ท่ามกลางแมกไม้ทั้งหมดแล้วทรงรู้สึกประหลาดพระครรภ์ ประสูติโพธิสัตว์ ณ โคนมหาสาละนั้นนั่นเอง” เมื่อพระพุทธเจ้ายังทรงเป็นพระราชกุมาร พระเจ้าสุทโธทนะทรงสร้างปราสาท ๓ ฤดู เพื่อให้แม่พระทัยว่าพระองค์ทรงมีชีวิตความเป็นอยู่ที่พร้อมไปด้วยโลกีย์สุขทุกประการ แต่เจ้าชายสิทธัตถะทรงหันเหจากชีวิตในราชวงศ์ที่เปี่ยมไปด้วยความสุข ทรงมุ่งแสวงหาสัจชีวิตหรือสัจธรรมในสภาพแวดล้อมของธรรมชาติ เช่น รวป่า ถ้า ภูเขา แม่น้ำ ลำธาร เป็นต้น และได้ทรงตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณภายใต้ต้นโพธิ์ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา จะเห็นได้ว่า ความสงบของธรรมชาติเป็นปัจจัยประการหนึ่งที่น่าไปสู่การตรัสรู้ธรรมอันประเสริฐและสาร์ตถะแห่งการตรัสรู้ก็คือ ธรรมชาติ พระพุทธองค์ทรงพอพระทัยในการประทับอยู่ตามราวป่าและภูเขา เป็นเวลา ๔๕ พรรษา ทรัพยากรธรรมชาติมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์

^{๑๓} Wickkremesinghe, K.D.P. The Biography of the Buddha. Columbo: J.W.Mawata, 1972. P.48.

และในระบบนิเวศสิ่งมีชีวิตจะมีบทบาทที่แตกต่างกัน ซึ่งส่งผลทำให้เกิดกลไกความสัมพันธ์ต่อกันในเชิงระบบระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อมทำให้เกิดการหมุนเวียนถ่ายเทสารอาหารที่จำเป็นสำหรับสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศ หรือที่เรียกว่า ห่วงโซ่อาหาร เป็นการจัดการทรัพยากรเพื่อส่งเสริมความยั่งยืนของระบบนิเวศในระยะยาว

ในคัมภีร์มโนปурณีได้แสดงสถานที่และปีที่พระพุทธเจ้าเสด็จจำพรรษาไว้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าใน ๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้านั้น เกือบครึ่งหนึ่งเป็นการเสด็จจำพรรษา ณ ที่ป่าหรืออารามป่า ดังนี้

- พรรษาที่ ๑ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี แคว้นมคธ
- พรรษาที่ ๒-๔ กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ
- พรรษาที่ ๕ กุฎาคารศาลา (เรือนยอด) ป่ามทาววัน กรุงเวสาลี แคว้นกาสิ
- พรรษาที่ ๖ ภูเขาอมฤตะ
- พรรษาที่ ๗ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์
- พรรษาที่ ๘ ป่าเภสกลา (ป่าไม้สีเสียด) สูงสู่มารคิระนคร แคว้นภักคะ
- พรรษาที่ ๙ กรุงโกสัมพี แคว้นโกศล
- พรรษาที่ ๑๐ ป่าปารีเลยยก ใกล้กรุงโกสัมพี แคว้นวังสะ
- พรรษาที่ ๑๑ ชนบทชื่อทักขิณาคิริ เอกนาพา แคว้นมคธ
- พรรษาที่ ๑๒ กรุงวรัญชา
- พรรษาที่ ๑๓ ภูเขาจาลียะ
- พรรษาที่ ๑๔ เขตวันมทาววิหาร กรุงสวัตถิ แคว้นโกศล
- พรรษาที่ ๑๕ กรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ
- พรรษาที่ ๑๖ กรุงอาฬวี แคว้นอาฬวี
- พรรษาที่ ๑๗ กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ
- พรรษาที่ ๑๘-๑๙ ภูเขาจาลียะ
- พรรษาที่ ๒๐ กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ
- พรรษาที่ ๒๑-๔๕ กรุงสวัตถิ แคว้นโกศล (พระเขตวันมทาววิหารบ้าง บุพพารามบ้าง)

จะเห็นได้ว่าพรรษาที่ ๑,๒-๔,๖,๘,๑๐,๑๑,๑๓,๑๕,๑๗, ๑๘-๑๙ และ ๒๐ เป็นการเสด็จจำพรรษา ณ ป่าไม้หรือสวนป่าแม้จะเป็นการระบุมืองเอาไว้ เช่น ราชคฤห์ แต่สถานที่ประทับจำพรรษาจริงนั้น คือ สวนป่า เช่น สวนป่าไผ่ สวนป่ามะม่วง รอบๆกรุงราชคฤห์ พรรษาที่ ๑๒ กรุงวรัญชา แต่ประทับจำพรรษาที่โคนต้นไม้สะเดา สวนป่าเหล่านั้น ภายหลังก็ได้พัฒนาเป็นอาราม และมทาววิหาร เช่น เขตวันมทาววิหารหรือเวฬุวันมทาววิหาร เป็นต้น พระพุทธเจ้าและพระสาวกจะพักในป่าต่างๆ แล้วภูเขา และถ้ำอีกหลายแห่งก็เคยเป็นที่พักของพระพุทธองค์^{๑๔}

- ๑) ถ้ำอินทสาละ เขาเวทียก เมืองราชคฤห์
- ๒) เหวทังโจร เมืองราชคฤห์
- ๓) ถ้ำสัตตบรรณคูหา ข้างภูเขาเวภารบรรพต เมืองราชคฤห์
- ๔) เงื่อมเขาสัปปโสณทิก ณ สีตวัน เมืองราชคฤห์
- ๕) ภูเขาศิขณภูฏ เมืองราชคฤห์

^{๑๔} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๖๕/ ๒๑๗.

๖) ถ้าสุรขาทา ภูเขาศิขณภูฏ เมืองราชคฤห์^{๑๕}

๗) ภูเขาอิสิคิลิ เมืองราชคฤห์^{๑๖}

๘) ภูเขาอินทภูฏ เมืองราชคฤห์^{๑๗}

หลังจากได้ตรัสรู้แล้วทรงใช้เวลาโปรดเวณีย์สัตว์^{๑๘} ตามสถานที่ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดมีวัดป่าขึ้นมากมาย อาทิ ป่าไผ่ของพระเจ้าพิมพิสารแห่งราชคฤห์ ป่าปาลีไลยก์ สวนป่ามหาวัน กรุงเวสาลี ภูเขาสิขณภูฏ และในการดับขันธปรินิพพานทรงเลือกเอาป่าสาละวัน เมืองกุสินารา เป็นสถานที่ช่วงสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพ ทรงมีความเมตตากรุณาอย่างยิ่งต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย คำสอนที่มีต่อพระสาวกนั้น รับสั่งให้ภิกษุทั้งหลาย ทำสมาธิตามรากไม้ โคนไม้ที่ว่าง เป็นต้น คำสอนนี้ ดูเหมือนเป็นการกำหนดแนวทางการใช้ชีวิตตามแบบของชาวพุทธโดยแท้

พระพุทธองค์ทรงตระหนักในการรักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ทรงกำหนดพระวินัยสำหรับพระภิกษุและภิกษุณีสงฆ์ เช่น บทบัญญัติที่ทรงห้ามทิ้งของสกปรกลงในแม่น้ำหรือที่สาธารณะ ห้ามพระภิกษุตัดต้นไม้ ทำลายป่า ห้ามฆ่าสัตว์ ไม่เบียดเบียนสัตว์ ให้มีเมตตา กรุณา เป็นต้น บนพื้นฐานหลักธรรมเพื่ออนุรักษ์ต่อธรรมชาติ^{๑๙} ความรักธรรมชาติของพระภิกษุในเบื้องต้นอาจเกิดขึ้นเพราะความจำเป็นในการแสวงหาสถานที่เงียบสงบเพื่อการบำเพ็ญสมาธิ แต่ความชื่นชมในธรรมชาติและประโยชน์ของธรรมชาติก็มีใช้สิ่งที่พึงมองข้ามไป ตาลบุตร พระภิกษุผู้อาศัยในเขาในถ้ำ กล่าวไว้ว่า (Norman)^{๒๐}

“ท่านผู้ไปสู่เรือนคือถ้ำที่เงื่อมภูเขาอันสวยงามตามธรรมชาติ เป็นที่อาศัยอยู่แห่งสัตว์ป่า คือ หมู และกวาง และในป่าที่ฝนตกใหม่ๆ จักได้รับความรื่นรมย์ใจ ณ ที่นั้น ผุงนกยูงมีขนที่คอเขียว มีหงอนและปีกงาม ลำแพนหางมีแวววิจิตรนัย สง่าสำเนียงก้องกังวาลไพเราะจับใจ อีกทั้งท่านผู้บำเพ็ญฌานอยู่ในป่าให้สำเร็จได้เมื่อฝนตกแล้ว หยั่งอภยวาระประมาณ ๔ นิ้ว ท้องฟ้างามแจ่มใส ไม่มีเมฆปกคลุม เมื่อท่านทำตนให้เสมอด้วยไม้แล้วนอนอยู่เหนือถ้ำระหว่างภูเขานั้น จะรู้สึกอ่อนนุ่มดังสำลี....” พระภิกษุอีกรูปหนึ่ง มีนามว่า สังกิจจะ เป็นผู้นิยมราวป่าเช่นกัน และได้กล่าวชมธรรมชาติไว้ว่า

“แอ่งศิลาซึ่งมีน้ำใส ประกอบด้วยหมู่ชะนีและค้าง คารดาชไปด้วยสาหร่าย ย่อมยังอาตมาให้อินดี การที่อาตมาอยู่ในเสนาสนะป่า คือชอกเขา และถ้ำอันเป็นที่สงบ เป็นที่ส่องเสพอาศัยแห่งมวลมฤค ย่อมทำให้อาตมาอินดี อาตมาไม่เคยรู้สึกถึงความดำริอันไม่ประเสริฐ ประกอบด้วยโทษเลยว่า ขอสัตว์เหล่านี้ จงถูกเบียดเบียน จงถูกฆ่า จงได้รับทุกข์ อาตมาได้ทำความคุ้นเคยกับพระศาสนาแล้ว”

พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์และถนอมธรรมชาติ ดังที่พระราชาวรมุณี (ประยูร ปยุตโต)^{๒๑} กล่าวไว้ว่าไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ แหล่งน้ำ หรือสัตว์ป่า ดังข้อความข้างต้นเป็นเพียง

^{๑๕} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๒๓/๒๓๖.

^{๑๖} สัจ. ส. (ไทย) ๑๕/๑๖๙/๑๗๔.

^{๑๗} สัจ.ส. (ไทย) ๑๕/๑๘๖/๑๙๖.

^{๑๘} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๘๓/๑๘๓.

^{๑๙} วินย. มหา. (ไทย) ๒/๔๒๕,๗๑๓/๒๒๕, ๓๖๑.

^{๒๐} Norman, K.R. (Tr.) Theragatha. London: Pali Text Society. 1969. P.60.

^{๒๑} อ่างแล้ว, ประเวศ อินทองปาน, เอกสารประกอบการสอน ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะ

ตัวอย่าง จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจในการที่จะเน้นบทบาทของผู้ปฏิบัติธรรม เพื่อการบรรลุพระนิพพาน โดยการอาศัยอยู่ตามราวป่าตามเขา ชีวิตของพวกเขาดำเนินไปด้วยปัญญา และศีลสิกขา อันน่าจะมีคุณค่าในแง่มุมการผลิต มากกว่าแรงงานที่ใช้ในการผลิตโลกทางวัตถุ ตัวอย่างเช่น การที่พระภิกษุบำเพ็ญสมาธิในราวป่า ก็เป็นผลโดยตรงในการรักษาป่าโดยไม่ต้องลงทุนลงแรงใดๆ เจ้าพนักงานป่าไม้ย่อมจะบอกได้ว่าในการที่พระเจ้าเข้าไปบำเพ็ญสมาธิในป่านั้น มีผลในการอนุรักษ์ดีกว่าวิธีอื่นๆ

มนุษย์สร้างวัฒนธรรมขึ้นมาเพื่อประโยชน์แห่งการดำรงชีวิตและการสืบทอดเผ่าพันธุ์ ในเมื่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นเรื่องที่กว้างใหญ่ และมีแง่มุมต่างๆ ให้พิจารณาอย่างซับซ้อน เรื่องของวัฒนธรรมจึงสามารถมองได้หลายแง่มุมไปด้วย มีผู้ให้ความหมายคำว่า “วัฒนธรรม” ต่างๆ กัน

คำว่า วัฒนธรรม มาจากภาษาอังกฤษว่า Culture ซึ่งคำเดิมในภาษาละติน คือ Cultura มีความหมายหลายอย่าง เช่น การเพาะปลูก การปลูกฝัง การปลูกพืช การทำให้ดีกว่าเดิมโดยการอบรมหรือฝึกหัด มนุษย์สร้างวัฒนธรรมขึ้นมาเพื่อประโยชน์แห่งการดำรงชีวิตและการสืบทอดเผ่าพันธุ์ ในเมื่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นเรื่องที่กว้างใหญ่และมีแง่มุมต่างๆ ให้พิจารณาอย่างซับซ้อน เรื่องของวัฒนธรรมจึงสามารถมองได้หลายแง่มุมไปด้วยมีผู้ให้ความหมายคำว่า “วัฒนธรรม” ต่างๆ กัน

๑) วัฒนธรรมเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ (Learned Behavior) วัฒนธรรมไม่ใช่สิ่งที่ติดตัวมนุษย์มาแต่กำเนิด และไม่ใช่ว่าสิ่งนี้อาจถ่ายทอดทางพันธุกรรมได้ เช่น กริยาท่าทาง การพูด การเขียน การแต่งกาย มารยาทต่าง ฯลฯ พฤติกรรมเหล่านี้ต้องอาศัยการเรียนรู้เท่านั้นจึงจะทำได้ การที่มนุษย์สามารถเรียนรู้วัฒนธรรมได้ ก็เพราะมนุษย์สามารถติดต่อทำความเข้าใจกันโดยใช้สัญลักษณ์ที่สำคัญที่สุด คือ ภาษา ทั้งภาษาพูดและ ภาษาเขียนแต่ถ้ามนุษย์ถูกแยกออกจากเพื่อนมนุษย์อื่นและไม่ได้รับการสั่งสอนก็ไม่อาจทำสิ่งต่างๆ ได้ ดังนั้น การที่เด็กขาดลักษณะของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ก็เพราะว่าไม่ได้เรียนรู้วัฒนธรรม วัฒนธรรมจึงเป็นพฤติกรรมที่ต้องเรียนรู้

๒) วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิต (Way of Life) ในทางสังคมศาสตร์ กล่าว วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคม เพราะวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นแบบแผนการดำเนินชีวิต เป็นตัวกำหนดรูปแบบที่จดจำสืบทอดกันมาทั้งด้านครอบครัว เศรษฐกิจ การปกครอง การกิน การเขียน การทำงาน ล้วนเป็นเรื่องของวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ทั้งสิ้น ซึ่งเป็นแบบแผนกันไปในแต่ละชาติ เช่น วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมจีน หรือวัฒนธรรมตะวันตกเป็นต้น

๓) วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม (Social Heritage) วัฒนธรรมของมนุษย์นั้นสามารถถ่ายทอดสืบสารต่อกันได้ ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้สิ่งที่มีอยู่แล้ว เช่น ภาษาพูด ภาษาเขียน หรือสัญลักษณ์ต่างๆ ช่วยให้มีมนุษย์สื่อสารและเข้าใจกันได้

๔) วัฒนธรรมเป็นลักษณะที่เหนืออินทรีย์ (The Super organic) หมายถึง วัฒนธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงไป เป็นสิ่งไม่คงที่นั่น คือ การเปลี่ยนแปลงที่ไม่เกี่ยวข้องกับ กระบวนการทางพันธุกรรม หรือไม่เกี่ยวข้อง กับร่างกายนั่นเอง มนุษย์ชาติทั้งมวล สามารถได้รับประโยชน์ จากสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ สภาพแวดล้อมที่สะดวกรวดเร็วขึ้นผลที่ตามมาคือมีการสร้างท่าอากาศยาน ถนนหนทาง เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ผลต่อสังคมใน ด้านอื่นๆ มากมาย^{๒๒}

^{๒๒} จันทรา ธนสงวนวงศ์, “วัฒนธรรม”, <<http://e-learning.e-tech.ac.th>>, ๑๕ มีนาคม ๒๕๖๐.

ใน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้นิยามความหมายของวัฒนธรรมไว้ ๔ นัย ดังนี้คือ^{๒๓}

๑. สิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามแก่หมู่คณะ
๒. วิถีชีวิตของหมู่คณะ
๓. ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียว ก้าวหน้าของชาติและศีลธรรมอันดีของประชาชน
๔. พฤติกรรมและสิ่งที่คนในหมู่ผลิตสร้างขึ้นด้วยการเรียนรู้จากกันและกัน และร่วมใช้อยู่ในหมู่พวกของตน

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปกพงศ์ประพันธ์ ประทานคำอธิบายไว้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง ความเจริญในทางวิชาความรู้ เช่น วิทยาศาสตร์ ศิลปวิทยา วรรณคดี ศาสนา ตลอดจนขนบธรรมเนียม ประเพณีและจรรยา มารยาท วัฒนธรรมเป็นมรดกแห่งสังคม มีทั้งส่วนจับต้องได้และจับต้องไม่ได้ เช่น กวีนิพนธ์ ศิลปะ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญในการก่อร่างสร้างสภาพปฏิบัติของประชาชาติ

พระยาอนุমানราชชน^{๒๔} ได้ให้บทนิยาม คำ “วัฒนธรรม” ว่า วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มีมนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือผลิตสร้างขึ้น เพื่อความเจริญงอกงามในวิถีแห่งชีวิตของส่วนรวม ถ้ายทอดกันได้ เอาอย่างกันได้ คือ ผลิตผลของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อนสืบต่อเป็นประเพณีกันมา คือ ความรู้สึก ความคิดเห็น ความประพฤติ และกิริยาอาการ หรือการกระทำใดๆ ของมนุษย์ใน ส่วนรวมลงรูปเป็นพิมพ์เดียวกัน และสำแดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อถือ ระเบียบประเพณี เป็นต้น

คือ มรดกแห่งสังคม ซึ่งสังคมรับและรักษาไว้ให้เจริญงอกงาม เป็นผลิตผลของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อนสืบต่อเป็นประเพณีกันมา

พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต) ได้อธิบายความหมายของวัฒนธรรมเมื่อคราวแสดงปาฐกถาพิเศษ ๑๐๐ ปี ของพระยาอนุমানราชชน เรื่อง “วัฒนธรรมกับการพัฒนา” ไว้เป็นหลายนัย อย่างน่าพิचारณา ดังนี้

วัฒนธรรม เป็นผลรวมของการสั่งสมสิ่งสร้างสรรค์และภูมิธรรมปัญญา ที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาของสังคมนั้นๆ

วัฒนธรรม เป็นการสั่งสมประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ ภูมิธรรมภูมิปัญญาทั้งหมดที่ได้ช่วยให้มนุษย์ในสังคมนั้นๆ อยู่รอด และเจริญสืบต่อได้ และเป็นอยู่อย่างที่เป็นในบัดนี้

วัฒนธรรม คือผลรวมของทุกสิ่งซึ่งเป็นความเจริญงอกงามที่สังคมนั้นๆ ได้ทำไว้ หรือได้สั่งสมมาจนถึงบัดนี้

^{๒๓} พจนานุกรม, ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์, ๒๕๔๖), หน้า ๕๔๘.

^{๒๔} อนุমানราชชน, พระยา, ๑๐๐ ปีพระยาอนุমানราชชน, (กรุงเทพมหานคร: องค์การคำคุณสุภา, ๒๕๓๑), หน้า ๔๕-๔๘.

วัฒนธรรม เป็นทั้งสิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามสืบมา และเป็นเนื้อตัวของความเจริญงอกงามที่มีอยู่ ซึ่งจะเป็นพื้นฐานของความเจริญงอกงามต่อไปตลอดจนเป็นเครื่องวัดระดับความเจริญงอกงามของสังคมนั้นๆ

ในเอกสารของ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้แสดงความหมายของวัฒนธรรมไว้ต่างกัน เช่น

วัฒนธรรม เป็นวิธีการดำเนินชีวิตของสังคม เป็นแบบแผนการประพฤติและการแสดงออก ซึ่งความรู้สึกนึกคิดในสถานการณ์ต่างๆ ที่สมาชิกในสังคมเดียวกันสามารถเข้าใจและซาบซึ้งร่วมกัน ยอมรับและใช้ปฏิบัติร่วมกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมนั้นๆ

วัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ที่เกิดจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ วัฒนธรรมมีทั้งสาระและรูปแบบที่เป็นระบบความคิด วิธีการโครงสร้างของสังคม สถาบัน ตลอดจนแบบแผนและทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น

คำว่า “นิเวศวิทยาวัฒนธรรม” การศึกษาประสบการณ์ของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติ เนื่องจากวัฒนธรรมแต่ละแห่งจะก่อเป็นรูปร่างได้ต้องขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม มนุษย์จะจัดระบบธรรมชาติด้วยการตั้งชื่อ จัดประเภท สร้างสัญลักษณ์เกี่ยวกับพืช สัตว์ และอากาศที่สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิต สมาชิกในวัฒนธรรมหนึ่งๆ จะแสดงออกโดยสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม แต่การศึกษามานุษยวิทยาเชิงนิเวศน์ไม่อาจถูกล่วงไปได้ถ้ามองข้ามปัจจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ฮาโรลด์ คองลิน ศึกษาชนเผ่าฮานูในฟิลิปปินส์ พบว่า แบบแผนวัฒนธรรมของคนเหล่านี้ขึ้นอยู่กับสภาพปะการัง ซึ่งเป็นตัวอย่างการศึกษาแรกๆ ของมานุษยวิทยานิเวศน์ มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

นิธิ เอียวศรีวงศ์^{๒๕} ได้ให้ความหมายของคำว่า วัฒนธรรม คือ ระบบความสัมพันธ์ของคนกับคนและคนกับธรรมชาติ โดยปกติแล้วระบบความสัมพันธ์ที่ มนุษย์ไม่ได้สร้างขึ้นใหม่ทุกช่วงอายุคน แต่มักจะรับระบบความสัมพันธ์ที่ถ่ายทอดมาจากอดีต ระบบความสัมพันธ์ หรือวัฒนธรรมมีความซับซ้อนมาก ต้องอาศัยการถ่ายทอดปลูกฝังกันเป็นเวลานาน แต่ยังสามารถดำเนินชีวิตในระบบความสัมพันธ์หนึ่งๆ ได้อย่างดี ไม่ว่าจะสร้างขึ้นเองและขยายให้ผู้อื่นรับระบบนั้นรวมกัน จะต้องใช้เวลาเกินกว่าชีวิตอายุคนไปสักเท่าใด ระบบความสัมพันธ์หรือวัฒนธรรมจึงมีพลังกำหนดชีวิตของคนยิ่งกว่าสิ่งใด

รพีพรรณ สุวรรณรัฐโชติ^{๒๖} กล่าวถึง วัฒนธรรมใน “สังคมวิทยา” สรุปไว้ว่า

๑) วัฒนธรรมแต่ละวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน ล้วนแต่เป็นสิ่งที่ มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์

๒) วัฒนธรรมไม่ใช่ของคนใดคนหนึ่ง วัฒนธรรมจะมีการโยงใยถึงกัน ทุกวัฒนธรรม

๓) วัฒนธรรม มี ๒ ประการ คือ วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุหรือรูปธรรม เป็นวัฒนธรรมที่มนุษย์คิดสร้างขึ้น เช่น เครื่องใช้ในครัวเรือน เสื้อผ้า และเครื่องมือประกอบอาชีพ

วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุหรือนามธรรม เช่น แบบแผนในการดำรงชีวิตคำสอน ความคิด ความเชื่อ ภาษา ศีลธรรมและวิธีการกระทำ

^{๒๕} นिति เอียวศรีวงศ์, การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๖๑), หน้า ๑๐-๑๑.

^{๒๖} รพีพรรณ สุวรรณรัฐโชติ, สังคมวิทยา, (สงขลา: ไทยนา, ๒๕๕๐), หน้า ๓๐.

อภิศักดิ์ โสมอินทร์^{๒๗} ได้กล่าวว่า สังคมอีสานยึดเกาะกันโดยมีฮีตคองที่ ทำหน้าที่ เป็นกฎระเบียบและเป็นบรรทัดฐาน (Social Norm) ให้สังคมประพฤติปฏิบัติตาม ซึ่งจะนำไปสู่ความสงบสุขร่วมกัน สังคมอีสานอบรมสั่งสอนและเน้นเรื่องฮีตคอง โดยสอนกันทุกเพศ ทุกวัย ทุกชั้นวรรณะ ไม่ว่าจะเป็นชั้นผู้ปกครอง หรือผู้อยู่ภายใต้การปกครอง แม้กระทั่ง พระภิกษุสงฆ์ซึ่งถือว่าเป็นบุคคลที่บริสุทธิ์เพราะพร้อมด้วยศีลวินัยก็ไม่ละเว้น ฮีตคองจึงเหมือน กฎหมายของสังคมที่ ทุกคนจะต้องปฏิบัติตามฮีตคองก็จะอยู่เย็นเป็นสุข ถ้าปฏิบัติไม่สม่ำเสมอ หรือบกพร่องจะทำให้เกิดทุกข์ สำหรับบทลงโทษของการผิดฮีต-คอง ก็แล้วแต่สังคมนั้นๆ จะกำหนดและตกลงกันเอง เช่นถ้าผิดน้อยก็จะถูกตราบาปว่าเป็นคน “ขวง” หรือเป็น “แม่แล้ง” ถ้าทำผิดมากก็จะถูกลงโทษหนักถึงขั้น “อเปหิ” หรือ “เนรเทศ” ออกจากสังคม ฮีตสิบสองคองสิบสี่ เป็นหลักปฏิบัติสำหรับสังคมในสมัยที่ กฎหมายยังไม่เจริญหรือยังไม่ตราขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษร แน่นนอน เพื่อใช้เป็นหลักปฏิบัติให้คนในสังคมอยู่ด้วยกันอย่างสงบและเป็นระเบียบ “ฮีตสิบสองคองสิบสี่” ของชาวอีสานยังมีความสำคัญสำหรับประชาชนในท้องถิ่นมิได้ลดน้อยถอยลงแต่อย่างใดเนื่องจากเป็นขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมอันล้ำค่าที่ บรรพบุรุษได้มอบหมายช้านาน โดยเฉพาะ ฮีตสิบสองคองสิบสี่ ตลอดจนผู้มีหน้าที่ ปกครองบ้านเมืองพึงปฏิบัติเป็นจารีตประเพณี ๑๒ เดือน ของทุกปี เป็นทำนองคลองธรรมอันดีงามของท้องถิ่นและของบ้านเมือง ๑๔ ข้อ ดังนี้

ฮีตหรือจารีตประเพณีที่ ประชาชนปฏิบัติใน ๑๒ เดือนของทุกปี ได้แก่ เดือนอ้าย-บุญเข้ากรรม เดือนยี่ -บุญคุณลาน เดือนสาม-บุญข้าวจี เดือนสี่ -บุญเผวสหรือบุญเทศมหาชาติ เดือนห้า-บุญสงกรานต์ เดือนหก-บุญบั้งไฟ เดือนเจ็ด-บุญซำฮะ เดือนแปด-บุญเข้าพรรษา เดือนเก้า-บุญข้าวประดับดิน เดือนสิบ-บุญข้าวสาก เดือนสิบเอ็ด-บุญออกพรรษาและเดือนสิบสอง- บุญกฐิน

คองสิบสี่ ที่ ประชาชนทั่วไปและชั้นผู้ปกครองพึงปฏิบัติมี ๑๔ ข้อ ได้แก่ ฮีตเจ้าคองขุนฮีต ท้าวคองเพี้ย ฮีตไพร่ครองนาย ฮีตบ้านคองเมือง ฮีตผัวคองเมีย ฮีตพอคองแม่ ฮีตลูกคองหลาน ฮีตสะเ้าคองเขย ฮีตปู่ คองยา ฮีตเฒ่าคองแก่ ฮีตปี คองเดือน ฮีตไฮ่คองนา และฮีตวัดคองสงฆ์

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา^{๒๘} ได้สรุปสาระสำคัญจากแนวความคิด ของนักวิชาการในสังคมไทย ๔ คน ได้แก่ นิพนธ์ เทียนวิหาร บำรุง บุญปัญญา อภิชาติ ทองอยู่ และประเวศ วะสี เกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนไว้ดังนี้

๑) ชุมชนมีวัฒนธรรมของตนเองอยู่แล้ว คือ มีระบบคุณค่าที่ รวบรวมมาได้จากประวัติศาสตร์ เป็นบทความคิดและการปฏิบัติของชุมชนเป็นวิถีชีวิตและทิศทางของการพัฒนา ชุมชนที่ ชาวบ้าน สรุปขึ้นมาแกนกลางของวัฒนธรรมชุมชน คือ การให้ความสำคัญแก่ความเป็นคน และความผสมกลมกลืนกันในชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงต้องเริ่มจากฐานการพัฒนาชุมชนซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่ แข็งแกร่งที่สุดของชาวบ้าน ถ้ามีวัฒนธรรมชุมชนเข้มแข็ง การรวมกลุ่มของชาวบ้านเพื่อทำกิจกรรมจะสำเร็จได้ง่าย และสามารถต่อต้านการเอารัดเอาเปรียบจากภายนอกได้อีกด้วย

๒) ความสำคัญของวัฒนธรรมชุมชนหรือวิถีแห่งหมู่บ้าน คือ การมีน้ำใจที่ ดงาม เปี่ยมด้วยความรักและไม่ตรีอยู่ล้นเหลือเป็นความสัมพันธ์อย่างมีคุณค่าทางศีลธรรม มนุษยธรรม และ

^{๒๗} อภิศักดิ์ โสมอินทร์, *โลกทัศน์อีสาน*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., ๒๕๓๗), หน้า ๗๕.

^{๒๘} ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, *วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย*, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาชนบท มูลนิธิหมู่บ้าน, ๒๕๓๗), หน้า ๑๗๑-๒๐๕.

อธิงสาธธรรม ชุมชนหมู่บ้านที่มีเอกลักษณ์ของตนเอง ทั้งในแง่สังคม และวัฒนธรรมจึงมี ความสัมพันธ์ กันในระบบ

๓) สังคมไทยกำลังเผชิญอยู่ท่ามกลางวัฒนธรรมสองกระแส กระแสหนึ่งเรียกว่าวัฒนธรรม ชาวบ้าน อีกกระแสหนึ่งคือวัฒนธรรมทุนนิยม วัฒนธรรมชาวบ้านมีความเป็นอิสระจากวัฒนธรรมชั้น กลางและชนชั้นสูง ซึ่งสัมพันธ์กับวิถีชีวิตที่ ผูกพันอยู่กับธรรมชาติ อยู่กับการใช้แรงงานชุมชนเครือญาติ ชุมชนหมู่บ้านมีความเป็นอยู่สืบช่วงกันมาเป็นเวลายาวนาน เรียกว่าหมู่บ้าน จึงมีระบบความเชื่อและ วิธีการพัฒนาที่เป็นอิสระในตัวเอง

ศรีศักร วัลลิโภดม^{๒๙} ได้สรุปสาระไว้ว่า

๑) ท้องถิ่นจะไม่รับวัฒนธรรมอื่นทันที เขาจะเลือก แนะนำ ปรับเปลี่ยนและ ยอมรับแบบ ค่อยเป็นค่อยไป

๒) วัฒนธรรมชุมชน ไม่ใช่วัฒนธรรมที่ อยู่นิ่ง มีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต ชุมชนอย่างเป็นพลวัต

๓) ให้ความสำคัญต่อระบบคุณค่าที่ มีคนเป็นหัวใจสำคัญภายใต้ระบบ ความสัมพันธ์ ระหว่างคนกับสิ่งสูงสุด คนกับธรรมชาติ และคนกับคน

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์^{๓๐} ได้เขียนเรื่อง กระบวนทัศน์วัฒนธรรม ไทย “ต้นตอ” เศรษฐกิจถดถอย และให้ความหมายของ “วัฒนธรรม” หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิต ของคนในสังคมที่ หล่อหลอมขึ้นผ่านการปฏิสัมพันธ์หรือได้รับถ่ายทอดจากบริบทแวดล้อม เช่น ได้รับการถ่ายทอดจาก ความเชื่อ ศิลปะ จริยธรรม กฎหมาย ขนบธรรมเนียม ประเพณี การศึกษา สื่อมวลชน เป็นต้น กลายเป็นแบบแผนในความคิดและการกระทำของคนในสังคม ส่วนใหญ่ ที่ สำคัญวัฒนธรรม มีลักษณะ เป็นกลางสามารถนำมาซึ่งความเจริญงอกงามหรือความเสื่อม แก่สังคมได้

จูเลียน สจิวต์^{๓๑} (Julian Steward) อธิบายว่านิเวศวิทยาวัฒนธรรม คือ การศึกษาที่จะทำ ความเข้าใจว่ามนุษย์ปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมอย่างไร โดยศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างสังคม เทคนิคการยังชีพ ช่วงชั้นสังคม และสภาพแวดล้อม สจิวต์เชื่อว่าสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติส่งผลต่อ การเกิดวัฒนธรรมของมนุษย์

นิเวศวิทยาวัฒนธรรมตามทัศนะของสจิวต์ เป็นความพยายามศึกษาวิเคราะห์ถึง

๑) ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมกับเทคโนโลยีทางการผลิต ซึ่งเป็นตัวกำหนดสำคัญ ต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

๒) ความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีกับพฤติกรรมของมนุษย์ และ

^{๒๙} ศรีศักร วัลลิโภดม, “การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ท่ามกลาง กระแส การเปลี่ยนแปลง” ในรายการสัมมนาทางวิชาการ เรื่องการพัฒนาการทางวัฒนธรรม: กรณีทักษิณ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๘), หน้า ๙๙-๑๐๐.

^{๓๐} เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, มองฝันไปข้างหน้า: วิสัยทัศน์ประเทศไทยปี ๒๕๖๐, (กรุงเทพมหานคร: ชัคเชสมิเดียม, ๒๕๔๓), หน้า ๒๓-๒๔.

^{๓๑} นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ, “นิเวศวิทยาวัฒนธรรม”,

<<http://www.sac.or.th/databases/anthropology-concepts/glossary>>. ๒๑ มกราคม ๒๕๕๙.

๓) ผลในการอธิบายต้นกำเนิดของลักษณะทางวัฒนธรรม (cultural traits) ของกลุ่มชนต่างๆ เช่น เปอร์เซีย เม็กซิโก เมโสโปเตเมีย อียิปต์ และจีน เป็นต้น

ผลงานของสจ๊วตมีส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้นักมานุษยวิทยาหันมาสนใจศึกษาถึงความสำคัญของสภาพแวดล้อมและอิทธิพลของสภาพแวดล้อมต่อพัฒนาการทางวัฒนธรรม

ครีตกร วาลลิโอดม^{๓๒} ได้อธิบายนิเวศวัฒนธรรม คือ ความสัมพันธ์ในท้องถิ่นที่ผู้คนหลายกลุ่ม หรือหลายชาติพันธุ์เข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นบ้านเป็นเมืองขึ้น โดยมีพื้นฐาน มาจากภูมิวัฒนธรรม (Cultural Landscape) ซึ่งหมายถึงลักษณะ ภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์ในอาณาบริเวณใดบริเวณหนึ่งอันสัมพันธ์ กับการตั้งถิ่นฐานบ้านเมืองของคนในท้องถิ่น จนเป็นที่รู้จักร่วมกัน และ มีการกำหนดนามชื่อเป็นสถานที่ต่างๆ นั่นคือ ภูมินาม โดยอาจสร้าง เป็นตำนานขึ้นมาอธิบายความเป็นมา ความหมาย ความสำคัญทาง ประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม เห็นได้ว่าสิ่งแวดล้อม ทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เพราะสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นย่อมอยู่บนพื้นฐานของ สิ่งแวดล้อมธรรมชาติในพื้นที่นั้น นั่นคือ ความสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์ กับ ธรรมชาติ

สมศรี ศิริขวัญ^{๓๓} อธิบายการศึกษา ด้านนิเวศวัฒนธรรมเป็นศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่าง วัฒนธรรมและ สภาพแวดล้อม และนักมานุษยวิทยาแนวนิเวศวัฒนธรรมเชื่อว่าวัฒนธรรม และ สภาพแวดล้อมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและมีผลซึ่งกันและกัน อย่างแยกไม่ออก ในยุคที่ เทคโนโลยีอยู่ในระดับต่ำ มนุษย์จำเป็นต้อง ปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม แต่เมื่อเทคโนโลยีก้าวหน้า ขึ้นมนุษย์ ก็สามารถตัดแปลงสภาพแวดล้อมได้มากขึ้น อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม ก็ลดน้อยลง แต่ ลักษณะทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีจะยังคงอยู่ และสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง

Carrying Capacity หรือ CC^{๓๔} เสนอแนวคิดทางนิเวศวิทยา ที่สื่อให้ทราบว่ารระบบนิเวศ หนึ่งๆ นั้น มีความเปราะบางแตกต่างกัน หรือระบบนิเวศหนึ่งๆ มีระดับหรือขีดความสามารถทนทาน ต่อการพัฒนาหรือถูกกระทำในระดับใดระดับหนึ่งเท่านั้น หากเกินกว่านี้ระบบนิเวศจะได้รับผลกระทบ กระเทือนและอาจถูกทำลายลงจนไม่อาจฟื้นกลับสู่สภาพเดิมได้อีก ทั้งนี้โดยพิจารณาจากปัจจัย ที่เป็น องค์ประกอบและโครงสร้างของระบบนิเวศเป็นบรรทัดฐาน

เลสลีไวต์ (Leslie White)^{๓๕} เป็นนักมานุษยวิทยาอเมริกันอีกคนหนึ่งซึ่งสนใจศึกษา อิทธิพลของ สภาพแวดล้อมต่อการปรับตัวทางวัฒนธรรม ไวต์ได้ศึกษาตรวจสอบผลงานของนัก วิวัฒนาการรุ่นเก่า เช่น มอร์แกน อย่างละเอียด และพบว่า ทฤษฎีวิวัฒนาการมีหลักเกณฑ์ในการ ตีความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่ น่าสนใจอยู่หลายประการ และไวต์เองก็ได้เสนอ แนวความคิดแบบวิวัฒนาการสมัยใหม่ ซึ่งต่อมาได้รับการขนานนาม แนวความคิดแบบ “วิวัฒนาการ

^{๓๒} ครีตกร วาลลิโอดม, ความหมายของภูมิวัฒนธรรม การศึกษาจาก ภายในและสำนึกของท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร: มุลินธิเล็ท-ประไพ วิริยะพันธ์, ๒๕๕๑), หน้า ๘๒.

^{๓๓} สมศรี ศิริขวัญ, การวิเคราะห์เชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเกี่ยวกับ การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์: กรณีศึกษาชุมชนมอญเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี, รายงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑๑.

^{๓๔} กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, “นโยบาย”, <<http://www.mots.go.th/office.php?OfficeId=5&Action=policy>>, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, “นโยบาย”, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

สากล” (universal evolution) ไวลด์มีความเห็นคล้ายคลึงกับแรดคลิฟฟ์-บราวน์และ มาลินอสกีในประเด็นที่ว่ามานุษยวิทยาควรเป็นวิทยาศาสตร์และไวลด์ก็ได้พยายามค้นหากฎเกณฑ์หรือทฤษฎีสากลเพื่อใช้อธิบายวิวัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชนต่างๆ ทั่วโลก ความหมายของ “วัฒนธรรม” ตามทัศนะของไวลด์มีความคล้ายคลึงกับมโนทัศน์เรื่ององค์อภินทรีย์ (superorganic) ของโครเบอร์นั้นคือการมองว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีความมีชีวิตและมีชีวิตแยกออกจากตัวมนุษย์อย่างเด็ดขาด วัฒนธรรมมีกฎเกณฑ์และการทำงานในตัวเอง ซึ่งแนวความคิดนี้ได้รับการขนานนามว่า “วัฒนธรรมวิทยา” (culturology)

ไวลด์เสนอว่า วัฒนธรรมมีองค์ประกอบอยู่ ๓ ประการด้วยกัน คือ

๑) ระบบเทคโนโลยีซึ่งรวมถึงทรัพยากรธรรมชาติและเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ที่ มนุษย์ประดิษฐ์คิดค้นขึ้น

๒) ระบบสังคม ซึ่งเป็นการรวมตัวกันขององค์กรทางสังคม (social organization) และพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์ และ

๓) ระบบความคิด (ideology) ซึ่งรวมถึงความรู้ ความเชื่อ ทัศนคติและค่านิยม ต่างๆ ระบบเทคโนโลยีเป็นโครงสร้างส่วนล่าง (infrastructure) หรือพื้นฐานสำคัญของวัฒนธรรม เพราะชีวิตมนุษย์ จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยระบบนี้ในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม ส่วนองค์กรสังคมและระบบความคิดเป็น โครงสร้างส่วนบน (superstructure) ของวัฒนธรรม^{๓๖}

ไวลด์มีความเห็นว่า เทคโนโลยี-เศรษฐกิจ มีบทบาทสำคัญ เพราะมนุษย์สร้างวัฒนธรรมเทคโนโลยี-เศรษฐกิจใน สังคมขึ้น เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม เมื่อเกิดความสัมพันธ์ขึ้นมนุษย์จะสามารถสร้างระบบสังคม จน สามารถกำหนดแนวความคิด ของบุคคลในที่สุด ระบบวัฒนธรรมจะควบคุมระบบสังคม และระบบสังคมจะควบคุม ระบบจิตของมนุษย์แต่ละคนในสังคม ไวท์อธิบายหลักการเกี่ยวกับเศรษฐกิจและสภาพแวดล้อม ศึกษาวิธีการปรับตัว ของวัฒนธรรมในแต่ละสภาพแวดล้อมหนึ่ง จนทำให้เกิดวิวัฒนาการในที่สุด เป็นวิธีการศึกษาวัฒนธรรมตามหลักวิถุ นิยม ในปีค.ศ. ๑๙๕๗ ไวท์เสนอผลงานสำคัญ ชื่อ The Evolution of Culture เสนอความคิดอธิบายกฎของวิวัฒนาการ กล่าวคือ วัฒนธรรมเป็นปัจจัยผลักดันทำให้มนุษย์สามารถผลิตพลังงานเพิ่มขึ้น ความพยายามของมนุษย์ ทุกวัฒนธรรมในโลกทำให้เกิด พลังงานอันยิ่งใหญ่ วัฒนธรรมเป็นแรงกระตุ้นทำให้มนุษย์มีประสิทธิภาพในการ ปฏิบัติงานเพิ่มมากขึ้น กล่าวอีกนัยหนึ่ง พัฒนาการของวัฒนธรรมเกิดจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีไวท์เน้นหลัก ของวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน ในที่สุดมนุษย์ทุกสังคมจะพยายามพัฒนาเป็นวัฒนธรรมสากล อย่างไรก็ตามงานของ ไวท์ก็ยังมีข้อบกพร่องและจุดอ่อนมาก เนื่องจากไม่ได้อธิบายผลของพัฒนาการเทคโนโลยีอย่างกระจ่างชัด ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีเกิดจากแรงกระตุ้นของวัฒนธรรม เพียงประการเดียวหรือไม่ ผลงานของไวท์ได้รับ อิทธิพลจากแนวคิดทฤษฎีวิวัฒนาการคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ ด้วย

จากการศึกษาของโบแอส^{๓๗} ทำให้นักมานุษยวิทยาส่วนมากยอมรับว่าโบแอสช่วยพัฒนาวิชามานุษยวิทยา หลายอย่าง เช่น โดยการที่เขาเปลี่ยนจุดเน้นในมานุษยวิทยาจากการศึกษาส่วนต่างๆ

^{๓๖} สุชีพร วรรณสุด, “วัฒนธรรม”, <<http://sucheeppost.blogspot.com/feeds/posts/default>>, ๒๒ มกราคม ๒๕๕๙.

^{๓๗} อ่างแล้ว, งามพิศ สัตย์สวงน, หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม, หน้า ๖๗-๗๑.

ของวัฒนธรรมที่ถูกนำออก นอกบริบท มาศึกษาวัฒนธรรมในฐานะเป็นระบบที่ส่วนต่างๆ สัมพันธ์กัน โบแอสทำให้มานุษยวิทยาเป็นสาขาที่น่าทึ่ง โดยการเน้นการวิจัยสนามทางมานุษยวิทยา และเป็นการยกระดับมาตรฐานของชาติพันธุ์วรรณาให้สูงขึ้นเพื่อชน รุ่นหลัง ยิ่งกว่านั้นความสนใจในจิตวิทยาของโบแอสทำให้เกิดงานในสาขาย่อยของมานุษยวิทยา คือ วัฒนธรรมและ บุคลิกภาพเน้นให้มองเห็น วัฒนธรรมโดยค้นหาความหมายที่มีอยู่ในวัฒนธรรมนั้นๆ ได้ทำให้เกิดผลงาน ใหม่ๆ ทางภาษาศาสตร์ ขึ้น ซึ่งเป็นหลักที่ทำให้รู้ในเรื่องของหลักการความเป็นมาของภาษาต่างๆ ที่ใช้ในการ ติดต่อสื่อสารอยู่ในปัจจุบัน หลักการที่นำไปใช้นั้นได้เกิดจากแนวคิดของโบแอสที่มีการเปรียบเทียบปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมกับภาษา โดยโบแอสได้ชี้ให้เห็นว่าโครงสร้าง (คือ กฎเกณฑ์และหลักไวยากรณ์) ของภาษานั้นเป็น สิ่งที่ใช้ภาษาไม่เคยรู้จักมาก่อน จนกว่าจะได้มีการเขียนหลักไวยากรณ์ของภาษานั้นๆ ขึ้น อย่างไรก็ตามผู้รู้ก็จำกัด อยู่เฉพาะในหมู่ผู้เชี่ยวชาญทางด้านภาษาศาสตร์เท่านั้น และภาษาก็ยังคง คลี่คลายไปตามทิศทางของมัน โดยที่ใช้ ภาษาแต่ละคนไม่ได้มีความสนใจในความแตกต่างที่สำคัญ ระหว่างปรากฏการณ์ทางด้านภาษากับปรากฏการณ์ทาง มานุษยวิทยา กล่าวคือ การจำแนกประเภททางด้านภาษาไม่เคยปรากฏขึ้นมาอยู่ในระดับของจิตสำนึก แต่จะ ปรากฏทางด้านมานุษยวิทยา แม้ความเป็นมาดั้งเดิมของจิตได้สำนึกยังคงมีอยู่ แต่ส่วนใหญ่แล้วจะปรากฏในระดับ ของภาวะจิตสำนึก อันทำให้เกิดการให้เหตุผลหรือตีความที่หลังได้ แต่ความแตกต่างดังกล่าวนี้ไม่ได้ทำให้คุณค่าของ วิธีทางภาษาศาสตร์ ที่จะนำมาใช้ในการศึกษาทางมานุษยวิทยาลดลงไป จึงมีการนำไปประยุกต์ใช้ในด้าน ภาษาศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีทางภาษาด้านต่างๆ วิเคราะห์ภาษาในระดับต่างๆ ซึ่งได้แก่ เสียง คำ ประโยค และความหมาย นำเอาความรู้เกี่ยวกับภาษาไปใช้เป็นประโยชน์ในการเรียนการสอนภาษา ใช้ในชีวิตประจำวัน ตลอดทั้งศึกษาภาษาในเชิงที่มีความสัมพันธ์กับศาสตร์แขนงอื่นๆ เช่น จิตวิทยา สังคมวิทยา มานุษยวิทยา คอมพิวเตอร์ เป็นต้น โดยจะเห็นได้ว่าการศึกษาด้านภาษาศาสตร์เป็น การศึกษา ตัวเนื้อหาภาษาในเชิงวิเคราะห์ เพื่อเป็นฐานความรู้ให้นำไปประยุกต์ใช้ต่อไปในศาสตร์ต่างๆ ซึ่งจะแตกต่างไปจากการศึกษาในสาขาภาษาอื่นๆ เช่น การฟัง การพูด การอ่าน การเขียน เพื่อนำไปใช้ ให้ได้ในชีวิตประจำวัน อีกทั้งยังประโยชน์ในการเรียนการสอนภาษา

จากแนวคิดดังกล่าว นักวิชาการและผู้ปฏิบัติ จึงได้นำมาประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมืออย่าง หนึ่ง ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม Carrying Capacity ตรงกับภาษาไทยว่า “ขีด ความสามารถในการรองรับได้” และเมื่อนำมาประยุกต์ใช้กับการท่องเที่ยว จึงหมายถึงขีดหรือระดับ ของแหล่งท่องเที่ยว หรือทรัพยากรท่องเที่ยวที่สามารถรองรับการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ และปริมาณการใช้ประโยชน์ของนักท่องเที่ยวสูงสุดได้โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบจนทำความเสื่อมโทรม หรือทำลายทรัพยากรท่องเที่ยวหรือตัวแหล่งท่องเที่ยว

นิเวศวัฒนธรรมจึงมีความสำคัญต่อพื้นที่เนื่องจากเป็นแนวคิด ที่อยู่บนพื้นฐานของการทำ ความเข้าใจพื้นที่ทั้งความเข้าใจในเรื่อง กายภาพ และความเข้าใจในเรื่องวัฒนธรรมผู้คน และอยู่บนวิถี ของความ เหมาะสมในการปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมเท่าที่ควรจะเป็นเพื่อเรียนรู้ ที่จะอยู่ร่วม (co-existence) กับสภาพแวดล้อม คือ มนุษย์ปรับเปลี่ยน สภาพแวดล้อมและใช้ทรัพยากรเพื่อบริโภค อย่างพอเพียง ดังนั้นนิเวศ วัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นตัวตน ซึ่งบ่งชี้ให้เห็นถึง เอกลักษณ์ คุณค่า และความสำคัญของพื้นที่ทั้งในด้านสิ่งแวดล้อมทาง ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทาง วัฒนธรรม นั้นเท่ากับว่าหากการพัฒนา ได้ให้ความสำคัญกับความเป็นท้องถิ่น โดยทำความเข้าใจได้

จากระบบ นิเวศวัฒนธรรมแล้ว การพัฒนาที่เกิดขึ้นก็น่าจะเป็นไปในทิศทางที่ เหมาะสม สอดคล้องกับ ตัวตนของแต่ละพื้นที่ที่แตกต่างกัน ซึ่งนำไปสู่ การตอบคำถามของความยั่งยืนในการพัฒนาได้

ทฤษฎีนิเวศวิทยาทางวัฒนธรรมเน้นว่า “ความเชื่อและการปฏิบัติต่างๆ ตามระบบ วัฒนธรรมที่ดูเหมือนไร้สาระ ไม่มีเหตุผล แต่อาจมีผลในด้านการใช้ทรัพยากรอย่างมีเหตุมีผลก็ได้ โดย คำนี้ถึงระดับของเทคโนโลยีที่ใช้เฉพาะสถานที่ด้วย” เช่น การกินเนื้อวัวเป็นของต้องห้ามของชาวฮินดู ทั้งที่ความอดอยากยากจนมีไปทั่วอินเดียในนั้น แฮร์ริส อธิบายสิ่งเหล่านี้ว่า “การห้ามกินเนื้อวัวมีความหมายว่าวัวมีไว้ใช้ลากคันไถ หากไม่มีวัวก็จะไม่อาจทำการเกษตรได้ ดังนั้นข้อห้ามทางศาสนาจึง เป็นการเพิ่มความสามารถของสังคมเกษตรกรรมในระยะยาว” ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรมนี้ จะช่วยให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างประชากร สิ่งแวดล้อมทางสังคมและลักษณะทางกายภาพในสังคมได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

ในอดีตกาลที่ผ่านมาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบนพื้นโลก มีอย่างอุดม สมบูรณ์ สามารถจุนเจือให้มนุษย์ได้ใช้ตลอดเวลาแต่ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองพลเมืองโลกได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เคยมีนั้น ต้องถูก ใช้และถูกทำลายเพื่อสนอง ความต้องการทั้งปัจจัยสี่ และเครื่องอำนวยความสะดวก เพื่อตอบสนองดังที่ปรากฏให้เห็นทุกหนแห่ง เช่น ป่าไม้ลดลง อุทกภัยในฤดูฝน ภาวะแห้งแล้ง ในฤดูแล้ง น้ำเสียในลำห้วยลำคลองทั้งในเมืองและ ชนบทเป็นต้น ภาวะการณ์ดังกล่าวได้รับความสนใจจากนานาชาติ รวมทั้งประเทศไทยด้วย

๒.๑.๓ หลักการด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

ปัจจุบันนักมานุษยวิทยาได้ให้ความสนใจกับ ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม และกลายมาเป็น “มานุษยวิทยานิเวศน์” (Ecological anthropology) และได้เจริญเติบโตก่อให้เกิดแนวทฤษฎีใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง ภายในแขนงย่อยออกไปเป็น แนววิเคราะห์ระบบนิเวศฯ แนววิเคราะห์ชาติพันธุ์นิเวศ (Ethno ecology) แนววิเคราะห์วิถี และแนววิเคราะห์การเมืองนิเวศ นอกจากนี้ มนุษย์ยังต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มากขึ้น ตามชุมชนที่ขยายใหญ่ขึ้น ทำให้ต้องแสวงหาพื้นที่ใหม่ที่สมบูรณ์กว่า ดังนั้นจึงสอดคล้องกับทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ ในขณะที่เดียวกันมนุษย์ก็เป็นผู้จัดสรรสิ่งแวดล้อมด้วย วัฒนธรรม ประเพณีของมนุษย์จะเป็นอย่างไร ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์อาศัยอยู่ สิ่งแวดล้อมที่หลากหลายเป็นตัวทำให้พฤติกรรมของมนุษย์หลากหลาย และสิ่งแวดล้อมที่อดีต จะทำให้มนุษย์คิดปรับตัวให้อยู่รอดในสิ่งแวดล้อมนั้นๆ สิ่งแวดล้อมที่ขาดแคลนจะส่งผลให้มนุษย์ต้องใช้ความคิดมากขึ้น ยิ่งคิดมาก พฤติกรรมย่อมมีมากขึ้น และดีขึ้นเพื่อที่จะเอาชนะธรรมชาติให้ได้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มนุษย์ ใช้ในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่เป็นเอกลักษณ์และ แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ นั่นคือการอยู่ร่วมกับ สภาพแวดล้อม ดังนั้นการพัฒนาที่ยั่งยืนควรอยู่บนพื้นฐานของระบบนิเวศ วัฒนธรรมแต่ละท้องถิ่นเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้

ประพิมพร สมณาแขง, ผการัตน์ รัฐเขตต์ และสุมาลี รัตนปัญญา^{๓๘} กล่าวว่า สภาพการตั้งถิ่นฐานของชาวอีสานทำเลที่ตั้งหมู่บ้านชุมชนมักจะเป็นบริเวณเนินสูง หรือที่โคก มีที่ราบลุ่มสำหรับใช้ทำนา และต้องอยู่ใกล้กับแหล่งน้ำทั้งนี้ เพื่อป้องกันไม่ให้น้ำท่วม ในฤดูฝนและมีน้ำใช้สอยในหน้าแล้ง ซึ่งชาวบ้านได้อาศัยสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเหล่านี้ มาใช้เป็นปัจจัยในการดำรงชีวิต โดยเฉพาะด้านอาหารการกิน มีอาหารหลายชนิดที่ ชาวบ้านสามารถ หาได้จากธรรมชาติรอบหมู่บ้าน เช่น ที่นา แหล่งน้ำตามธรรมชาติ ป่าและโคก เป็นต้น การตั้งถิ่นฐานของชาวอีสานบรรพบุรุษที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการตั้งหมู่บ้านได้เลือก ทำเลเอื้ออำนวยต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านเป็นหลัก กล่าวคือการตั้งหมู่บ้านมักตั้งตามเนินขนาดใหญ่ หรือที่ ชาวบ้านเรียกว่า “โคก” มีที่ ราบล้อมรอบหมู่บ้านเพื่อใช้เป็นทีนา อยู่ใกล้กับแหล่งน้ำและป่า อาจกล่าวได้ว่าความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งอาหารเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่มีความสำคัญ ต่อการตัดสินใจตั้งหมู่บ้าน ทั้งนี้ เพราะในอดีตสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นแบบ เรียบง่าย และยังต้องพึ่งพาตนเอง มีการเก็บหาสิ่งของจากธรรมชาติ การเลือกทำเลที่ตั้งที่ อุดมสมบูรณ์ย่อมก่อให้เกิดผลดีต่อการดำรงชีวิตของคนในหมู่บ้าน เพราะสามารถแสวงหาปัจจัยที่ จำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะอาหารสำหรับบริโภคในชีวิตประจำวันได้อย่างเพียงพอ ในทางตรงกันข้ามถ้าหมู่บ้านใดตั้งอยู่ในทำเลที่ไม่เหมาะสม ขาดความอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านขาด ปัจจัยสำหรับการดำเนินชีวิตประจำวัน ปัญหาจึงเกิดขึ้นมากมาย ในที่สุดจำเป็นต้องอพยพเพื่อหา หลักแหล่งที่ อยู่ใหม่ที่ มีความอุดมสมบูรณ์มากกว่าเดิม

สังคม (Society) เป็นวิธีตั้งถิ่นฐานและอยู่อาศัยร่วมกันของมนุษย์โดยเข้าสังกัดเป็นกลุ่มขนาดต่างๆ เพื่อสนองตอบธรรมชาติของการเป็นสัตว์สังคมและจำเป็นต้องอยู่ด้วยกันเป็นหมู่เหล่า หน่วยทางสังคมขนาดเล็กที่สุดได้แก่ “ชุมชน” (Community) ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มกันของปัจเจกบุคคลด้วยความมีสำนึกและจุดหมาย บางประการร่วมกันมากกว่าสองคนขึ้นไป เมื่ออยู่รวมกันเป็นกลุ่มและรวมตัวกันเป็นหน่วยทางสังคมแบบต่างๆ แล้ว มนุษย์จำเป็นต้องสร้างวิธี ประพฤติปฏิบัติเพื่ออยู่ร่วมกันในระบบสังคมด้วยสันติสุข สร้างวิธีสื่อสารและสร้างความเข้าใจกัน ซึ่งก่อให้เกิด วัฒนธรรม ภาษาและระบบสัญลักษณ์ต่างๆ การสั่งสมประสบการณ์ บันทึก ถ่ายทอด และกลมเกลียวสมาชิกให้สามารถปรับตัวและเรียนรู้เพื่อเจริญเติบโต เกิดความงอกงาม ก่อให้เกิดวัฒนธรรมในการเรียนรู้และการศึกษาอบรม การจัดระบบเพื่อการผลิต ทำมาหากิน และจัดการเกี่ยวกับปัจจัยในการดำเนินชีวิต ก่อให้เกิด วัฒนธรรมทางการผลิต การแลกเปลี่ยนแบ่งปัน การบริโภค ความต้องการในการกลมเกลียวพัฒนาชีวิตด้านใน และสิ่งสะท้อนพลังชีวิตด้านในของมนุษย์ ก่อให้เกิดงานสร้างสรรค์ทั้งเพื่อการใช้สอย ความสุนทรีย์ภาพ และความเบิกบานความรื่นรมย์ใจ เช่น ดนตรี นาฏศิลป์ ศิลปะ วรรณกรรม ทัศนกรรม งานช่าง และงานฝีมือ ความต้องการจัดความสัมพันธ์กับสิ่งศรัทธาที่อยู่เหนือนมนุษย์ ก่อให้เกิดศาสนาและระบบความเชื่อ ความจำเป็น ในการจัดความสัมพันธ์ ทั้งในเชิงแข่งขันและร่วมมือ สمانกลมกลืนกันระหว่างสังคมและหมู่คณะที่แตกต่างกัน ทำให้เกิดวัฒนธรรมในการติดต่อสื่อสาร คมนาคม สร้างวัฒนธรรมในการแลกเปลี่ยนซื้อขาย ตลอดจนทำกิจกรรม เศรษฐกิจสังคมในระดับต่างๆ ด้วยกัน สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่ออยู่ร่วมกันในสังคมเหล่านี้ ทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า “วัฒนธรรม”

^{๓๘} ประพิมพร สมณาแขง, ผการัตน์ รัฐเขตต์, สุมาลี รัตนปัญญา, อาหารตามธรรมชาติของชาวบ้านในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ,รายงานการวิจัยโครงการศึกษาภาวะเศรษฐกิจและสังคมของกสิกรในระบบเกษตรน้ำฝน, (ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๒), หน้า ๓๐.

(Culture) ซึ่ง โดยทั่วไปแล้วก็หมายถึงระบบวิถีคิด ภูมิปัญญา และแบบแผนสำหรับการประพฤติปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกัน ของผู้คนในสังคมและชุมชนระดับต่างๆ ในเชิงระบบนิเวศทางสังคมและวัฒนธรรม จะเป็นแนวคิดที่เน้น วัฒนธรรมที่มีความเป็นวิถีชีวิต อิงอยู่กับบริบท เป็นส่วนหนึ่งในความเป็นชีวิตและในความเป็นมนุษย์ เป็น ระบบความคิด ความเชื่อ ความศรัทธา รวมทั้งระบบการปฏิบัติ และระบบการทางวัตถุ ที่เป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์และจัดความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นองค์รวมในระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์และสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งครอบคลุมกระบวนการก่อเกิดการดำรงอยู่ พัฒนาการความเคลื่อนไหวและความเปลี่ยนแปลงทางด้านต่างๆ ของสังคมและวัฒนธรรม ไม่แยกส่วน นับแต่ความเป็นองค์รวมของมิติจิตใจ จิต วิญญาณ กับกายภาพและวัตถุ ระบบสังคมและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ระบบสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ ระบบ ความรู้และเทคโนโลยี ระบบความเชื่อและสิ่งศรัทธา ศาสนา ศิลปะ^{๓๙}

- ศักยภาพของคน ต้องเริ่มที่คนในชุมชนที่จะต้องรู้จักรากเหง้าของตนเองให้ดีเสียก่อน เพื่อความพร้อมในการบอกเล่าข้อมูลและคนในชุมชนต้องมีความพร้อมที่จะเรียนรู้ มีความสามัคคีทำงานร่วมกันได้

- ศักยภาพของพื้นที่ หมายรวมถึง ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญา องค์ถิ่นที่สืบสานต่อกันมา คนในชุมชนต้องรู้จัก ต้องรักและหวงแหนเห็นคุณค่าของทรัพยากรในชุมชนของตน สามารถที่จะนำมาจัดการได้อย่างคุ้มค่าและยั่งยืน ทั้งนี้แล้วชุมชนต้องมีความพร้อมในการเรียนรู้ ตลอดจนมีความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องแนวคิด พื้นฐานทางด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการจัดการในพื้นที่ได้ด้วย

- การจัดการ เป็นเรื่องที่ไม่ง่ายนักที่จะทำอะไร เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด เกิดความยั่งยืน สมดุลในกลุ่มคนหมู่มาก ดังนั้นชุมชนที่จะสามารถบริหารจัดการ ได้ต้องเป็นชุมชนที่มีผู้นำที่เป็นที่ยอมรับ มีความคิด มีวิสัยทัศน์ ความเข้าใจเรื่องนิเวศวัฒนธรรมโดยชุมชน ทั้งยังต้องได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานทั้งภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ต้องมีการพูดคุยกำหนดแนวทางในการเตรียมความพร้อมชุมชนรู้ว่าพื้นที่ของตนจะมีรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างไร ควรมีกิจกรรมอะไรบ้าง และจะมีการกระจาย จัดสรรรายได้อย่างไร ทั้งหลายทั้งปวงที่กล่าวมานั้น สิ่งสำคัญที่สุดของชุมชนก็คือการมีส่วนร่วม อันหมายรวมถึง ร่วมในทุกๆ สิ่ง ทุกอย่างเพื่อส่วนรวม

- มีส่วนร่วม มีได้อย่างไร การสื่อสารพูดคุย เป็นการสื่อความคิดเห็น การถกปัญหา รวมถึงการหาทางแก้ไขปัญหาต่างๆจากการระดมความคิดจากประสบการณ์ของนักวิจัยท้องถิ่นพบว่าชุมชนจัดให้มีเวทีพูดคุย ร่วมกันคิดวางแผนดำเนินการ ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องในการทำงานร่วมกัน สร้างกฎระเบียบของชุมชนทางด้านต่างๆเพื่อให้คนในชุมชนรวมถึงผู้มาเยือนปฏิบัติตาม

ระบบนิเวศทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นปฏิสัมพันธ์และความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ครอบคลุมแบบแผนและกระบวนการก่อเกิด การดำรงอยู่ พัฒนาการ ความ เคลื่อนไหวและความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม นับแต่ระดับความเป็นองค์รวมของมนุษย์ทั้ง ทางด้านร่างกาย ชีวิต จิตใจ และมิติจิตวิญญาณ เป็นศูนย์กลาง ไปจนถึงการจัดความสัมพันธ์กับสิ่งสูงสุดที่ อยู่เหนือมนุษย์ อันได้แก่ระบบความเชื่อ ความศรัทธา ความสำนึกสากล

^{๓๙} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สังคมและวัฒนธรรมอาเซียน สาขาวิชามนุษยนิเวศศาสตร์, (หน่วยที่ ๖-๑๐), (นันทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๘), หน้า ๑๔๗.

โครงสร้างของระบบนิเวศ (Ecosystem structure)

ประกอบด้วย ส่วนที่มีชีวิต และ ส่วนที่ไม่มีชีวิต ชนิด ปริมาณ สัดส่วน การกระจายระบบนิเวศต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นระบบนิเวศบนบกหรือในน้ำ (terrestrial or aquatic ecosystem) มีองค์ประกอบสำคัญอยู่สองส่วน คือ

๑) ส่วนที่เป็นสิ่งที่มีชีวิต (biotic components) ได้แก่ มนุษย์ สัตว์ พืช และจุลินทรีย์

๒) ส่วนที่เป็นสิ่งไม่มีชีวิต (abiotic components) อันได้แก่ปัจจัยต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องพลังงาน (energy) ปัจจัยที่เกี่ยวกับสภาพภูมิอากาศ (climatic factors) เช่น อุณหภูมิ (temperature) ความชื้น (humidity) ปริมาณน้ำฝน (precipitation) ฯลฯ ปัจจัยเกี่ยวกับดิน (edaphic factors) เช่น ความชื้นในดิน (soil moisture) โครงสร้างของดิน (soil texture) ความอุดมสมบูรณ์ของธาตุอาหารในดิน (soil nutrient) ฯลฯ ปัจจัยเกี่ยวกับสภาพภูมิประเทศ (topographic factors) ได้แก่ ทิศทางด้านลาด (aspect) ความลาดชันของพื้นที่ (slope) ความสูงจากระดับน้ำทะเล (elevation) ฯลฯ และปัจจัยสุดท้ายคือ ไฟป่า (forest fire) เป็นต้น ในแต่ละระบบนิเวศไม่ว่าเขตร้อน (tropical zone) หรือในเขตหนาว (temperate zone) ย่อมมีองค์ประกอบในชั้นรายละเอียดที่แตกต่างกันไปจึงส่งผลให้สภาพความเป็นไปในแต่ละแห่งแตกต่างกันไปด้วย สังคมจึงมีการเปลี่ยนแปลงได้ง่ายแต่จะคงไว้ซึ่งความมั่นคงภายในโครงสร้างของระบบนิเวศมากกว่าป่าในเขตหนาว ในปัจจุบันเมื่อกล่าวถึงสังคมแห่งชีวิตมักมองในรูปของระบบนิเวศ นั่นก็คือการพิจารณา สังคมแห่งชีวิตในรูปของภาพรวม โดยคำนึงถึงสภาพปัจจัยแวดล้อมที่เข้ามามีบทบาทต่อระดับความเป็นไปของกลุ่มชีวิตและสภาพถิ่นที่อาศัยหรือที่ตั้งของสังคมเข้ามาาร่วมด้วย นอกจากนี้ยังคำนึงถึงบทบาทของแต่ละองค์ประกอบภายในสังคมที่สร้างระบบความสมดุลขึ้น ทำให้สังคมดำรงและดำเนินไปได้โดยไม่สลายลง การมองสังคมในแนวนี้เรียกว่าระบบนิเวศ (ecosystem) ตามที่ Tansley (๑๙๓๕) ได้กำหนดขึ้น

สจ๊วต มองว่า “วัฒนธรรม” เป็นเครื่องมือช่วยให้มนุษย์ปรับตัวเข้ากับ สภาพแวดล้อม ประเด็นสำคัญสำหรับการศึกษามานุษยวิทยาจึงมีอยู่ว่า วัฒนธรรมมีการปรับตัวอย่างไรให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและมนุษย์มีวิธีการอย่างไรในการใช้เทคโนโลยีและระบบเศรษฐกิจในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม ออกจากความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญอีกส่วนหนึ่งในการอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ ตัวอย่างเช่น ในสังคมดั้งเดิม (primitive societies) มนุษย์มีวิธีการผลิตแบบล่าสัตว์และเก็บหาอาหาร โดยปกติแล้ว ผู้หญิงจะเป็นผู้เก็บหาอาหารและผู้ขายเป็นออกล่าสัตว์การแบ่งแยกงานในลักษณะเช่นนี้ได้เป็นเพราะผู้ชายมี ร่างกายแข็งแรงกว่า แต่เป็นเพราะผู้หญิงต้องใช้เวลาดูแลลูก ในขณะที่ผู้ชายสามารถเดินทางไกล และจากบ้านไปได้ เป็นระยะเวลาตามทัศนะของสจ๊วต มนุษย์เป็นสัตว์มีเหตุผล และวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมวางอยู่บนรากฐานของเหตุผล แต่เป็นเพราะว่าสภาพการณ์และสภาวะแวดล้อมมีความแตกต่างกันออกไป วัฒนธรรมสองวัฒนธรรมจึงมีพื้นฐานของ การปรับตัว การแก้ปัญหาและมีวิวัฒนาการแตกต่างกัน เช่น วัฒนธรรมของกลุ่มที่ตั้งรกรากอยู่ใกล้ทะเล ย่อมมีการ ประดิษฐ์คิดค้นเครื่องมือยังชีพประเภทเบ็ด แห อวน ฉมวก เรือ และมีการพัฒนาสั่งสมความรู้เกี่ยวกับการเดินทะเล และการจับปลา ในขณะที่เดียวกัน ชนกลุ่มอื่นที่ตั้งรกรากอยู่ในเขตป่าดงดิบ อาจมีการประดิษฐ์คิดค้นเครื่องมือเพื่อใช้ในการยังชีพแตกต่างกันออกไป เช่น หอก ธนูเพื่อใช้ในการล่าสัตว์และหาอาหาร กลุ่มชนทั้งสองกลุ่มนี้ย่อมต้องมี วิวัฒนาการทางวัฒนธรรมแตกต่างกัน สจ๊วตปฏิเสธแนวความคิดแบบวิวัฒนาการเส้นตรงของนักทฤษฎีวิวัฒนาการรุ่นเก่า ซึ่ง

เสนอว่าวัฒนธรรม ของทุกเผ่าพันธุ์จะมีวิวัฒนาการเป็นเส้นตรงผ่านขั้นตอนต่างๆ เหมือนกันหมด สัจฉินแย้งว่าวิวัฒนาการทางวัฒนธรรม อาจเกิดขึ้นได้หลายสาย (multilinear evolution) และแต่ละ แนวย่อมมีความแตกต่างกัน ความแตกต่างนี้เกิดจาก การปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม เทคโนโลยี และโครงสร้างสังคมเป็นหลัก อาจกล่าวได้ว่าแนวความคิดแบบ วิวัฒนาการหลายสายนี้เป็น แนวความคิดใหม่ซึ่งพัฒนามาจากทฤษฎีวิวัฒนาการรุ่นเก่า

แนวความคิดนี้เน้นความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับสภาพแวดล้อมว่ามีความแนบแน่น ใกล้ชิดและส่งผล กระทบซึ่งกันและกันอย่างแยกไม่ออก ในยุคสมัยที่พัฒนาการด้านเทคโนโลยียังอยู่ใน ระดับต่ำ มนุษย์จำต้องปรับตัว เข้ากับสภาพแวดล้อม และทำให้สภาพแวดล้อมมีศักยภาพในการ เปลี่ยนหรือดัดแปลงสภาพแวดล้อมได้มากขึ้น อิทธิพลของสภาพแวดล้อมก็เริ่มลดถอยลง หากแต่ รูปแบบและลักษณะทางวัฒนธรรม ประสบการณ์และความเคยชิน ในอดีต ตลอดจนวิถีชีวิตและ ขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างจะยังคงอยู่และได้รับการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง

ความหมายของ “วัฒนธรรม” ตามทัศนะของไวต์ มีความคล้ายคลึงกับมโนทัศน์เรื่ององค์ อภิอินทรีย์ (superorganic) ของโครเบอร์ นั่นคือการมองว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งมีชีวิตและมีชีวิตแยก ออกจากตัวมนุษย์อย่างเด็ดขาด วัฒนธรรมมีกฎเกณฑ์และการทำงานในตัวเอง ซึ่งแนวความคิดนี้ได้รับการ ขนานนามว่า “วัฒนธรรมวิทยา” (cult urology)

ไวต์เสนอว่า วัฒนธรรมมีองค์ประกอบอยู่ ๓ ประการด้วยกัน คือ

๑) ระบบเทคโนโลยี ซึ่งรวมถึงทรัพยากรธรรมชาติและเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ที่มนุษย์ ประดิษฐ์คิดค้นขึ้น

๒) ระบบสังคม ซึ่งเป็นการรวมตัวกันขององค์กรทางสังคม (social organization) และ พฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์ และ

๓) ระบบความคิด (ideology) ซึ่งรวมถึงความรู้ ความเชื่อ ทัศนคติและค่านิยมต่างๆ ระบบเทคโนโลยีเป็นโครงสร้างส่วนล่าง (infrastructure) หรือพื้นฐานสำคัญของวัฒนธรรม เพราะชีวิต มนุษย์จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยระบบนี้ในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม ส่วนองค์กรสังคมและระบบ ความคิดเป็นโครงสร้างส่วนบน (superstructure) ของวัฒนธรรม

หัวใจสำคัญของท้องถิ่นก็คือ ทูทางวัฒนธรรม เช่น ประเพณี มรดกภูมิปัญญา สถานที่ ที่ ถ่ายทอดจากอดีตสู่ปัจจุบันและ ต่อเนื่องไปสู่อนาคต นั่นก็คือเอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น (local cultural Identity) และท้องถิ่นที่อยู่ในพื้นที่ต่างกันย่อมมีพื้นฐานหรือสภาพ แวดล้อมที่ต่างกันนั่นคือ ทูทางธรรมชาติ ซึ่งสภาพแวดล้อมที่ต่างกัน ส่วนหนึ่งได้หล่อหลอม และกำหนดตัวตนทางวัฒนธรรม และตัวตน ทางกายภาพของแต่ละพื้นที่ให้ต่างกันออกไป นั่นคือความสัมพันธ์ของ มนุษย์กับ สภาพแวดล้อม การปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม การใช้ ประโยชน์จากสภาพแวดล้อม รวมถึงระบบ นิเวศที่เป็นความสัมพันธ์ของ สิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้น ความยั่งยืนของพื้นที่จึงควรถูกกำหนด โดยกรอบของมิติทางวัฒนธรรมผสานไปกับกรอบมิติของระบบกายภาพ กล่าวคือ มิติวัฒนธรรมต้อง ประสานความถูกต้องเที่ยงธรรมกับมิติ สิ่งแวดล้อม และสามารถดำรงชีวิตและอยู่ได้ในมิติเศรษฐกิจ และมิติ เศรษฐกิจต้องมีความรับผิดชอบต่อมิติสิ่งแวดล้อม ซึ่งนั่นคือความยั่งยืน ที่แท้จริงที่คำนึงถึง กรอบของ “ระบบนิเวศวัฒนธรรม” (Cultural Ecology) ที่เป็นสิ่งบ่งชี้ถึงตัวตนของพื้นที่ที่แตกต่างกัน ทั้งด้านกายภาพและ วัฒนธรรม ซึ่งการพัฒนาที่ยั่งยืนควรพิจารณาบนพื้นฐานจากสิ่งที่เป็น ตัวตนของ

พื้นที่นั้นคือ การพัฒนาที่คำนึงถึงต้นทุนทางวัฒนธรรม และ ต้นทุนทางธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่นั้นเป็นพื้นฐานในการพัฒนาต่างๆ โดยที่ Julian Steward อ้างถึงใน Robert Netting (๑๙๗๗) ได้ให้คำนิยาม นิเวศวัฒนธรรม คือ การศึกษาถึงกระบวนการปรับตัวโดยธรรมชาติ ของมนุษย์ และรูปแบบวัฒนธรรมมีพื้นฐานการปรับตัวมาจากมนุษย์ ซึ่งได้ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ

๒.๑.๔ ประเภทนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

มนุษย์ยังต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มากขึ้น ตามชุมชนที่ขยายใหญ่ขึ้น ทำให้ต้องแสวงหาพื้นที่ใหม่ที่สมบูรณ์กว่า เพื่อผลิตข้าวให้ได้มากขึ้น ดังนั้นจึงสอดคล้องกับทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรมดังที่ได้กล่าวมา การที่สังคมเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ วิถีชีวิตที่เปลี่ยนส่งผลให้ประเพณี พิธีกรรม การดำรงชีวิตในแต่ละภูมิภาคได้เปลี่ยนไปด้วย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเดิมที่ว่า สิ่งแวดล้อมเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์เมื่อสภาพแวดล้อมเปลี่ยน พฤติกรรมของมนุษย์จึงเปลี่ยนตามไปด้วยโดยมีปัจจัยทั้งจากภายในและภายนอกที่ทำให้พฤติกรรมของมนุษย์นั้นเปลี่ยนดังนี้^{๕๐} การขยายตัวของทางรถไฟเชื่อมต่อระหว่างกรุงเทพฯ และโคราช ในปี พ.ศ. ๒๔๕๓ ได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อชีวิตของชาวนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากการปลูกข้าวเพื่อบริโภคเป็นปลูกเพื่อขาย เมื่อการขนส่งคมนาคมสะดวกขึ้น ได้ทำให้การขนส่งข้าวไปยังกรุงเทพฯ สะดวกขึ้น ได้กระตุ้นให้ชาวนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือบุกเบิกหาที่ดินใหม่ๆ และจัดสรรที่ดินบางส่วนเพื่อปลูกข้าวเจ้าเพื่อส่งไปขายนอกเหนือจากการปลูกข้าวเหนียวเพื่อบริโภคในครัวเรือน นอกจากนั้น การขยายตัวของทางรถไฟนี้ได้ทำให้อีสานมีความใกล้ชิดกับกรุงเทพฯ มากขึ้น พ่อค้าจีนได้เข้ามามีบทบาทในภูมิภาคนี้ได้แนะนำสินค้าใหม่ๆ แก่ชาวนา นอกจากนั้น ประชาชนต้องใช้จ่ายเพื่อชำระภาษีสิ่งเหล่านี้คือเงื่อนไขที่จูงใจให้ชาวนาผลิตข้าวเพื่อขาย ดังนั้น เพื่อการปรับตัวให้เข้ากับสภาพทางเศรษฐกิจ ชาวนาจึงจำเป็นต้องปลูกข้าวเจ้าเพื่อขาย และยังรักษาการปลูกข้าวเหนียวไว้เพื่อบริโภคเนื่องจากรายได้ที่ไม่มั่นคง แต่เมื่อยังมีข้าวไว้ในยุ้งเพื่อไว้กินชาวนายังอุ่นใจเนื่องจากข้าวมีค่าเท่ากับเงิน และสามารถนำไปแลกเปลี่ยนกับสินค้าอื่นๆ ในหมู่บ้านได้

การนำแรงงานเครื่องจักรกลมาแทนแรงงานคนและควาย ทำให้ความสัมพันธ์ทางการผลิตหายไปจากเอามือเอาแรงเป็นค่าจ้าง พิธีกรรมบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับข้าว และการทำนาก็เริ่มหายไป เทคโนโลยีจึงเข้ามาแทนที่บทบาทหน้าที่ของพิธีกรรม การสวดมนต์อ่อนน้อมต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือการบวงสรวงบูชาเพื่อขอฝนได้หายไปจากวิถีชีวิต กลายเป็นเทคโนโลยีของการชลประทานแทนที่เป็นต้น นอกจากนั้น ประเพณีและพิธีกรรมพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับข้าว^{๕๑} ก็กำลังจะหายไปหรือหายไปแล้วหรือเปลี่ยนแปลง เพื่อการคงอยู่ของพิธีกรรมนั้นๆ เช่น ประเพณีบุญคูณลานในปัจจุบันประเพณีนี้ค่อยๆ เลือนหายไป เนื่องจากไม่ค่อยมีผู้สนใจประเพณีและปฏิบัติกันประกอบกับในทุกวันนี้ชาวนาไม่มีลานนวดข้าวเหมือนเก่าก่อน เมื่อเกี่ยวข้าวเสร็จและมัดข้าวเป็นพ่อนๆ แล้ว จะขนมารวมกันไว้ ณ ที่หนึ่งของนา โดยไม่มีลานนวดข้าว หลังจากนั้นก็ใช้เครื่องสีข้าวมาสีเมล็ดข้าวเปลือกออกจากฟางลงใส่ในกระสอบและในปัจจุบันมีการใช้รถไถนาและเครื่องสีข้าว จึงทำให้ประเพณีคูณลานนี้เลือนหายไปแต่ก็มี

^{๕๐} อัครพงษ์ คำคุณ, ฮีตสิบสอง: เอกสารวิชาการ โครงการตลาดวิชา มหาวิทยาลัยชาวบ้าน ๕/๒๕๕๑, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๕๑), หน้า ๕.

^{๕๑} จิตติมา ผลเสวก, ข้าวบนแผ่นดินกลายเป็นอื่น, (กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย, ๒๕๕๑), หน้า ๒.

หมู่บ้านบางแห่งที่ยังรวมกันทำบุญโดยนำข้าวเปลือกมากองรวมกัน เรียก “บุญกุ่มข้าวใหญ่” (ประเพณีไทยอีสาน บุญประทายเป็นข้าวเปลือก)^{๔๒} แทนการทำบุญคุณลาน ซึ่งนับว่าเป็นการประยุกต์ใช้ “ฮีตสิบสองคองสิบสี่” ให้เหมาะกับกาลสมัย แต่ในปัจจุบันนี้ ก็ได้มีการฟื้นฟูวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมที่มีความสัมพันธ์อันดีกับธรรมชาติ เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตพอเพียงในปัจจุบัน ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อความมั่นคงและยั่งยืนของชีวิตนั่นเอง

รู้จักนิเวศบริการ (ecosystem services)

นิเวศบริการ คือ แนวคิดที่ว่าระบบนิเวศเปรียบเสมือนเครื่องจักรซับซ้อนที่สามารถสร้างประโยชน์ให้มนุษย์ แนวคิดดังกล่าวได้รับการพัฒนาโดยนักเศรษฐศาสตร์ทรัพยากรและนักสิ่งแวดล้อม การประเมินระบบนิเวศแห่งสหัสวรรษ (Millennium Ecosystem Assessment) ได้นิยามนิเวศบริการโดยแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ^{๔๓}

๑) บริการด้านการเป็นแหล่งผลิต (provisioning services) หมายถึง การให้บริการวัตถุดิบในการผลิต เช่น น้ำสะอาด แร่ธาตุ แหล่งอาหาร และไม้ เป็นต้น

๒) บริการด้านการควบคุม (regulating services) หมายถึง การควบคุมปรากฏการณ์และกระบวนการทางธรรมชาติของระบบนิเวศ เช่น การควบคุมสภาพภูมิอากาศ การป้องกันการกัดเซาะชายฝั่ง การป้องกันน้ำท่วม และการป้องกันการชะล้างพังทลายของดิน เป็นต้น

๓) บริการด้านวัฒนธรรม (cultural services) หมายถึง ประโยชน์ทางนามธรรมที่ดำรงคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น ประเพณี การพักผ่อนหย่อนใจ ความเพลิดเพลินจากความงดงามของธรรมชาติ เป็นต้น

๔) บริการด้านการสนับสนุน (supporting services) หมายถึง กระบวนการทางธรรมชาติที่สนับสนุนบริการอื่นๆ เช่น เป็นแหล่งธาตุอาหาร เป็นจุดเริ่มต้นของห่วงโซ่อาหาร และเป็นแหล่งที่อยู่ของสัตว์วัยอ่อน เป็นต้น

เช่น ระบบนิเวศป่าชายเลนซึ่งผลิตบริการทั้งสี่ประเภท ตั้งแต่เป็นแหล่งไม้เพื่อใช้ทำถ่าน (บริการด้านเป็นแหล่งผลิต) ช่วยป้องกันการกัดเซาะชายฝั่ง (บริการด้านการควบคุม) เป็นแหล่งท่องเที่ยวชมธรรมชาติ (บริการด้านวัฒนธรรม) และเป็นพื้นที่ปลอดภัยสำหรับสัตว์วัยอ่อน (บริการด้านการสนับสนุน)

นิเวศวิทยาเป็นวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์เช่นเดียวกัน มีการนำนิเวศวิทยาไปประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติจำนวนมากด้านชีววิทยาอนุรักษ์ การจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (เช่น นิเวศเกษตร (agroecology) เกษตรกรรม ป่าไม้ วนเกษตร ประมง) ผังเมือง (นิเวศวิทยาชุมชนเมือง), สุขภาพชุมชน เศรษฐศาสตร์ วิทยาศาสตร์พื้นฐานและวิทยาศาสตร์ประยุกต์ (applied science) และการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์ (นิเวศวิทยาของมนุษย์) ตัวอย่างเช่นวิธีการที่เรียกว่า “วงกลมของความยั่งยืน” (Circles of Sustainability) ซึ่งจะมีการใส่ใจถึงนิเวศวิทยามากกว่าแค่เป็นสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัว สิ่งมีชีวิต (รวมทั้งมนุษย์) และทรัพยากร ประกอบขึ้นเป็นระบบ

^{๔๒} มณีมัย ทองอยู่, การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจชาวนาอีสาน: กรณีศึกษาลุ่มน้ำพอง, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๗๐.

^{๔๓} BIOFIN, “ผสานสองศาสตร์เพื่อความหลากหลายทางชีวภาพ”, <<http://goo.gl/EvuiLV>>. ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

นิเวศซึ่งเป็นผลให้มีการรักษาระดับกลไกการฟีดแบ็คทางชีวฟิสิกส์ที่ควบคุมกระบวนการที่กระทำต่อองค์ประกอบของโลกที่เป็นชีวภาพ (biotic) และกายภาพ (abiotic) ระบบนิเวศมีความสำคัญต่อการอยู่รอดของสิ่งมีชีวิตอย่างยั่งยืนและสร้างทุนทางธรรมชาติ เช่น การผลิตชีวมวล (อาหาร เชื้อเพลิง เส้นใยและยา) ควบคุมสภาพภูมิอากาศ วัฏจักรของชีวธรณีเคมี (biogeochemical) ของโลก การกรองน้ำ การก่อดิน การควบคุมการชะล้างพังทลาย การป้องกันน้ำท่วมและลักษณะทางธรรมชาติอื่นๆ ที่มีมูลค่าทางวิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ หรือมูลค่าภายในตัวมันเอง^{๔๔}

นิเวศวิทยาชุมชน

นิเวศวิทยาชุมชนเป็นการศึกษาของการมีปฏิสัมพันธ์ในหมู่สายพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ทางภูมิศาสตร์เดียวกัน การวิจัยในระบบนิเวศของชุมชนอาจจะวัดการผลิตหลักในพื้นที่ชุ่มน้ำที่สัมพันธ์กับอัตราการสลายตัวและการบริโภค เหล่านี้ต้องใช้ความเข้าใจด้านการเชื่อมต่อของชุมชนระหว่างพืชด้วยกัน (เช่นตัวผลิตหลัก) และตัวย่อยสลาย (เช่นเชื้อราและแบคทีเรีย)^{๔๕} หรือการวิเคราะห์ไดนามิกระหว่างผู้ล่า และเหยื่อที่มีผลกับชีวมวลครั้งบครั้งน้ำ^{๔๖} เครือข่ายอาหาร และระดับโภชนาการเป็นโมเดลที่เป็นแนวคิดสองอย่างที่ถูกนำมาใช้กันอย่างแพร่หลายในการอธิบายความเชื่อมโยงท่ามกลาง

นิเวศวิทยาทางสังคม

พฤติกรรมของนิเวศวิทยาทางสังคมจะมีความโดดเด่นในแมลงสังคมเช่นผึ้ง พวกสืบพันธุ์ด้วยสปอร์ (slime moulds) แมงมุมสังคม สังคมมนุษย์และหนูตุนไร้หนั่ง ในที่ซึ่ง “ระบบสังคมแบบพึ่งพาอาศัย” (eusocialism) มีการพัฒนา พฤติกรรมทางสังคมจะรวมถึงพฤติกรรมที่เป็นประโยชน์ซึ่งกันและกันในหมู่ญาติและเพื่อนร่วมรัง^{๔๗} และวิวัฒนาการจากญาติและการเลือกกลุ่ม การเลือกญาติจะอธิบายความบริสุทธิ์ใจผ่านทางความสัมพันธ์ทางพันธุกรรมโดยพฤติกรรมที่เห็นแก่ผู้อื่นที่กำลังนำไปสู่การเสียชีวิตได้รับรางวัลโดยการอยู่รอดของสำเนาทางพันธุกรรมกระจายในหมู่ญาติที่รอดชีวิต แมลงสังคมที่มีทั้งหมด ผึ้ง และตัวต่อถูกนำมาศึกษามากที่สุดสำหรับความสัมพันธ์ประเภทนี้เพราะผึ้งตัวผู้เป็นสิ่งที่มีชีวิตที่เกิดจากเซลล์เดียวกัน (clone) จึงแชร์พันธุกรรมเหมือนกันกับตัวผู้ทุกตัวในอาณานิคม ในทางตรงกันข้าม นักเลือกกลุ่มพบหลายตัวอย่างของความบริสุทธิ์ใจในหมู่ญาติที่ไม่ใช่ทางพันธุกรรม และอธิบายเรื่องนี้ผ่านการคัดเลือกที่กระทำต่อกลุ่มโดยเลือกที่มันจะกลายเป็นข้อได้เปรียบสำหรับกลุ่ม ถ้าสมาชิกของพวกมันแสดงพฤติกรรมไม่เห็นแก่ตัวกับอีกสมาชิกหนึ่ง กลุ่มที่มีสมาชิกส่วนใหญ่ไม่เห็นแก่ตัวเองจะชนะสมาชิกส่วนใหญ่ที่เห็นแก่ตัว

^{๔๔} Wiki, “นิเวศวิทยา”, <<https://th.wikipedia.org>>, ๔ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๔๕} Brinson, M. M.; Lugo, A. E.; Brown, S (1981). "Primary Productivity, Decomposition and Consumer Activity in Freshwater Wetlands". *Annual Review of Ecology and Systematics* 12:123-161.

^{๔๖} Davic, R. D.; Welsh, H. H. (2004). "On the ecological role of salamanders". *Annual Review of Ecology and Systematics* 35: 405–434.

^{๔๗} Strassmann, J. E.; Zhu, Y.; Queller, D. C. (2000). "Altruism and social cheating in the social amoeba *Dictyostelium discoideum*". *Nature* 408 (6815): 965–967.

นิเวศวิทยาเชิงพฤติกรรม

การปรับตัวเป็นแนวคิดกลางรวมกันในนิเวศวิทยาเชิงพฤติกรรม^{๔๘} พฤติกรรมสามารถบันทึกเป็นลักษณะพันธุกรรมและถูกถ่ายทอดไปยังลูกหลานในลักษณะเดียวกันกับที่ตา และสีผมสามารถทำได้ พฤติกรรมสามารถวิวัฒนาการโดยใช้วิธีการคัดเลือกโดยธรรมชาติแบบลักษณะพันธุกรรม การปรับตัวที่ส่งต่อความสามารถในการทำงานที่เพิ่มความเหมาะสมในการสืบสายพันธุ์^{๔๙} ปฏิสัมพันธ์ระหว่างนกก่า และเหยื่อเป็นแนวคิดเบื้องต้นให้กับการศึกษาด้านเครือข่ายอาหารเช่นเดียวกับนิเวศวิทยาเชิงพฤติกรรมสายพันธุ์ที่เป็นเหยื่อสามารถแสดงการปรับพฤติกรรมในชนิดที่แตกต่างกับนกก่า เช่นการหลีกเลี่ยง การหนีหรือการป้องกัน สายพันธุ์เหยื่อหลายชนิดจะต้องเผชิญกับนกก่าที่หลากหลายที่มีระดับของอันตรายที่แตกต่างกันเพื่อที่จะปรับตัวเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของพวกมันและเผชิญกับภัยคุกคามของนกก่าสิ่งมีชีวิตที่จะต้องปรับสมดุลด้านงบประมาณพลังงานของพวกมันขณะที่พวกมันจะเข้าลงทุนในแง่มุมที่แตกต่างกันของประวัติศาสตร์ชีวิตของพวกมัน เช่น การเจริญเติบโต การหาอาหาร การผสมพันธุ์ การเข้าสังคมหรือการตัดแปลงที่อยู่อาศัยของพวกมัน สมมติฐานที่ปรากฏในนิเวศวิทยาเชิงพฤติกรรมโดยทั่วไปจะมีพื้นฐานจากหลักการการปรับตัวของการอนุรักษ์การใช้ประโยชน์ให้เหมาะสมหรือมีประสิทธิภาพ^{๕๐} ตัวอย่างเช่น “สมมติฐานการหลีกเลี่ยงนกก่าที่ไวต่อภัยคุกคามจะคาดการณ์ว่าเหยื่อควรประเมินระดับของภัยคุกคามที่เกิดจากนกก่าที่แตกต่างกัน และจับคู่ให้ตรงกับพฤติกรรมของพวกนกก่าตามระดับของความเสียหายในขณะนั้น”^{๕๑} หรือ “ระยะหนี (escape distance หรือ flight initiation distance) ที่เหมาะสมจะเกิดขึ้นเมื่อความแข็งแรงของร่างกายหลังจากประสบกับนกก่าที่คาดไว้จะส่งสู่ระดับสูงสุด ซึ่งขึ้นอยู่กับความแข็งแรงแรกเริ่มของเหยื่อประโยชน์ที่จะได้รับโดยการไม่หนี ค่าใช้จ่ายในการหลบหนีในแง่ของพลังงาน และการสูญเสียความแข็งแรงที่คาดไว้เนื่องจากความเสียหายจากการล่า” การเอื้อประโยชน์ซึ่งกันของสิ่งมีชีวิตสองชนิด (Symbiosis): เพลี้ยจักจั่น (*Eurymela fenestrata*) ได้รับการคุ้มครองโดยมด (*Iridomyrmex purpureus*) ในความสัมพันธ์ทางสมชีพ (symbiotic relationship) มดป้องกันเพลี้ยจักจั่นจากนกก่า และในทางกลับกันเพลี้ยจักจั่นที่กินพืชจะคายน้ำหวานจากทวารหนักของพวกมันให้พลังงาน และสารอาหารเพื่อตอบแทนมด^{๕๒} นักยุงตัวผู้กำลังแสดงท่าทางเพื่อเกี้ยวพาราสีตัวเมียนกแห่งสวรรค์ของ Goldie: ตัวผู้ด้านบนมีการตกแต่งอย่างประณีต ตัวเมียด้านล่าง *Paradesia decora* โดย John Gerrard Keulemans การแสดงและการวางท่าทางเพศที่ประณีตจะพบในนิเวศวิทยาเชิงพฤติกรรม

^{๔๘} มหาวิทยาลัยบูรพา, “การปรับตัวเชิงนิเวศ”, <www.polsci-law.buu.ac.th/pegjournal/document>, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

^{๔๙} Gould, Stephen J.; Vrba, Elizabeth S. (1982). "Exaptation—a missing term in the science of form". *Paleobiology* 8 (1): 4-15.

^{๕๐} Krebs, J. R.; Davies, N. B. (1993). *An Introduction to Behavioural Ecology*. Wiley-Blackwell. p. 432.

^{๕๑} Webb, J. K.; Pike, D. A.; Shine, R. (2010). "Olfactory recognition of predators by nocturnal lizards: safety outweighs thermal benefits". *Behavioural Ecology* 21 (1): 72-77.

^{๕๒} Kodric-Brown, A.; Brown, J. H. (1984). "Truth in advertising: The kinds of traits favored by sexual selection". *The American Naturalist* 124 (3): 309-323.

ของสัตว์ เช่น “นกแห่งสวรรค์” ร้องเพลง และแสดงเครื่องประดับที่ประณีตระหว่างการเกี่ยวพาราสิ การแสดงเหล่านี้ตอบสนองวัตถุประสงค์สองอย่างได้แก่การส่งสัญญาณของตัวตนที่มีสุขภาพดีหรือมีการปรับตัวที่ดีและการมีถิ่นที่พึ่งประสงค์ การแสดงจะถูกขับเคลื่อนด้วยการเลือกทางเพศสัมพันธ์เพื่อเป็นการโฆษณาถึงคุณภาพของลักษณะทางกรรมพันธุ์ให้กับเหล่าคู่ครอง

นิเวศวิทยามนุษย์

นิเวศวิทยาเป็นวิทยาศาสตร์ทางชีวภาพมากเท่ากับวิทยาศาสตร์ของมนุษย์^{๕๓} นิเวศวิทยามนุษย์เป็นการสืบสวนแบบสหวิทยาการเข้าไปในนิเวศวิทยาของสายพันธุ์ของเรา “นิเวศวิทยามนุษย์ อาจถูกกำหนดเป็น

(๑) จากมุมมองทางชีว-นิเวศเพื่อการศึกษามนุษย์ในฐานะที่เป็นผู้ที่มีอำนาจครอบงำทางนิเวศของชุมชนและระบบของทั้งพืชและสัตว์

(๒) จากมุมมองทางชีว-นิเวศในแบบที่เป็นเพียงแค่ผลกระทบจากสัตว์ที่มีต่อสัตว์อื่นและการที่สัตว์ได้รับผลกระทบเนื่องจากสภาพแวดล้อมทางกายภาพของพวกมัน

(๓) เพียงแค่ความเป็นมนุษย์ ที่มีสักอย่างที่แตกต่างกันจากชีวิตสัตว์โดยทั่วไป การมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทั้งทางกายภาพและที่ผ่านการปรับปรุงในวิธีการที่โดดเด่นและสร้างสรรค์ นิเวศวิทยามนุษย์แบบสหวิทยาการที่แท้จริงจะบ่งบอกตัวเองได้มากที่สุดในทุกสามแบบข้างต้น”^{๕๔}

คำว่านิเวศวิทยามนุษย์ได้รับการแนะนำอย่างเป็นทางการในปี ๑๙๒๑ แต่นักสังคมวิทยานักภูมิศาสตร์ นักจิตวิทยาและสาขาอื่นๆ ให้ความสนใจในความสัมพันธ์ของมนุษย์กับระบบธรรมชาติในหลายศตวรรษก่อนหน้านี้โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงปลายศตวรรษที่ ๑๙ ความซับซ้อนทั้งหลายทางนิเวศที่มนุษย์กำลังเผชิญอยู่ผ่านทางเทคโนโลยีของ biome ของโลกได้เป็นสาเหตุให้เกิดยุค Anthropocene (ยุคหนึ่งในช่วงเวลาสำคัญในอดีตที่เริ่มขึ้นเมื่อกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์มีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อระบบนิเวศของโลก) ชุดที่เป็นเอกลักษณ์ของสถานการณ์ทั้งหลายได้สร้างความจำเป็นสำหรับวิทยาศาสตร์แนวรวมใหม่ที่เรียกว่า “มนุษย์กับระบบธรรมชาติ” (coupled human and natural systems) ที่สร้างขึ้นบนสถานการณ์นั้น แต่เคลื่อนที่เกินจากสาขานิเวศวิทยาของมนุษย์^{๕๕} ระบบนิเวศผูกเข้ากับสังคมมนุษย์ผ่านทางหน้าที่การทำงานที่วิกฤตและครอบคลุมทั้งหมดของการสนับสนุนชีวิตที่พวกเขาจำไว้ ในการรับรู้ของหน้าที่การทำงานเหล่านี้ และความสามารถของวิธีการประเมินมูลค่าทางเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมที่จะเห็นค่าในระบบนิเวศได้มีการพุ่งขึ้นของการสนใจในทุนทางสังคมธรรมชาติซึ่งจัดหาวิธีการใส่มูลค่าในคลัง และการใช้ข้อมูลและวัสดุอันเนื่องมาจากสินค้าและบริการของระบบนิเวศ ระบบนิเวศทำการผลิต ควบคุม บำรุงรักษา และให้ในสิ่งจำเป็นที่สำคัญ และเป็นประโยชน์ต่อสุขภาพของมนุษย์ (ด้านกระบวนการรับรู้และด้านสรีรวิทยา) เศรษฐกิจ และแม้กระทั่งพวกมันยังจัดหาข้อมูลหรือฟังก์ชันอ้างอิงเป็นเหมือนห้องสมุดมี

^{๕๓} Odum, E. P.; Barrett, G. W. (2005). *Fundamentals of Ecology*. Brooks Cole. p. 598.

^{๕๔} Young, G. L. (1974). "Human ecology as an interdisciplinary concept: A critical inquiry". *Advances in Ecological Research*. *Advances in Ecological Research* 8: 1–105.

^{๕๕} Liu, J.; Dietz, Thomas; Carpenter, Stephen R.; Folke, Carl; Alberti, Marina; Redman, Charles L.; Schneider, Stephen H.; Ostrom, Elinor; Pell, Alice N. (2009). "Coupled human and natural systems". *AMBIO: A Journal of the Human Environment* 36: 639–649.

ชีวิตที่ให้โอกาสสำหรับการพัฒนาวิทยาศาสตร์และขบวนการการรับรู้ในเด็กที่มีส่วนร่วมในความซับซ้อนของโลกธรรมชาติ ระบบนิเวศเกี่ยวข้องอย่างสำคัญกับนิเวศวิทยามนุษย์เนื่องจากพวกมันเป็นรากฐานที่ดีที่สุดของเศรษฐกิจโลกในขณะที่ทุกสินค้าและความสามารถในการแลกเปลี่ยนในที่สุดเกิดจากระบบนิเวศบนโลก

ประเภทของวัฒนธรรม

ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ (ตามประกาศประธานสภาผู้แทนราษฎร ลงวันที่ ๔ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๘๐ และวันที่ ๑๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๘๔) อาทิตย์ ทิพอาภา ปรีดี พนมยงค์ ตราไว้ ณ วันที่ ๒๘ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๘๕ เป็นปีที่ ๙ ในรัชกาลปัจจุบัน

โดยที่สภาผู้แทนราษฎรลงมติว่า สมควรปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย ว่าด้วยวัฒนธรรมแห่งชาติ วางรากฐานให้มั่นคง บำรุงเทิดทูนและกระทำให้ แพร่หลายยิ่งขึ้น จึงมีพระบรมราชโองการให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้โดยคำแนะนำ และยินยอมของสภาผู้แทนราษฎร ดังต่อไปนี้^{๕๖}

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้ให้เรียกว่า “พระราชบัญญัติวัฒนธรรม แห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๘๕”

มาตรา ๒* ให้ใช้พระราชบัญญัตินี้ตั้งแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษา เป็นต้นไป *[ร.ก. ๒๔๘๕/๖๓/๑๗๔๔/๒๙ กันยายน ๒๔๘๕]

มาตรา ๓ ให้ยกเลิกพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๘๓ และพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๔๘๕ มาตรา ๔ ในพระราชบัญญัตินี้ “วัฒนธรรม” หมายความว่า ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรม อันดีของประชาชน มาตรา ๕ บุคคลทุกคนมีหน้าที่ปฏิบัติตามวัฒนธรรมแห่งชาติ และต้อง ผดุงส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าของชาติ โดยรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมตาม ประเพณีอันดีงาม และช่วยกันปรับปรุงทำนุบำรุงให้ดียิ่งขึ้นตามกาลสมัย มาตรา ๖ วัฒนธรรมซึ่งบุคคลจักต้องปฏิบัติตาม นอกจากจะได้กำหนด ไว้โดยพระราชบัญญัติแล้ว ให้กำหนดโดยพระราชกฤษฎีกาได้ในกรณีดังต่อไปนี้ (๑) ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการแต่งกาย จรรยา และมารยาท ในที่สาธารณสถานหรือที่ปรากฏแก่สาธารณชน (๒) ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการปฏิบัติตนและการปฏิบัติต่อบ้านเรือน (๓) ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการประพฤติตนอันเป็นทางนำมาซึ่งเกียรติของชาติไทย และพระพุทธรูปศาสนา (๔) ความมีสมรรถภาพ และมารยาทเกี่ยวกับวิธีดำเนินงานอาชีพ (๕) ความเจริญงอกงามแห่งจิตใจ และศีลธรรมของประชาชน (๖) ความเจริญก้าวหน้าในทางวรรณกรรมและศิลปกรรม (๗) ความนิยมไทย

มาตรา ๗ ในการกำหนดวัฒนธรรมโดยพระราชกฤษฎีกาตามความ ในมาตรา ก่อน ให้คำนึงถึงสภาพแห่งท้องที่ ความเป็นอยู่ และประเภทของบุคคล ในท้องที่ เป็นแห่ง ๆ ไป มาตรา ๘* ให้สภาวัฒนธรรมแห่งชาติเป็นทบวงการเมืองอยู่ในบังคับ บัญชาของนายกรัฐมนตรี *[มาตรา ๘ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๔๘๖] มาตรา ๙ ให้สภาวัฒนธรรมแห่งชาติมีหน้าที่

^{๕๖} มหาวิทยาลัยมหิดล, “ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล พระราชบัญญัติประเภทของวัฒนธรรม”, <https://mahidol.ac.th/temp/.../mahidol_kingtitle.pdf - Translate this page>, มิถุนายน ๒๕๖๐.

(๑) ค้นคว้า ดัดแปลง รักษา และส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งชาติที่มีอยู่ (๒) ค้นคว้า ดัดแปลง และกำหนด วัฒนธรรมที่ควรรับไว้หรือปรับปรุง ต่อไป (๓) เผยแพร่วัฒนธรรมแห่งชาติให้เหมาะสมกับกาลสมัย (๔) ควบคุมและหาวิธีปลูกฝังวัฒนธรรมแห่งชาติในจิตใจของประชาชน จนเป็นนิสัย (๕) ให้ความเห็น รับ ปรีกษา และปฏิบัติการตามความมุ่งหมายของ รัฐบาลในกิจการอันเกี่ยวกับวัฒนธรรมแห่งชาติ มาตรา ๑๐ ให้มีคณะกรรมการคณะหนึ่งเป็นผู้ควบคุมดูแลการดำเนิน กิจการโดยทั่วไปของสภาวัฒนธรรม แห่งชาติ กรรมการและเลขาธิการของสภานี้ คณะรัฐมนตรีจะได้แต่งตั้งขึ้นโดยประกาศในราชกิจจา นุเบกษา

ประเภทของวัฒนธรรมนั้น มีการจำแนกเป็น ๒ แนวคิด ดังนี้

- แนวคิดที่ ๑ ตามหลักด้านสังคมวิทยา

- แนวคิดที่ ๒ ตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๔๘๕

แนวคิดที่ ๑ แบ่งประเภทวัฒนธรรมตามหลักทางด้านสังคมวิทยา ซึ่งเป็นที่ยอมรับจาก สังคมโดยทั่วไปแบ่งได้ ๒ ประเภท ตามลักษณะสภาพสังคมในอดีตและปัจจุบัน ซึ่งทั้ง ๒ ประเภทนี้ จะต้องสอดคล้องเป็นเหตุเป็นผลต่อกัน แต่รูปแบบที่มีลักษณะสวนทางกันซึ่งแนวคิดนี้จำแนกเป็น

- วัฒนธรรมทางวัตถุ (material Culture)

- วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (Non-material Culture)

๑) วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) หมายถึง วัฒนธรรมด้านรูปธรรมที่สามารถ สัมผัสได้ มีรูปร่าง จากสิ่งประดิษฐ์ที่มนุษย์ผลิตขึ้นมาใช้ในการดำรงชีวิต เช่น อาหาร บ้านเรือน ยา รักษาโรค เครื่องมือเครื่องใช้ เป็นต้น

๒) วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (Non - material Culture) หมายถึงวัฒนธรรมด้านนามธรรมที่ ไม่สามารถสัมผัสได้ เช่น ภาษา ความคิด ค่านิยม ถ้อยคำที่ใช้พูด ถ้อยคำที่ใช้พูด ประเพณี ความเชื่อที่ มนุษย์ยึดถือเกี่ยวกับศาสนา ลัทธิทางการเมือง วัฒนธรรมประเภทนี้บางครั้งรวมเอาการศึกษาการแข่งขัน กีฬา แนวคิดเกี่ยวกับยุทธวิธีของผู้แข่งขัน และการดูการแข่งขันทัวด้วย

ตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๔๘๕ แบ่งได้ ๔ ประเภท

๑) คติธรรม คือ วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักในการดำเนินชีวิต ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจ ซึ่งได้เรียนรู้จากศาสนา เป็นวัฒนธรรมทางด้านศีลธรรม เป็นจารีตประเพณีซึ่งถือเป็นหลักของการ ดำเนินชีวิต ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาซึ่งสอนในเรื่องของกรรม โดยสอนให้เชื่อในเหตุและ ผลความเป็นไปในธรรมชาติ มากกว่าความศรัทธา

๒) เนติธรรม คือ วัฒนธรรมทางกฎหมาย รวมทั้งระเบียบประเพณีที่ยอมรับนับถือกันว่ามี ความสำคัญ เป็นวัฒนธรรมทางด้านกฎหมาย หรือขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีความสำคัญเสมอด้วย กฎหมายหรือการกระทำบางอย่างที่ไม่มีกฎหมายห้ามไว้ แต่ถ้าใครทำเข้าก็เป็นที่ยึดถือของสังคม เช่น พ่อแม่มีหน้าที่เลี้ยงดูบุตรถ้าพ่อแม่เพิกเฉยละทิ้งหน้าที่ ก็จะถูกกฎหมายลงโทษ แต่เมื่อลูกโตขึ้นไม่เลี้ยง ดูพ่อแม่ ไม่ถือว่าผิดกฎหมาย บ้านเมืองจะลงโทษไม่ได้ แต่จะเป็นที่ครหาในทางของสังคม ทั้งนี้เพราะ พุทธศาสนาสอนในเรื่องของความกตัญญูต่อบุพการี

๓) สหธรรม คือ วัฒนธรรมทางสังคมที่เกี่ยวกับหลักการปฏิบัติทางสังคม เช่น มารยาทใน งานสังคมต่างๆ

๔) วัตถุธรรม คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ ที่สามารถจับต้องได้สัมผัสได้ เช่น บ้านเรือน อาหาร เครื่องแต่งกาย เครื่องมือ เครื่องใช้ และเครื่องอำนวยความสะดวก เป็นต้น

โดยทั่วไปแล้วการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมจะต้องเกิดขึ้นพร้อมๆ กัน ทั้งวัฒนธรรมทางวัตถุและวัฒนธรรมทางจิตวิญญาณและวัฒนธรรมที่ไม่ใช้วัตถุ แต่ถ้าวัฒนธรรมทั้งสองส่วนนี้เปลี่ยนแปลงไม่เท่ากัน ก็จะทำให้เกิดภาวะวัฒนธรรมล่า (Culture Lag) ส่วนใหญ่วัฒนธรรมทางวัตถุมักเปลี่ยนแปลงเร็วกว่าวัฒนธรรมที่ไม่ใช้วัตถุ เช่นสังคมไทยเรารับเอาความเจริญทางวัตถุจากตะวันตกมาใช้ ทั้งเครื่องอุปโภคบริโภค ตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้ แต่ส่วนใดที่ไม่ใช้วัตถุ เช่น เรื่องระเบียบวินัย ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของงาน ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดยังเปลี่ยนแปลงช้ากว่าส่วนที่เป็นวัตถุ จึงทำให้เกิดปัญหาสังคมต่างๆ ตามมาอย่างมากมาย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาจราจร ปัญหาอาชญากรรม หรือปัญหาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

๒.๑.๕ องค์ประกอบของนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

สังคมในยุคสมัยปัจจุบันสังคมฐานความรู้ (Knowledge - Based Society) มีการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีระดับสูง สามารถเผยแพร่ข่าวสารความรู้และศาสตร์แขนงต่างๆ อย่างฉับพลันทันที (Real - time Communication) เทคโนโลยีสื่อสารสนเทศเขามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมและชุมชน และเพื่อให้เกิดประโยชน์ สูงสุด มีการบูรณาการความรู้สาขาต่างๆ เข้าด้วยกันสามารถแยกแยะประเด็นการพัฒนาในมิติต่างๆ ได้อย่างแจ่มแจ้งชัดเจนทั้งทางด้านลึกและด้านกว้าง

Edward B. Tyler (ค.ศ. ๑๘๓๒-๑๙๑๗) นักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษผู้ยึดทฤษฎีวิวัฒนาการ ศึกษา พฤติกรรมของมนุษย์ทั้งส่วนบุคคลและลักษณะชนเผ่าตั้งคำถามว่าพฤติกรรมส่วนบุคคลที่ กลายเป็นพฤติกรรมกลุ่ม เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปจนสังคมได้อย่างไรความเชื่อทางศาสนาของมนุษย์ มีพัฒนาการเป็นเส้นตรงเริ่มจากความเชื่อเรื่องภูตผี และวิญญาณ (Animism) ไปสู่เทพเจ้าหลายองค์ (Polytheism) และเทพเจาองค์เดียว (Monotheism) ไทเลอร์แบ่งขั้นตอนวิวัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรมที่ทุกคนต้องผ่านขั้นตอนเหล่านี้โดยจำแนกออกเป็น ๓ ขั้นตอน^{๕๗}

- ๑) ยุคคนป่า (Savagery) ผู้คนใช้ชีวิตอย่างง่ายที่สุด มีความโหดร้ายเป็นขั้นต่ำสุด
- ๒) ยุคอารยชน (Barbarianism) เป็นขั้นกลางที่ถือว่าหิวเลี้ยวหัวต่อ ระหว่างพฤติกรรมที่ง่ายที่สุด ไปสู่พฤติกรรมที่ยุ่งยากที่สุด
- ๓) ยุคอารยธรรม (Civilization) เป็นขั้นที่เจริญแล้ว

ต่อมา Lewis Henry Morgan (ค.ศ. ๑๘๑๘ – ๑๘๘๑) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันได้ต่อยอด ทฤษฎีวิวัฒนาการของ Tyler โดยลงไปศึกษาภาคสนามในชุมชนอินเดียนเผ่าอิราควอยส์ (Iraquois) และได้เสนอแนวทางวิวัฒนาการของสังคมโดยแบ่งขั้นตอนวิวัฒนาการตาม Montesquieu ที่แบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้^{๕๘}

^{๕๗} Kamonrot Mokharat, “วิวัฒนาการทางสังคม” <<https://www.gotoknow.org>>, ๓ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, Kamonrot Mokharat, “วิวัฒนาการทางสังคม”, ๓ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

๑) กลุ่มป่าเถื่อน (Savagery) แบ่งย่อยออกเป็น ๓ ระดับระดับล่างกินผัก ผลไม้ระดับกลางกินปลาระดับบนใช้ธนูหามาไม้ และลูกศรล่าสัตว์เป็นอาหาร

๒) กลุ่มล่าหลัง (Babarianism) ระดับล่าง มีการปั้นภาชนะเครื่องดินเผา ระดับกลางเลี้ยงสัตว์ปลูกข้าว ปลูกข้าวโพดมีระบบชลประทานพื้นบ้าน และมีการปลูกสร้างบ้านเรือน ระดับบนมีการผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ทำด้วยเหล็กและสำริด

๓) กลุ่มมีอารยธรรม (Civilization) มีการประดิษฐ์คิดค้นตัวอักษรขึ้นมาใช้

Leslie A. White นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน เป็นผู้นำในการศึกษาแนวทฤษฎีวิวัฒนาการ (Theory of Evolution) เขียนหนังสือ “The Evolution of Culture” (ค.ศ. ๑๙๕๙) เปิดมิติใหม่ทางการศึกษา วัฒนธรรมตามแนวทฤษฎีวิวัฒนาการ และได้รับการวิพากษ์จากนักมานุษยวิทยารุ่นต่อมามีว่าเป็นวิธีวัฒนธรรมวัตถุนิยม (Cultural Materialistic) เนื่องจาก White เห็นว่า วิธีการที่วัฒนธรรมปรับให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการพัฒนาการทางวัฒนธรรม แนวคิดของ White ตรงกันข้าม กับ Jlian H. Steward ผู้เสนอทฤษฎีนิเวศวัฒนธรรม White เชื่อว่ามนุษย์เป็นผู้ควบคุมสิ่งแวดล้อม และเสนอให้ศึกษาวัฒนธรรมในกรอบทฤษฎีวิวัฒนาการให้ความสำคัญกับแนวคิดเรื่องอิทธิพล ของวัฒนธรรมที่มีต่อบุคลิกภาพของคนในสังคมโดยเชื่อว่าสังคมประกอบด้วย ๓ ส่วน คือ

๑) เทคโนโลยีเศรษฐกิจ (Techno - Economics) และกระบวนการผลิต (Production Process)

๒) โครงสร้างสังคม (Social Structure)

๓) ความคิดอุดมการณ์และวัฒนธรรม (Ideological and Culture)

White เชื่อว่า วัฒนธรรมมีวิวัฒนาการเป็นสัดส่วนกับพลังงานของมนุษย์ที่แสดงออกมาว่า มากขึ้นเพียงใด หรือเป็นสัดส่วนกับพลังงานที่มนุษย์นำมาใช้ในการทำงาน นั้นมีประสิทธิภาพมากเพียงใด หรืออีกนัยหนึ่งพัฒนาการของวัฒนธรรมเป็นการตอบสนองโดยตรงต่อความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทฤษฎีวิวัฒนาการของ White ระบุว่า องค์ประกอบทางเทคโนโลยีเศรษฐกิจ และกระบวนการผลิต ก็คือวิธีการที่สมาชิกของวัฒนธรรมนั้นกระทำต่อสภาพแวดล้อม มีผลต่อโครงสร้างสังคม ความคิดอุดมการณ์และวัฒนธรรมสอดคล้องกับแนวคิดของ Karl Marx ที่เสนอแนวคิดวิวัฒนาการของมนุษย์ว่า มีวิวัฒนาการทางสังคมจากยุคบุรพกาล ซึ่งเป็นสังคมของมนุษย์สมัยหินคือยุคหินเก่าและหินกลางในทางโบราณคดีมาสู่ยุคทาสในยุคหินใหม่และวิวัฒนาการมาเป็นสังคม ยุคเหล็ก สำริด ซึ่งผู้มีอำนาจเหนือกว่าบีบบังคับผู้ที่อ่อนด้อยกว่ามาเป็นทาส กระทั่งเข้าสู่ยุคศักดินา ยุคทุนนิยม และยุคสังคมนิยมในที่สุด

ด้าน Bronislaw Malinowski (ค.ศ. ๑๘๘๔ - ๑๙๔๒) นักมานุษยวิทยาชาวโปแลนด์ เชื่อว่ามนุษย์ ทุกแห่งหนล้วนมีความต้องการร่วมกันในด้านสรีระ และชีววิทยาและทำการตอบสนองความต้องการนั้น มนุษย์ทุกคนมีความต้องการความปลอดภัยในแง่จักรวาลแห่งกายภาพ (Physical Universe) เมื่อวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไม่อาจอธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติบางอย่างได้ เช่น สุริยุปราคา จันทรุปราคาแผ่นดินไหว ฯลฯ มนุษย์จึงสร้างความเชื่อที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ขึ้นมาอธิบายปรากฏการณ์ เหล่านั้น เพื่อสร้างความรู้สึกปลอดภัยให้แก่ตัวเอง Malinowsky ให้เค้าโครงระดับความ

ต้องการขั้นพื้นฐานไว้ ๓ ระดับ และทุกวัฒนธรรมล้วนตอบสนองความต้องการทั้ง ๓ ระดับดังกล่าวอันได้แก่^{๕๙}

- ๑) วัฒนธรรมต้องตอบสนองความต้องการด้านชีววิทยา เช่น อาหาร ฯลฯ
- ๒) วัฒนธรรมต้องตอบสนองความต้องการด้านเครื่องมือเช่น กฎหมายการศึกษา ฯลฯ
- ๓) วัฒนธรรมต้องตอบสนองความต้องการเป็นเอกภาพ เช่น ศาสนา ฯลฯ

Malinowsky เชื่อว่า นักมานุษยวิทยาสามารถสรุปเนื้อหากำเนิดลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมต่างๆ วิธีการแบบหน้าที่ (Functional Approach) เน้นให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่วัฒนธรรมมีต่อการตอบสนองความต้องการของสมาชิก ภายใต้กฎเกณฑ์ ของวัฒนธรรมนั้น

นิเวศทางสังคมและวัฒนธรรมนั้น^{๖๐} หมายถึง การถือเอาความเป็นมนุษย์เป็นศูนย์กลางของการจัด ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งในความเป็นมนุษย์นั้น จะพิจารณาอย่าง เป็นองค์รวมทั้งความมีชีวิตจิตใจ จิตวิญญาณ และเป็นส่วนหนึ่งในระบบนิเวศทางสังคมและวัฒนธรรม เป็น แนวคิดที่ไม่แยกส่วนมนุษย์ออกจากสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม และไม่แยกวิถีทางศิลปะและ วัฒนธรรมออกจากความมีชีวิต ของสังคม ไม่แยกส่วนและลดทอนหน่วยทางสังคมและวัฒนธรรมต่างๆ ออกจากกัน มีความพึ่งพิงอิงกัน เป็นปัจจัยส่งเสริมเกื้อหนุนกันและกัน รวมทั้งไม่แยกส่วนออกจากความเป็นชีวิต จิตใจของมนุษย์ ในระบบนิเวศทางสังคมและวัฒนธรรมนั้นๆ แนวคิดดังกล่าว มุ่งสนองตอบต่อปัญหาและ แก้ไขข้อจำกัดอันเกิดจากวิถีคิดแบบแยกส่วนและลดทอนความเป็นจริง เป็นแนวคิดที่พิจารณามิติสังคมและ วัฒนธรรมแบบมีชีวิต ไม่หยุดนิ่ง มีพัฒนาการ มีการก่อเกิด เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง และมีวงจรความเสื่อม สลาย สังคมและวัฒนธรรมควบคู่กันไปเสมอ ข้อปลีกย่อยของวัฒนธรรมของสังคมที่ ใช้ในชีวิตประจำวันย่อมแตกต่างกัน กิจกรรมและพิธีกรรมในสังคมที่ ต่างกัน ย่อมมีข้อปลีกย่อยหรือรายละเอียดต่างกัน นั้นมิใช่สิ่งที่จะมองว่าสังคมนั้น มีความสูงต่ำของวัฒนธรรมหรือประเพณี หรือเป็นตัวชี้วัดว่าสังคมนั้นดี สังคมนั้นเลว เพียงแต่แสดงให้เห็นถึงระบบการคิดว่า วัฒนธรรมเกิดจากประสบการณ์ มีการสั่งสม สืบต่อแล้วถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง โดยผ่าน กระบวนการของสังคมบางอย่างยังรักษาเนื้อหาสาระไว้อย่างเหนียวแน่น สามารถมองเห็นได้ด้วย ตาเปล่าบางอย่างยังเป็นค่านิยม แนวคิด และคุณค่าที่ ยังฝังลึกยากแก่การเปลี่ยนแปลง แม้จะมองไม่เห็น ด้วยตาเปล่า เหล่านี้ คือคุณสมบัติและเนื้อแท้ของวัฒนธรรมซึ่งเป็นอุดมการณ์ คุณค่าที่ สังคมใช้เป็น แบบแผนในการดำรงชีวิตและสมาชิกในสังคมถือปฏิบัติอย่างเต็มใจ

^{๕๙} ขนิตา รักษ์พลเมือง, การศึกษาเพื่อพัฒนาประเทศ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๑๒๙-๑๓๐.

^{๖๐} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช สาขาวิชามนุษยนิเวศศาสตร์, “นิเวศทางสังคม”, <<http://stouonline.stou.ac.th>>, ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

๒.๒ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

การศึกษาเพื่อสร้างคนรุ่นใหม่ พร้อมทั้งจะเป็นผู้นำบนโลกที่ซับซ้อนในอนาคต (Navigating Complex World Liberal Arts)^{๖๑} สอนให้คนรู้จักสร้าง มีความเชื่อ คนที่รอบรู้จะเข้าใจโลก เข้าใจ การเปลี่ยนแปลง เข้าใจคนได้มากกว่า มีวิสัยทัศน์กว้างไกลกว่า จะเป็นปัจจัยการดำเนินชีวิตที่มี คุณภาพ การศึกษาที่ดีคือการเรียนรู้ที่จะเรียน เพราะทุกวันนี้โลกเปลี่ยนแปลง อะไรที่ดำรงอยู่ในวันนี้ อาจ ล้าสมัยได้เสมอ เพราะฉะนั้นการมีวิสัยทัศน์กว้างไกล จะช่วยให้เราพร้อมที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ได้เสมอ ทำอะไรใหม่ๆ เสมอ ทุกวันคือการเรียนรู้ใหม่และการเรียนรู้ตลอดชีวิต

๒.๒.๑ ความหมายของการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) หมายถึง “การตอบสนองความ ต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่มีผลกระทบต่อความต้องการของคนรุ่นต่อไปในอนาคต ” เนื่องจากทุกครั้งที่มีการตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน ต้องมีการทำลาย ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะส่งผลกระทบต่ออนาคต การพัฒนาที่ยั่งยืนจึงเป็น แนวคิดในการแก้ปัญหา โดยพยายามอนุรักษ์ธรรมชาติไว้ในลักษณะที่เป็นส่วนรวมหรือมหภาค คือ หากมีความจำเป็นที่จะดำเนินการให้กระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมในทีใดทีหนึ่ง ก็จะต้อง เสริมสร้างคุณภาพสิ่งแวดล้อมในที่อื่นๆ เป็นการชดเชยเพื่อให้ในแง่มหภาคของคุณภาพสิ่งแวดล้อมคง อยู่ได้ดั้งเดิม

การพัฒนาที่ยั่งยืน: การพัฒนายุคโลกาภิวัตน์

กระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และกลไก การตลาด ก่อให้เกิดการเติบโต การผลิต การบริโภคที่เป็นผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม ชีวิตมนุษย์ สัตว์ และ พืชพรรณ ดังนั้น การที่มนุษย์ยังคงใช้แนวทางพัฒนาแบบเก่าซึ่งไม่คำนึงถึงข้อจำกัดในการพัฒนา อัน หมายถึง ข้อจำกัดด้านสภาพ ความสามารถที่จะรองรับการบริโภค และการใช้ประโยชน์จากโลก และ เมื่อทุกสิ่งทุกอย่างที่จะนำมาบริโภค และใช้ประโยชน์หมดลง อีกไม่นานทุกชีวิตบนโลกจะต้องจบสิ้น เพราะมนุษย์จะไม่สามารถอาศัยอยู่บนโลกได้อีกต่อไป การพัฒนาที่ยั่งยืน จึงเป็นแนวคิดเพื่อป้องกันมิ ให้โลกต้องเดินไปสู่จุดจบ

มาตรการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ความล้มเหลวของการพัฒนาแบบดั้งเดิมที่ผ่านมา นอกจากจะทำลายสิ่งแวดล้อม ชีวิต มนุษย์ สัตว์ และพืชพรรณแล้ว ยังพบว่าการพัฒนาเศรษฐกิจของหลายประเทศ ได้สร้างปัญหาให้กับ ความเป็นอยู่ของมนุษย์ และวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างมหาศาล เนื่องจากรัฐบาลไม่รับผิดชอบ ไม่ฉับไว ต่อการตอบสนองความต้องการของประชาชน ระบบราชการมีคอร์รัปชันสูง ขาดประสิทธิภาพ ไม่มี ความโปร่งใส นานาชาติจึงได้ประชุมร่วมกันเพื่อแสวงหาแนวคิดที่เป็นกลางที่สุดมาเยียวยา ภัยพิบัติที่ เกิดขึ้น ผลสรุปที่ได้คือ ทั่วโลกควรปรับเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาเสียใหม่ โดยจะต้องยกเลิกการพัฒนา ซึ่งรัฐเป็นผู้ชี้แนะและออกคำสั่งแต่เพียงฝ่ายเดียว ในลักษณะ รัฐประชาชาติ (Nation State) โดย

^{๖๑} วิชัย วงษ์ใหญ่, การพัฒนาหลักสูตรระดับอุดมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: อาร์แอนด์ปรีนท์, ๒๕๕๔),

ปรับเปลี่ยนเป็น ประชาธิปไตย (Civil State) ซึ่งเป็น “ความสัมพันธ์รูปแบบใหม่ระหว่างรัฐกับประชาชนในลักษณะที่เป็นประชาสังคม” ประชาสังคม หรือ Civil Society คือ การพัฒนาที่เกิดขึ้นจากความริเริ่มของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน โดยทุกฝ่ายในสังคมต่างให้ความร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน คำว่า “ประชาธิปไตย” จึงหมายถึง รัฐซึ่งมีรัฐบาล เอกชน และประชาชนร่วมมือกันในทุกเรื่องที่เป็นสาธารณะ นั่นเอง ดังนั้น การที่แนวคิดเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนจะสำเร็จลงได้หรือไม่อย่างไรนั้น ทุกประเทศจะต้องร่วมมือกันอย่างใกล้ชิด และที่สำคัญ รัฐบาลในหลายๆ ประเทศจะต้องปรับเปลี่ยนมุมมองเสียใหม่ จากที่เคยมองว่ารัฐบาลเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยแทนประชาชน รัฐบาลจึงสามารถควบคุมและครอบงำประชาชนให้ปฏิบัติตามคำสั่งได้ มาเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนหรือชุมชนมีส่วนร่วม ทั้งในระดับการร่วมรับรู้การตัดสินใจขององค์กรของรัฐ และในระดับการร่วมตัดสินใจ และจะต้องมีการตกลงกันให้ชัดเจนว่าสัดส่วนของบทบาทภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนในการพัฒนานั้นควรจะเป็นลักษณะใด หรือที่เรียกว่า “ประชาธิปไตย” นั่นเอง และเพื่อให้การพัฒนาที่ยั่งยืนสามารถแทรกเข้าไปในทุกส่วนของสังคมโลก เมื่อเริ่มต้นทศวรรษที่ ๑๙๘๐ องค์กรสหประชาชาติ จึงเสนอให้ประเทศกำลังพัฒนาที่ประสบความล้มเหลวในการพัฒนาตามที่กล่าวมาข้างต้น เร่งปฏิรูประบบเศรษฐกิจควบคู่ไปกับการปฏิรูปการเมือง การบริหาร การศึกษา การจัดและลดความยากจน การส่งเสริมให้มีการบูรณาการทางการผลิต ทางเกษตร การสร้างงานที่พอเพียงกับการเติบโตของประชากร การพิทักษ์สิ่งแวดล้อม และการลดอัตราการขยายตัวของประชากร ฯลฯ โดยนำระบบการจัดการที่ดี มาใช้เป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อให้การพัฒนามีภาพของอนาคตที่เป็นรูปธรรม วิธีการดังกล่าวนี้เรียกว่า ธรรมาภิบาล ธรรมรัฐ การสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี หรือ Good Governance โดยความหมายของ “Good Governance” นี้ แต่เดิมนานาชาติ หรือ World Bank ได้ให้คำนิยามไว้ว่า หมายถึง “ลักษณะและวิถีทางของการใช้อำนาจรัฐในการจัดการทรัพยากรทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเพื่อการพัฒนา” ส่วน Commission on Global Governance ได้ให้คำนิยามคำว่า “Governance” ไว้ในเอกสารชื่อ Our Global Neighbourhood ว่า หมายถึง ผลลัพธ์ของการจัดการกิจกรรม ซึ่งบุคคลและสถาบันทั้งภาครัฐและเอกชนมีผลประโยชน์ ได้กระทำลงในหลายทิศทาง โดยมีลักษณะเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งอาจจะนำไปสู่การผสมผสานผลประโยชน์ที่หลากหลายและขัดแย้งกันได้ ด้วยการร่วมมือกันจัดการในเรื่องนั้น

วิธีการจัดการดังกล่าว UNDP ได้นำเสนอไว้ ๗ ประการ โดยกล่าวไว้ว่า องค์ประกอบทั้ง ๗ ประการต่อไปนี้ ควรถูกกำหนดเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาของประเทศโลกที่ ๓ ซึ่งได้แก่^{๒๒}

๑) ประชาชนจะต้องยอมรับในความชอบธรรมของรัฐบาล (Legitimacy) และ รัฐบาลจะต้องมีความรับผิดชอบต่อประชาชนในกิจการที่ได้กระทำลงไป (Accountability)

๒) ประชาชนจะต้องมีอิสระเสรีภาพในการรวมกลุ่ม และในการมีส่วนร่วม (Freedom of Association and Participation)

๓) จะต้องมีการอบแห่งกฎหมายที่ชัดเจน และเป็นระบบที่ก่อให้เกิดสถานะที่มั่นคง เป็นหลักประกันต่อชีวิตและการทำงานของพลเมือง รวมทั้งเป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อผู้ประกอบการ และเกษตรกร นอกจากนี้ กฎหมายจะต้องปฏิบัติต่อประชาชนอย่างเสมอหน้ากัน ทั้งนี้

^{๒๒} มติชน, “ทฤษฎีสากล”, <<https://www.matichon.co.th>>, ๓ เมษายน ๒๕๖๐.

โดยกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ จะต้องเปิดเผยเป็นที่รู้จักล่วงหน้า ต้องมีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด มีวิธีการที่ประกันการบังคับใช้กฎหมาย การตัดสินใจ ข้อขัดแย้งต้องเป็นการตัดสินใจโดยฝ่ายตุลาการที่เป็นอิสระและเชื่อถือได้ รวมถึงจะต้องมีกระบวนการในการเปลี่ยนแปลงกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ได้ เมื่อหมดประโยชน์ ใช้สอย

๔) ระบบราชการจะต้องรับผิดชอบต่อการดำเนินงานกิจการต่างๆ (Bureaucratic Accountability) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการจัดการงบประมาณของรัฐซึ่งจะต้องมีการควบคุม ติดตาม ประเมินผลการปฏิบัติงานทั้งของรัฐและบุคลากร เพื่อป้องกันมิให้ใช้ทรัพยากรโดยมิชอบ ทั้งนี้จะต้องมีความโปร่งใส (Transparency) ในการปฏิบัติราชการทุกระดับ

๕) จะต้องมีข้อมูลข่าวสารที่น่าเชื่อถือ โดยรัฐบาลจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าถึงข้อมูลข่าวสาร เช่น ด้านรายได้ประชาชาติ ดุลการชำระเงิน สภาพการจ้างงาน และดัชนีค่าครองชีพ เป็นต้น

๖) จะต้องมีการบริหารงานภาครัฐอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล

๗) จะต้องมีความร่วมมืออย่างใกล้ชิดระหว่างรัฐบาลกับองค์กรของประชาสังคม ซึ่งหมายถึง องค์กรประชาชน (People's organization) และองค์กรอาสาสมัครเอกชน (NGOs)

องค์ประกอบที่กล่าวมาข้างต้นเป็นมิติใหม่ของการจัดการพัฒนาโดยเน้นคนเป็นศูนย์กลาง เป็นแนวทางที่ทุกส่วนในโลกจะต้องผนึกกำลังให้เป็นกระแสหลัก โดยจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านโลกทัศน์ของผู้นำทุกระดับ (ทั้งภูมิภาค ชาติ ชุมชน) ไปเป็น แบบพหุนิยมองค์รวม (Holistic Pluralism) ด้วย มิใช่เอกนิยมองค์รวม สำหรับประเทศไทย นักคิด นักวิชาการ ได้ร่วมกันเปิดเวทีความคิด แลก และตีความแนวคิดเรื่องธรรมรัฐ จนกระทั่งถูกนำไปกำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๐ - ๒๕๔๔) ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาประชาธิปไตย อาศัยหลักคิดดังกล่าวเป็นแนวทางสำคัญในการประยุกต์ใช้ยุทธศาสตร์สำคัญ ในการพัฒนาสังคมไทย ให้มีความเข้มแข็งมากกว่าที่เป็นอยู่ โดยเฉพาะการเน้นสิทธิเสรีภาพ การมีส่วนร่วมของประชาชน การพัฒนาประสิทธิภาพของรัฐ และระบบราชการ ให้เกิดความโปร่งใส และตรวจสอบได้ และหากพิจารณาประกอบกับโครงสร้างของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปี ๒๕๔๐ แล้ว จะพบว่า “หลักธรรมรัฐ” ได้ถูกบรรจุไว้อย่างชัดเจนในเรื่องต่างๆ เช่น การส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองและตรวจสอบการให้อำนาจรัฐเพิ่มขึ้น ตลอดจนปรับปรุงโครงสร้างทางการเมืองให้มี เสถียรภาพ และประสิทธิภาพยิ่งขึ้น นอกจากนี้รัฐบาลยังได้มอบให้สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาในการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมือง และสังคมที่ดีตามแนวทางธรรมรัฐ (Good Governance)

จนกระทั่งสำนักงาน ก.พ. ได้นำเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณาเรื่องนี้เป็นวาระแห่งชาติ ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้ประชุม เมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๔๒ ลงมติเห็นชอบวาระแห่งชาติ สำหรับการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี ตามที่สำนักงาน ก.พ. เสนอ และออกเป็นระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. ๒๕๔๒ โดยกำหนดให้หน่วยงานของรัฐทุกแห่ง จัดทำแผน และโครงการในการปรับปรุงงานที่รับผิดชอบให้สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล ซึ่ง หลักธรรมาภิบาล ๖ ประการ ตามแนวทางของสำนักงาน ก.พ. ได้แก่

- (๑) หลักนิติธรรม
- (๒) หลักคุณธรรม
- (๓) หลักความโปร่งใส
- (๔) หลักการมีส่วนร่วม
- (๕) หลักความรับผิดชอบ
- (๖) หลักความคุ้มค่า

แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ปรัชญาและอุดมการณ์ในการพัฒนาจะต้องอยู่ในพื้นฐานหลักการที่เรียกว่า “ความยุติธรรมระหว่างคน ๒ ยุค” หรือแนวคิดของการพัฒนาที่ยั่งยืน มุมมองของมนุษย์จะต้องปรับเปลี่ยนให้เปิดกว้างยอมรับความจริงถึงผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม ที่จะติดตามมาจาก การกระทำ ของตน มนุษย์จะต้องประสานแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ และจริยศาสตร์ เข้าด้วยกัน เพื่อสร้างเป็นข้อกำหนด ทั่วไปขึ้นโดยเริ่มต้นจากการปูพื้นฐานความรู้ทางด้านนิเวศวิทยา และระบบนิเวศสร้างความ เข้าใจถึงปฏิสัมพันธ์ในระหว่างสิ่งมีชีวิตด้วยกันเอง และปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ต่อจากนั้นจึงชี้ให้เห็นถึง หลักการ ถ่ายทอดพลังงาน โดยการกินต่อกันเป็นทอดๆ และวัฏจักรของสสาร ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญในการทำให้สสาร และพลังงานสามารถหมุนเวียน ในระบบนิเวศ ก็จำเป็นจะต้องสร้างให้เกิดเป็นความคิดรวบยอดขึ้น ในระบบความคิดพร้อมจะนำไปเชื่อมโยงกับ ประสบการณ์ต่างๆ เพื่อให้การดำเนินการพัฒนาที่ยั่งยืน ประสบผลสำเร็จ ความหมายของ การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยทั่วไปหมายถึง การพัฒนาเพื่อบรรลุถึงความต้องการของมนุษยชาติในปัจจุบัน (โดยเฉพาะคนยากจน) ขณะเดียวกันก็ จะต้องไม่เป็นลวดทอน หรือเบียดบังโอกาสที่จะบรรลุความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ในรุ่นต่อไป ด้วย

๒.๒.๒ รูปแบบของแนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

มิติของการพัฒนาที่ยั่งยืน (Dimension of Sustainability) มีการ กล่าวถึงกันมาอย่างยาวนาน ต่างมีการตั้งคำถามถึงวิธีการ (Methodology) หรือกระบวนการ (Process) ที่นำมาซึ่งความยั่งยืน แต่คำถามที่ถามถึง ต้นเหตุที่แท้จริง อะไรที่ทำให้เราชวนชวายหาทางไปสู่ความยั่งยืน และคำถามถึงความยั่งยืนในมุมมองที่ต่างกันทำให้มีคำถามเกิดขึ้นว่า ความยั่งยืนวัดผลจากอะไร และอะไรที่ยั่งยืน สามารถมีระดับ (degree) ของความยั่งยืนหรือไม่ สิ่งเหล่านี้ คือ คำถามที่น่าสนใจว่าความยั่งยืน ที่เราค้นหาเป็นความยั่งยืนจากมุมมองของใคร เป็นความยั่งยืนที่เกิดขึ้น จากภายในเอง หรือว่า ถูกกำหนดให้เป็นความยั่งยืนที่นิยามจากภายนอก ที่มีพื้นฐานแนวคิดของความยั่งยืนที่มองถึงความสัมพันธ์ระหว่าง ๓ องค์ประกอบ คือ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งพื้นฐานของ การพิจารณาความยั่งยืนจากปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เป็นผลมาจาก การพัฒนาตามแนวคิดทุนนิยม (Capitalism) ดังนั้นการแก้ไขปัญหา จึงมองที่ปลายเหตุ ทำให้ความยั่งยืนมีมุมมองไปที่การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ส่วนเหตุที่ทำให้เกิดขึ้นมาจากสาเหตุหลักที่สำคัญ คือ ทุกสิ่งล้วนแต่ มนุษย์เป็นผู้กระทำกลับมีการปฏิบัติอย่างจริงจังน้อยมากเพื่อให้มนุษย์ เปลี่ยนวิธีคิด หรือวิธีปฏิบัติ (Shift & Change) เพื่อให้เกิดความยั่งยืน ที่เกิดขึ้นในแต่ละบุคคลก่อนเป็นลำดับแรก นั้น คือ การแก้ที่ต้นเหตุ ถ้ามนุษย์ไม่เปลี่ยนวิธีคิด และปรับเปลี่ยนการปฏิบัติ ก็ยากที่จะให้กลไก ของความยั่งยืนเกิดขึ้นได้จริง หรือเกิด

ความยั่งยืนเฉพาะส่วนเท่านั้น ดังนั้นควรมีการย้อนกลับไปมองที่วัฒนธรรมที่เป็นปัจจัยที่กำกับมนุษย์ ได้มีอะไรที่เปลี่ยนแปลงไปสู่ความไม่ยั่งยืนหรือไม่ นอกเหนือจากที่มอง เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก และเมื่อย้อนกลับไปพิจารณาจาก

การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นคำที่มีรากฐานมาจากหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การพัฒนาคนให้มีคุณภาพ การเพิ่มผลผลิต และการใช้หรือจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างฉลาด รู้จักถนอมในการใช้ เพื่อให้มีไว้ใช้ เพื่อใช้มีอย่างยาวนานจนถึงคนรุ่นหลัง

การใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การนำทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ เพื่อให้มีมาตรฐานคุณภาพชีวิตที่ดี โดยไม่ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมนั้นด้วยประสิทธิภาพพลง หรือกระทบกระเทือนต่อคนรุ่นหลัง

พระธรรมปิฎก^{๖๓} ให้ความหมาย การพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่สนองตอบความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบันโดยไม่กระทบกระเทือนความสามารถของคนรุ่นต่อไปในการที่จะสนองตอบความต้องการของเขาเอง

เกื้อ วงศ์บุญสิน^{๖๔} ให้ความหมาย การพัฒนาแบบยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่ตรงกับความต้องการตามความจำเป็นในปัจจุบันโดยสามารถรองรับความต้องการหรือความจำเป็นที่จะเกิดแก่คนรุ่นหลังๆ ด้วยทั้งนี้มาตรฐานการครองชีพที่เลยขีดความจำเป็นขั้นพื้นฐานต่ำสุดจะ ยั่งยืนต่อเมื่อมาตรฐานการบริโภคในทุกหนทุกแห่งคำนึงถึงความยั่งยืนในระยะ ยาว (Long-term Sustainability) รวมถึงครอบคลุมมาตรการการรักษามรดกทางทรัพยากรที่จะตกกับคนรุ่นหลังโดยอ้อม น้อยให้มากที่สุด พร้อมกับคนรุ่นปัจจุบันที่ได้รับมาและเป็นการพัฒนาที่กระจายประโยชน์ของความ ก้าวหน้าเศรษฐกิจได้อย่างทั่วถึง ตลอดจนจนเป็นการพัฒนาที่ปกป้องสิ่งแวดล้อมทั้งในระดับท้องถิ่นและในระดับโลก โดยรวมเพื่อคนรุ่นหลังและเป็นการพัฒนาที่ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นอย่างแท้จริง

ไพฑูรย์ พงสะบุตร^{๖๕} ให้ความหมาย การพัฒนาอย่างยั่งยืน คือ การ อนุรักษ์ และการใช้ทรัพยากรอย่างพอดี เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ใช้ต่อไปได้ ในระยะยาวและมีการกระจายผลประโยชน์ให้แก่คนส่วนใหญ่ รวมทั้งความร่วมมืออย่างใกล้ชิดระหว่างผู้เกี่ยวข้องหรือมีส่วนได้ส่วน

ปกรณ์เทพ พจี^{๖๖} ให้ความหมาย การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็น ขบวนการสร้างความเที่ยงธรรม ความมีประสิทธิภาพและโครงสร้างที่มีส่วนร่วม เพื่อเพิ่มความเข้มแข็งด้านต่างๆ ให้กับชุมชนและภูมิภาคโดยรอบ

แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามหาทางออกจากปัญหาของระบบทุนนิยมที่ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญ และ พยายามหาวิธีการ หรือทำอย่างไรให้พัฒนาก้าวไปสู่

^{๖๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๙), หน้า ๒๕.

^{๖๔} เกื้อ วงศ์บุญสิน, ประชากรกับการพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒ ฉบับปรับปรุงแก้ไข, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๗๑-๗๒.

^{๖๕} ไพฑูรย์ พงสะบุตร, พจนานุกรมฉบับที่ ๒๗, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๔), หน้า ๒๑.

^{๖๖} ปกรณ์เทพ พจี, ปัจจัยที่มีผลต่อโครงการหนึ่งผลิตภัณฑ์เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาหมู่บ้านเมืองบางจังหวัดหนองคาย, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๖-๑๗.

ความยั่งยืนที่แท้จริงได้ อะไรที่เป็นคำตอบของความยั่งยืน ระดับของความยั่งยืนสามารถมี หรือเกิดขึ้นได้หรือไม่ รวมไปถึงองค์ประกอบหรือรูปแบบของความยั่งยืน ควรพัฒนาหรือปรับเปลี่ยนอย่างไรจากรูปแบบที่มีอยู่ในปัจจุบัน

แนวทางในการปฏิบัติที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

- ประชาชนและภาครัฐต้องช่วยกันควบคุมปล่อยของเสียที่สร้างขึ้นให้ออกสู่ธรรมชาติให้น้อยลง
- ประชาชนและภาครัฐต้องรู้จักวิถีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ
- ประชาชนทุกคนต้องเกิดจิตสำนึกร่วมกัน โดยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกรรมการบริโภคทรัพยากรธรรมชาติให้เหมาะสม
- ภาครัฐควรวางมาตรการการกระจายรายได้ออกไปสู่ภาคประชาชนในทุกกลุ่มทุกอาชีพ เพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

- ภาครัฐควรวางมาตรการในการควบคุมอัตราการเพิ่มของจำนวนประชากร

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติกับรูปแบบและแนวทางการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน

- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๖ (พ.ศ.๒๕๓๐-๒๕๓๔) เป็นแผนพัฒนาฯ ที่เน้นพัฒนาประเทศให้ก้าวควบคู่ไปกับการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและสังคมที่สะสมมาจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ผ่านมานั้นการใช้ทรัพยากรทุกชนิดอย่างมีประสิทธิภาพ และเน้นเศรษฐกิจ การเมืองสังคม ให้มีความเกื้อกูลซึ่งกัน และกัน

- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๗ (พ.ศ.๒๕๓๕-๒๕๓๙) เป็นแผนพัฒนาฯ ที่มุ่งให้เกิดความสมดุลระหว่างการพัฒนาในเชิงปริมาณคุณภาพและความเป็นธรรมในสังคมเน้นการกระจายรายได้และความรู้ไปสู่ภูมิภาค เน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คุณภาพชีวิตและการรักษาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๘ (พ.ศ.๒๕๔๐-๒๕๔๔) เน้นการพัฒนาที่ยั่งยืนและแท้จริง โดยกำหนดการพัฒนานคนเป็นวัตถุประสงค์หลัก และในส่วนของจัดการทรัพยากรฯและสิ่งแวดล้อม มีการวางแผนจัดการเพื่ออนุรักษ์ และฟื้นฟูให้มีความสมบูรณ์และเกิดความสมดุลต่อระบบนิเวศวิทยาและให้เกิดประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นธรรม เป็นประโยชน์ต่อสังคมและชุมชนอย่างแท้จริง

- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙ (พ.ศ.๒๕๔๕-๒๕๔๙) เป็นแผนพัฒนาฯ ที่ได้ัญเชิญแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ เพื่อให้ประเทศรอดพ้นวิกฤตเศรษฐกิจนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลมีคุณภาพ

การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชน (people's participation) การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นคำที่เริ่มใช้กันเมื่อประมาณ ๓๐ ปีที่ผ่านมา เพื่อแสดงว่าโครงการพัฒนาต่างๆ ที่นำไปให้ชาวบ้านในชุมชนต่าง ๆ นั้น ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วม บ้าง ก็บอกว่ามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน โดยชุมชนมีส่วนสมทบงบประมาณ ๕-๑๐% ถ้าไม่มีเงินก็คิดจากมูลค่าแรงงาน วัสดุสิ่งของหรือวัสดุแรงงาน หรือ

อะไรก็ได้ที่มาจากชุมชนงบประมาณเกือบทั้งหมด รวมทั้งการคิดและวางแผนมาจากข้างบน (top down) คือมาจากหน่วยงานภายนอกทั้งหน่วยงานราชการหรือองค์กรเอกชนบ้างก็บอกว่ามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน คือ การเก็บข้อมูลวางแผนการปฏิบัติ และประเมินผล และอ้างว่านี่คือกระบวนการที่มาจากข้างล่าง (bottom up) รวมทั้งอ้างว่าได้มีการทำประชาพิจารณ์(public hearing) แล้วซึ่งหมายถึงว่าได้รับการ รับรอง จากชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในการกำหนดนโยบาย การบริหารจัดการ ทรัพยากร การบริหารจัดการชุมชน คน ทูนของชุมชน จึงต้องมีการแยกแยะเนื้อหาและรูปแบบของ “การมีส่วนร่วมของประชาชน” ให้เหมาะสมกับในแต่ละเรื่องพร้อมกับวิธีการและกระบวนการที่เหมาะสมการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงไม่ใช่แต่เพียงรูปแบบ เช่น การเลือกตั้งในทุกระดับ แล้วก็ปล่อยให้ผู้ได้รับเลือกตั้งไปดำเนินการทุกอย่างทุกเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนหมายความว่า หลังการดำเนินงานของผู้ที่ได้รับเลือกตั้งเข้าไปทำหน้าที่แทนประชาชนการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงไม่ใช่เพียงไปหา ๕-๑๐% มาสมทบโครงการที่องค์กรจากภายนอกนำเข้าไปให้ ไม่ใช่การเข้าไปเก็บข้อมูลให้ข้าราชการที่บอกว่าจะเอาไปทำโครงการพัฒนาท้องถิ่น ไม่ใช่แค่การไปร่วมประชุมรับฟังการเสนอโครงการแล้วยกมือรับรองแล้วอ้างว่าเป็นประชาพิจารณ์การมีส่วนร่วมของประชาชนคือการแสดงออกถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของชุมชนในการจัดการชุมชน จัดการชีวิตของตนเอง การมีส่วนร่วมเกิดจากแนวความคิดในการพัฒนาชุมชน คือ กระบวนการที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีโอกาสได้แสดงทัศนะและเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งมีการนำความคิดเห็นดังกล่าวไปประกอบการพิจารณา กำหนดนโยบายและการตัดสินใจของรัฐ ประกอบด้วย การให้ข้อมูลข่าวสารต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง การเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน (ประชาพิจารณ์) การวางแผนร่วมกัน และการพัฒนาศักยภาพของประชาชนให้สามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้โดยมีหลักการดังนี้ คือ^{๖๗}

(๑) หลักจิตสำนึกและความรับผิดชอบ คือ หลักการที่สำคัญที่องค์กรทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม เปิดโอกาสให้มีการตรวจสอบ ซึ่งจะสะท้อนถึงความรับผิดชอบต่อสาธารณะ และต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) เป็นการแสดงถึงความรับผิดชอบต่อปฏิบัติโดยยึดหลักนิติธรรมและความโปร่งใส

(๒) หลักความคุ้มค่า คือ การคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม ในการบริหารจัดการและการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน รวมทั้งมีการป้องกันรักษาสิ่งแวดล้อมและมีความสามารถในการแข่งขันกับภายนอก

(๓) เป้าหมายและวิธีการของการวางแผนแบบมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมอาจเป็นทั้งเป้าหมายและวิธีการ ซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมแบบวิธีการ ต้องอาศัยการรวมกลุ่มที่เข้มแข็งทำให้คนส่วนใหญ่จะมีความรู้สึกความเป็นเจ้าของ เกิดความรับผิดชอบร่วมกันและการเกิดผลประโยชน์ของกลุ่มเนื่องจากความเข้มแข็งของกลุ่มเป็นเป้าหมายที่ได้รับ

^{๖๗} นันทิยา หุตานวัตร และณรงค์ หุตานวัตร, การพัฒนาองค์กรชุมชน, คณะเกษตรศาสตร์, (อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๔๗), หน้า ๗๓-๘๑.

ทศพล กฤตยพิสิฐ^{๖๘} กล่าวถึงการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนในการพัฒนาออกเป็น ๕ ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ ขั้นริเริ่มการพัฒนา ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ตลอดจนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดความต้องการของชุมชน และมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการด้วย

ขั้นตอนที่ ๒ ขั้นตอนการวางแผนในการพัฒนา ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่ใช้

ขั้นตอนที่ ๓ ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์โดยการสนับสนุนทรัพยากร วัสดุ อุปกรณ์และแรงงาน หรือเข้าร่วมบริหาร ประสานงาน และดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

ขั้นตอนที่ ๔ ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากการพัฒนาหรือยอมรับผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจ

ขั้นตอนที่ ๕ ประชาชนเข้าร่วมประเมินการพัฒนาที่ได้กระทำไปนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด ซึ่งในการประเมินอาจปรากฏในรูปของการประเมินผลย่อย (Formative Evaluation) เป็นการประเมินผลก้าวหน้าเป็นระยะๆ หรือกระทำในรูปของการประเมินผลรวม (Summative Evaluation) ซึ่งเป็นการประเมินผลสรุปสุดท้าย

ระดับของการมีส่วนร่วม

การวัดระดับของการมีส่วนร่วมในมิติเชิงคุณภาพ แนวคิดของอาร์น สไตน์ ให้ความสำคัญต่ออำนาจในการตัดสินใจ และเห็นว่าการมีส่วนร่วมมีลักษณะเป็นรูปของบันไดการมีส่วนร่วม ๘ ขั้นตอน แบ่งชั้นการมีส่วนร่วมจาก

ขั้นต่ำ ระดับ ๑-๒ คือ การมีส่วนร่วมเทียม ประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีอำนาจในการตัดสินใจ แต่มีเพียงคนกลุ่มน้อยเข้ามามีบทบาทหลักในการตัดสินใจ

ขั้นกลาง ระดับ ๓-๕ คือ การมีส่วนร่วมบางส่วน ความคิดเห็นของประชาชนยังไม่มีหลักประกันว่าจะได้รับการตอบสนองจากผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ

ขั้นสูง ระดับ ๖-๘ คือ การเพิ่มระดับการตัดสินใจในการเจรจา การใช้อำนาจผ่านตัวแทน ควบคุมโดยประชาชนผ่านตัวแทน หรือเป็นผู้ใช้อำนาจตัดสินใจโดยตรง

การพัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเอง (Self - Reliance Community Development)

พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนของการกระจายอำนาจ พ.ศ.๒๕๔๒ มีผลทำให้หน่วยงานของรัฐพยายามปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องพระราชบัญญัติดังกล่าว ประชาชนในชุมชนก็มีความตื่นตัวในการที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนมากขึ้น การกระจายอำนาจลงสู่ชุมชนทำให้การพัฒนาชุมชนขึ้นอยู่กับประชาชนในท้องถิ่นทั้งสิ้นและผู้ที่ทำหน้าที่สนับสนุน ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับ

^{๖๘} ทศพล กฤตยพิสิฐ, “การมีส่วนร่วมของกำนันผู้ใหญ่บ้าน เขตหนองจอก ที่มีโครงการ. กิจกรรมการพัฒนาตามแนวทาง บวร และ บรม เพื่อสร้างอุดมการณ์แผ่นดินทองหนองจอก”, รายงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๓.

แนวคิดและโครงการ วิชาการก็คือเจ้าหน้าที่ภาครัฐในชุมชนบั้นเอง ทนงศักดิ์^{๖๙} ได้กล่าวถึงบทบาทของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ว่าต้องกระตุ้นให้ประชาชนได้รู้ ได้เข้าใจ ถึงแนวคิด หลักการวิเคราะห์ ปัญหาของชุมชน และให้ประชาชนตระหนักว่าเป็นปัญหาร่วมกันของทุกคนในชุมชน มิใช่ของคนใดคนหนึ่ง การกระทำเช่นนี้จะทำให้ประชาชนมีความรู้สึกว่าได้เข้ามามีส่วนร่วมในการอภิปราย ถกเถียง พิจารณาปัญหาต่างๆ ในชุมชนของตนเองด้วย จะรู้สึกมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการดำเนินโครงการ เหมือนเป็นปัญหาของตนโดยแท้จริงการพัฒนาชุมชนไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาด้วยการจัดกิจกรรมในด้านใดยอมตั้งอยู่บนพื้นฐานการสนับสนุน ให้ประชาชนพึ่งตนเองได้เป็นประการสำคัญ หากสิ่งใดเกินกว่าความสามารถของประชาชนเช่นทางด้านวิชาการและวัสดุที่จำเป็น รัฐบาลยอมเข้าให้การช่วยเหลือเพื่อโครงการ กิจกรรมของราษฎรบรรลุผลด้วยดี ทั้งนี้โดยวิธีการ^{๗๐} “ทำงานกับประชาชน (work with people) หมายถึงร่วมคิด ร่วมปรึกษา และร่วมกันทำงาน ไม่ใช่ทำให้ประชาชน (Work for people) แต่ฝ่ายเดียว” แนวคิดการพัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเองเป็นแนวคิดที่เหมาะสมที่เอื้ออำนวยให้ใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมของกลุ่มประเทศทางตะวันตกได้ดี เพราะอาศัยพื้นฐานวัฒนธรรมทางตะวันตกเป็นแนวคิดหลัก และทฤษฎีการพัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเองเป็นทฤษฎีที่เกิดขึ้นจากการได้ประจักษ์ถึงความบกพร่องของการพัฒนาตามกระแสหลัก เช่นทฤษฎีทางพุทธศาสตร์ ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง (ทฤษฎีใหม่) ซึ่งอาคม กล่าววาทฤษฎีการพัฒนาแบบพึ่งตนเองเป็นทางเลือกเพื่อการพัฒนาประเทศอีกแนวทางหนึ่ง ซึ่งถูกกำหนดขึ้นมาเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ของกลุ่มประเทศโลกที่สาม จากนักเศรษฐศาสตร์และนักสังคมศาสตร์หลายๆ ประเทศ โดยอาศัยรากฐานการสร้างองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์เศรษฐกิจที่ผ่านมามาว่า ภายใต้กระบวนการพัฒนาของประเทศต่างๆ ทั้งในเอเชียบางประเทศและประเทศแถบละตินอเมริกา ได้ส่งผลให้เกิดการพัฒนาแท้จริงหรือไม่แต่ผลปรากฏจากการที่ได้กล่าวถึงไว้แล้วในทฤษฎีความด้อยพัฒนาและการพึ่งพิงนั้นก็พบว่าประเทศในโลกที่สามต้องตกอยู่ในสภาพเสียเปรียบทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมตลอดมา การกระจายความเจริญกระจุกอยู่ในเมืองใหญ่ที่เป็นศูนย์กลางการปกครอง ความมั่งคั่งก็ตกอยู่กับผู้นำประเทศเพียงบางกลุ่มเท่านั้น ความยากจนของประชาชนในชนบทก็ยังปรากฏอยู่ทั่วไป ถึงแม้ผู้นำประเทศจะพยายามแสดงให้เห็นถึงความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วด้วยการพิจารณาจากรายได้ประชาชาติ ซึ่งเป็นการมองเพียงภาพรวมระดับประเทศที่มีได้คำนึงถึงความเป็นจริงระดับบุคคลว่า รายได้ประชาชาติที่เพิ่มขึ้นนั้นได้กระจายไปทุกระดับหรือไม่^{๗๑} แนวคิดการพัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเองเป็นสิ่งที่นักพัฒนาและเจ้าหน้าที่ภาครัฐในพื้นที่ชุมชนชนบทควรศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

การพัฒนาบนพื้นฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง คือ การวางรากฐานอันมั่นคงและยั่งยืนของชีวิตเมื่อวันเฉลิมพระชนมพรรษา ปี ๒๕๔๑ ได้ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณอธิบายเพิ่มเติมถึงคำว่า “พอเพียง” หมายถึง “พอมีพอกิน” “พอมีพอกินก็แปลว่า เศรษฐกิจพอเพียงนั่นเองถ้าแต่ละคนมีพอกินก็ใช้ได้ ยิ่งถ้าทั้ง

^{๖๙} ทนงศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ และคนอื่นๆ, *การพัฒนาชุมชนเชิงปฏิบัติ*, (กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๘.

^{๗๐} จิตจันทร์ กิติกิริติ, *การพัฒนาชุมชน*, (กรุงเทพมหานคร: คุณพินอักษร, ๒๕๒๕), หน้า ๕๔.

^{๗๑} อาคม ใจแก้ว, *ทฤษฎีการพัฒนาประเทศ*, (ปัตตานี: สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานคริน, ๒๕๓๔), หน้า ๗๕.

ประเทศพม่าพอกินก็ยิ่งดี” “ฉะนั้นความพอเพียงนี้ก็แปลว่า ความพอประมาณและความมีเหตุผล” เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเอง (Relative Liff - Sufficiency) อยู่ได้โดยมีต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือเตรียมตัวให้มีความพอกินพอใช้ไม่มุ่งหวังแต่จะทุ่มสร้างความสำเร็จยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเองการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับเกษตรกรนั้นมีการปฏิบัติตามขั้นตอน “ทฤษฎีใหม่” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ซึ่งประกอบด้วย ๓ ชั้น คือ

ชั้นที่หนึ่ง ผลิตเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือน ในระดับชีวิตที่ประหยัด ทั้งนี้ต้องมีความสามัคคีในท้องถิ่น

ชั้นที่สอง รวมกลุ่ม เพื่อการผลิต การตลาด ความเป็นอยู่ สร้างสวัสดิการ การศึกษา สังคม และศาสนา

ชั้นที่สาม ร่วมมือกับองค์กรภายนอกในการทำธุรกิจและพัฒนาคุณภาพชีวิต

ทั้งนี้ทุกฝ่ายต้องได้รับประโยชน์การพัฒนาชนบทในลักษณะเศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นการใช้ “คน” เป็นเป้าหมายและเน้น “การพัฒนาแบบองค์รวม” หรือ “การพัฒนาแบบบูรณาการ” ทั้งด้านเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรมสิ่งแวดล้อม การเมือง ฯลฯ โดยใช้ “พลังทางสังคม” ขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาในรูปของกลุ่ม เครือข่ายหรือประชาสังคม กล่าวคือเป็นการผนึกกำลังทุกฝ่ายในลักษณะ “พหุภาคี” ประกอบด้วยภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน

การพัฒนาชุมชนบนพื้นฐานภูมิปัญญา

ในช่วง ๒๐ กว่าปีมานี้ การวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาประเทศ อันเป็นผลจากการปะทะกันระหว่างแนวคิดสองกระแส ได้แก่ กระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ด้านของความเติบโตทางวัตถุที่ก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจำนวนมาก และที่สำคัญคือ ผู้คนได้สูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง ไร้ศักดิ์ศรี และรู้สึกโดดเดี่ยวเพราะถูกตัดขาดจากกันทางสังคม ทำให้เกิดแนวคิดอีกกระแสหนึ่งขึ้นเรียกว่า กระแสชุมชนท้องถิ่น (Localization) ที่ให้ความสำคัญแก่คน และชุมชนในการกำหนดแนวทางการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรมของตน เพื่อให้สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความหมาย มีค่าและมีศักดิ์ศรี เป็นแนวคิดที่มองทุกสิ่งทุกอย่างเชื่อมโยงถึงกันแบบองค์รวมได้เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในสังคมไทย การนำเสนอประสบการณ์ของชาวบ้านและชุมชนในทุกส่วนที่ประสบความสำเร็จจากการพัฒนาบนพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรมได้เรียกร้องให้ผู้คนหันกลับมาทบทวนแนวคิดและแนวทางการพัฒนาชุมชน จนกระทั่งแนวคิดใหม่ที่ทำให้ความสำคัญต่อชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเคยเป็นกระแสรองมาก่อนหน้านี้ได้กลายเป็นกระแสหลักของการพัฒนาประเทศในปัจจุบันการนำแนวคิดใหม่มาใช้ในการพัฒนาชุมชน จะเกิดขึ้นไม่ได้ภายใต้การกฏเกณฑ์ และกติกากการพัฒนาประเทศแบบเก่า ด้วยเหตุนี้ การแก้ไขระเบียบกฎหมายของประเทศ เพื่อให้สอดคล้องกับทิศทางใหม่นี้จึงเป็นสิ่งจำเป็น เห็นได้จากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๐ หากวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นข้างต้น จะพบว่าสิ่งที่เกิดขึ้นนี้ได้สะท้อนลักษณะที่เป็นสากลและลักษณะเฉพาะของการพัฒนาชนบทไทยไปพร้อมกัน ลักษณะที่เป็นสากลก็คือ การเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลกทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองได้ส่งผลกระทบต่อแนวคิดและทิศทางการพัฒนาของไทยตลอดช่วง ๒ ทศวรรษแรกของการพัฒนา หลังจากนั้นการทำงานได้หันเข้าสู่ลักษณะเฉพาะที่ให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมชุมชน การค้นหาประสบการณ์ระดับชุมชน ทำให้

เกิดทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ที่เกิดจากสภาพที่เป็นจริงของอดีตและปัจจุบันของสังคมไทย และการแสวงหาความร่วมมือจากทุกฝ่าย ทั้งหมดนี้เป็นการพัฒนาอย่างรอบด้าน มีรากฐานอยู่ที่ระบบคุณค่าดั้งเดิม และแสวงหารูปแบบใหม่เพื่อสืบทอดจิตวิญญาณแห่งอดีตและการพึ่งตนเอง การประยุกต์ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาชุมชนและสังคมไทย

๑) นามธรรมและรูปธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้านมีทั้งลักษณะที่เป็นนามธรรม และรูปธรรม โดยเฉพาะสิ่งที่เป็นรูปธรรมสามารถแยกออกได้อีกหลายประเภท ทั้งทางด้านเกษตรกร หัตถกรรม สุขภาพ ภูมิปัญญาชาวบ้านมีรูปแบบที่หลากหลาย แต่ในความหลากหลายนั้นมีจุดร่วมกันอยู่อย่างหนึ่งคือ คุณค่าที่อยู่เบื้องหลังภูมิปัญญานั้นๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นามธรรม โดยเฉพาะโลกทัศน์และชีวทัศน์ของผู้คนและชุมชน เช่น คุณภาพของธรรมชาติและที่อยู่ร่วมกันในชุมชน การพึ่งตนเอง และการพึ่งพาอาศัยกัน เป็นต้น โดยทั่วไป รูปแบบ ซึ่งเป็นเทคนิคหรือวิธีการจัดการจะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ส่วนที่เปลี่ยนแปลงช้าหรือแทบจะไม่เปลี่ยนแปลงคือ คุณค่าของภูมิปัญญานั้น ด้วยเหตุนี้ การประยุกต์ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาชุมชนจึงมุ่งไปสู่รูปแบบหรือวิธีการจัดการที่สอดคล้องกับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปขณะเดียวกัน ก็พยายามที่จะรักษาหรือคงคุณค่าเดิมไว้ให้มากที่สุด

๒) คุณค่าและมูลค่า การประยุกต์ภูมิปัญญาชาวบ้านสามารถนำเอาแนวคิดเรื่องคุณค่าและมูลค่าเข้ามาเป็นแนวทาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมของเราในระยะที่เพิ่งผ่านมานี้จะมีความขัดแย้งกันค่อนข้างรุนแรง ระหว่างแนวคิดสองแนวนี้ ภายหลังจากได้นำแนวคิดการพัฒนาตามแบบอย่างชาติทางตะวันตกมาเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ ส่งผลให้ประเทศไทยมีความก้าวหน้าทางวัตถุมากขึ้นพร้อมกับนิยมนำมูลค่าหรือให้ความสำคัญต่อสิ่งต่างในเชิงปริมาณก็เพิ่มมากขึ้นไปด้วย แต่อย่างไรก็ตามยังมีผู้คนในสังคมอีกจำนวนหนึ่งที่ยึดถือหรือนิยมนำคุณค่า ซึ่งเป็นการให้ความสำคัญต่อจิตวิญญาณ และรากเหง้าของตนเอง การนำคุณค่าและมูลค่ามาเป็นแนวทางประยุกต์ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการพัฒนาชุมชนและสังคม จะเป็นการแก้จุดอ่อนอย่างหนึ่งในสังคมไทย ให้หันกลับมาสร้างความสมดุลให้กับแนวคิดทั้งสอง เพื่อสร้างคุณภาพแก่ชีวิต ชุมชน และธรรมชาติให้ยั่งยืนสืบไป การประยุกต์ภูมิปัญญาชาวบ้านตามแนวคิดเรื่องคุณค่าและมูลค่านี้ น่าจะมีความเหมาะสมอย่างยิ่งกับสิ่งที่เป็รูปธรรม เช่น หัตถกรรม สมุนไพร การนวด และศิลปะต่างๆ รวมไปถึงสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนมีคุณค่าและพร้อมที่แปรเป็นมูลค่าถ้ามีการจัดการที่เหมาะสมการนำแนวคิดเรื่องคุณค่าและมูลค่ามาเป็นแนวทางประยุกต์ภูมิปัญญาชาวบ้านในการพัฒนาชุมชนและสังคม น่าจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในสังคมปัจจุบัน ซึ่งเป็นสังคมยุคหลังสมัยใหม่ ผู้คนร่อนหาจิตวิญญาณและวัฒนธรรมชุมชน

การพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable development) หมายถึง “การพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของปัจจุบันโดยไม่ทำให้ผู้คนในอนาคตเกิดปัญหาในการตอบสนองความต้องการของตนเอง” (นิยามของคณะกรรมการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา World Commission on Environment and Development ในรายงาน Our Common Future ๑๙๘๗ หรือ Brundtland Report) การพัฒนาที่ยั่งยืนรวมความถึง ๓ ด้าน คือ เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมซึ่งเชื่อมโยงและสัมพันธ์กัน โครงการพัฒนาใดๆ ต้องคำนึงถึงองค์ประกอบทั้งสามด้านนี้ การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นมากกว่าเพียงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นการเปลี่ยนโครงสร้างระบบเศรษฐกิจและสังคมเพื่อลดการบริโภคทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมลงไปในระดับที่ยังรักษาความสมดุลที่ดี ทำให้คนอยู่ร่วมกับธรรมชาติโดยไม่

ทำลายล้างอย่างที่ผ่านมาและทำกันอยู่หลายแห่ง ให้อยู่ร่วมกันเป็นชุมชนอยู่ดีกินดีและอยู่เย็นเป็นสุข “การพัฒนาที่ยั่งยืน” เป็นคำที่ถูกใช้คู่ไปกับคำว่า “ ธรรมมาภิบาล ” (good governance) ถือว่าเป็นสองคำที่สัมพันธ์กันจนแยกกันไม่ได้ โดยโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) เห็นว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ถ้าหากมีธรรมาภิบาลก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน การพัฒนามนุษย์ (human development) หมายถึงการเปิดทางเลือกมากมายผู้คนในสังคม หมายถึงว่าการให้ถือเอาผู้ชายผู้หญิง โดยเฉพาะคนจนและคนที่อยู่ในภาวะยากลำบากเสียงอันตรายเป็นศูนย์กลางของกระบวนการพัฒนารายงานของ (UNDP) ๑๙๙๖ ได้แสดงให้เห็นว่า การเติบโตทางเศรษฐกิจไม่ได้เป็นหลักประกันการพัฒนาที่ยั่งยืนและไม่ได้ขจัดปัญหาความยากจนให้หมดไปเช่น บางประเทศมีรายได้ให้ประชาชนต่อหัวสูงกลับอยู่ในระดับต่ำของการพัฒนามนุษย์ มีปัญหาความเหลื่อมล้ำแตกต่างระหว่างประเทศร่ำรวยและประเทศยากจนระหว่างคนรวย กับคนจนในประเทศเดียวกัน ช่องว่างที่ถ่างออกไปเรื่อยๆ การพัฒนามนุษย์มีอยู่ ๕ ลักษณะ คือ

๑) การสร้างความเข้มแข็ง (empowerment) คือการเพิ่มขีดความสามารถในการเลือกทางและทางเลือกให้ผู้คนได้เป็นอิสระจากความหวาดกลัวจากสิ่งที่พวกเขาขาดแคลน และให้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องที่มีผลกระทบต่อชีวิต

๒) ความร่วมมือ (co-operation) ผู้คนสัมพันธ์กันช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๓) ความเท่าเทียม (equity) คนมีโอกาเข้าถึงทรัพยากรการศึกษาการดูแลสุขภาพ การจัดการชีวิต ทรัพยากร ชุมชนของตนเอง

๔) ความยั่งยืน (sustainability) การพัฒนาวันนี้ไม่ทำลายทรัพยากรและโอกาสของคนรุ่นต่อไปแต่สร้างหลักประกันให้คนในอนาคตเป็นอิสระจากความยากจนและได้ใช้ความสามารถขั้นพื้นฐานของตัวเอง

๕) ความมั่นคงปลอดภัยอันตราย (security) ในชีวิตทรัพย์สินการคุกคามจากโรคและภัยอันตราย

การพัฒนาอย่างยั่งยืน คือ การพัฒนาที่สนองต่อความต้องการของชนรุ่นปัจจุบันโดยไม่กระทบกระเทือนชนรุ่นต่อไปในการที่จะสนองต่อความต้องการของตนเอง ซึ่งหมายถึงขีดจำกัดของสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงความยุติธรรมในสังคมระหว่างชนรุ่นเดียวกันกับชนรุ่นต่อไป เมื่อนำแนวความคิดนี้มาพิจารณาเรื่องชุมชนเมือง จึงมีการกำหนดแนวทางของการตั้งถิ่นฐานมนุษย์อย่างยั่งยืน (Sustainable Human Settlements) เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาความเสื่อมโทรมของเมืองและสิ่งแวดล้อม (Agenda ๒๑ for Sustainable Development) การพัฒนาที่อยู่อาศัยแบบยั่งยืน (Sustainable Housing) มีหลักการโดยสังเขป ดังนี้

(๑) มิติทางการก่อสร้าง (Construction Perspective)

- ทนทาน (Lifespan)
- ปรับเปลี่ยนได้ (Adaptability)

(๒) มิติทางสังคมและเศรษฐกิจ (Social and Economic Perspective)

- ค่าใช้จ่ายพอเหมาะ (Affordability) ทั้งสำหรับที่พักอาศัยโดยตรง (Direct Costs) และสำหรับค่าใช้จ่ายทางอ้อม (Indirect Costs) อาทิ ค่าเดินทาง โดยไม่ส่งผลต่อค่าใช้จ่ายที่จำเป็นสำหรับปัจจัยพื้นฐานอื่นๆ

- มีสภาพแวดล้อมที่ดีทั้งสุขภาพกายและจิตใจ
 - มีสภาพแวดล้อมที่ดีในเชิงจิตศาสตร์ และสังคมศาสตร์ เปลี่ยนจากที่อยู่อาศัย (a place to live) ให้เป็นบ้าน (home) และสร้างโครงข่ายทางสังคมที่เข้มแข็ง

(๓) มิติทางสิ่งแวดล้อม (Eco-efficiency Perspective)

- ใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า (Rational and Efficient use) ประกอบด้วย พลังงาน (Energy) วัสดุ (Construction) และพื้นที่ Space

- ลดละความสูญสลายและการบริโภค
- การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า
- การรักษาและส่งเสริมต้นทุนทางสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น
- การออกแบบสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ดี
- สภาพที่เอื้อต่อคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้อยู่อาศัย
- โอกาสและความเสมอภาคทางสังคม
- การมีส่วนร่วมในการดูแล บริหาร จัดการชุมชนอย่างกว้างขวาง
- พึ่งพาตนเองได้ในเชิงเศรษฐศาสตร์
- บูรณาการรักษาสภาพแวดล้อมเข้ากับการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างเหมาะสม

การพัฒนาที่ยั่งยืนจึงมีส่วนประกอบพื้นฐานที่สำคัญ ๓ องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ส่วนประกอบทั้งสามนี้จะเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน วัตถุประสงค์ของการพัฒนาที่ยั่งยืน ตามแนวคิดของ Edward Barbier^{๗๒} คือ การบรรลุเป้าหมายทั้งสามองค์ประกอบนี้ให้ได้ดีที่สุด และโดยที่สังคมไม่สามารถบรรลุเป้าหมายที่สูงสุดในทุกส่วนประกอบได้ จึงจำเป็นต้องยอมลดเป้าหมายในบางองค์ประกอบ เพื่อให้เป้าหมายในองค์ประกอบอื่นเพิ่มขึ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการจัดลำดับความสำคัญระหว่างองค์ประกอบต่างๆว่าจะให้องค์ประกอบใดมีลำดับความสำคัญที่สูงกว่าองค์ประกอบอื่นๆ เช่น ถ้าให้ลำดับความสำคัญทางด้านการศึกษา เศรษฐกิจในอันดับแรก ก็อาจต้องชดเชยด้วยการให้เป้าหมายทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมลดลง ส่วนประกอบของความยั่งยืนทางเศรษฐกิจนั้น สังคมต้องสร้างความเจริญเติบโตที่ทำให้เกิดกระจายรายได้ที่เหมาะสม ในขณะที่ยังคงรักษาไว้ซึ่งสต็อกของทุนที่มนุษย์สร้างขึ้น ทุนมนุษย์และทุนธรรมชาติ เป้าหมายพื้นฐาน ๓ ประการของระบบเศรษฐกิจ คือ

- ๑) การเพิ่มขึ้นในการผลิตสินค้าและบริการ
- ๒) การตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชน หรือการลดปัญหาความยากจน
- ๓) ทำให้เกิดการกระจายรายได้ที่เป็นธรรมเพิ่มขึ้น

ในส่วนประกอบทางด้านสังคมของการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นจะต้องวางอยู่บนรากฐานของ ๒ หลัก คือ หลักการความยุติธรรม และหลักการความเท่าเทียมกัน เพื่อให้เกิดการพัฒนาในระยะยาว การเข้าถึงทรัพยากรและโอกาสของคนในสังคมจะต้องมีความเท่าเทียมกัน สิทธิมนุษยชนและผลประโยชน์อื่นๆ เช่น อาหาร สาธารณสุข การศึกษา ที่อยู่อาศัย และโอกาสในการพัฒนาตนเอง ความเป็นธรรมในสังคมนี้นับยั้งถึงโอกาสที่เท่าเทียมกันของประชาชนทุกคนในด้านการศึกษาและการ

^{๗๒} Sukhothai Thammathirat University, “การพัฒนาที่ยั่งยืน” <<http://www.stou.ac.th>>. ๑๕ มีนาคม ๒๕๖๐.

มีส่วนในการเสริมสร้างผลิตภาพให้แก่สังคม สิ่งต่างๆ เหล่านี้จะทำให้เป้าหมายทางสังคมทั้งด้านของความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเป็นธรรมในสังคม ความเท่าเทียมกันระหว่างเพศ และการมีส่วนร่วมของประชาชนประสบความสำเร็จ

ในส่วนประกอบด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน การรักษาไว้ซึ่งสต็อกของทุนธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ แม่น้ำ ภูเขา แร่ธาตุอันเป็นสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติที่ควรจะดำรงอยู่ที่ทำให้ส่วนประกอบทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม ดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยที่ความมีเสถียรภาพของระบบนิเวศน์ของโลกจะไม่ถูกรบกวน

การพัฒนาที่ยั่งยืนหมายถึงจุดที่ลงตัวของความต้องการของสังคมในปัจจุบันในลักษณะที่จะทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคตสามารถเติมเต็มความต้องการ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” จะต้องเป็นไปเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ทั้ง ๓ มิติ ด้านเศรษฐกิจ สังคม และ สิ่งแวดล้อม เป็นการพัฒนามิติต่างๆ เหล่านี้จะไม่ลดลง หรืออยู่ในสภาพที่เลวร้ายลงกว่าเดิมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

๒.๒.๓ ความสำคัญของแนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ในสังคมโลกมีผู้ให้ความหมายของ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ไว้หลายนิยาม ซึ่งล้วนแล้วแต่มีความหมายใกล้เคียงกันทั้งสิ้น แต่ที่มีชื่อเสียงมากที่สุด ก็คือ คำนิยามของ World Commission on Environment and Development หรือ Brundtland ที่ได้ให้ไว้ในรายงาน “Our Common Future” ซึ่งได้เสนอแนะว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ รูปแบบของการพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบันโดยไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอม ลดทอนความสามารถในการที่จะตอบสนองความต้องการของตนเอง (Sustainable Development is development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs)” กล่าว คือ การใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรต่างๆ เพื่อผลประโยชน์ของคนรุ่น ปัจจุบัน จะต้องไม่ใช่ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง แต่ควรเป็น การใช้ทรัพยากรในเชิงอนุรักษ์และพัฒนาให้เต็มศักยภาพอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น การพัฒนาที่ยั่งยืน จะต้องพิจารณาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และความยั่งยืนของระบบนิเวศไปพร้อมๆ กัน

สำหรับประเทศไทย ได้มีนักวิชาการหลายท่านพยายามอธิบายความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ที่สำคัญ คือ แนวคิดของพระธรรมปิฎก^{๗๓} ได้อธิบายการ พัฒนาที่ยั่งยืนว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืนมีลักษณะที่เป็นบูรณาการ (Integrated) คือทำให้เกิดเป็น องค์รวม (Holistic) หมายความว่า องค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องจะต้องมาประสานกัน ครบ องค์และมีลักษณะอีกอย่างหนึ่ง คือ มีดุลยภาพ (Balance) หรือพูดอีกนัยหนึ่ง คือ การทำให้ กิจกรรมของมนุษย์ สอดคล้องกับ กฎเกณฑ์ของธรรมชาติ” นั่นก็คือ การกำหนดแนวทางการ พัฒนาจะต้องคำนึงถึงปัจจัยด้านมนุษย์โดยให้คุณค่าทางวัฒนธรรมรวมอยู่ในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และสังคม รวมทั้งการแก้ปัญหา หาสิ่งแวดลอมด้วย ดังนั้นตามแนวคิด ของพระธรรมปิฎก จึงสามารถสรุป ได้ว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่ครอบคลุมการพัฒนาในทุกด้านและทุกมิติ กล่าวคือ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จิตใจ วัฒนธรรม ฯลฯ โดยมีคนเป็นศูนย์กลางหรือ เป้าหมายของการพัฒนา เพื่อให้คนอยู่ดี กินดีและมีความสุข ทั้งคนในรุ่นนี้และรุ่นต่อไป” นอกจากนี้ ในการ

^{๗๓} ป.อ.ปยุตโต, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, “การพัฒนาที่ยั่งยืน”, <www.nesdb.go.th/ewt_w3c/ewt_news.php?nid>. ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

จัดทำข้อเสนอของประเทศไทยในการประชุมสุดยอดของโลกว่าด้วยการ พัฒนาที่ยั่งยืน ณ นครโจฮันเนสเบิร์ก ประเทศแอฟริกาใต้เมื่อเดือนกันยายน ๒๕๔๕ คณะอนุกรรมการ กำกับการอนุวัติตามแผนปฏิบัติการ ๒๑ และการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งมีหน้าที่เป็นคณะกรรมการ เตรียมการประชุมสุดยอดฯ ของประเทศได้ร่วมกับสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย จัดระดมความคิดเห็นจาก ภาคีต่างๆ ได้ข้อยุติด้านค่านิยมของการพัฒนาที่ยั่งยืนว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทย เป็นการ พัฒนาที่ต้องคำนึงถึงความ เป็นองค์รวมของทุกๆด้านอย่างสมดุล บนพื้นฐานของทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทย ด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกกลุ่ม ด้วยความเอื้ออาทรเคารพซึ่งกันและกันเพื่อ ความสามารถในการพึ่งตนเอง และคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างเท่าเทียม”

การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นการหาทางออกจากระบบทุนนิยม ซึ่งระบบ ทุนนิยมได้ผูกติดกับ แนวความคิดหนึ่ง คือ แนวคิดโลกาภิวัตน์ (Globalisation) ที่องค์ประกอบสำคัญของกระแสโลกาภิวัตน์ คือ ระบบเศรษฐกิจ การเคลื่อนตัวของระบบทุน การแข่งขันในตลาดโลก การบริโภค และ วัฒนธรรมในการซื้อขาย (Martin Carnoy ๑๙๙๓), แนวคิดโลกาภิวัตน์เป็นแนวคิดที่แสดงให้เห็นพลัง ทุนนิยมที่มีต่อโลกสามารถทำให้ระบบการผลิต การบริโภค การติดต่อสื่อสารเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันใน แทบทุกพื้นที่บนสังคมโลก^{๗๔} แต่ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนี้ไม่ได้ หมายความว่าโลกจะต้องเป็น เหมือนกันในทุกๆ เรื่อง เนื่องจากปัจจัย ลักษณะภายในของแต่ละสังคมแตกต่างกัน นั่นคือมีวัฒนธรรม ที่แตกต่างกัน ซึ่งเราไม่อาจปฏิเสธการยอมรับแนวคิดอิทธิพล การพัฒนา

๒.๓. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวปฏิบัติในด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมมีเป้าหมายที่จะทำให้ประชาชนเกิดความตระหนักรู้ถึงความ เป็นประชาคมอาเซียนให้มีความคุ้นเคยต่อกันและรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อบรรลุเป้าหมายที่ต้องการให้ ประชาชนในรัฐภาคีอาเซียนมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยแสวงหาอัตลักษณ์ร่วมกัน เพื่อที่จะ สร้างสังคมแห่งการแบ่งปันและใส่ใจระหว่างกัน (building a caring and sharing society) รวมทั้ง ทำให้ความเป็นอยู่ของประชาชนตลอดจนสวัสดิการต่างๆ ดีขึ้นด้วยประชาคมสังคมและวัฒนธรรม อาเซียน (ASCC) เน้นให้ความสำคัญในประเด็นของทรัพยากรมนุษย์ วัฒนธรรม และ ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ตลอดจนทำให้เกิดความกลมเกลียวในหมู่ ประชาชนอาเซียน โดยพิมพ์เขียวประชาคมสังคมและวัฒนธรรมนี้ ถือเป็นตัวแทนที่สื่อถึงมิติของ “มนุษย์” เป็นหลัก และเน้นความร่วมมือในอาเซียน เพื่อให้เกิดการยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของ ประชาชน โดยมีเป้าหมายที่สร้างและพัฒนามาจากความต้องการให้สังคมมีความรับผิดชอบต่อ โดยมี ประชาชนเป็นศูนย์กลาง

๒.๓.๑ ความสำคัญของแนวปฏิบัติในด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

สังคมไทย การเคลื่อนตัวของขบวนการนิเวศแนววิถีเริ่มมีมากขึ้นโดยเฉพาะในพื้นที่ของชุมชน ที่อยู่ป่าเขา จุดที่มีความเด่นชัดและมีความต่อเนื่อง คือ การเคลื่อนเรื่อง พรบ.ป่าชุมชน ความ

^{๗๔} ธเนศวร์ เจริญเมือง, ๑๐๐ ปี การปกครองท้องถิ่นไทย พุทธศักราช ๒๔๔๐-๒๕๔๐, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คบไฟ, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓๗.

หลากหลายทางชีวภาพ ขณะที่กลไกรัฐทางกฎหมายไม่ได้เอื้อแต่กลับทำลายความเป็นชุมชนที่อยู่กับผืนป่ามานานหลายชั่วอายุคน การศึกษาทำความเข้าใจความสัมพันธ์คนกับป่าจึงเป็นโจทย์ที่มีการเคลื่อนไหวโดยตลอด ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวในทัศนะเชิงโลกทัศน์ให้เข้าใจบริบทเชิงนิเวศแนวลึกให้กับสังคม อีกส่วนหนึ่งมีการเคลื่อนไหวในระดับชีวิตคนเพื่อทำความเข้าใจโดยการเข้าไปสัมผัสกับธรรมชาติ ซึ่งมักเป็นคนที่อยู่นอกชุมชน ในรูปของขบวนธรรมยาตรา แม้จะมีไม่มาก แต่ก็ดำเนินการมาในช่วง ๖-๗ ปีมานี้ เป็นขบวนที่ต้องการให้เห็นความเชื่อมโยงมนุษย์กับธรรมชาติ ด้วยความรักความเมตตา การเกื้อกูลต่อกันของสรรพสิ่ง และยังมีอีกส่วนหนึ่งของคนที่แสวงหารากฐานของชีวิตโดยใช้ชีวิตอยู่สัมพันธ์กับธรรมชาติ ซึ่งเป็นคนชนชั้นกลางหรือปัญญาชนขณะนี้อย่างน้อยที่มีการพบปะเป็นเครือข่ายมีประมาณ ๔๐ คนที่เรียกตนเองว่า ชุมชนคนสวน กระบวนทัศน์ที่มองสรรพสิ่งอย่างเชื่อมโยงนั้นมีมาแต่เดิมแล้วในวิถีคิด จักรวาลวิทยา และนิเวศวิทยาของชุมชนดั้งเดิม หรือกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมต่างๆ เพียงแต่ว่าองค์ความรู้เหล่านี้ถูกจัดสรรให้อยู่ตาม “ชายขอบ” และไม่ได้เข้ามาอยู่ในระบบความคิดกระแสหลัก ด้วยเหตุปัจจัยบางประการที่จะยังไม่ขอกกล่าวไว้ ณ ที่นี้ ตัวอย่างความคิดดังกล่าวนี้ เช่นความคิดของชาวปกากะญอที่เชื่อว่าคนเรานั้นมีขวัญทั้งหมด ๓๗ ขวัญ อยู่กับตัว ๕ ขวัญ และอยู่กับธรรมชาติแวดล้อมอีก ๓๒ ขวัญ ในพิธีกรรมที่สำคัญหลายๆ พิธีก็จะมีการเรียกขวัญทั้งสามสิบเจ็ดให้กลับมาหาเจ้าของขวัญ เพื่อให้อยู่อย่างมีความสุขและเป็นสิริมงคลอีกด้วย ดังที่โดโลเรส ลาชาเปล^{๗๕} (Dolores LaChapelle) นักนิเวศวิทยาแนวลึกชาวอเมริกันได้กล่าวว่า ชุมชนดั้งเดิมโดยมากในโลกนี้มีความเหมือนร่วมกันอยู่ ๓ อย่างคือ หนึ่ง การมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นผูกพันกับผืนแผ่นดินที่เขายู่ สอง มีวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่เป็นของตัวเองอย่างยาวนานเป็นเวลาหลายพันปี สาม มีพิธีกรรมต่างๆ ที่ประกอบขึ้นร่วมกันโดยถือเป็นส่วนสำคัญของการดำรงอยู่ ในระบบวัฒนธรรมอุตสาหกรรมนิยมและบริโภคนิยม วิถีชีวิตของผู้คนถูกลดทอนเหลือเพียงวิถีชีวิตเพื่อการผลิตและบริโภค และการเลื่อนสถานะทางสังคม เป็นวิถีชีวิตที่ถูกตัดขาดจากธรรมชาติและชุมชน ทำให้เกิดภาวะของความแปลกแยก ทั้งกับผู้อื่นและกับตัวเองใน “สิ่งแวดล้อมใหม่” การขยายตัวของเขตชานเมืองของเมืองใหญ่อย่างกรุงเทพฯ และเชียงใหม่ เป็นตัวอย่างของ “ความเจริญ” แบบกระจัดกระจาย ไร้ทิศทาง และไม่มีมิติของความเป็นชุมชนอีกต่อไป จะเรียกว่าเติบโตอย่าง “ขาดสุขภาวะ” ตาม ในวิถีชีวิตใหม่นี้เองถึงแม้ว่าสังคมจะร่ำรวยด้วยข้อมูลข่าวสาร ด้วยความช่วยเหลือของเทคโนโลยีทันสมัย ผู้คนสามารถก้าวตามวิทยาการและความเป็นไปของโลกอย่างทันทั่วทั้งที่ แต่ในขณะเดียวกันก็มีช่องว่างและความแปลกแยกกับธรรมชาติมากขึ้น และเมื่อแปลกแยก ก็ไม่เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล ความคิดที่ว่าต้องดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น อาจเป็นความคิดส่วนหนึ่งของความคิดเชิงกลไกที่ยังเอามนุษย์เป็นศูนย์กลางอยู่นั่นเอง

ความยั่งยืนนอกจากคำนึงถึงเรื่องสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังคำนึงถึง ความสำเร็จทางสังคม และเป้าหมายทางเศรษฐกิจเช่นกัน โดยมี การเชื่อมโยงในลักษณะของความสมดุลของทั้ง ๓ องค์ประกอบ และส่วนที่ อยู่ร่วมกันของทุกองค์ประกอบ คือ ความยั่งยืน แต่ในขณะเดียวกันมี บางมุมมองที่เห็นว่าควรเน้นในประเด็นของสิ่งแวดล้อมเป็นสาระสำคัญ ประกอบกับกระแสของโลกปัจจุบันที่มีการ

๗๕

สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ, “การเคลื่อนไหวเรื่อง พรบ.ป่าชุมชน”, <www.shi@societyandhealth.com>, ๑๔ มกราคม ๒๕๖๐.

ตระหนักถึง “สภาวะเปลี่ยนแปลง ของสภาพภูมิอากาศโลก”^{๗๖}(Climate Change) ทำให้เกิด “แนวความคิด ใหม่” ของความยั่งยืน (Modern Concept of Sustainable Development) ดังภาพที่ ๒ โดยมีแนวความคิดในลักษณะมองศูนย์กลางของระบบ ทั้งหมด คือ ระบบชีวะ (Bio-centric) และอธิบายว่าระบบเศรษฐกิจต้องเป็นส่วนหนึ่งของระบบสังคม และอยู่ภายใต้กรอบของระบบสิ่งแวดล้อม ดังนั้นสิ่งที่สำคัญที่สุด คือ การพัฒนาเศรษฐกิจใดๆ ต้องอยู่ในกรอบของ สังคม และทั้งเศรษฐกิจ และสังคมต้องอยู่ภายในข้อจำกัดของสิ่งแวดล้อม ซึ่งกำกับอีกชั้นหนึ่ง

การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมก็เป็นปัญหาในระดับกายภาพ โดยมีวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีเป็นคำตอบ และยังถือเป็นหน้าที่ของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งในการจัดการสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ และในบางเรื่อง รัฐเองก็ไม่ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนในฐานะหน่วยรากฐานของสังคมได้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการจัดการระบบนิเวศอย่างมีภูมิปัญญาดั้งเดิม และธรรมะเป็นแกนอย่างเต็มที่ ในสถานการณ์ปัจจุบัน ประเด็นสำคัญอื่นๆ ที่โยงใยปัญหามิเวศวิทยาและปัญหาสุขภาพได้แก่ เกษตรกรรมเชิงเดี่ยวและการใช้สารเคมี การปรับเปลี่ยนชีวพันธุกรรม (GMO) ความหลากหลายทางชีวภาพ (biodiversity) ที่โยงอยู่กับความหลากหลายทางวัฒนธรรมหรือชาติพันธุ์ (culture diversity) ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องที่มีผลกระทบทั้งในระดับมหภาคและท้องถิ่น กระบวนทัศน์นิเวศวิทยาแนวลึก (deep ecology) ที่จะส่งเสริมการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทางสุขภาพให้ขยายขอบเขตองค์ความรู้และกรอบการปฏิบัติทั้งในระดับนโยบายและในระดับท้องถิ่น

๒.๓.๒ รูปแบบแนวปฏิบัติในด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

สังคม (Society) เป็นวิธีตั้งถิ่นฐานและอยู่อาศัยร่วมกันของมนุษย์โดยเข้าสังกัดเป็นกลุ่มขนาดต่างๆ เพื่อสนองตอบธรรมชาติของการเป็นสัตว์สังคมและจำเป็นต้องอยู่ด้วยกันเป็นหมู่เหล่า หน่วยทางสังคมขนาดเล็กที่สุดได้แก่ “ชุมชน” (Community) ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มกันของปัจเจกบุคคลด้วยความมีสำนึกและจุดหมาย บางประการร่วมกันมากกว่าสองคนขึ้นไป ประวัติศาสตร์สังคมเกี่ยวข้องกับชีวิตทางสังคม ปฏิสัมพันธ์ของผู้คนพฤติกรรม และกิจกรรมของคนตามสภาวะทางสังคม ถ้าเราตัดสถาบันทางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมบางประการ เช่น ความเชื่อและอุดมการณ์ออกไป สิ่งที่เหลืออยู่คือ ประวัติศาสตร์ สังคม ประวัติศาสตร์สังคมช่วยให้เราตระหนักถึงประชาชนหรือมวลชนในฐานะที่เป็นพลังใน ประวัติศาสตร์

เมื่ออยู่รวมกันเป็นกลุ่มและรวมตัวกันเป็นหน่วยทางสังคมแบบต่างๆ แล้ว มนุษย์จำเป็นต้องสร้างวิธี ประพฤติปฏิบัติเพื่ออยู่ร่วมกันในระบบสังคมด้วยสันติสุข สร้างวิธีสื่อสารและสร้างความเข้าใจกัน ซึ่งก่อให้เกิด วัฒนธรรมภาษาและระบบสัญลักษณ์ต่างๆ การสั่งสมประสบการณ์ บันทึกถ่ายทอด และกล่อมเกลาสมาชิกให้ สามารถปรับตัวและเรียนรู้เพื่อเจริญเติบโต เกิดความมั่งคั่ง ก่อให้เกิดวัฒนธรรมในการเรียนรู้และจัด การศึกษาอบรม การจัดระบบเพื่อการผลิต ทำมาหากิน และจัดการเกี่ยวกับปัจจัยในการดำเนินชีวิต ก่อให้เกิด วัฒนธรรมทางการผลิต การแลกเปลี่ยนแบ่งปัน การบริโภค ความต้องการในการกล่อมเกล่าพัฒนาชีวิตด้านใน และสิ่งสะท้อนพลังชีวิตด้านในของมนุษย์

^{๗๖} อนุกุล ต้นสุพล, “สภาวะเปลี่ยนแปลง ของสภาพภูมิอากาศโลก”, วารสารวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, ฉบับที่ ๑ มกราคม – มิถุนายน (๒๕๕๙): ๑๓๒.

ก่อให้เกิดงานสร้างสรรค์ทั้งเพื่อการใช้สอย ความสุนทรีย์ภาพ และความเบิกบานความรื่นรมย์ใจ เช่น ดนตรี นาฏศิลป์ ศิลปะ วรรณกรรม หัตถกรรม งานช่าง และงานฝีมือ ความต้องการจัดความสัมพันธ์กับสิ่งศรัทธาที่อยู่เหนือมนุษย์ก่อให้เกิดศาสนา และระบบความเชื่อความจำเป็นในการจัดความสัมพันธ์ ทั้งในเชิงแข่งขันและร่วมมือสมานกลมกลืนกันระหว่างสังคมและหมู่คณะที่แตกต่าง ทำให้เกิดวัฒนธรรมในการติดต่อสื่อสาร คมนาคม สร้างวัฒนธรรมในการแลกเปลี่ยนซื้อขาย ตลอดจนทำกิจกรรม เศรษฐกิจสังคมในระดับต่างๆ ด้วยกัน

ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม^{๗๗} ชี้ว่า ประวัติศาสตร์โบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมมีวิธีการค้นคว้า และแนวคิดแบบเดิมๆ ไม่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงและความต้องการทางสังคม เช่น เรื่องทางประวัติศาสตร์ยังคงเน้นและอ้างอิงข้อมูลจากส่วนกลางเป็นสำคัญหรือไม่ก็พุ่งหลักฐานทางโบราณคดีที่มองไม่เห็นคน มีแต่รูปแบบและอายุของโบราณสถานวัตถุที่มักตีความจากหน่วยราชการที่มาจากศูนย์กลาง ขณะที่เรื่องวัฒนธรรมกันในเรื่องศิลปะ และชนบประเพณีที่เป็นภาพนิ่งแลไม่เห็นความหมายและความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมไม่มีบริบท ทางสังคมที่เชื่อมโยงให้เห็นความสัมพันธ์กับมิติทางเศรษฐกิจการเมืองที่สามารถนำไปใช้เป็นพื้นฐานในการให้ความรู้แก่คนในสังคมการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจให้เป็นผลดีได้

ปัจจัยของการพัฒนาที่ยั่งยืน รูปแบบของความยั่งยืนใน ระดับของการพัฒนาที่ยั่งยืน ช่องว่างของการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยผลการศึกษาพบว่าพื้นฐานของแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนจะ ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่าง ๓ ปัจจัย^{๗๘} คือ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยการพิจารณาถึงความยั่งยืนมักมีที่มาจาก ปัญหาสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นผลจากการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวคิด ทุนนิยม ดังนั้น การพัฒนาที่ยั่งยืนจึงมีมุมมองในการแก้ปัญหาที่ เกิดขึ้น เชื่อว่าเมื่อแก้ปัญหาได้ก็สามารถนำไปสู่ความยั่งยืนได้ แต่ มนุษย์ที่เป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เกิดปัญหากลับไม่มีการดำเนินการ อย่างจริงจัง เช่น การเปลี่ยนวิถีคิด การปรับเปลี่ยนการปฏิบัติ ก็ยากที่จะให้กลไกของการพัฒนาอย่างยั่งยืนเกิดขึ้น ดังนั้น ควรที่ จะย้อนมองกลับมาที่วัฒนธรรมซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ผูกติด อยู่กับมนุษย์นอกเหนือไปจากการพิจารณาด้านเศรษฐกิจ และ สิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตามการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่เป็นอยู่ขณะนี้ มีส่วนที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านวัฒนธรรมน้อยมาก ดังนั้นจึงควร ผลสานวัฒนธรรมที่เป็นกรอบที่ดีสำหรับการดำรงชีวิตเข้าไปสู่ การพัฒนาอย่างยั่งยืน และสามารถนำไปสู่สังคมที่ยั่งยืนที่อยู่ บนพื้นฐานของทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในแต่ละท้องถิ่นเป็นหลัก

การเปลี่ยนแปลงกระแสการพัฒนาของโลกหรือกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) นำมาซึ่งความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและกลไกการตลาดที่ก่อให้เกิดการเติบโต ขนาดใหญ่การผลิตในเชิงอุตสาหกรรมและการบริโภคที่เกินความจำเป็นจนกระทั่ง เป็นผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม ชีวิตมนุษย์ สัตว์ และพืชพรรณธรรมชาติ โดยไม่คำนึงถึงข้อจำกัดด้านกายภาพ ศักยภาพในการผลิตความสามารถที่จะรองรับการบริโภคและการใช้ประโยชน์จากทุน ดังเดิม นัก พัฒนาในยุคปัจจุบันสนใจการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นอย่างยิ่งโดยเฉพาะนักวิชาการ ตะวันตกเองเนื่องจากอดีตได้พัฒนาอย่างผิดพลาดเมื่อมีความตื่นตัวที่จะปรับ ปรุงแก้ไขความผิดพลาดในการพัฒนาในอดีตเป็นแนวทางใหม่ที่เรียกว่า “การพัฒนาที่

^{๗๗} ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม, *พิพิธภัณฑสถานไทยในศตวรรษใหม่*, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๔๓), หน้า ๓๕-๓๖.

^{๗๘} อ่างแล้ว, อนุกุล ตันสุพล, *พิพิธภัณฑสถานไทยในศตวรรษใหม่*, หน้า ๑๓๒.

ยั่งยืน” ซึ่ง ชาวตะวันตกเองก็ยังไม่เข้าใจแน่ชัดแจ่มแจ้งว่าจะพัฒนาในรูปแบบใด พระธรรมปิฎก กล่าวถึงความ เป็นมาของสังคมตะวันตกและประเทศไทยในอดีตพร้อมทั้งชี้ให้เห็น ข้อบกพร่องในการพัฒนาทั้งระบบและท่านได้เสนอแนวคิดใหม่ซึ่งขณะนั้นองค์กรหลัก สององค์กร คือ องค์กรสหประชาชาติและกรรมาธิการสิ่งแวดล้อมโลกกำลังนำแนวคิดนี้มาใช้แต่ยังคงเป็นรูปแบบที่ยังคงขาดความบูรณาการพัฒนายั่งยืนที่ท่านเองก็เป็นนัก คิดคนหนึ่งที่ได้นำเสนอแนวทางที่องค์กรได้ปฏิบัติอยู่ ผนวกกับแนวทางการพัฒนา แบบพุทธซึ่งเน้นการพัฒนาคนเป็นหลักภูมิปัญญาอันละเอียดลึกซึ้งของท่านนั้นก็ เป็นประโยชน์ต่อชาวโลกอย่างมากมายมหาศาลก็ว่าได้

พระธรรมปิฎก^{๗๙} ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคนและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน “แนว คิดที่ว่า ได้แก่การปลูกฝังความรัก ความห่วงใยในสภาพแวดล้อมท้องถิ่นตนช่วยให้ทุกคนมีความรับผิดชอบ และมีส่วน ร่วมในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมโดยเริ่มจากบ้านโรงเรียนและชุมชนการสร้าง จิตสำนึกและ คุณธรรมในการดำเนินชีวิตให้อุปโภคบริโภคอย่างเหมาะสมมีความพอดี และพอเพียงตามความ ต้องการ” แนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน “ความรู้ ความเข้าใจในสภาพแวดล้อมที่สัมพันธ์กันทั้งระบบจนพัฒนาควบคู่ก้าวหน้าทาง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เหมาะสมได้โดยไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ ทรัพยากรธรรมชาติอย่างประหยัด และใช้อย่างถูกต้องเหมาะสมเป็นการพัฒนา และอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติที่ยั่งยืน”

การพัฒนาที่สมบูรณ์แบบนั้นท่านได้เสนอแนวทางที่องค์กรได้ปฏิบัติอยู่ผนวกเข้า กับ แนวทางการพัฒนาแบบพุทธ ซึ่งเน้นการพัฒนาคนเป็นหลักจากภูมิปัญญาอันละเอียดลึกซึ้งของท่านถือเป็น คุณูปการแก่ชาวโลกในปัจจุบันและอนาคตด้วยการพัฒนายั่งยืนเป็นระบบที่เอื้อต่อความยั่งยืน ทางสภาพแวดล้อมกล่าวคือระบบ ดังกล่าวประชากรมีขนาดคงที่และสมดุลกับการเกื้อหนุนของ ธรรมชาติมีระบบการ ผลิตพลังงานที่ไม่ส่งผลกระทบต่อผลกระทบสร้างความเสียหายต่อสภาพภูมิอากาศโลก มีระดับความต้องการการดำรงชีพในระดับที่ไม่เกินกำลังการผลิตที่ยั่งยืนของ ระบบนิเวศรวมทั้งไม่ ก่อให้เกิดการทำลายล้างสิ่งมีชีวิตต่างๆ ที่เป็นเพื่อนร่วมโลกของเรา ในสภาพนิเวศตามธรรมชาตินั้น ประกอบด้วย แม่น้ำ ลำน้ำใหญ่น้อย หนอง บึง ซึ่งมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาล ความ เข้าใจเรื่องพลวัตของธรรมชาติแวดล้อมนั้น ทำให้ไม่มีการตัดขาดความสัมพันธ์ในระบบนิเวศจากภูเขา สูงอันเป็นต้นน้ำลำธารไปจนถึงลำห้วยสาขา แม่น้ำและแหล่งพักน้ำตามหนองบึงที่ไหลหมุนไปตาม ฤดูกาล การเชื่อมโยงของระบบนิเวศเหล่านี้ทำให้เกิดความสมดุล และรักษาคุณภาพของระบบนิเวศอัน หลากหลายที่มีใช้มีเพียง “น้ำ” หรือ “ปลา” แต่คือสิ่งมีชีวิตในธรรมชาติรวมทั้งมนุษย์ด้วย

ชุมชนในสมัยโบราณโดยเฉพาะภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นจำนวนมาก นิยมสร้างบ้านเมืองถิ่นฐานตามลำน้ำเล็กๆ และริมหนองบึงขนาดใหญ่เพื่อไม่ต้องกังวลต่อการพัดพา ของน้ำที่ไหลแรงที่อาจทำให้บ้านเรือนล่มจมเสียหาย และปรากฏอยู่ในตำนานหลายเรื่องเกี่ยวกับการ สูญหายของบ้านเมืองจากภัยธรรมชาติเช่น ริมหนองและบึงต่างๆ จะมีระบบนิเวศแบบน้ำท่วมที่ขึ้น และลงตามฤดูกาล มีการปลูกข้าวทำนาแซงหรือนาทามที่มีการสร้างแนวคันดินหรือทำนบกักน้ำเพื่อ ปลูกข้าวและเก็บเกี่ยวเมื่อน้ำลด หรือหากปีใดน้ำมากก็จะเสียข้าวไปแต่ได้อาหารพวกปลาต่างๆ มา

^{๗๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), การพัฒนายั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิ โกลบอลทีทอง, ๒๕๓๙), หน้า ๖๕.

ทดแทน ในนิเวศวัฒนธรรมเหล่านี้จะมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ควบคุมการใช้ทรัพยากรร่วมกัน โดยมีการกำหนดพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งให้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ล่วงล้ำไม่ได้ และใช้ในการทำพิธีกรรมตามประเพณีในฤดูกาลที่เกี่ยวข้อง สิ่งศักดิ์สิทธิ์นี้จะทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครอง และให้คำทำนายอันเป็นหลักประกันในอนาคตเพื่อปกป้องมนุษย์ในธรรมชาติที่ไม่แน่นอน ซึ่งเป็นรูปแบบของความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีผูกพันร่วมกับอำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่คนในท้องถิ่นเข้าใจร่วมกันและจดจำ รวมทั้งเล่าสืบต่อกันมาร่วมกันในพื้นที่นั้นๆ ตำนาน คือเรื่องเล่าจากคนรุ่นหนึ่งผ่านสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง มีทั้งที่บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรและจากการบอกเล่าจากความทรงจำถ่ายทอดปากต่อปากภายในท้องถิ่นอย่างสืบเนื่อง ในตำนานเหล่านี้มักจะกล่าวถึงความเป็นมาเป็นไปของสถานที่สำคัญๆ ในท้องถิ่น และไม่ได้มีการรับรู้ที่หยุดนิ่ง หากมีการเปลี่ยนแปลงในความหมายและความสำคัญผ่านผู้คน และช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ตลอดเวลา อีกทั้งเมื่อมีการขยายเส้นทางคมนาคมและการตั้งถิ่นฐานบ้านเมืองก็มีการกำหนดชื่อใหม่ๆ เพิ่มขึ้น^{๘๐} การขาดองค์ความรู้เรื่อง “นิเวศวัฒนธรรม” ทำให้คนไทยขาดความรู้และความสนใจในเรื่องประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรม ตั้งแต่ในระดับท้องถิ่นไปจนถึงระดับภูมิภาคและระดับประเทศ ทำให้ไม่เข้าใจถึงสภาพความเป็นจริงของสังคมไทยที่มีความหลากหลายแตกต่างทั้งทางชีวภาพ ชาติพันธุ์ และนิเวศวัฒนธรรม จึงมักเกิดความขัดแย้งทางสังคม และการเมืองขึ้นหลายต่อหลายครั้ง เช่น ปัญหาการแย่งชิงฐานทรัพยากรของท้องถิ่นโดยหน่วยงานรัฐหรือนายทุนที่ละเมิดต่อกฎเกณฑ์ที่เคยมีอยู่ร่วมกัน แม้การเปลี่ยนแปลงระบบวิถีคิดจากการยอมรับโอนอ่อนในอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่ช่วยไม่ให้เกิดความขัดแย้งจะเปลี่ยนไปโดยสิ้นเชิงในหลายพื้นที่หลายท้องถิ่น แต่ก็ถือว่ายังไม่อาจเปลี่ยนแปลงอย่างถอนรากถอนโคน เพราะธรรมชาติของมนุษย์ที่มีความอ่อนแอเป็นทุนเดิม มิติความสัมพันธ์ที่ขาดหายไปในยุคปัจจุบัน คือ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับอำนาจศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปทั้งหมด แต่กลับมีรูปแบบใหม่ๆ เกิดขึ้นตลอดเวลา

ทุกวันนี้การรับรู้ในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมขาดหายไป ผู้คนในสังคมปัจจุบันที่เป็นคนรุ่นใหม่มีชีวิตอยู่ในสังคมอุตสาหกรรมอาจไม่รู้จักและไม่เข้าใจในรากเหง้าของแผ่นดินและผู้คน เพราะมองแต่สภาพแวดล้อมใกล้ตัวในปัจจุบันและอนาคต สภาพแวดล้อมทางภูมิวัฒนธรรมแทบทุกแห่งทุกภูมิภาคได้รับผลกระทบกระเทือนจากการปรับเปลี่ยนภูมิประเทศที่เป็นสังคมนเกษตรมาเป็นอุตสาหกรรมอย่างยิ่ง รวมทั้งผู้คนท้องถิ่นก็เคลื่อนย้ายออกไปอยู่ตามที่ต่างๆ จนแทบไม่อาจให้ข้อมูลถึงความเป็นมาในอดีตได้ และการพัฒนาเศรษฐกิจการเมือง และนิเวศวัฒนธรรมซึ่งมองอดีตอย่างหยุดนิ่ง และเน้นแต่เรื่องปัจจุบัน อาจไม่ใช่คำตอบที่หยุดยั้งการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่ล่มสลายของสังคมท้องถิ่นได้ หากขาดเสียซึ่งมิติในการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมและอำนาจศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ซึ่งเคยประทับประคองสังคมมนุษย์มาทุกยุคทุกสมัย

นิเวศวัฒนธรรม (Cultural Ecology) หมายถึง พื้นที่เฉพาะซึ่งมนุษย์สร้างบ้านสร้างเมืองขึ้นมาเป็นท้องถิ่นต่างๆ แต่ละแห่งย่อมไม่เหมือนกัน นิเวศวัฒนธรรมในแต่ละแห่งนั้นมักเป็นการมองจากคนภายในที่มีต่อสภาพแวดล้อมอย่างละเอียด เห็นความหลากหลายทางชีวภาพ ความหลากหลายทางชาติพันธุ์หลายชุมชนในพื้นที่เดียวกัน จากนั้นมีการกำหนดหรือสร้างเป็นองค์ความรู้ในการดำเนินชีวิต สร้างกติกาการอยู่ร่วมกัน สร้างประเพณี ความเชื่อในพื้นที่เดียวกัน

^{๘๐} ศรีศักร วัลลิโภดม, “ การศึกษาสังคมไทยผ่าน ภูมิวัฒนธรรม ”, < <http://lek-prapai.org/home/view> >, ๔ มีนาคม ๒๕๖๐.

๒.๔. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในประเทศไทยของเราเองก็ได้เกิดการขยายตัวของเศรษฐกิจและการพัฒนาในภาคอุตสาหกรรมซึ่งการพัฒนาเหล่านี้เองที่ทำให้เกิดผลกระทบอย่างชัดเจนเพราะยิ่งการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมมีมากขึ้นเท่าไรปัญหามลพิษก็ยิ่งเพิ่มทวีมากขึ้นเท่านั้นทั้งนี้ผลกระทบทางตรงและรุนแรงก็คงไม่อาจหนีพ้นระบบนิเวศวิทยาในบริเวณนั้นจากปัญหานี้เองจึงได้เกิดแนวคิดที่เป็นแนวทางในการแก้ไขและตัดตอนปัญหาที่อาจมากขึ้นในอนาคต

๒.๔.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ชัชวาล ชัชวรัตน์^{๔๑} ได้ศึกษาเชิงรายกับการพัฒนาที่ยั่งยืนการคาดการณ์สำหรับอนาคต โดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและใช้เทคนิคแบบ EFR (Ethnographic Future Research) ได้สัมภาษณ์ตามแนวมานุษยวิทยาตามแนวใหม่เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพมุ่มกว้างเกี่ยวกับการพัฒนาจังหวัดเชียงรายในอีก ๒๔ ปีข้างหน้า โดยรวม ๓ ภาพเข้าด้วยกันคือ ภาพอนาคตในแง่ดี ภาพอนาคตในแง่ร้าย และภาพอนาคตในแง่ที่เป็นไปได้มากที่สุดโดยได้กำหนดกลุ่ม ๕ กลุ่ม ได้แก่ ข้าราชการ พนักงานวิสาหกิจ นักวิชาการ นักการเมือง นักธุรกิจ และผู้มีชื่อเสียงโดยไปกลุ่มนักอนุรักษ์ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านภาพรวมที่เป็นไปได้พบว่าประชากรจะเพิ่มขึ้นในอัตราที่เหมาะสมเนื่องมาจากประสิทธิภาพในการคุมกำเนิด คุณภาพชีวิตจะดีขึ้น การศึกษาจะได้รับทั่วถึงและสูงขึ้น โดยเฉพาะเรื่องเทคโนโลยีสมัยใหม่สามารถตอบสนองต่อการพัฒนาแรงงานด้าน เศรษฐกิจได้อย่างกว้างขวาง ลักษณะทางสังคมจะเป็นแบบผสมเหมือน ภาคเหนือ อีสาน และได้ มีชนกลุ่มน้อยจากประเทศเพื่อนบ้านเข้ามาทำงานประเภทไร้ฝีมือมากขึ้น การปกครองท้องถิ่นจะพัฒนาให้เข้มแข็งและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น สามารถตอบสนองต่อความจำเป็นท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี การปกครองส่วนภูมิภาคจะเปลี่ยนเป็น มีบทบาทในการกำกับดูแลการประสานงานและให้ ความช่วยเหลือในด้านเทคนิควิชาการแทนในด้าน เศรษฐกิจของเชียงราย และจังหวัดจะเป็นประตูสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ (จีน พม่า ลาว ไทย) เนื่องจากมีระบบการขนส่งที่สะดวกเอื้อต่อการค้าขายทั้งทางบกทางน้ำและทาง อากาศรายได้ส่วนใหญ่จะมาจาก การท่องเที่ยวภายในจังหวัดและจากประเทศเพื่อน บ้านสิ่งแวดล้อมจะได้รับการพัฒนาให้ดีขึ้นไม่ว่าจะเป็นด้านการอนุรักษ์ ทรัพยากรป่าไม้ การท่องเที่ยวอื่น มลพิษ ขยะ อากาศเสีย ระบบจราจรทั้งนี้ เนื่องจากมีแผนการแก้ไขปัญหาเชิงอนาคตที่ดีและมีวิสัยทัศน์ ที่ก้าวไกลด้านสิ่งแวดล้อมท้องถิ่นจะมี บทบาทในการสะท้อนปัญหาของประชาชน และมี จรรยาบรรณในการเสนอข่าวสารเชิงสร้างสรรค์ เกิดขึ้นและมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหา ต่างๆ อย่างใกล้ชิดกับภาคส่วนราชการ ด้านวัฒนธรรมประเพณีจะ ได้รับการอนุรักษ์และพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และมีความหลากหลายอันเนื่องมาจากการ เคลื่อนย้ายประชากรจากภาคต่างๆ ของประเทศ ปัญหาอาชญากรรมปัญหาโสเภณีปัญหาโรคเอดส์ ปัญหายาเสพติดจะสามารถควบคุมได้ไม่ ให้เกิดความรุนแรงส่งผลกระทบต่อประชากรของสังคมใน ภาพรวมเชียงรายจะสามารถ เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมไว้ได้โดยมีลักษณะเป็นวัฒนธรรมแบบ ผสมผสานระหว่าง วัฒนธรรมท้องถิ่นกับภูมิภาคต่างๆ โดยสรุปแล้วภาพรวมมีแนวโน้มไปในทิศทางที่ดี

^{๔๑} ชัชวาล ชัชวรัตน์, เชียงรายกับการพัฒนาที่ยั่งยืน: การคาดการณ์สำหรับอนาคต, (กรุงเทพมหานคร: ฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ไทย, ๒๕๓๙), หน้า ๑-๒.

สมศักดิ์ คงแดง^{๘๒} เรื่องการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนที่เอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมชุมชนบ้านรักไทย งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับนี้นอกจาก จะมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และวัฒนธรรมชุมชนแล้ว ความคาดหวังจากผลงานการวิจัยนั้น ยังมุ่งเน้น ผลสัมฤทธิ์ต่อการก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนบ้านรักไทย ต่อการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ สังคมและ การแสวงหาแนวทางป้องกันการหวนกลับของปัญหายาเสพติดอย่างยั่งยืนได้อย่างไร

ทีมงานวิจัยวิจัยได้ใช้เวลาตลอด ๒ ปีเต็มร่วมกับประสบการณ์อันยาวนานของ หัวหน้าโครงการวิจัยที่อยู่และปฏิบัติงานร่วมกับชุมชนในพื้นที่หมู่บ้านรักไทย มานานกว่า ๑๔ ปี ที่มีส่วนช่วยให้ การเก็บเก็บเกี่ยวข้อมูล ของชุมชนบ้านรักไทย เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจกับปัญหา และความ ต้องการแก้ไขของชุมชน ผ่านการสะท้อนความรู้สึกเชิงลึกก่อนที่จะได้กำหนดแนวทางการพัฒนาโครงการให้ตรงกับความต้องการของชุมชนให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ตามกระบวนการวิจัย บนพื้นฐานของการให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมจากชุมชนในทุกขั้นตอน

จากการศึกษาและพัฒนาาร่วมไปกับกระบวนการวิจัย ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ต่อการพัฒนาศักยภาพของชุมชนหลายด้าน จนชุมชนสามารถก้าวไปสู่ความสามารถในการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนที่สามารถ ดึงดูดนักท่องเที่ยว ให้สนใจเข้ามาเที่ยวชม อย่างต่อเนื่องมากกว่าปีที่ผ่านมา จนก่อให้เกิดความเชื่อมั่นต่อการลงทุนสร้างและขยายกิจการใหม่ๆ เพื่อขึ้น ในกลุ่มของผู้ที่มีกำลังเงินทุนในพื้นที่

แต่อย่างไรก็ตามกลุ่มคนส่วนใหญ่ของชุมชน มากกว่า ๘๐% ที่ยังมีฐานะยากจน ยังคงต้องการพัฒนาทุนเสริมงบประมาณด้านการลงทุนจากภาครัฐและภาคเอกชนอย่างต่อเนื่อง ต่อไป รวมถึงการสนับสนุนด้านการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของหมู่บ้านโดยบทบาทของสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยร่วมกับชุมชนการสนับสนุนวิชาการ และงบประมาณการลงทุน ผ่านหน่วยงานราชการ ที่ควรจะมีเวลาและให้โอกาสกับชุมชนในการ เข้าไปหาชุมชน อยู่ร่วมกับชุมชน เรียนรู้จากชุมชน เริ่มจากสิ่งที่ชาวบ้านรู้สร้างจากสิ่งที่ชาวบ้านมี ไม่ทำแบบแยกส่วน แต่ทำอย่างเป็นระบบ ไม่ทำอะไรแบบเบี้ยหัวแตก ไม่ช่วยให้บรรเทาทุกข์แต่ต้องช่วยให้เขาพ้นทุกข์ซึ่งในส่วนของทีมงานนักวิจัยท้องถิ่นที่เป็นผลผลิต

จากโครงการวิจัยโครงการนี้ทุกท่านยินดีและรอที่จะประสานความร่วมมือ ทั้งทางด้านแนวคิดและ กิจกรรมเพื่อการพัฒนา การท่องเที่ยวของหมู่บ้านรักไทย เพื่อร่วมพัฒนาพัฒนาศักยภาพของชุมชนบ้านรักไทย และส่งเสริมหมู่บ้านรักไทยให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีคุณภาพอย่างยั่งยืน เพื่อตอบสนองนโยบายสนับสนุนการท่องเที่ยว ตามยุทธศาสตร์การพัฒนา จังหวัดแม่ฮ่องสอน ต่อไป

Jim Sato อังโน สุพล ชัยทร^{๘๓} เรื่องคนรุ่นใหม่กับการจัดการทรัพยากร อย่างมีอาชีพซึ่งบทความนี้ชี้ให้เห็นว่า ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมเกิดจากการใช้ทรัพยากรมากเกินไป ไม่ถูกวิธีไม่สมดุล

^{๘๒} สมศักดิ์ คงแดง, การเสริมสร้างศักยภาพชุมชนที่เอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมชุมชนบ้านรักไทย, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), <<http://elibrary.trf.or.th>>. ๑๗ มกราคม ๒๕๖๐.

^{๘๓} สุพล ชัยทร, “การพัฒนาารูปแบบการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงและลาวโซ่งภาคกลาง”, วิทยานิพนธ์ ปร.ด. (มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๒), หน้า ๘๗.

และการพัฒนาคนรุ่นใหม่ให้มีความรู้ความสามารถในการจัดการทรัพยากร อย่างมีอาชีพประการที่หนึ่งคนเหล่านั้นต้องมีความเข้าใจ วิถีเศรษฐกิจของประชาชน และสิ่งแวดล้อมมีพื้นฐาน คือ ทรัพยากรในท้องถิ่นเป็นสิ่งสำคัญ ประการที่ สอง คือ ปัญหาสิ่งแวดล้อม และมลพิษเป็นปัญหาสำคัญที่ ต้องหาทางแก้ไขว่า ทำอย่างไรจึงจะใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น ให้เหมาะสม ก่อนการเริ่มต้นจัดการสิ่งแวดล้อม และประการสุดท้าย คือ ต้องมีความเข้าใจว่า ทรัพยากรเป็นสิ่งสำคัญของสังคม

ประทีป จันทรนวล^{๔๔} อ้างอิงมาจาก Stewart ๑๙๙๔ ได้นำเอาแนวความคิดนิเวศวิทยามาใช้ในการศึกษาวัฒนธรรม โดยชี้ให้เห็นว่า สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างยิ่งและในการวิเคราะห์ทางนิเวศวิทยาเพื่อทำการศึกษาดังกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมขึ้นพื้นฐาน ๒ ประการ

๑) ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติกับระบบนิเวศวิทยาเป็นการวิเคราะห์ประสิทธิภาพทางวัฒนธรรมที่ สามารถนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ให้เกิดประโยชน์

๒) แบบแผนของพฤติกรรมมนุษย์ อันเกิดจากความสัมพันธ์ที่ เกี่ยวข้องกันกับการใช้ระบบเทคนิควิทยา เป็นการวิเคราะห์ลักษณะที่ สมาชิกในสังคมสร้างวัฒนธรรม และทำกิจการ เพื่อใช้ประโยชน์จากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

นิเวศวิทยาวัฒนธรรมตามทัศนะของ Stewart เป็นความพยายามศึกษาวิเคราะห์ถึง

๑) ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมกับเทคโนโลยีทางการผลิต ซึ่งเป็นตัวกำหนด สำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

๒) ความสัมพันธ์ ระหว่างเทคโนโลยีกับพฤติกรรมของมนุษย์และ

๓) ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี ต่อพฤติกรรม

ในผลงานสำคัญของ Stewart ที่ว่าด้วยวิธีของนิเวศวิทยาวัฒนธรรมนั้น Stewart ให้เห็นว่าสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมนั้นมีความเกี่ยวข้องกันและกันอย่างยิ่ง ในความเข้าใจของ Stewart หลักของวัฒนธรรมประกอบด้วย เรื่องราวที่ ว่าด้วยเศรษฐกิจ เหตุนี้ ข้อเขียนของ Stewart ที่ ว่าด้วย “วิธีการของนิเวศวิทยาวัฒนธรรม” นั้น จึงรวมถึง การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ต่าง ๆ ดังนี้

๑) ความสัมพันธ์ระหว่าง สภาพแวดล้อม และทัศนคติที่ มนุษย์ใช้หาประโยชน์จากสภาพแวดล้อม

๒) ความสัมพันธ์ระหว่างแบบแผนพฤติกรรมและเทคนิคที่ มนุษย์หาประโยชน์จากสภาพแวดล้อม

๓) ผลกระทบของพฤติกรรมหนึ่งส่งไปถึงส่วนอื่นๆ ของวัฒนธรรม

ประเพณีไทย และพิธีกรรมความเชื่อในเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรม ร่องรอยข้าวประเพณีไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ข้าวเป็นอาหารหลักของผู้คนในประเทศกลุ่มอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงมาแต่โบราณ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย หลักฐานต่างๆ ที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างคน กับ ข้าว ในบริเวณนี้ได้อย่างชัดเจน เช่น รอยแกลบข้าวในภาชนะดินเผา ที่พบในแหล่งโบราณคดีโนนนกทา อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น ภาพเขียนสีที่ผาหมอนน้อย บ้านตากุ่ม ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี แสดงรูปคนกำลังเสาะหาไปยั้งกวางขนาด

^{๔๔} ประทีป จันทรนวล, “นิเวศวิทยา” <www.gotoknow.org/posts>, ๗ มกราคม ๒๕๖๐.

ใหญ่เบื้องหลังของกวางมีคนและกวางอีก ๒ ตัว อยู่ในวงล้อมของภาพลายเส้นเป็นกลุ่มๆ คล้ายต้นข้าว แสดงให้เห็นว่าข้าวเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของผู้คนในบริเวณนี้ จึงเป็นที่น่าสนใจว่า ข้าวที่ปรากฏในหลักฐานเหล่านั้น เป็นข้าวเหนียวหรือข้าวเจ้าผลการศึกษาพบว่ามนุษย์ได้คัดเลือกข้าวป่าชนิดต่างๆ ให้สอดคล้องกับระบบนิเวศน์ ตามหลักการทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม บนพื้นฐานลักษณะภูมิประเทศของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบกับร่องรอยลักษณะของเมล็ดข้าวจากหลักฐานโบราณคดีดังกล่าว จึงสันนิษฐานได้ค่อนข้างชัดเจนว่า ข้าวดังกล่าวน่าจะเป็นข้าวเหนียว และข้าวเหนยวน่าจะเป็นข้าวที่ให้ผลผลิตมากที่สุดท่ามกลางสภาพภูมิประเทศดังกล่าว จึงทำให้ในบริเวณนี้บริโภคข้าวเหนียวเป็นหลักทั้งยังก่อให้เกิดวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับข้าวอีกด้วย มีรากฐานมาจากความเชื่อของศาสนาพุทธที่ปรับให้เข้ากับจารีตพื้นบ้านและยังให้ความนับถือกับผีที่เป็นความเชื่อดั้งเดิมของคนในบริเวณนี้ชาวอีสานผู้ยึดมั่นอยู่ในจารีตประเพณีที่เรียกว่า “ฮีดบ้านคองเมือง” หรือ “ฮีดสิบสองคองสิบสี่” ที่มุ่งให้ผู้คนช่วยเหลือเกื้อกูล เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ร่วมกันทำกิจกรรมให้กับสังคมและหมู่บ้านของตน ฮีดสิบสองคองสิบสี่เป็นประเพณีที่สำคัญในรอบ ๑๒ เดือน มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับอาชีพเกษตรกรรมทำนา และปากท้องของชุมชนเป็นส่วนใหญ่ยกตัวอย่าง เช่น ประเพณีไทยเดือนยี่ทำบุญคุณลาน หรือบางครั้งเรียกว่า ทำบุญกองข้าว การทำบุญคุณลาน เป็นช่วงเวลาหลังจากที่ชาวบ้านเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว ชาวนาจะนำเฉพาะข้าวเปลือกกลั่นๆ ไปสู่ลาน ทำเป็นกองเหมือนจอมปลวก ทำพิธีบวงสรวงแม่โพสพเลี้ยงพระภูมิเจ้าที่ สู้ขวัญข้าว และนิมนต์พระสงฆ์สวดพระพุทธรูปและถวายอาหารเป็นอันเสร็จพิธี

๒.๔.๓ งานวิจัยเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ

การบริหาร หมายถึง กิจกรรมต่างๆ ที่บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปร่วมมือกัน ดำเนินการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างร่วมกัน ซึ่งภิญโญ สาร^{๔๕} ได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า การตั้งวัตถุประสงค์ให้ถูกต้องตรงกันในหมู่คนหลายคน การคัดเลือกและกำหนดหน้าที่ให้บุคคลหลายคนทำงาน เพื่อให้งานประสานกันและบรรลุผลตามเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ การเลือกวิธีการอย่างหนึ่งอย่างใดหรือหลายอย่างมาใช้ในการทำงานดังกล่าวเหล่านี้ เป็นเทคนิคของการบริหารซึ่งจัดเป็นศาสตร์หรือศิลป์ ก็ได้ทั้งสองอย่าง^{๔๖} หลักการสำคัญประการหนึ่งที่น่าไปสู่การเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันและการพัฒนาที่ยั่งยืนคือการดำเนินงานด้านนิเวศเศรษฐกิจ (Eco-efficiency) และการผลิตที่สะอาด (Cleaner Production) ซึ่ง หมายถึงการเพิ่มศักยภาพการผลิตและการบริการเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ และนำมาซึ่งคุณภาพชีวิตแต่ขณะเดียวกันยังลดผลกระทบต่อระบบนิเวศและทรัพยากรธรรมชาติด้วยการลดการใช้ทรัพยากร และลดการปล่อยมลพิษ จึงเป็นหลักการที่ตอบสนองผลประโยชน์ต่อการดำเนินธุรกิจภาคเศรษฐกิจและสามารถส่งเสริมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกันแนวคิดนี้จึงเป็นลักษณะที่เอื้อประโยชน์ต่อทุกฝ่าย (win - win concept)

^{๔๕} ภิญโญ สาร, การบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๖), หน้า ๖.

^{๔๖} ชลพรธ ดวงนภา, สถาบันพระปกเกล้า, “การใช้หลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธในการจัดการป่าพัฒนาธรรมเพื่อพัฒนา เศรษฐกิจชุมชนจังหวัดตราด”, <<http://www.kpi.ac.th>>, ตุลาคม ๒๕๕๒.

คำนิ้ง เจริญศิริ และคณะ^{๘๗} เรื่อง “การจัดการทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านตามา ตำบลชุมแสง อำเภอเสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อการสร้างควมมั่นคงของชุมชนบนฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม” ได้ ดำเนินการเสร็จเรียบร้อยแล้ว และเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม ตามตามวัตถุประสงค์ คือ

๑) เพื่อศึกษาบริบทชุมชนประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน และพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงของ ชุมชน ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันที่มิวิจัยได้มีการศึกษาข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชนและบริบทชุมชนอย่างครบถ้วนในทุก มิติ ได้แก่ สภาพทั่วไป การประกอบอาชีพ กลุ่มองค์กรชุมชน ประเพณีวัฒนธรรม การ เปลี่ยนแปลงทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

๒) เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ วิธีการปฏิบัติ รวมถึงการให้คุณความหมายของทุนทาง วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านตามา ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ประเด็น นี้ ที่ มิ วิ จั ย ได้ ทำการศึกษาศักยภาพของชุมชนในการจัดการทุนทางวัฒนธรรม และภูมิ ปัญญาที่เหมาะสม ดังนี้ ชุมชนบ้านตามา มีหลักคิดเรื่องการทำการเกษตรกรรมแบบธรรมชาติ มีการต่อสู้กับระบบทุน นิยมทำ ทกลางกระแสนิยมในโลกปัจจุบัน จนสามารถพึ่งพาตนเองได้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียง นอกจากนี้ได้มีการขยายผลให้กับประชาชนในหมู่บ้านได้เข้ามาเรียนรู้ตลอดระยะเวลา ๔-๕ ปีที่ ผ่านมา จำนวน ๓๐ ครอบครัว จนได้มีการก่อตั้งศูนย์แหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ปี ๒๕๕๑ เพื่อเป็น แหล่งเรียนรู้กับบุคคลที่สนใจทั้งภายในชุมชนและนอกชุมชน นอกจากนี้ยังมีกองทุนต่างๆ เพื่อป้องกัน ความเสี่ยง อาทิ กองทุนข้าวเปลือก กลุ่มปุ๋ยหมักอินทรีย์ กลุ่มเพาะพันธุ์ไม้ยืนต้น เช่น ยางนา ตะเคียน ลัก

๓) เพื่อศึกษาชุดประสบการณ์ ศักยภาพและกระบวนการในการจัดการทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนที่เหมาะสม ชุดประสบการณ์ที่สำคัญ จากการวิจัย คือ การฟื้นฟูป่าด้วยเกษตรประณีต เนื่องจากการฟื้นฟูป่าชุมชนที่ผ่านมาไม่ประสบความสำเร็จ เพราะปลูกวงหนุ่น และพองหนุ่นผ่านไป ต้นไม้ที่ปลูกไม่สามารถผ่านช่วงหน้าแล้งได้ เพราะชาวบ้านปล่อยวัว ไปเหยียบและกินต้นกล้าไม้ที่ปลูก ไร่ ทำให้หยุดชะงักการเติบโต และต้นไม้เจอความแห้งแล้งด้วย คณะที่มิวิจัยเลขาแนวทางในการแก้ไข ปัญหาดังกล่าว ด้วยวิธีการทำเกษตรประณีต

การวิจัยได้ก่อให้เกิดการวางแผนจัดการน้ำในพื้นที่สาธารณะ ๒๔ ไร่ ที่เป็นปัญหาร่วมกัน อยู่ของ ชุมชน จนสำเร็จด้วยการทำเกษตรประณีต และปี๒๕๕๘-๒๕๕๙ มีชาวบ้านมาร่วมทำเกษตรประณีต เต็ม พื้นที่แล้วจำนวน ๒๐ ครัวเรือน จากระยะเวลาในการทำเกษตรประณีต ๑ ปีเต็ม ผลที่ได้ รับคือ ชาวบ้าน มีความเข้าใจ เข้าถึง ได้เรียนรู้จากการทำจริงจนได้ผลสำเร็จ เกิดผลผลิต สร้างรายได้ลดรายจ่าย โดย ไม่ต้องใช้พื้นที่ในการเพาะปลูกมาก แคครัวเรือนละ ๑ ไร่ ก็พออยู่ พอกิน ก็มีงานทำทุกวัน สร้างรายได้ ต่อวัน ต่อเดือน ตอบ มีอาหาร มีอากาศ ได้ออกกำลังกายมีสุขภาพแข็งแรง และยังส่งผลให้ชาวบ้านเกิดจิตสำนึกในการอยู่กับป่า เพราะเห็นประโยชน์ จากต้นไม้ และน้ำ เกิดการอนุรักษ์พันธุ์ไม้ต่างๆ ที่สูญ หายไป มีการปลูกป่ากันเพิ่มมากยิ่งขึ้นด้วย

^{๘๗} คำนิ้ง เจริญศิริ และคณะ, “การจัดการทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านตามา ตำบลชุมแสง อำเภอเสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อการสร้างควมมั่นคงของชุมชนบนฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม”, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), <<http://elibrary.trf.or.th>>, ๒๐ มกราคม ๒๕๖๐.

บุญพา คำวิเศษณ์^{๘๘} เรื่องข้อมูลพื้นฐานที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาชุมชนหมู่บ้านวัดเขา ตำบลโคกกลอย อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ มีวัตถุประสงค์ เพื่อรวบรวมข้อมูลพื้นฐานด้านแหล่งท่องเที่ยวของหมู่บ้านวัดเขา ตำบลโคกกลอย อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา และเพื่อพัฒนาการบริหารจัดการองค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ในชุมชนหมู่บ้านวัดเขาตำบลโคกกลอย อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา

ประชากร ได้แก่ ชาวบ้านหมู่บ้านวัดเขา ที่อาศัยในหมู่ที่ ๑๐ ตำบลโคกกลอย อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา จำนวน ๒๒๖ ครัวเรือน (ราย) กำหนดเป็นขนาดของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๑๘๗ ครัวเรือน (ราย) เพื่อให้ได้ความเชื่อมั่น ผู้วิจัยใช้กลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น ๒๐๐ ครัวเรือน โดยใช้การสุ่มแบบเป็นระบบ (Systematic random sampling) ด้วยวิธีสุ่มแบบบ้านเว้นบ้านจากผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชน จัดเก็บข้อมูลแบบปฐมภูมิ และทุติยภูมิ ผู้วิจัยพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ได้แก่ แบบสำรวจแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า ๑) ข้อมูลพื้นฐานแหล่งท่องเที่ยวของหมู่บ้านวัดเขา ตำบลโคกกลอย อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา พบว่า ประชากรเพศหญิงมากกว่าเพศชาย มีอายุระหว่าง ๓๐-๔๐ ปี มากที่สุด การประกอบอาชีพมีอาชีพรับจ้างและทำธุรกิจส่วนตัว มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๕ ข้อมูลพื้นฐานของ แหล่งท่องเที่ยว ชุมชนหมู่บ้านวัดเขาตั้งอยู่ในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลโคกกลอย มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ ร้านอาหาร ทางเดินศึกษาธรรมชาติ ห้องน้ำสาธารณะ ศาลานั่งพัก ระบบรักษาความปลอดภัย มีแหล่งน้ำดื่มที่ใช้สะดวก ประปาท้องถิ่น ประปาภูมิภาค บ่อน้ำดื่ม และน้ำจากธรรมชาติ ๒) แนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่าความคิดเห็นต่อองค์ประกอบในด้านการท่องเที่ยวของชุมชนหมู่บ้านวัดเขาในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๔.๔๓, S.D = .๒๖๖$) ซึ่งพบว่า ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = ๔.๕๑, S.D = .๓๖๑$) รองลงมาได้แก่ด้านสถานที่ท่องเที่ยวและที่พักแรมเพื่อรองรับ นักท่องเที่ยว (Attractions and Accommodation) ด้านความพร้อมและความรู้ความเข้าใจของชุมชน ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว (Activity) และด้านกิจกรรมบริการเบ็ดเตล็ด (Amenity) อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๔.๔๓, S.D = .๓๙๑$, $\bar{x} = ๔.๔๓, S.D = .๓๕๓$, $\bar{x} = ๔.๔๑, S.D = .๔๙๑$ และ $\bar{x} = ๔.๓๗, S.D = .๔๗๗$) ตามลำดับ

นันทิยา ปิติกะวงศ์^{๘๙} เรื่อง บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลกับการบำรุงรักษาศิลปะภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่น: กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอเชิงฉ่อง จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า

^{๘๘} บุญพา คำวิเศษณ์, “ข้อมูลพื้นฐานที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาชุมชนหมู่บ้านวัดเขา ตำบลโคกกลอย อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา”, (กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยราชพฤกษ์, ๒๕๕๗), บทคัดย่อ.

^{๘๙} นันทิยา ปิติกะวงศ์, “บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลกับการบำรุงรักษาศิลปะภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่น: กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอเชิงฉ่อง จังหวัดอุบลราชธานี”, รายงานวิจัย, (อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๕๖), บทคัดย่อ .

(๑) บทบาทหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้องตามกฎหมายในการบำรุงรักษาศิลปะ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล มีหลากหลายกลุ่ม ทั้งองค์การที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งภาครัฐและภาคประชาชน บทบาทที่ผ่านมายังไม่เป็นไปตามที่หลายฝ่ายคาดหวัง

(๒) ปัญหาในการบำรุงรักษาศิลปะ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับวิสัยทัศน์ผู้นำ ความรู้ความเข้าใจของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง งบประมาณไม่เพียงพอ การขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนประชาชนขาดจิตสำนึก กระแสวัฒนธรรมที่ไหลบ่าเข้ามาในชุมชน และขาดการประเมินผลการจัดกิจกรรม

ทัพไท ชุมนาสี^{๙๐} เรื่อง การจัดการน้ำแล้งตามลักษณะภูมินิเวศอีสาน จังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัยเรื่องการจัดการน้ำแล้งตามลักษณะภูมินิเวศอีสาน ได้สรุปผลการดำเนินการวิจัยโดยแบ่งเป็นชุมชนและลักษณะพื้นที่ โดยได้ผลในการดำเนินการวิจัยดังนี้ บ้านผาชันมีลักษณะพื้นที่เป็นแบบภูเขา กล่าว คือ เขตพื้นที่บ้านผาชันส่วนใหญ่เป็นหินตั้งอยู่ติดกับแม่น้ำโขง ริมฝั่งแม่น้ำโขงจะมีหน้าผาชัน และสภาพพื้นที่ของหมู่บ้านจะลาดเอียงลงสู่แม่น้ำโขง สภาพป่าเป็นป่าไม้ยืนต้นเต็งรัง ขึ้นอยู่ตามภูเขาและซอกหิน สลับซับซ้อนการประกอบอาชีพในการทำเกษตรเป็นหลัก กล่าวคือทำนาประมาณ ๗๐% โดยใช้น้ำจากธรรมชาติคือน้ำฝน มีพื้นที่ทำนา ๑,๕๐๐ ไร่ ที่นาส่วนใหญ่อยู่ด้านทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ห่างจากหมู่บ้านประมาณ ๓ กิโลเมตร โดยการทำนาของชุมชนนั้นจะทำตามไหล่เขา การทำนาต้องอาศัยน้ำจากฝน หรือถ้ามีใครใกล้แหล่งน้ำก็จะสูบน้ำขึ้นมาแทน

ชุมชนบ้านผาชันมีปริมาณน้ำไม่เพียงพอกับความต้องการใช้ของชุมชน โดยเฉพาะในช่วงเดือน พฤศจิกายน - เดือนมีนาคมลักษณะของความแห้งแล้ง จำนวนประชากรเพิ่มขึ้นและหมู่บ้านขยายห่างออก เรื่องน้ำจึงเป็นปัญหา คือ ปริมาณน้ำเริ่มไม่พอเพียงต่อการใช้บริโภคอุปโภค การจัดการโดยชุมชนการจัดการของหน่วยงานภาครัฐที่เข้า กรมทรัพยากรน้ำบาดาล องค์การบริหารส่วนตำบลลำโรง หน่วยทหารพัฒนากองบัญชาการสูงสุด มูลนิธิพัฒนาแหล่งน้ำ แอ็ดด้า (เขมราฐ)

บ้านนาห้างมีลักษณะสภาพพื้นที่อยู่บนเนิน สูงต่ำไม่เท่ากันสภาพพื้นที่เป็นหินปนทราย การประกอบอาชีพของชุมชนในการทำเกษตรเป็นหลัก ดังนั้นน้ำจึงถือเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินการผลิตการเกษตรของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่นั้น คือเรื่องของการขาดน้ำ น้ำไม่เพียงพอต่อการทำการผลิต หรือโดยรวมเรียกว่าความแห้งแล้ง ในพื้นที่ที่เกิดขึ้นเป็นประจำทุกปี จากการศึกษาข้อมูลทางด้านการเกษตรของชุมชนบ้านนาห้าง ในเรื่องของการทำนาข้าวในอดีต การทำนาปลูกข้าวทำปีละ ๑ ครั้ง โดยอาศัยน้ำฝนบ้านนาห้างมีพื้นที่ทำการเกษตร ๖๐ ไร่ โดยเป็นพื้นที่ดินทรายลึกถึง ๓ เมตร เป็นดินไม่อุ้มน้ำไม่เหมาะสมกับการทำนา พื้นที่ที่เหมาะสมกับการทำนามีเพียง ๔๐ ไร่ สำนักงานเกษตรอำเภอโพธิ์ไทร สำนักงานปฎิรูปที่ดิน (สปก.) สหกรณ์การเกษตร (สกก.) อำเภอโพธิ์ไทร โดย สำนักงานกองทุนสวนยาง (สกย.) การจัดการน้ำ เนื่องจากชุมชนมีความรู้ในเรื่อง องค์ความรู้ในเรื่องการหาแหล่งน้ำ องค์ความรู้จากการคาดการณ์ในการจัดการน้ำฝนกับการเกษตร รวมถึงความรู้ในเรื่องของสภาพพื้นที่ จึงเป็นฐานในการกำหนดทิศทางการพัฒนาในพื้นที่ต่อไป

^{๙๐} ทัพไท ชุมนาสี, “การจัดการน้ำแล้งตามลักษณะภูมินิเวศอีสาน จังหวัดอุบลราชธานี”, <<http://www.bloggang.com/mainblog.php?id=tuptai55&month>>, ๒ มีนาคม ๒๕๖๐.

ชุมชนบ้านนาเยี่ย ลักษณะพื้นที่คล้ายลักษณะกระทะคว่ำหรือหลังเต่าลาดเอียงสู่ลำโดมใหญ่และลำห้วยที่ไหลผ่านชุมชน ประกอบอาชีพทำนา ทำไร่มันสำปะหลัง สวนยางพารา เป็นหลัก และมีการจับปลา ปลุกผักหาอาหารจากธรรมชาติในบริเวณริมฝั่งลำโดมใหญ่ พื้นที่ทำนาเฉลี่ย ๗.๘๙ ไร่ต่อครัวเรือน ผลผลิตข้าวเหนียวเฉลี่ย ๓๙๘ กก.ต่อไร่ ผลผลิตข้าวเจ้า เฉลี่ย ๔๐๐ กก.ต่อไร่ ข้าวเหนียวผลิตเพื่อบริโภคที่เหลือจึงขาย ข้าวเจ้าผลิตเพื่อจำหน่ายชาวบ้านทำนาปีเพียงอย่างเดียวใช้น้ำฝน เนื่องจากแหล่งน้ำอื่นๆ ไม่สามารถที่จะนำมาใช้ในการทำการเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ในพื้นที่เคยได้รับการจัดการน้ำตอบสนองความต้องการในการทำการเกษตรอย่างต่อเนื่อง การสนับสนุนการจัดการน้ำจากทางภาครัฐสหกรณ์การเกษตรจังหวัดอุบลราชธานี ตามนโยบายของรัฐบาล ภายใต้โครงการอีสานเขียว เร่งรัดพัฒนาชนบท องค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี โครงการอุบลเมืองสะอาดราชธานีอีสานของจังหวัดอุบลราชธานี

ชุมชนบ้านคำไฮ สถานการณ์ปัญหาในเรื่องของการขาดน้ำ การตัดลำห้วยใหม่ทั้งนี้ลำห้วยที่ไหลผ่านพื้นที่ธาตุน้อยโดยปกติแล้วลำห้วยจะมีลักษณะโค้งติดพื้นที่ตำบลธาตุน้อย แต่เมื่อจะสร้างฝายได้มีการขุดลำห้วยใหม่เป็นทางตรง แล้วสร้างฝายบริเวณลำห้วยใหม่ส่งผลให้น้ำไม่สามารถไหลเข้าลำห้วยเดิมได้ ส่งผลให้ลำห้วยเดิมในฤดูแล้งมีน้ำน้อย ซึ่งส่งผลต่อการทำนาปรังของคนในชุมชนเป็นอย่างมากพื้นที่นาปรังของคนในชุมชนบ้านคำไฮ ประมาณ ๕๐๐ ไร่ ได้รับผลกระทบ เมื่อมีการสร้างฝายธาตุน้อยแล้วส่งผลให้เมื่อถึงฤดูฝน น้ำมีจำนวนมาก และไหลแรง แต่เมื่อถึงฤดูแล้ง น้ำในบริเวณลำห้วยเดิม คือ พื้นที่ใต้ฝาย จะมีปริมาณน้ำน้อยมาก เนื่องจากฝายปิดบริเวณพื้นที่ที่น้ำจะไหลลงลำห้วยเดิม ส่งผลให้เมื่อชุมชนจะดึงน้ำเข้านาปรังต้องใช้สายดูดยาว ๑๐-๑๕ เมตรซึ่งสิ้นเปลืองพลังงานเป็นอย่างมาก การแก้ไขของชุมชนที่ผ่านมาคือ นำกระสอบทรายมากั้นน้ำ ตรงบริเวณลำห้วยเดิมเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง ให้น้ำมีจำนวนมากขึ้น ทั้งนี้กระสอบทรายสามารถกั้นน้ำไว้ใช้ได้เฉพาะฤดูแล้ง เพราะฤดูฝนน้ำไหลแรงกระสอบทรายไม่สามารถต้านทานกระแสน้ำไว้ได้และถ้าปีไหนขาดน้ำมากๆชุมชนได้ไปขอร้องให้หน่วยงานที่ดูแลฝายดังกล่าวให้ปล่อยน้ำออกมาหล่อเลี้ยงพื้นที่นาที่อยู่ใต้ฝาย บางปีหน่วยงานปล่อยน้ำให้เกษตรกรซึ่งปล่อยมาเพียง ๒ สัปดาห์ น้ำจึงไม่พอใช้ และบางปีไม่มีการปล่อยเลย

พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล^{๙๖} เรื่อง การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ประกอบด้วย การศึกษาถึงกระบวนการจัดการการมีส่วนร่วม ร่วมและเสนอแนวทางการจัดการในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของวัฒนธรรม องค์การชุมชนท้องถิ่น ในจังหวัดอุบลราชธานีผู้วิจัยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ ทำการศึกษา กลุ่มแม่มุสลิมยีน บ้านหัวเหว ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี กลุ่มอนุรักษ์ป่า ชุมชนบ้านคูขาด ต.หนองเหล่า อ.เขื่องใน จ.อุบลราชธานี และกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านท่าลาด ต.ก่อเอ้ อ.เขื่องใน จ.อุบลราชธานีผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากสามแหล่งนี้ โดยการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลจำนวน ๑๕ รูป/คน โดยคัดจากผู้เป็นแกนนำและที่เป็นสมาชิกในกลุ่ม

ผลวิจัยวัฒนธรรมองค์กรการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของ วัฒนธรรมองค์กรชุมชนท้องถิ่น ในจังหวัดอุบลราชธานีพบว่ากระบวนการจัดการในองค์กรชุมชน

^{๙๖} พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล, “กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี”, Journal of MCU Peace Studies Vol.๖ No.๑ (January-March ๒๐๑๘): ๑๑๖-๑๑๗.

คือ การมีส่วนร่วมในการทำงาน การยึดมั่นในอุดมการณ์ การวางแผนการทำงาน การเปิดโอกาส ในการแสดงความคิดเห็น การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน การถ่ายทอดแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการทำงาน ลักษณะการมีส่วนร่วมได้แก่ การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การเรียนรู้จากประสบการณ์กับกลุ่มต่างๆ รวมทั้งร่วมกันหาทางออกในการจัดการกับปัญหาด้วยความเข้าใจในระบบนิเวศแนวทางการพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรชุมชนท้องถิ่น ในจังหวัดอุบลราชธานี คือ การทำงานเป็นทีม ความคิดสร้างสรรค์ เพิ่มศักยภาพสมาชิกในองค์กรเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานภายในองค์กรการเรียนรู้และการเปิดรับวัฒนธรรมองค์กรการเสริมแรงพฤติกรรมซึ่งจะเป็นการแก้ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและจัดการสิ่งแวดล้อมในจังหวัดอุบลราชธานีได้อย่างยั่งยืนสืบไป

อิทธิพล โกมล^{๓๒} เรื่อง รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์: กรณีศึกษา บ้านวังน้ำมอกจังหวัดหนองคาย ๑) ข้อมูลทั่วไปและความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ส่วนมากช่วงอายุ ๑๖-๒๕ ปีจบการศึกษาในระดับปริญญาตรีและนักท่องเที่ยวนอกจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นส่วนใหญ่เดินทางมาเพื่อการพักผ่อนและเดินทางมา โดยส่วนมากทางโดยรถยนต์ส่วนตัว มาพักผ่อนกับกลุ่มเพื่อนหรือผู้ร่วมงานเป็น ซึ่งส่วนมากจะทราบจากเพื่อนหรือคนรู้จัก และจำนวนครั้งของนักท่องเที่ยวที่เคยมาพักผ่อนที่บ้านวังน้ำมอกส่วนมากเคยมาแล้ว ๒-๓ ครั้ง ระยะเวลาที่อยู่โฮมสเตย์ที่บ้านวังน้ำมอก ๒-๓ วัน ด้านค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวโดยเฉลี่ยต่อคนนั้น จะอยู่ในระดับมากกว่า ๑,๐๐๐ บาท และส่วนมากต้องการที่จะกลับมาพักผ่อนและท่องเที่ยวอีก นักท่องเที่ยวมีข้อเสนอแนะต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์คือ อยากจะให้มีการบริการทางด้านนวดแผนโบราณ นวดสปา ปั่นจักรยานและควรมีป้ายบอกทางให้ชัดเจน และป้ายความรู้ทางด้านแหล่งที่มาของสถานที่ท่องเที่ยวแต่ละแห่งด้วย ๒) รูปแบบของการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์พบว่า เกิดการรวมกลุ่มโฮมสเตย์โดยอาศัยทุนทางสังคมที่เป็นจุดขาย อันได้แก่ทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน โดยให้นักท่องเที่ยวได้เข้าพักอาศัยและเก็บค่าที่พักและค่าตอบแทนตามความเหมาะสม เพื่อให้กลุ่มตั้งอยู่ได้อย่างยั่งยืนชุมชนมีส่วนร่วมต่อกระบวนการตั้งแต่การรับรอง การลงทะเบียน การลงทะเบียน การขายศรีสู่ขวัญต้อนรับ การร่วมกิจกรรมท่องเที่ยวตามที่กำหนดไว้ส่งผลให้ชุมชนมีรายได้และตระหนักเห็นความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติเกิดความรู้สึกหวงแหนและต้องการอนุรักษ์ไว้ชุมชนมีอาชีพรายได้และเกิดความเข้มแข็ง สำหรับแนวทางการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ควรดำเนินการใน ๓ ด้าน คือ ด้านที่พักอาศัย ควรมีการปรับปรุงห้องสุขา และจัดหาที่ทิ้งขยะ ให้ดีขึ้น ด้านสถานที่ท่องเที่ยวและบริการ ควรจัดทำป้ายบอกทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่ต่างๆ ให้ชัดเจน และควรมีการเพิ่มบริการด้านการนวดแผนโบราณ นวดสปา และด้านบุคลากร ควรมีการจัดอบรมหรือประชุมให้ความรู้เรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์อย่างเป็นระบบ ต่อเนื่อง และเกิดความยั่งยืน นอกจากนี้ ควรสนับสนุนและส่งเสริมให้กับชุมชน

มนุษย์สร้างขึ้นเพื่ออยู่ร่วมกันในสังคมเหล่านี้ ทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า “วัฒนธรรม” (Culture) ซึ่ง โดยทั่วไปแล้วก็หมายถึงระบบวิถีคิด ภูมิปัญญา และแบบแผนสำหรับการประพฤติปฏิบัติเพื่อการ

^{๓๒} อิทธิพล โกมล, รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์: กรณีศึกษา บ้านวังน้ำมอกจังหวัดหนองคาย, รายงานการวิจัย คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรมประจำปีงบประมาณ, ๒๕๕๓. หน้า ๔๒.

อยู่ร่วมกัน ของผู้คนในสังคมและชุมชนระดับต่างๆ ในเชิงระบบนิเวศทางสังคมและวัฒนธรรม จะเป็นแนวคิดที่เน้น วัฒนธรรมที่มีความเป็นวิถีชีวิต อิงอยู่กับบริบท เป็นส่วนหนึ่งในความเป็นชีวิตและในความเป็นมนุษย์ เป็น ระบบความคิด ความเชื่อ ความศรัทธา รวมทั้งระบบการปฏิบัติ และระบบการทางวัตถุ ที่เป็นกระบวนการ ปฏิสัมพันธ์และจัดความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม แนวคิดเชิงระบบนิเวศทางสังคมและวัฒนธรรมนี้ จะเป็นระบบวิธีคิดที่ช่วยให้วัฒนธรรมและภูมิปัญญา เกี่ยวกับสรรพสิ่งทางด้านวัตถุ กับวัฒนธรรม และวิทยาศาสตร์ ซึ่งมีแนวทางที่จะเชื่อมโยงเข้าหากันได้อย่างสนิท ไม่แยกส่วนออกจากกันเป็นคนละเรื่อง ส่งผลให้เกิดความเข้าใจและเห็นแนวทางปฏิบัติต่างๆต่อเรื่องมนุษย์กับ สังคม ที่สามารถสนองตอบต่อสภาพการณ์ต่างๆ ในปัจจุบันได้อย่างเหมาะสมกลมกลืนมากยิ่งขึ้น มนุษย์กับ ระบบนิเวศทางสังคมและวัฒนธรรม หรือบริบทของปรากฏการณ์จำเพาะต่างๆ ของมนุษย์กับ มิติสิ่งแวดล้อม ทางสังคมและวัฒนธรรม จะไม่แยกส่วนออกจากกัน ความเป็นสาธารณะตลอดจนความเป็นส่วนรวมเพื่อการ อยู่ร่วมกัน จะมีทรศนะพื้นฐานรองรับให้มีความกว้างขวาง และเอื้อเพื่อต่อความแตกต่างหลากหลายของเพื่อน มนุษย์ เพื่อการอยู่ร่วมกันและสร้างสรรค์สุขภาวะสาธารณะร่วมกัน ได้อย่างสอดคล้องกับสภาวะการณ์ปัจจุบัน ทั้งของสังคมท้องถิ่น และสังคมโลกได้มากยิ่งขึ้น ระบบนิเวศทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นปฏิสัมพันธ์และความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ครอบคลุมแบบแผน และกระบวนการก่อเกิด การดำรงอยู่ พัฒนาการ ความ เคลื่อนไหวและความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม นับแต่ระดับความเป็นองค์รวมของมนุษย์ทั้ง ทางด้านร่างกาย ชีวิต จิตใจ และมิติจิตวิญญาณ เป็นศูนย์กลาง ไปจนถึงการจัดความสัมพันธ์กับสิ่งสูงสุดที่ อยู่เหนือมนุษย์ อันได้แก่ระบบความเชื่อ ความศรัทธา ในสังคม

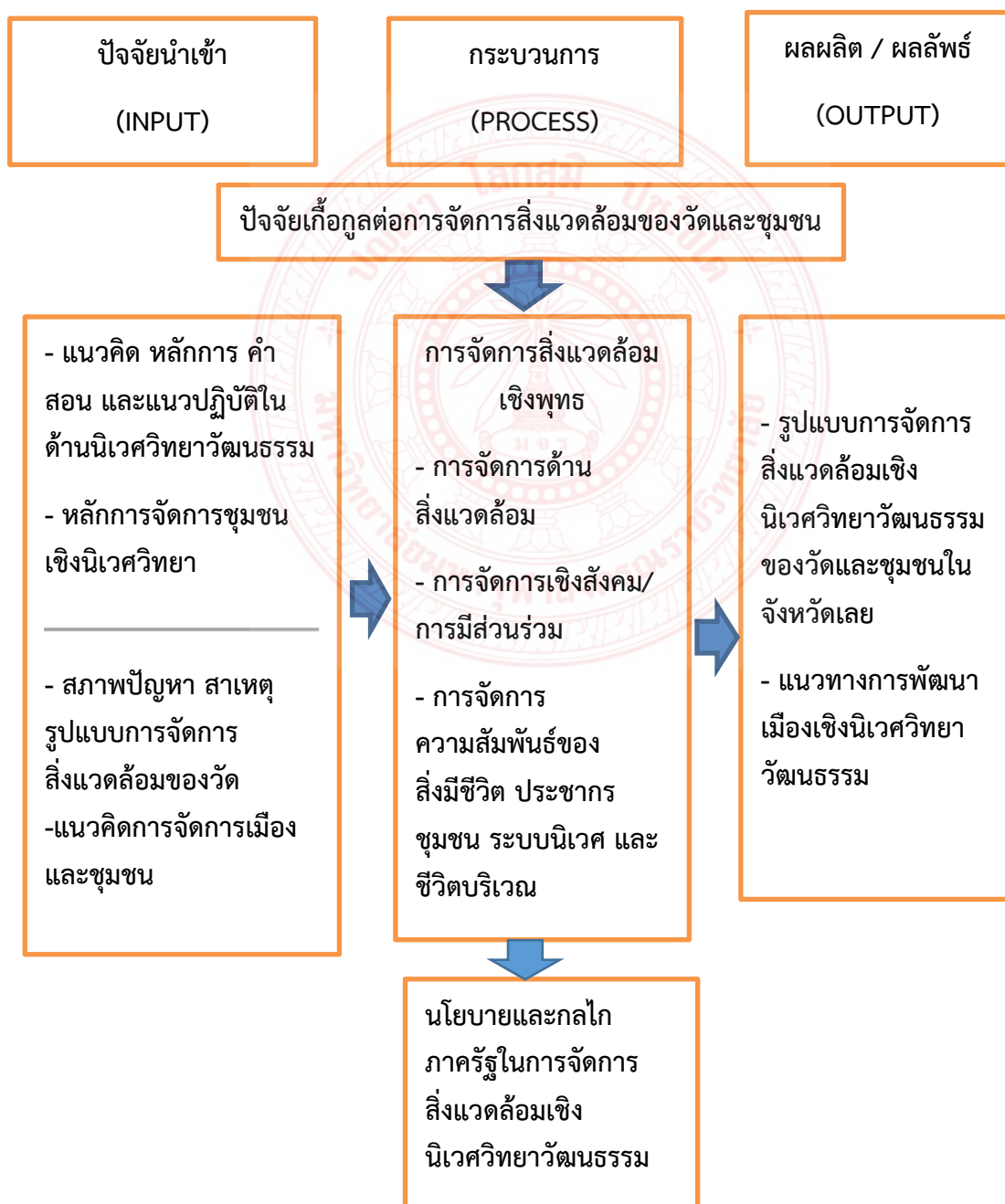
สรุปงษ์ ชูเดช^{๔๓} ศึกษาเรื่องผลของการฝึกอบรมตามแนวทางไตรสิกขาที่มีต่อการพัฒนา วินัยในตนเองของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ คือ (๑) เพื่อสร้างชุดฝึกอบรมสำหรับนำไปใช้ในการพัฒนาวินัยในตนเองของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ (๒) เพื่อศึกษาผลของการฝึกอบรมวินัยในตนเองตามแนวทางไตรสิกขาที่มีต่อการพัฒนาวินัยในตนเองของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ ที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแตกต่างกันกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทดลองครั้งนี้ ประกอบด้วยนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนวัดตะกล้า แขวงหนองบอน เขตประเวศ กรุงเทพมหานคร จำนวน ๔๘ คน ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่มตามคะแนนการอบรมเลี้ยงดูได้แก่กลุ่มรักมาก-ควบคุมมาก ๑๖ คน กลุ่มรักมาก-ควบคุมน้อย ๘ คน กลุ่มรักน้อย-ควบคุมมาก ๘ คนกลุ่มรักน้อย-ควบคุม น้อย ๑๖ คน นักเรียนในแต่ละกลุ่มถูกสุ่มเข้ากลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมกลุ่มละเท่าๆ กัน ดังนั้น จึงมีนักเรียนในกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมกลุ่มละ ๒๔ คนกลุ่มทดลองได้รับการ ฝึกอบรมตามแนวทางไตรสิกขาเป็นเวลา ๑๑ สัปดาห์ส่วนกลุ่มควบคุมได้รับการฝึกอบรมตาม วิธีปกติเป็นเวลา ๑๑ สัปดาห์ มีการวัดวินัยในตนเองของนักเรียนในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมก่อนการฝึกอบรมเมื่อสิ้นสุดการฝึกอบรมและเมื่อสิ้นสุดการฝึกแล้ว ๑ เดือน ผู้วิจัย ได้ทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยคะแนนวินัยในตนเองของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม โดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนสามทางแบบวัดซ้ำ (Three-way ANOVA, Repeated measures, two between-subject factors and one

^{๔๓} สรุปงษ์ ชูเดช, “ผลของการฝึกอบรมตามแนวทางไตรสิกขาที่มีต่อการพัฒนาวินัยในตนเอง ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕”, ปรียญานพนธ์วิทยาสตรศษฎิบัณฑิต, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๒), บทคัดย่อ.

within subject factor) ผล การวิจัยพบว่า นักเรียนที่ได้รับการฝึกอบรมวินัยในตนเองตามแนวทาง ไตรสิกขามีวินัยในตนเองสูง กว่านักเรียนที่ได้รับการฝึกอบรมวินัยตามวิธีปกติทั้งเมื่อสิ้นสุดการฝึก อบรม และเมื่อสิ้นสุดการฝึกอบรมแล้ว ๑ เดือนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยได้นำเอาแนวความคิด เกี่ยวกับลักษณะสำคัญของนิเวศวิทยาวัฒนธรรม พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล มากำหนดเป็นกรอบ แนวคิด ดังนี้

บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย ครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีรายละเอียดของระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

๓.๑ พื้นที่ดำเนินการ

การวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อประมวลองค์ความรู้ศึกษาแนวคิด หลักการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนา จากคัมภีร์ จากเอกสารที่เกี่ยวข้องรวมถึงการเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เช่น การสัมภาษณ์ เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย และการจัดเวทีวิชาการของชุมชนต่างๆ และภาคที่เกี่ยวข้อง คณะผู้วิจัยได้คัดเลือก การสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ที่เกี่ยวข้องกับ ๔ อำเภอ พื้นที่ในเขตจังหวัดเลย

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย ผู้รู้ (Keys persons) ในชุมชน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ สัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างในลักษณะของตัวแทนแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม ได้แก่ ๑) กลุ่มตัวอย่างของอำเภอด่านซ้าย ๒) อำเภอภูเรือ ๓) อำเภอเชียงคาน ๔) อำเภอวังสะพุง จำนวนประชากร ๔ อำเภอ อำเภอละ ๕ รูป/คน รวมเป็น ๒๐ รูป/คน ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในลักษณะของวัดและชุมชน ที่สนใจและมีกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรม โดยมีกระบวนการทำงานร่วมกันของวัด ชุมชน ในลักษณะต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมและสังคมในเชิงนิเวศชุมชน โดยมีพื้นที่ศึกษานำร่องจำนวน ๔ พื้นที่ ละ ๕ รูป/คน

ประกอบด้วยตัวแทนกลุ่มตัวอย่างดังนี้

๑) กลุ่มตัวอย่างของอำเภอด่านซ้าย

- ๑) พระครูถาวรรัตนกร จตตภโย วัดโพนชัย บ้านเดิ่น
- ๒) พระบุญเพ็ง วรรณโม, ดร. วัดเนรมิตวิปัสสนา บ้านห้วยนาญ
- ๓) นายเวทิน เพียรวิทยา นายกเทศมนตรีตำบลศรีสองรัก
- ๔) นายเล็ก เชื้อบุญมี สมาชิกสภาเทศบาล เทศบาลตำบลด่านซ้าย
- ๕) นางประกายมาศ เชื้อบุญมี ร่ำทรงเจ้าแม่นางเทียม เทศบาลตำบลด่านซ้าย

๒) อำเภอภูเรือ

- ๑) พระมหาทวีป ธรรมโชโต วัดป่าเลไลยก์ บ้านขอนแก่น
- ๒) พระปลัดวิรัตน์ วิสารโท เจ้าคณะตำบลภูหอ

- (๓) นายรัตน์ โกษาจันทร์ กำนันตำบลหนองบัว
- (๔) คุณณัฐกานต์ จันทะ ประธานกลุ่มสตรีบ้านหนองบัว
- (๕) นางสุกี้ กัญญาประ ประธานกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านสันติสุข

๓) อำเภอเชียงคาน

- (๑) พระอธิการสมศักดิ์ สมาจาโร เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย
- (๒) นายสำเนียง ทาก้อม ประธานสภาวัฒนธรรม อำเภอเชียงคาน
- (๓) นายยงยุทธ จันทร์อ้วน ประธานชุมชนคุ้มวัดศรีคุณเมือง
- (๔) ดร.เพชรตะบอง ไพศุนย์ ประธานชุมชนไทดำ บ้านนาป่าหนาด
- (๕) นายสุเมธ ช้อนเปีย คณะกรรมการชุมชนไทดำ บ้านนาป่าหนาด

๔) อำเภอวังสะพุง

- (๑) พระครูสังข์ญาณประสูต เจ้าอาวาสวัดถ้ำผาสวรรค์
- (๒) นายอุทัย สิริมา (ผู้ใหญ่บ้าน) บ้านวังไผ่
- (๓) นางวารินทร์ ไทยเจริญ คณะกรรมการชุมชน บ้านผาสายยอด
- (๔) นายมนู อมูลราช คณะกรรมการชุมชน บ้านหนองตุม
- (๕) นาง กัญฐณา เม้ามงคล กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร บ้านมีชัย

๓.๓ เครื่องมือในการดำเนินการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในโครงการวิจัยนี้ คือ

- แบบสอบถาม (Questionnaire)
- แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview)
- การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observations)

แบบมีโครงสร้างโดยแบบสอบถามแบ่งเป็นสองส่วน ส่วนที่หนึ่งถามข้อมูลส่วนบุคคล ส่วนที่สองถามข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย

การตรวจสอบคุณภาพแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบคุณภาพฉบับร่างโดยให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยตรวจสอบความตรงความครอบคลุมของหัวข้อการรับรู้ด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งหลังจากทำการปรับแก้ไขแบบทดสอบตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญแล้ว ผู้วิจัยจึงนำผลมาปรับแก้ไขเพื่อให้ได้ข้อคำถามที่ชัดเจนยิ่งขึ้นแล้วจึงนำไปใช้จริง

แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview)

คำถามสำหรับกลุ่มตัวอย่าง

๑. จุดเด่นทางด้านกายภาพ (เอกลักษณ์) อะไร คือ นิเวศวิทยาวัฒนธรรม
๒. ปัญหาและอุปสรรคอะไรที่มีผลต่อ นิเวศวิทยาวัฒนธรรม
๓. การพัฒนาเสริมสร้างภูมิทัศน์ของแหล่งนิเวศวิทยาเชิงวัฒนธรรม ท่านคิดว่าควรพัฒนา

ด้านใดบ้าง

๔. ข้อเสนอแนะหรือข้อคิดเห็นทั่วไป

แบบตรวจสอบนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Resource Audit)

การตรวจสอบนิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จังหวัดเลย ประกอบไปด้วยด้าน ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรวัฒนธรรม และนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observations)

โดยการร่วมกิจกรรมและการศึกษาลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษาในแง่ต่างๆ เช่น ศักยภาพโครงสร้างพื้นฐาน สภาพแวดล้อมทางสังคมและธรรมชาติ วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต นิเวศวิทยา แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน อุปกรณ์ที่ใช้ได้แก่ แผนที่ กล้องถ่ายรูป สมุดบันทึก

ตัวอย่างประเด็นการสังเกตพื้นที่

๑. ผู้วิจัยใช้การถาม จดบันทึก สังเกต ฝ้าดูลักษณะทางกายภาพ สถานที่ เพื่อนำมาประกอบข้อมูลจากส่วนอื่นที่ได้รับรวบรวมมา
๒. นิเวศวิทยาวัฒนธรรม
๓. การจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
๔. ศักยภาพโครงสร้างและสังคม สาธารณูปโภค ชุมชน
๕. วิถีชุมชน วัฒนธรรม ค่านิยมต่างๆ ในชุมชน และแนวความคิด

๓.๓.๑ เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) โดยมีลักษณะแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง เพื่อสัมภาษณ์ผู้รู้ในชุมชน

๓.๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

- (๑) ศึกษาเอกสารต่างๆ ตลอดจนหนังสือตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- (๒) กำหนดขอบเขตของเนื้อหาและสร้างแบบสอบถาม

(๓) ปรีक्षाผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบความถูกต้องและเหมาะสมของเครื่องมือ ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือแบบสอบถาม คือ รศ.ดร.ภาสกร ดอกจันทร์ ตำแหน่งปัจจุบัน ผู้อำนวยการสำนักประกันคุณภาพการศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง เป็นผู้ตรวจสอบความถูกต้องและปรับแก้ไขของเครื่องมือแบบสัมภาษณ์กลุ่ม โดยการตรวจสอบคุณภาพ นำร่างเครื่องมือที่ใช้ใน การเก็บรวบรวมข้อมูลมาตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และตรวจสอบ (การใช้ภาษาชัดเจน ชี้เฉพาะและเข้าใจง่าย) โดยผู้เชี่ยวชาญว่ามีความสอดคล้องและ เหมาะสมในการนำไปใช้

ด้านความเป็นปรนัย ผู้เชี่ยวชาญให้แก้ไขสำนวนภาษาบางส่วน ซึ่งได้พิจารณาปรับปรุงแล้ว ทำให้มีการใช้ภาษาได้ชัดเจน ชี้เฉพาะและเข้าใจง่าย ด้านความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ทุกข้อรายการที่ให้ผู้เชี่ยวชาญ เกี่ยวข้องกับนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคณะผู้วิจัยได้ว่าจ้างผู้ช่วยนักวิจัย ซึ่งเป็นนิสิตในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย ร่วมเป็นคณะทำงานในการเก็บ กลุ่มผู้นำชุมชนที่เกี่ยวข้องในด้านปัจจัย นำเข้าด้านต่างๆ

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

ทำการเก็บข้อมูล วิเคราะห์และปรับแนวการสร้งกระบวนการวางแผนไปพร้อมกัน เพื่อเชื่อมปัจจัยที่สัมพันธ์กันระหว่างข้อมูลที่ได้รับจากการสำรวจพื้นที่และทฤษฎี หลักการพัฒนา โดยการนำข้อมูลที่ได้มาทั้งหมดมาตีความ แยกประเด็น จัดกลุ่ม ในกรอบความเป็นไปได้และความเหมาะสม เพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนการพัฒนาตามศักยภาพที่รองรับ อันนำไปสู่การวางแผน เพื่อเตรียมความพร้อมด้านอื่นๆ รองรับการเติบโตในอนาคต

กำหนดแนวทางกลยุทธ์ต่างๆ ในการพัฒนาความพร้อมของ จังหวัดเลย เพื่อเตรียมรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจและสังคมในกลุ่มประเทศอาเซียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านนิเวศวิทยา วัฒนธรรม และการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งเตรียมแนวทางสำหรับรับมือกับการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะส่งผลกระทบต่อทั้งด้านบวกและด้านลบ โดยต้องคำนึงถึงความยั่งยืนของการพัฒนา การคงอยู่ของ อัตลักษณ์ทางสังคมและนิเวศวิทยาวัฒนธรรม ของชุมชนในกลุ่มประเทศอาเซียนเอาไว้อย่างยั่งยืน

ข้อมูลเชิงคุณภาพ ที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) นำมาทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพทำการวิเคราะห์แต่ละบุคคลในภาพรวม เพื่อประเมินนิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และนำมาสรุปประเด็นเนื้อหา เพื่อเตรียมการวางแผนปรับปรุง

๓.๖ ระยะเวลาการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ตั้งแต่เดือน ตุลาคม ๒๕๕๙ จนถึงเดือน กันยายน ๒๕๖๐ รวมระยะเวลา ๑ ปี

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของ จังหวัดเลยมีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลัก นิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย ๒) เพื่อพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยา วัฒนธรรมของจังหวัดเลย และ ๓) เพื่อวิเคราะห์หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของ จังหวัด ที่มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน โดยผู้วิจัยเลือกพื้นที่ ประชากรและกลุ่มตัวอย่างใน ลักษณะของวัดและชุมชน ที่สนใจและมีกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนา โดยมีกระบวนการทำงานร่วมกันของวัด ชุมชน ในลักษณะต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดการ สิ่งแวดล้อมและสังคมในเชิงอนุรักษ์ โดยสามารถอธิบายผลการศึกษิตตามรายวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

ในการศึกษาเชิงคุณภาพได้แบ่งการศึกษาออกเป็น ๔ ตอนเพื่อตอบวัตถุประสงค์ทั้ง ๓ ข้อ ประกอบด้วย ตอนที่ ๑) ผลการวิเคราะห์รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลัก นิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย ตอนที่ ๒) ผลการวิเคราะห์การพัฒนานโยบายและกลไกการ ขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลย ตอนที่ ๓) ผลวิเคราะห์หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรม กับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย ตอนที่ ๔) สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ดังรายละเอียด ต่อไปนี้

๔.๑ ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของสภาพบริบทชุมชน

๑) **อำเภอด่านซ้าย** เป็นอำเภอเก่าแก่ ก่อตั้งก่อนที่กรุงสุโขทัยจะเป็นราชธานีมีประวัติ ความเป็นมาอยู่ ๒ ประการ

(๑) ด่านซ้ายตั้งอยู่ทางด้านซ้ายของเมืองบางยาง (เชื่อว่าตั้งอยู่ในเขตอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลกในปัจจุบัน) ซึ่งพ่อขุนบางกลางท้าวเจ้าเมืองบางยาง ตั้งขึ้นเป็นเมืองหน้าด่าน และ เรียกว่า “เมืองด่านซ้าย”

(๒) มาจากคำว่าด่านช้าง ซึ่งในสมัยโบราณพื้นที่บริเวณนี้มีช้างป่าชุกชุมเที่ยวหากินไป มา และหากินดินโป่งอยู่ระหว่างป่าภูหลวง ป่าโป่งลิงตัน ป่าเขตเมืองล้านช้าง แขวงเมืองไชยบุรี ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว คนสมัยนั้นจึง เรียกว่า ด่านช้าง ต่อมาเพี้ยนเป็นคำว่า “ด่านซ้าย”

ที่ตั้งของอำเภอด่านซ้าย สันนิษฐานตามประวัติศาสตร์ว่า พ่อขุนบางกลางท้าวเจ้าเมืองบาง ยางได้ตั้งเมืองหน้าด่านเพื่อประชิดเขตแดนขอบ แต่เดิมนั้นด่านซ้ายตั้งอยู่ในเขตปกครองของมณฑล พิษณุโลกจนกระทั่งเปลี่ยนมาเป็นอำเภอ ต่อมาได้มาอยู่ในเขตการปกครองของจังหวัดเลย ตาม ประกาศของกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ ๔ มกราคม ๒๕๔๐ จนถึงปัจจุบัน

ลักษณะทางกายภาพ ที่ตั้งว่าการอำเภอด่านซ้ายอยู่ห่างจากศาลากลางจังหวัดเลย ประมาณ ๘๒ กิโลเมตร ห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ ๕๐๐ กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งหมด ๑,๓๐๐ ตารางกิโลเมตร

ลักษณะภูมิประเทศ สภาพทั่วไปเป็นภูเขาสูง มีที่ราบเป็นบางแห่งเฉลี่ยประมาณ ๑๕ % พื้นที่ส่วนใหญ่ประมาณ ๘๐ % อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ตามกฎกระทรวงฉบับที่ ๒๕๒๗

๒) อำเภอภูเรือ ตั้งชื่อตามภูเขาชื่อเดิมเรียกว่า “ภูท่ง” หากมองจากด้านอำเภอท่าลี่ จังหวัดเลยจะมีลักษณะเหมือนเรือวิ่งอยู่ในมหาสมุทร จึงเรียกว่า “ภูเรือ” แต่อีกนัยหนึ่งเล่ากันว่า สมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ มีเรือบิน (เครื่องบิน) มาตกที่บริเวณภูท่ง จึงได้เรียกกันว่า “ภูเรือ” ก่อนที่จะเป็นอำเภอภูเรือ เดิมเป็นพื้นที่เขตการปกครองของ ๓ อำเภอ คือ อำเภอเมืองเลย อำเภอด่านซ้าย และอำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑ กระทรวงมหาดไทย ได้พิจารณาเห็นว่าเขตการปกครองของอำเภอเมืองเลย และอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย มีพื้นที่กว้างขวางมาก ซึ่งเป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการปกครอง ดูแลทุกข์สุขของราษฎรให้ทั่วถึง จึงได้แยกตำบลท่าศาลา อำเภอเมืองเลย ตำบลหนองบัว ตำบลร่องจิก ตำบลปลาป่า อำเภอด่านซ้าย รวม ๔ ตำบล เข้าเป็นเขตการปกครองเดียวกัน โดยประกาศตั้งเป็นกิ่งอำเภอภูเรือ ขึ้นกับเขตการปกครองของอำเภอด่านซ้าย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑ และได้ประกาศยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอ ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๑๗ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๘ ได้ประกาศแยกตำบลลาดค่าง อำเภอท่าลี่ มาอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอภูเรือ เนื่องจากสภาพการคมนาคมกับอำเภอท่าลี่มีความยากลำบากและห่างไกล ไม่สะดวก และปี พ.ศ. ๒๕๒๖ ได้แยกเขตการปกครองของตำบลท่าศาลา ออกเป็นตำบลสามัคคี ปัจจุบันอำเภอภูเรือ มี ๖ ตำบล ๔๗ หมู่บ้าน

ลักษณะทางกายภาพ ที่ว่าการอำเภอภูเรือ อยู่ห่างจากศาลากลางจังหวัดเลย ประมาณ ๕๐ กิโลเมตร ห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ ๔๙๐ กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งหมด ๘๘๐ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๕๕๐,๐๐๐ ไร่ มีอาณาเขต ดังนี้

ลักษณะภูมิประเทศ โดยทั่วไปเป็นภูเขาสูงสลับซับซ้อน ประมาณ ๘๐% ของพื้นที่เป็นที่ราบเชิงเขาประมาณ ๒๐ % ที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอภูเรือ อยู่สูงจากระดับน้ำทะเล ประมาณ ๗๐๐ เมตร ตั้งอยู่ในเขตบ้านภูเรือ หมู่ที่ ๗ ตำบลหนองบัว

๓) อำเภอเชียงคาน ความเป็นมาเมืองเชียงคานเดิมตั้งอยู่ที่เมืองชะนะคาม ประเทศลาว ซึ่งสร้างโดยขุนคาน โอรสของขุนคัวแห่งอาณาจักรล้านช้าง เมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๔๐๐ ต่อมาประมาณ พ.ศ. ๒๒๕๐ อาณาจักรล้านช้างแยกออกเป็นสองอาณาจักรคือ อาณาจักรหลวงพระบาง ซึ่งมีพระเจ้ากสิราชเป็นกษัตริย์ และอาณาจักรเวียงจันทน์ ซึ่งมีพระเจ้าไชยองค์เว้เป็นกษัตริย์ โดยกำหนดอาณาเขตให้ดินแดนเหนือแม่น้ำเหืองขึ้นไปเป็นอาณาจักรหลวงพระบาง และใต้แม่น้ำเหืองลงมาเป็นอาณาจักรเวียงจันทน์ ต่อมาทางหลวงพระบางได้สร้างเมืองปากเหืองซึ่งอยู่ฝั่งขวาของแม่น้ำโขงเป็นเมืองหน้าด่านและทางเวียงจันทน์ได้ตั้งเมืองเชียงคาน เดิมเป็นเมืองหน้าด่านเช่นกัน ต่อมา พ.ศ. ๒๓๒๐ พระเจ้ากรุงธนบุรี โปรดให้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกกับพระสุรสีห์ ยกทัพไปตีกรุงเวียงจันทน์ ติเวียงจันทน์ได้ จึงได้อัญเชิญพระแก้วมรกต กลับมายังกรุงธนบุรี แล้วได้รวมอาณาจักรล้านช้างเข้าด้วยกันและให้เป็นประเทศราชของไทย และได้กวาดต้อนผู้คนพลเมืองมาอยู่เมืองปากเหืองมากขึ้น แล้วโปรดเกล้าฯ ให้

เมืองปากเหืองไปขึ้นกับเมืองพิชัย ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๓ เจ้าอนุวงศ์ เจ้าเมืองเวียงจันทน์ คิดกอบกู้เอกราชเพื่อแยกเป็นอิสระจากไทยโดยยกกำลังจากเวียงจันทน์มายึดเมืองนครราชสีมา แต่ในที่สุดเจ้าอนุวงศ์ถูกจับขังจนสิ้นชีวิต กองทัพไทยที่ยกมาปราบเจ้าอนุวงศ์ที่นครราชสีมาได้ยกทัพไปกวาดต้อนผู้คนจากฝั่งซ้ายของลำน้ำโขงมายังเมืองปากเหืองมากขึ้น และโปรดเกล้าฯ ให้พระอนุพิณาศ (กิ่ง ต้นสกุลเครือทองศรี) เป็นเจ้าเมืองปากเหืองคนแรก แล้วพระราชทานชื่อเมืองใหม่ว่าเมืองเชียงคาน ครั้งถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พวกจีนฮ่อได้ยกทัพมาตีเมืองเวียงจันทน์ เมืองหลวงพระบาง และได้เข้าปล้นสะดมเมืองเชียงคานเดิมที่อยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ชาวเชียงคานเดิมจึงอพยพผู้คนไปอยู่เมืองเชียงคานใหม่ (เมืองปากเหือง) เป็นจำนวนมาก

ครั้งต่อมา เห็นว่าชัยภูมิเมืองเชียงคานใหม่ (เมืองปากเหือง) ไม่เหมาะสม ผู้คนส่วนใหญ่จึงอพยพไปอยู่ที่บ้านท่านาจันทร์ซึ่งใกล้กับที่ตั้งของอำเภอเชียงคานปัจจุบัน แล้วตั้งชื่อใหม่ว่า เมืองใหม่เชียงคาน ต่อมาไทยได้เสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้กับฝรั่งเศส ทำให้เมืองปากเหืองตกเป็นของฝรั่งเศส คนไทยที่อยู่เมืองปากเหืองจึงอพยพมาอยู่เมืองใหม่เชียงคานหรืออำเภอเชียงคานปัจจุบันโดยสิ้นเชิง แล้วได้เปลี่ยนชื่อเมืองเป็นเมืองเชียงคานใหม่ ได้ตั้งที่ทำการอยู่บริเวณวัดธาตุ เรียกว่าศาลาเมืองเชียงคาน ต่อมาได้ย้ายไปอยู่บริเวณวัดโพธิ์ชัย จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๕๒ เมืองเชียงคานซึ่งมีพระยาศรีอรรคหชาติ (ทองดี ศรีประเสริฐ) ได้รับตำแหน่งนายอำเภอเชียงคานคนแรก ต่อมาปี ๒๔๘๔ ได้ย้ายที่ว่าการอำเภอเชียงคานมาอยู่ ณ ที่อยู่ปัจจุบันตราบเท่าทุกวันนี้

ลักษณะทางกายภาพ อำเภอเชียงคานตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ ๕๒๐ กม. มีเนื้อที่ประมาณ ๑๑,๔๒๔ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๗,๑๔๐,๓๘๒ ไร่ มีอาณาเขตดังนี้

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

- ป่าไม้ มีพื้นที่ป่าไม้ ๑๘,๕๕๕ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๖๕ ของพื้นที่

อำเภอ

- ป่าสงวน มีพื้นที่ ๒๙๖,๗๒๔ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๐๖ ของพื้นที่อำเภอส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ตำบลบุษุม, เขาแก้ว และตำบล ปากตม

- แหล่งน้ำสำคัญ ได้แก่ แม่น้ำโขง แม่น้ำเลย แม่น้ำเหือง ลำน้ำฮวย ลำน้ำมี และลำน้ำสวย

๔) อำเภอวังสะพุง

ลักษณะทางกายภาพ เดิมเป็นแขวงขึ้นกับเมืองหล่มสัก ต่อมาเมื่อวันที่ ๔ มกราคม ๒๔๕๐ ได้มีประกาศกระทรวงมหาดไทย ให้มี “เมืองเลย” วังสะพุง จึงได้ถูกโอนมาอยู่กับเมืองเลย ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนเป็นจังหวัดเลย อำเภอวังสะพุงตั้งอยู่ตอนกลาง ค่อนมาทางใต้ของจังหวัดเลย อยู่ห่างจาก จังหวัดเลยประมาณ ๒๒ กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ ๑,๑๔๔.๓๕ ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๐๑๖ ของเนื้อที่จังหวัดเลย ลักษณะภูมิประเทศ สภาพโดยทั่วไปเป็นภูเขา และที่ราบสูง โดยเฉพาะด้านทิศตะวันตก มีทิวเขาภูหลวง ทอดยาวตลอดแนว เป็นต้นกำเนิดแหล่งน้ำหลายสาย เช่น แม่น้ำเลย แม่น้ำทบ แม่น้ำฮวย ส่วนทิศเหนือ ทิศใต้ และทิศตะวันออก เป็นที่ราบสูงสลับเตี้ย มีแม่น้ำปวนไหล

ผ่าน ป่าไม้ มีพื้นที่ป่าสงวน มีพื้นที่ ๒๓๙,๗๐๖ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๕๑ ของพื้นที่อำเภอ ส่วนใหญ่ อยู่ในพื้นที่ตำบลเขาหลวง หนองจี่ว โคนขมิ้น หนองหญ้าปล้องและตำบลทรายขาว

๔.๒ ผลการวิเคราะห์รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสัตว์เลี้ยงของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย

ผู้วิจัยพบว่า ปัจจุบัน เยาวชนพื้นที่จังหวัดเลย ขาดความใส่ใจในระบบนิเวศ ให้ความสนใจกับสังคมเมือง ในส่วนวัดเองพยายามปลูกฝังศิลปะท้องถิ่นเช่นให้ความรู้และฝึกให้น้องเนตรที่อยู่ในสำนักเรียนได้เรียนรู้ธรรมชาติรอบตัวเองว่าให้ประโยชน์อะไรกับเรา และ เรียนรู้การทำศิลปะผิตาโขนที่เป็นศิลปะของชาวอำเภอด่านซ้าย^{๙๔} เรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติเองทางวัด ได้มีโอกาสให้ความรู้ การให้ความเคารพธรรมชาติ โดยทางวัดเองเป็นสถานที่ฝึกอบรมพัฒนาจิต ให้กับสถานศึกษาและส่วนราชการ ก็จะใช้ออกาสนี้เองเสริมความรู้ด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติ ว่าหากมีพื้นที่ป่าก็มีพื้นที่ให้สังคมได้รับประโยชน์สูงสุดเช่น อาหารของชาวบ้านเองและเป็นป่าต้นน้ำ ที่ให้การหล่อเลี้ยงคนในสังคม และจัดโครงการ อบรมมัคคุเทศก์น้อย เพื่อปลูกจิตสำนึกในการรักบ้านเกิดและรักธรรมชาติ โดยใช้หลักพระพุทธศาสนามาเป็นกรอบในการปลูกจิตสำนึก เยาวชน^{๙๕} อำเภอด่านซ้าย ถือว่าโชคดีที่มีวัฒนธรรมประเพณี จากบรรพบุรุษ ได้ถ่ายทอด ประเพณีผิตาโขน ไว้ให้ชาวอำเภอด่านซ้าย และ พระธาตุศรีสองรัก ที่เป็นอนุสรณ์ ระหว่าง ราชอาณาจักรลาวและไทย ซึ่งนำมาเป็นที่เคารพสักการะของชาวไทยและชาวลาว เทศบาล ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องวัฒนธรรมประเพณี ด้วยการสนับสนุน งบประมาณที่มีและของบเพิ่มเติมจากทางจังหวัดและ สำนัก ททท. ให้การส่งเสริมประเพณี สักการะ พระธาตุศรีสองรัก และแห่ผิตาโขน ซึ่งปัจจุบัน จัดเป็นประเพณี ให้มีการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งถือว่าเป็นหน้าตาของจังหวัดและประเทศ ทางเทศบาลเอง ได้ใช้ การท่องเที่ยวมาเชิงวัฒนธรรม กระตุ้นให้เยาวชนหันมาสนใจในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และรวมถึงการให้ความสำคัญกับป่าไม้ เพื่อเป็นป่าต้นน้ำให้กับจังหวัดเลย และใช้ป่าอย่างยั่งยืน^{๙๖} ในส่วนของเองชาวบ้านก่อนหน้าที่จะมีเรื่องน้ำท่วมดินถล่ม ในอำเภอด่านซ้าย ไม่ค่อยจะสนใจเรื่องป่าไม้ เพราะชาวบ้านเองต้องทำสวนทำไร่ เลยคิดแต่ว่าตัดต้นไม้แล้วเดี๋ยวมันก็ขึ้นมาอีก จนเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมอำเภอด่านซ้ายถึงได้เริ่มมามีส่วนร่วมกับชุมชนในการปลูกป่า^{๙๗} เทศบาลตำบลด่านซ้าย มีการใช้กิจกรรมที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี ทางตำหนักของ เจ้าพ่อกวน และเจ้าแม่นางเทียน ที่ทางราชการเข้ามาขอความร่วมมือ (กำหนดพิธีไหว้พระธาตุและประเพณีบุญแห่ผิตาโขน) จะใช้รูปแบบในการให้ยึดถือประเพณีของชาวอำเภอด่านซ้ายเป็นหลัก โดยให้ความสำคัญกับพระธาตุศรีสองรัก ที่เป็นสัญลักษณ์ของความรัก และความปรองดองกัน เน้นกับ

^{๙๔} สัมภาษณ์ พระครูถาวรรัตนกร จตตภโย, รองเจ้าอาวาสวัดโพชนัย บ้านเดิ่น อำเภอด่านซ้าย, ๓ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๙๕} สัมภาษณ์ พระบุญเพ็ง วรธมโม, ดร., รองเจ้าอาวาสวัดเนรมิตวิปัสสนา บ้านหัวนาญง อำเภอด่านซ้าย, ๓ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๙๖} สัมภาษณ์ นายเวทิน เพียรวิทยา, นายกเทศมนตรีตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย, ๓ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๙๗} สัมภาษณ์ นายสำราญ วัจศิริ, ชาวบ้านตำบลโคกงาม อำเภอด่านซ้าย, ๔ เมษายน ๒๕๖๐.

พิธีบูชาพระธาตุ มาเป็นสื่อ นำให้กับชาวบ้านได้กระทำความดี เกรงกลัวบาป ตลอดจนการให้ความเคารพป่าไม้^{๙๘} อำเภอกุเรื่อ เป็นเมืองที่น่าอยู่อากาศดี และชาวบ้านมีอาชีพทำไร่ทำสวน มาช่วงหลายปีมานี้เองที่อำเภอกุเรื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว และมีการปลูกต้นไม้ขาย และขายส่งไปทั่วประเทศ ทางวัดให้การสนับสนุนในด้านสถานที่ในการเป็นแหล่งเรียนรู้ วัฒนธรรมประเพณี และเป็นสถานที่อบรมนักเรียนนักศึกษา ตลอดจนส่วนราชการต่างๆ มาขอใช้วัด และทางวัดเองให้ชาวบ้านที่อยู่รอบๆ วัด มามีส่วนช่วยทำงานในวัด ส่งเสริมให้มีอาชีพเสริม เช่น การทำ สินค้าจากวัตถุดิบท้องถิ่น พร้อมทั้งให้เด็กๆ ที่เป็นลูกหลานมาช่วยทำงานวัด เพราะหวังว่าจะช่วยให้เยาวชนเป็นคนดีของชุมชน ห่างไกลยาเสพติด และเป็นกำลังในการพัฒนาหมู่บ้าน^{๙๙} อยากให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาสิ่งแวดล้อม เช่น ๒ ข้างถนน เพราะเป็นที่สนใจของประชาชนทั่วไป ซึ่งเมืองเลยเป็นเมืองท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวมาจากทั่วประเทศ และมีชาวต่างชาติด้วย^{๑๐๐} จะร่วมมือกันช่วยกันปลูกต้นไม้เป็นประจำทุกเดือน โดยเริ่มจากวัดในหมู่บ้านแต่ละหมู่ เช่น เริ่มหมู่ ที่ ๑ จะประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านมาช่วยกันปลูกต้นไม้รอบวัด พร้อมกับการพัฒนาวัดและหมู่บ้านพร้อมกันโดยร่วมกันเก็บขยะ และตัดหญ้า และชาวบ้านก็มีโอกาสได้พบปะกัน และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ซึ่งทำให้เกิดความสามัคคีอีกด้วย^{๑๐๑} ทางกลุ่มแม่บ้านจะร่วมมือกันกับส่วนราชการเช่นเทศบาล จัดสวนไม้ยืนต้น ไม้ล้มลุก ไม้ที่สวยงาม ไม้ดอก ไม้ประดับ การปลูกพืชคลุมดิน มีการส่งเสริมขยายพันธุ์พืช มีการขุดเจาะน้ำบาดาลมาใช้เพื่อส่วนรวม และการช่วยกันรณรงค์เรื่องการรักษาความสะอาด ตั้งแต่เรื่องเก็บขยะ ทำความสะอาดหน้าของตนเอง จัดที่ทิ้งขยะให้เป็นที่ และมีการจัดแยกขยะพิษ และรีไซเคิลขยะ ทำกองทุนขยะ ของชุมชน^{๑๐๒} ชุมชนร่วมรณรงค์ให้ชาวบ้านและเยาวชน ดูแลห้องน้ำให้ถูกสุขลักษณะ มีความสะอาด เพื่อปลูกฝังเยาวชนรักความสะอาดและดูแล ห้องน้ำที่เป็นส่วนกลางของชุมชน ส่วนทางกลุ่มแม่บ้าน จะช่วยเหลือกันในเรื่องกองทุนสงเคราะห์เพื่อให้ชาวบ้านรู้สึกมีความมั่นคงในชีวิต และร่วมกันส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุและเยาวชน จากการใช้วัสดุเหลือใช้มาเป็นประโยชน์ในการสร้างอาชีพ^{๑๐๓} ทางวัดเองได้ร่วมมือกับทางราชการ และให้พื้นที่กับชาวบ้านในการที่จะทำกิจกรรมวัฒนธรรมประเพณี และการรณรงค์ต่างๆ พร้อมกับจัดกิจกรรมภายในวัดเองให้ความรู้กับเยาวชนเพื่อปลูกจิตสำนึกในการรักษาความสะอาด เพราะเมืองเชียงคานเป็นแหล่งท่องเที่ยวมีนักท่องเที่ยวมามากมายและทำให้การค้าขายมีรายได้เพิ่มขึ้น^{๑๐๔} ปัญหาส่วนหนึ่งคือเรื่องบางเรื่องทางราชการเองไม่ทำให้ชาวบ้านได้ออกเสียงในการดูแล

^{๙๘} สัมภาษณ์ นางประกายมาศ เชื้อบุญมี, ร่างทรงเจ้าแม่นางเทียม เทศบาลตำบลด่านซ้าย, ๔ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๙๙} สัมภาษณ์ พระอาจารย์อุทัย ญาณุตตโม, เจ้าอาวาสวัดป่าห้วยลาด อำเภอกุเรื่อ, ๒๑ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๑๐๐} สัมภาษณ์ เจ้าอธิการสุธรรม อธิปัญญา, เจ้าอาวาสวัดดอยสวรรค์กุเรื่อ อำเภอกุเรื่อ, ๒๑ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๑๐๑} สัมภาษณ์ นายรัตน์ โกษาจันทร์, กำนันตำบลหนองบัว อำเภอกุเรื่อ, ๒๐ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๑๐๒} สัมภาษณ์ ณีฐกานต์ จันทะ, ประธานกลุ่มสตรีบ้านหนองบัว อำเภอกุเรื่อ, ๒๐ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๑๐๓} สัมภาษณ์ นางสุกี กัญญา ประธานกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านสันติสุข อำเภอกุเรื่อ, ๒๐ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๑๐๔} สัมภาษณ์ พระอธิการสมศักดิ์ สมจาโร, เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย อำเภอเชียงคาน, ๘ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

วัฒนธรรมประเพณีแบบดั้งเดิมของชาวเชียงคานเอง ในส่วนของสภาวัฒนธรรมเมืองเชียงคานเองได้ให้ความร่วมมือกับทุกภาคส่วนราชการและยังสร้างเสริมจิตสำนึกรักเมืองเชียงคานโดยใช้ภาษาเลย สำเนียงเชียงคานที่เป็นเอกลักษณ์ และเป็นเสน่ห์ประจำถิ่น และให้ความสำคัญในเรื่องอาหารประจำถิ่นซึ่งใช้วัสดุประจำถิ่นเองเพื่อเป็นอาหารปลอดภัย โดยการให้ความรู้กับเยาวชนในการรู้ถึงพิษภัย เรื่องสารพิษที่ตกค้างในพืชผักต่างๆ^{๑๐๕} จะจัดกิจกรรมประเพณีต่างๆ เช่นวัฒนธรรมประเพณีออกพรรษา โดยการให้ลูกหลานเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมไม่ว่าจะเป็นเรื่องการจัดขบวนแห่เทียนพรรษา โดยจะเน้นในเรื่องการใช้วัสดุจากธรรมชาติและสามารถนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นได้หลังจากเสร็จกิจกรรมประเพณีต่างๆ เพราะชุมชนเชียงคานเองเป็นชุมชนที่ติดริมฝั่งน้ำโขง ทางชุมชนจะเน้นเรื่องการใช้วัสดุต่างๆ ที่มาจากธรรมชาติ แม่น้ำโขงจะได้มีความสวยงามและสะอาด^{๑๐๖} หมู่บ้านนาป่าหนาด ถือว่าเป็นความภูมิใจของชาวไทดำ หรือไทลื้อ ซึ่งผูกพันกับธรรมชาติเพราะชาวบ้านจะดำเนินชีวิตแบบเรียบง่ายและเน้นความสงบ ชาวชุมชนจะให้ความสำคัญกับกิจกรรมของชาวไทดำและเน้นการใช้วัตถุดิบจากชุมชนเอง เช่นปลูกข้าวบริโภคเอง และปลูกพืชผัก เอง ทอผ้าใช้ในชุมชนเอง และจัดศูนย์เรียนรู้ในชุมชน เป็นสถานที่ท่องเที่ยวของจังหวัดเลย ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากชาวบ้าน และทางราชการ โดยจะมีประเพณีร่วมเผ่าไทดำเป็นประจำทุกปี^{๑๐๗} ชาวบ้านให้การสนับสนุนเรื่องแหล่งเรียนรู้ วัฒนธรรมประเพณีซึ่งเยาวชนรุ่นหลังถูกสังคมเมืองทำให้ประเพณีลดลง โดยสนับสนุนให้ลูกหลานในชุมชนไทดำมีส่วนร่วมใน พิพิธภัณฑสถานที่ไทดำที่หมู่บ้านนาป่าหนาด ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ดี^{๑๐๘}

ในส่วนของชุมชนและวัด ได้สนับสนุนในเรื่องกิจกรรมป่ากินได้ ซึ่งถือว่าได้ผลดีเพราะเป็นร่วมเงาให้อาศัยได้ และมีผลไม้มีนานาชนิดให้บริโภคได้ตลอดปี เป็นกิจกรรมที่ดี^{๑๐๙} ในหมู่บ้านเองจะมีการประชุมหมู่บ้าน และระดมความคิดเห็น โดยได้รูปแบบคือปลูกป่ากินกันได้เป็นแหล่งหากินของทุกคน เพื่อให้ทุกคนเป็นเจ้าของป่า^{๑๑๐} ที่ชุมชนผาสามยอดเน้นในเรื่องปลูกป่าสมุนไพร เพื่อประโยชน์ของชุมชน และเมื่อมีผลผลิตที่มีคุณภาพแล้วทำเป็นสมุนไพรบำบัด คนในชุมชนและได้พัฒนาเป็นสินค้าของชุมชน ซึ่งเป็นการสร้างรายได้ให้ชาวบ้านทางหนึ่งด้วย^{๑๑๑} และชุมชนหมู่บ้านหนองตุมได้ใช้วิธีการบวชป่าไม้ เพื่อให้ชาวบ้านได้เคารพและไม่ตัดต้นไม้ เพราะเป็นพื้นที่ต้นน้ำของจังหวัดเลย ชาวบ้านให้ความร่วมมือดี เพราะ ที่ผ่านมา ปี ๒๕๕๕ ได้เกิดน้ำท่วมใหญ่ในจังหวัดเลย และชาวบ้านได้รับผลกระทบ

^{๑๐๕} สัมภาษณ์ นายสำเนียง ทาก่อม, ประธานสภาวัฒนธรรม อำเภอเชียงคาน, ๘ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

^{๑๐๖} สัมภาษณ์ นายยงยุทธ จันทร์อ้วน, ประธานชุมชนคุ้มวัดศรีคุณเมือง อำเภอเชียงคาน, ๘ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

^{๑๐๗} สัมภาษณ์ ดร.เพชรตะบอง ไพศุณย์, ประธานชุมชนไทดำ บ้านนาป่าหนาด อำเภอเชียงคาน, ๗ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

^{๑๐๘} สัมภาษณ์ นายสุเมฆ ช้อนเปี้ย, คณะกรรมการชุมชนไทดำ บ้านนาป่าหนาด อำเภอเชียงคาน, ๗ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

^{๑๐๙} สัมภาษณ์ พระครูสังข์ญาณประสูต, เจ้าอาวาสวัดถ้ำผาสวรรค์ อำเภอวังสะพุง, ๑๙ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๑๑๐} สัมภาษณ์ นายอุทัย สิริมา, ผู้ใหญ่บ้าน บ้านวังไผ่ อำเภอวังสะพุง, ๑๙ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๑๑๑} สัมภาษณ์ นางวารินทร์ ไทยเจริญ, คณะกรรมการชุมชน บ้านผาสามยอด อำเภอวังสะพุง, ๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๐.

โดยตรง^{๑๑๒} ชุมชนบ้านมีชัย ได้ส่งเสริมกิจกรรมการเลี้ยงปลาในกระชัง โดยการรวมกลุ่มแม่บ้านทำร้านอาหาร จำหน่ายให้นักท่องเที่ยวมาล่องแพ และรับประทานอาหาร ซึ่งถือว่าเป็นกิจกรรมทางน้ำที่ให้ประโยชน์กับชาวบ้าน เพราะมีงานทำ และไม่ต้องเดินทางไปทำงานที่ กรุงเทพฯ^{๑๑๓}

สรุปภาพรวมอำเภอด่านซ้าย รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในอำเภอด่านซ้ายพบว่า ปัจจุบัน เยาวชน ขาดความใส่ใจในระบบนิเวศ ให้ความสำคัญกับสังคมเมือง วัดพยายามปลูกฝังศิลปะท้องถิ่นเช่นให้ความรู้และฝึกให้น้องเนตรที่อยู่ในสำนักเรียนได้เรียนรู้ธรรมชาติรอบตัวเองว่าให้ประโยชน์อะไรกับเรา และเรียนรู้การทำศิลปะผืนผ้าไหมที่เป็นศิลปะของชาวอำเภอด่านซ้าย ส่วนเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติเองทางวัด ได้มีโอกาสให้ความรู้ การให้ความเคารพธรรมชาติ โดยทางวัดเองเป็นสถานที่ฝึกอบรมพัฒนาจิต ให้กับสถานศึกษาและส่วนราชการ ก็จะใช้โอกาสนี้เองเสริมความรู้ด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติ ว่าหากมีพื้นที่ป่าก็มีพื้นที่ให้สังคมได้รับประโยชน์สูงสุดเช่น อาหารของชาวบ้านเองและเป็นป่าต้นน้ำ ที่ให้การหล่อเลี้ยงคนในสังคม และจัดโครงการ อบรมมัคคุเทศก์น้อย เพื่อปลูกจิตสำนึกในการรักบ้านเกิด และรักธรรมชาติ โดยใช้หลักพระพุทธศาสนามาเป็นกรอบในการปลูกจิตสำนึกเยาวชน นอกจากนี้อำเภอด่านซ้าย ถือว่าโชคดีที่มีวัฒนธรรมประเพณี จากบรรพบุรุษ ได้ถ่ายทอด ประเพณีผืนผ้าไหม ไร่ให้ชาวอำเภอด่านซ้าย และพระธาตุศรีสองรัก ที่เป็นอนุสรณ์ ระหว่าง ราชอาณาจักรลาวและไทย ซึ่งนำมาเป็นที่เคารพสักการะของชาวไทยและชาวลาว เทศบาล ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องวัฒนธรรมประเพณี ด้วยการสนับสนุนงบประมาณที่มีและของบเพิ่มเติมจากทางจังหวัดและ สำนัก ททท. ให้การส่งเสริมประเพณี สักการะพระธาตุศรีสองรักและแห่ผืนผ้าไหม ซึ่งปัจจุบัน จัดเป็นประเพณี ให้มีการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งถือว่าเป็นหน้าตาของจังหวัดและประเทศ ทางเทศบาลเอง ได้ใช้ การท่องเที่ยวมาเชิงวัฒนธรรม กระตุ้นให้เยาวชนหันมาสนใจในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และรวมถึงการให้ความสำคัญกับป่าไม้ เพื่อเป็นป่าต้นน้ำให้กับจังหวัดเลย และใช้ป่าอย่างยั่งยืน ในส่วนของเองชาวบ้านก่อนหน้าที่จะมีเรื่องน้ำท่วมดินถล่ม ในอำเภอด่านซ้าย ไม่ค่อยจะสนใจเรื่องป่าไม้ เพราะชาวบ้านเองต้องทำสวนทำไร่ เลยคิดแต่ว่าตัดต้นไม้แล้วเดี๋ยวมันก็ขึ้นมาอีก จนเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมอำเภอด่านซ้ายถึงได้เริ่มมามีส่วนร่วมกับชุมชนในการปลูกป่า รวมทั้งมีการใช้กิจกรรมที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี ทางตำหนักของ เจ้าพ่อกวน และเจ้าแม่นางเทียน ที่ทางราชการเข้ามาขอความร่วมมือ (กำหนดพิธีไหว้พระธาตุและประเพณีบุญแห่ผืนผ้าไหม) จะใช้รูปแบบในการให้ยึดถือประเพณีของชาวอำเภอด่านซ้ายเป็นหลัก โดยการให้ความสำคัญกับพระธาตุศรีสองรัก ที่เป็นสัญลักษณ์ของความรักและความปรองดองกัน เน้นกับพิธีบูชาพระธาตุ มาเป็นสื่อ นำให้กับชาวบ้านได้กระทำความดี เกรงกลัวบาป ตลอดจนการให้ความเคารพป่าไม้

^{๑๑๒} สัมภาษณ์ นายมนู อมุลราช, คณะกรรมการชุมชน บ้านหนองตม อำเภอวังสะพุง, ๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๑๑๓} สัมภาษณ์ นาง กัญฐณา เม้ามงคล, กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร บ้านมีชัย อำเภอวังสะพุง, ๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๐.

สรุปภาพรวมของอำเภอภูเรือ รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในอำเภอภูเรือพบว่า อำเภอภูเรือ เป็นเมืองที่น่าอยู่อากาศดี และชาวบ้านมีอาชีพทำไร่ทำสวน มาช่วงหลายปีมานี้เองที่อำเภอภูเรือเป็นแหล่งท่องเที่ยว และมีการปลูกต้นไม้ขาย และขายส่งไปทั่วประเทศ ทางวัดให้การสนับสนุนในด้านสถานที่ในการเป็นแหล่งเรียนรู้ วัฒนธรรม ประเพณี และเป็นสถานที่อบรม นักเรียนนักศึกษา ตลอดจนส่วนราชการต่างๆ มาขอใช้วัด และทางวัดเองให้ชาวบ้านที่อยู่รอบๆ วัด มามีส่วนช่วยทำงานในวัด ส่งเสริมให้มีอาชีพเสริม เช่น การทำ สินค้า จากวัตถุดิบท้องถิ่น พร้อมทั้งให้เด็กๆ ที่เป็นลูกหลานมาช่วยทำงานวัด เพราะหวังว่าจะช่วยให้เยาวชนเป็นคนดีของชุมชน ห่างไกลยาเสพติด และเป็นกำลังในการพัฒนาหมู่บ้าน รวมทั้งอยากให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาสิ่งแวดล้อม เช่น ๒ ข้างถนน เพราะเป็นที่สนใจของประชาชนทั่วไป ซึ่งเมืองเลยเป็นเมืองท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวมาจากทั่วประเทศและมีชาวต่างชาติด้วย ในส่วนของชุมชนจะร่วมมือกันช่วยกันปลูกต้นไม้เป็นประจำทุกเดือน โดยเริ่มจากวัดในหมู่บ้านแต่ละหมู่ เช่น เริ่มหมู่ ที่ ๑ จะประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านมาช่วยกันปลูกต้นไม้รอบวัด ร่วมกับการพัฒนาวัดและหมู่บ้านพร้อมกันโดยร่วมกันเก็บขยะและตัดหญ้า และชาวบ้านก็มีโอกาสได้พบปะกันและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ซึ่งทำให้เกิดความสามัคคีอีกด้วย สำหรับทางกลุ่มแม่บ้านจะร่วมมือกันกับส่วนราชการเช่นเทศบาล จัดสวนไม้ยืนต้น ไม้ล้มลุก ไม้ที่สวยงาม ไม้ดอก ไม้ประดับ การปลูกพืชคลุมดิน มีการส่งเสริมขยายพันธุ์พืช มีการขุดเจาะน้ำบาดาลมาใช้เพื่อส่วนรวม และการช่วยกันรณรงค์เรื่องการรักษาความสะอาด ตั้งแต่เรื่องเก็บขยะ ทำความสะอาดหน้าของตนเอง จัดที่ทิ้งขยะให้เป็นที่ และมีการจัดแยกขยะพิษ และรีไซเคิลขยะ ทำกองทุนขยะ ของชุมชน รวมทั้งชุมชนร่วมรณรงค์ให้ชาวบ้านและเยาวชน ดูแลห้องน้ำให้ถูกสุขลักษณะ มีความสะอาด เพื่อปลูกฝังเยาวชนรักความสะอาดและดูแล ห้องน้ำที่เป็นส่วนกลางของชุมชน ส่วนทางกลุ่มแม่บ้าน จะช่วยเหลือกันในเรื่องกองทุนสงเคราะห์เพื่อให้ชาวบ้านรู้สึกมีความมั่นคงในชีวิต และร่วมกันส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุและเยาวชน จากการใช้วัสดุเหลือใช้มาเป็นประโยชน์ในการสร้างอาชีพ

สรุปภาพรวมของอำเภอเชียงคาน รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในอำเภอเชียงคานพบว่า ทางวัดเองได้ร่วมมือกับทางราชการและให้พื้นที่กับชาวบ้านในการที่จะทำกิจกรรมวัฒนธรรมประเพณี และการรณรงค์ต่างๆ พร้อมทั้งจัดกิจกรรมภายในวัดเองให้ความรู้กับเยาวชนเพื่อปลูกจิตสำนึกในการรักษาความสะอาด เพราะเมืองเชียงคานเป็นแหล่งท่องเที่ยวมีนักท่องเที่ยวมามากมายและทำให้การค้าขายมีรายได้เพิ่มขึ้น นอกจากนี้ปัญหาส่วนหนึ่งคือเรื่องบางเรื่องทางราชการเองไม่ทำให้ชาวบ้านได้ออกเสียงในการดูแลวัฒนธรรมประเพณีแบบดั้งเดิมของชาวเชียงคานเอง ในส่วนของสภาวัฒนธรรมเมืองเชียงคานเองได้ให้ความร่วมมือกับทุกภาคส่วนราชการ และยังสร้างเสริมจิตสำนึกรักเมืองเชียงคานโดยใช้ภาษาเลย สำเนียงเชียงคานที่เป็นเอกลักษณ์และเป็นเสน่ห์ประจำถิ่น และให้ความสำคัญในเรื่องอาหารประจำถิ่นซึ่งใช้วัสดุประจำถิ่นเองเพื่อเป็นอาหารปลอดภัยพิษ โดยการให้ความรู้กับเยาวชนในการรู้ถึงพิษภัยเรื่องสารพิษที่ตกค้างในพืชผักต่างๆ

สำหรับทางด้านชุมชน จะจัดกิจกรรมประเพณีต่างๆ เช่นวัฒนธรรมประเพณีออกพรรษา โดยการให้ลูกหลานเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมไม่ว่าจะเป็นเรื่องการจัดขบวนแห่เทียนพรรษา

โดยจะเน้นในเรื่องการใช้วัสดุจากธรรมชาติและสามารถนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นได้หลังจากเสร็จกิจกรรมประเพณีต่างๆ เพราะชุมชนเชียงคานเองเป็นชุมชนที่ติดริมฝั่งน้ำโขง ทางชุมชนจะเน้นเรื่องการใช้วัสดุต่างๆ ที่มาจากธรรมชาติ แม่น้ำโขงจะได้มีความสวยงามและสะอาด นอกจากนี้ในส่วนของหมู่บ้านนาป่าหนาด ถือว่าเป็นความภูมิใจของชาวไทดำ หรือไทลื้อ ซึ่งผูกพันกับธรรมชาติเพราะชาวบ้านจะดำเนินชีวิตแบบเรียบง่ายและเน้นความสงบ ชาวชุมชนจะให้ความสำคัญกับกิจกรรมของชาวไทดำและเน้นการใช้วัตถุติดจากชุมชนเอง เช่นปลูกข้าวบริโภคเอง และปลูกพืชผักเอง ทอผ้าใช้ในชุมชนเอง และจัดศูนย์เรียนรู้ในชุมชน เป็นสถานที่ท่องเที่ยวของจังหวัดเลย ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากชาวบ้านและทางราชการ โดยจะมีประเพณีร่วมเผ่าไทดำเป็นประจำทุกปี รวมถึงการที่ชาวบ้านให้การสนับสนุนเรื่องแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีซึ่งเยาวชนรุ่นหลังถูกสังคมเมืองทำให้ประเพณีลดลง โดยสนับสนุนให้ลูกหลานในชุมชนไทดำมีส่วนร่วมใน พิพิธภัณฑสถานไทดำที่หมู่บ้านนาป่าหนาด ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ดี

สรุปภาพรวมของอำเภอวังสะพุง รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในอำเภอวังสะพุง พบว่า ในส่วนของชุมชน และวัด ได้สนับสนุนในเรื่องกิจกรรมป่ากินได้ ซึ่งถือว่าได้ผลดีเพราะเป็นร่มเงาให้อาศัยได้ และมีผลไม้มีนาชนิดให้บริโภคได้ตลอดปี เป็นกิจกรรมที่ดี ในหมู่บ้านเองจะมีการประชุมหมู่บ้าน และระดมความคิดเห็น โดยได้รูปแบบคือปลูกป่ากินกันได้เป็นแหล่งหากินของทุกคน เพื่อให้ทุกคนเป็นเจ้าของป่า นอกจากนี้ในที่ชุมชนผาสามยอดเน้นในเรื่องปลูกป่าสมุนไพร เพื่อประโยชน์ของชุมชน และเมื่อมีผลผลิตที่มีคุณภาพแล้วทำเป็นสมุนไพรบำบัด คนในชุมชนและได้พัฒนาเป็นสินค้าของชุมชน ซึ่งเป็นการสร้างรายได้ให้ชาวบ้านทางหนึ่งด้วย ส่วนหมู่บ้านหนองตุมได้ใช้วิธีการบวชป่าไม้ เพื่อให้ชาวบ้านได้เคารพและไม่ตัดต้นไม้ เพราะเป็นพื้นที่ต้นน้ำของจังหวัดเลย ชาวบ้านให้ความร่วมมือดี เพราะ ที่ผ่านมา ปี ๒๕๕๕ ได้เกิดน้ำท่วมใหญ่ในจังหวัดเลย และชาวบ้านได้รับผลกระทบโดยตรง รวมถึงชุมชนบ้านมีชัย ที่ได้ส่งเสริมกิจกรรมการเลี้ยงปลาในกระชัง โดยการรวมกลุ่มแม่บ้านทำร้านอาหาร จำหน่ายให้นักท่องเที่ยวมาล่องแพ และรับประทานอาหาร ซึ่งถือว่าเป็นกิจกรรมทางน้ำที่ให้ประโยชน์กับชาวบ้าน เพราะมีงานทำและไม่ต้องเดินทางไปทำงานที่ กรุงเทพมหานคร

สรุปภาพรวมของจังหวัดเลย สำหรับภาพรวมของจังหวัดเลยสรุปได้ว่า จังหวัดเลยมีสภาพภูมิประเทศที่สวยงามและมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงหลากหลาย ทั้งทางด้านธรรมชาติ วัฒนธรรม และประเพณี รวมทั้งมีสภาพพื้นที่ และภูมิอากาศเหมาะสมในการเกษตรกรรม การปศุสัตว์ และประมง ตลอดจนเป็นจังหวัดชายแดนมีพื้นที่ติดกับ สปป.ลาว ซึ่งสามารถทำการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยวระหว่างประเทศได้ อย่างไรก็ตามก็ยังมีปัญหาการบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ขาดความสะดวกในการเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ประชาชนยังขาดความรู้ และความตระหนักในการดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยว ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม การแปรรูปสินค้า ยังไม่ได้มาตรฐาน ประชาชนบางส่วนยังขาดกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย และที่ทำกิน เด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาทางสังคม แรงงานขาดทักษะฝีมือ ค่าตอบแทนต่ำ มีการว่างงานนอกภาคเกษตร และการอพยพแรงงานในฤดูแล้ง พื้นที่ลุ่มน้ำส่วนใหญ่เสื่อมโทรมทำให้เกิดความเสี่ยงต่อกภัย

พิบัติ น้ำท่วม และดินถล่ม ปัญหาหลักของประชาชนการได้รับข่าวสารจากทางราชการในการส่งเสริมให้รักษ์ในระบบ นิเวศวิทยา และระบบราชการไม่เอื้ออำนวยด้านการสร้างเสริมวัฒนธรรมอันหลากหลายของจังหวัดเลย เพื่อนำมาเป็นจุดแข็งเพื่อให้ชุมชนรัก และหวงแหนต่อระบบนิเวศที่มีเป็นป่าต้นน้ำพร้อมกับรักษาวัฒนธรรมที่มีอัตลักษณ์อันดีงามของชาวจังหวัดเลย

๔.๓ ผลการวิเคราะห์การพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลย

ผู้วิจัยพบว่าอำเภอด่านซ้าย การพัฒนาของทางราชการ ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันไม่ใช่เฉพาะเวลาจะเลือกตั้ง หรือมีผู้นำระดับสูงมาเยี่ยม และควรเพิ่มในส่วนศิลปวัฒนธรรมถิ่นของชาวด่านซ้าย^{๑๑๔} ทางราชการเองก็ไม่ควรปล่อยให้ป็นภาระทางวัดอย่างเดียว ประกาศนโยบายให้ชัดเจน และให้ชาวบ้านได้มีส่วนในการตัดสินใจด้วย^{๑๑๕} ผู้บริหารส่วนบน ควรจัดส่งเจ้าหน้าที่ ที่มีความชำนาญลง และมีใจในการที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับประชาชนเพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างมีระบบและแบบแผนที่ดี พร้อมทั้งให้งบประมาณการบำรุงอย่างต่อเนื่องตลอดโครงการ^{๑๑๖} ในส่วนของชาวบ้านเอง พร้อมทั้งร่วมแรงร่วมใจกับทุกภาคส่วน ส่วนมากจะมีนโยบายไม่ต่อเนื่อง และชาวบ้านเลยไม่รู้จะปฏิบัติอย่างไร ควรจัดให้มีการพบปะในส่วนที่เกี่ยวข้อง ทั้งชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่ ให้ความรู้ และข้อปฏิบัติกับประชาชนอย่างสม่ำเสมอ^{๑๑๗} อำเภอภูเรือ หน่วยงานของรัฐต้องให้การสนับสนุนในการปฏิบัติหน้าที่ทั้งพนักงานผู้น้อย และชาวบ้านที่มาเป็นจิตอาสา^{๑๑๘} ภาครัฐควรมีหน่วยบำรุงรักษา และให้ความรู้กับประชาชนไปพร้อมกัน ชาวบ้านเป็นผู้ช่วยดูแลรักษา^{๑๑๙} นโยบายของรัฐ ควรชัดเจนเพื่อเป็นการขับเคลื่อนหลักการอนุรักษ์อย่างจริงจังและมีการติดตามอย่างใกล้ชิดพร้อมทั้งให้การสนับสนุนเป็นอย่างดี^{๑๒๐} รัฐบาลควรมีการให้ความรู้กับประชาชนเพื่อการรักษาป่า ไม่ใช่มาสั่งการให้ชาวบ้านปลูกป่าอย่างเดียว^{๑๒๑} และควรมีการประชาสัมพันธ์ให้กับประชาชนได้รับรู้ว่าป่าไม่ป็นสิ่งที่มีค่าอย่างไร และ

^{๑๑๔} สัมภาษณ์ พระครูถาวรรัตนนาร จตตภโย, รองเจ้าอาวาสวัดโพชนชัย บ้านเดิ่น อำเภอด่านซ้าย, ๓ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๑๑๕} สัมภาษณ์ พระบุญเพ็ง วรธมโม, ดร., รองเจ้าอาวาสวัดเนรมิตวิปัสสนา บ้านหัวนาเยื้อง อำเภอด่านซ้าย, ๓ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๑๑๖} สัมภาษณ์ นายเวทิน เพียรวิทยา, นายกเทศมนตรีตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย, ๓ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๑๑๗} สัมภาษณ์ นางประกายมาศ เชื้อบุญมี, รำทรงเจ้าแม่นางเทียม เทศบาลตำบลด่านซ้าย, ๔ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๑๑๘} สัมภาษณ์ พระอาจารย์อุทัย ฆานุตตโม, เจ้าอาวาสวัดป่าห้วยลาด อำเภอภูเรือ, ๒๑ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๑๑๙} สัมภาษณ์ เจ้าอธิการสุธรรม อธิปัญญา, เจ้าอาวาสวัดดอยสวรรค์ภูเรือ อำเภอภูเรือ, ๒๑ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๑๒๐} สัมภาษณ์ นายรัตน์ โกษาจันทร์, กำนันตำบลหนองบัว อำเภอภูเรือ, ๒๐ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๑๒๑} สัมภาษณ์ ณีฐกานต์ จันทะ, ประธานกลุ่มสตรีบ้านหนองบัว อำเภอภูเรือ, ๒๐ เมษายน ๒๕๖๐.

สม่าเสมอติดตามการทำงานของเจ้าหน้าที่ว่าได้ผลอย่างไรแล้วนำไปปรับปรุง^{๑๒๒} เพื่อประโยชน์ของสังคม ส่วนราชการเองต้องเพิ่มบทบาทในการทำงานให้ประชาชนเห็นว่าตั้งใจทำงานเพื่อประชาชน และชี้แนวทางหรือมีมาตรการในการช่วยเหลือชาวบ้านอย่างเป็นระบบ^{๑๒๓} ชุมชนอยากให้อาสาสมัครมาช่วยดูปัญหาชาวบ้านว่าชาวบ้านต้องการอะไรและส่งเสริมชาวบ้านให้มีการรักษาสิ่งแวดล้อมแบบเป็นระบบ^{๑๒๔} ควรตั้งชุดทำงานที่มาจากประชาชนเพราะชาวบ้านในชุมชนรู้จักปัญหาดี และจะมีวิธีในการเชิญชวนให้ชาวชุมชนมีส่วนร่วมได้ดีกว่าภาคราชการ^{๑๒๕} เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการตนเองให้มากขึ้น จะได้มีจิตสำนึกในการทำงานเพื่อชุมชนตัวเอง^{๑๒๖} ให้ส่วนราชการส่งเสริมกิจกรรมของชุมชนและช่วยประชาสัมพันธ์ สินค้าของชุมชน จัดให้มีการส่งเสริมสินค้าชุมชนและ ให้มีวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถมาเป็นครูสอนอาชีพให้ชาวบ้าน^{๑๒๗} การรักษาป่าควรให้ภาครัฐบาลที่มีหน้าที่มาให้ความรู้กับชาวบ้าน และจัดอุปกรณ์ต่างๆ มาให้ชาวบ้านและสอนให้ชาวบ้านใช้งานให้เป็น และการบำรุงรักษา เช่นเครื่องสูบน้ำ เป็นต้น^{๑๒๘} ภาครัฐควรมีส่วนส่งเสริมเรื่องราคาสินค้าจากเกษตรกรเพื่อที่ชาวบ้านเองจะได้มีรายได้เลี้ยงดูครอบครัว ชาวบ้านจะได้รู้ว่าการรักษาป่าไม่ใช่นโยบายกับชุมชนอย่างไร^{๑๒๙} ผู้นำชุมชนต้องเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับลูกบ้าน เช่นปลูกป่าให้ชาวบ้านเป็นตัวอย่าง และมีความรู้ความสามารถ ในการบำรุงรักษาด้วย^{๑๓๐} ภาครัฐบาลต้องมาดูแลประชาชนอย่างจริงจัง และให้โอกาสกับชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็น และมีการตกลงกันในชุมชนเป็นหลัก^{๑๓๑} ให้ชุมชนมีกองทุนหมู่บ้านที่จะมาดูแลรักษาป่า มีเจ้าหน้าที่มาให้ความรู้แก่ชาวบ้านประจำ และให้คำปรึกษาที่ดี^{๑๓๒}

^{๑๒๒} สัมภาษณ์ นางสุกี้ กัญญา ประธานกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านสันติสุข อำเภอภูเรือ, ๒๐ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๑๒๓} สัมภาษณ์ พระอธิการสมศักดิ์ สมาจาโร, เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย อำเภอเชียงคาน, ๘ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

^{๑๒๔} สัมภาษณ์ นายสำเนียง ทาก้อม, ประธานสภาวัฒนธรรม อำเภอเชียงคาน, ๘ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

^{๑๒๕} สัมภาษณ์ นายยงยุทธ จันทร์อ้วน, ประธานชุมชนคุ้มวัดศรีคุณเมือง อำเภอเชียงคาน, ๘ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

^{๑๒๖} สัมภาษณ์ ดร.เพชรตะบอง ไพศุนย์, ประธานชุมชนไทดำ บ้านนาป่าหนาด อำเภอเชียงคาน, ๗ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

^{๑๒๗} สัมภาษณ์ นายสุเมฆ ช้อนเปีย, คณะกรรมการชุมชนไทดำ บ้านนาป่าหนาด อำเภอเชียงคาน, ๗ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

^{๑๒๘} สัมภาษณ์ พระครูสัจจญาณประสุต, เจ้าอาวาสวัดถ้ำผาสวรรค์ อำเภอวังสะพุง, ๑๙ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๑๒๙} สัมภาษณ์ นายอุทัย สิริมา, ผู้ใหญ่บ้าน บ้านวังไผ่ อำเภอวังสะพุง, ๑๙ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๑๓๐} สัมภาษณ์ นางวารินทร์ ไทยเจริญ, คณะกรรมการชุมชน บ้านผาสายยอด อำเภอวังสะพุง, ๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๑๓๑} สัมภาษณ์ นายมนู อมูลราช, คณะกรรมการชุมชน บ้านหนองตม อำเภอวังสะพุง, ๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๑๓๒} สัมภาษณ์ นาง กัญฐณา เม้ามงคล, กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร บ้านมีชัย อำเภอวังสะพุง, ๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๐.

สรุปภาพรวมอำเภอด่านซ้าย พบว่า การพัฒนาของทางราชการ อยากให้มีการเอาใจใส่ให้มากกว่าที่เป็นอยู่ไม่ใช่เฉพาะเวลาจะเลือกตั้ง หรือมีผู้นำระดับสูงมาเยี่ยม และควรเพิ่มในส่วนศิลปวัฒนธรรมถิ่นของชาวด่านซ้าย ส่วนทางราชการเองก็ไม่ควรปล่อยให้เป็นการทางวัดอย่างเดียว ประกาศนโยบายให้ชัดเจนและให้ชาวบ้านได้มีส่วนในการตัดสินใจด้วย สำหรับผู้บริหารส่วนบน ควรจัดส่งเจ้าหน้าที่ ที่มีความชำนาญลงพื้นที่ และมีใจในการที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับประชาชนเพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างมีระบบและแบบแผนที่ดี พร้อมทั้งให้งบประมาณการบำรุงอย่างต่อเนื่องตลอดโครงการ ในส่วนของชาวบ้านเองพร้อมที่จะร่วมแรงร่วมใจกับทุกภาคส่วน ส่วนมากจะมีนโยบายไม่นาน และชาวบ้านเลยไม่รู้จะปฏิบัติอย่างไร นอกจากนี้ควรจัดให้มีการพบปะในส่วนที่เกี่ยวข้อง ทั้งชาวบ้านและเจ้าหน้าที่ ให้ความรู้และข้อปฏิบัติกับประชาชนอย่างสม่ำเสมอ

สรุปภาพรวมอำเภอภูเรือ พบว่า หน่วยงานของรัฐต้องให้การสนับสนุนในการปฏิบัติหน้าที่ ทั้งพนักงานผู้น้อย และชาวบ้านที่มาเป็นจิตอาสา และราชการควรมีหน่วยบำรุงรักษาและให้ความรู้กับประชาชนไปพร้อมกัน ชาวบ้านจะได้เป็นผู้ช่วยดูแลรักษา นอกจากนี้นโยบายของรัฐ ควรชัดเจนเพื่อเป็นการขับเคลื่อนหลักการอนุรักษ์อย่างจริงจังและมีการติดตามอย่างใกล้ชิดพร้อมทั้งให้การสนับสนุนเป็นอย่างดี รัฐบาลควรมีการให้ความรู้กับประชาชนเพื่อการรักษาป่า ไม่ใช่มาสั่งการให้ชาวบ้านปลูกป่าอย่างเดียว ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้กับประชาชนได้รับรู้ว่าป่าไม้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ และสม่ำเสมอติดตามการทำงานของเจ้าหน้าที่ว่าได้ผลอย่างไรแล้วนำไปปรับปรุง

สรุปภาพรวมอำเภอเชียงคาน พบว่า เพื่อประโยชน์ของสังคม ส่วนราชการเองต้องเพิ่มบทบาทในการทำงานให้ประชาชนเห็นว่าตั้งใจทำงานเพื่อประชาชน และชี้แนวทางหรือมีมาตรการในการช่วยเหลือชาวบ้านอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ยังอยากให้ภาคส่วนราชการมองปัญหาชาวบ้านว่าชาวบ้านต้องการอะไรและส่งเสริมชาวบ้านให้มีการรักษาสิ่งแวดล้อมแบบเป็นระบบ ควรตั้งชุดทำงานที่มาจากประชาชนเพราะชาวบ้านในชุมชนรู้จักปัญหาดีและจะมีวิธีในการเชิญชวนให้ชาวชุมชนมีส่วนร่วมได้ดีกว่าภาคราชการและเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกันเองให้มากขึ้น จะได้มีจิตสำนึกในการทำงานเพื่อชุมชนตัวเอง รวมถึงให้ส่วนราชการส่งเสริมกิจกรรมของชุมชนและช่วยประชาสัมพันธ์ สินค้าของชุมชน จัดให้มีการส่งเสริมสินค้าชุมชน และให้มีวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถมาเป็นครูสอนอาชีพให้ชาวบ้าน

สรุปภาพรวมอำเภอวังสะพุง พบว่า การรักษาป่าควรให้ภาครัฐบาลที่มีหน้าที่มาให้ความรู้กับชาวบ้าน และจัดอุปกรณ์ต่างๆ มาให้ชาวบ้าน และสอนให้ชาวบ้านใช้งานให้เป็น และการบำรุงรักษา เช่นเครื่องสูบน้ำเป็นต้น ภาครัฐควรมีส่วนส่งเสริมเรื่องราคาสินค้าจากเกษตรกรเพื่อที่ชาวบ้านเองจะได้มีรายได้เลี้ยงดูครอบครัว ชาวบ้านจะได้รู้ว่าการรักษาป่าไม้เป็นประโยชน์กับชุมชนอย่างไร รวมทั้งการที่ผู้นำชุมชนต้องเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับลูกบ้าน เช่นปลูกป่าให้ชาวบ้านเป็นตัวอย่าง และมีความรู้ความสามารถ ในการบำรุงรักษาด้วย ตลอดจนภาครัฐบาลต้องมาดูแลประชาชนอย่างจริงจังและให้โอกาสกับชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็น และมีการตกลงกันในชุมชนเป็นหลัก และให้

ชุมชนมีกองทุนหมู่บ้านที่จะมาดูแลรักษาป่า มีเจ้าหน้าที่มาให้ความรู้แก่ชาวบ้านประจำ และให้คำปรึกษาที่ดี

๔.๔ ผลการวิเคราะห์หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัด ที่มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน

ผู้วิจัยพบว่า หลักในการพัฒนาอย่างยั่งยืนรัฐบาลควรให้มีการเรียนรู้ในห้องเรียนกับเยาวชน และปลูกฝังหลักทางพระพุทธศาสนาให้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ ควรเริ่มจากภาคีรัฐบาลโดยตรง มีแบบแผนชัดเจน และต่อเนื่อง การดูแลระบบนิเวศ อย่างยั่งยืน ควรให้ประชาชนได้รับรู้ประโยชน์ในการรักษาระบบนิเวศ และเข้าใจระบบนิเวศคืออะไร หลักง่ายๆ คือ ปลูกฝังให้ชาวบ้านรักป่า และมีจิตใจที่เคารพป่า โดยการกันเขตพื้นที่ให้ชาวบ้านมีส่วนในการทำมาหากินร่วมกัน จัดให้มีการประชาสัมพันธ์ ให้ชาวบ้านไม่เผาป่า และช่วยกันเป็นหูเป็นตาในการแจ้งข่าวเพื่อปกป้องป่าไม้ และชุมชน วัดได้เสนอแนวทางโดยการปลูกป่าทุกวันพระ ให้ส่วนราชการเป็นตัวอย่างนำชาวบ้านในการเข้าวัดและปลูกป่า ส่งเสริมชุมชนให้ปลูกป่าเป็นป่าชุมชนแห่งการเรียนรู้ และให้ภาคการศึกษาเป็นกำลังหลักในการอนุรักษ์ระบบนิเวศ นำวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนมาเป็นส่วนประสานกับคนในชุมชนให้มีใจรักในการปลูกป่าและรักษาป่า เพื่อเป็นมรดกให้ลูกหลานรักษาต่อไป ส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ และต้องให้ชาวบ้านได้มีรายได้เพื่อเลี้ยงดูคนในครอบครัวด้วย จะได้เป็นกำลังใจในการร่วมกันรักษาระบบนิเวศร่วมกัน ประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านได้รับรู้ประจำเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติ และภาคีรัฐบาลทำงานร่วมกับชาวบ้านโดยไม่ดูถูกชาวบ้าน การปลูกฝังจิตสำนึกกับเยาวชนเรื่องวัฒนธรรมจากพ่อแม่ ประการสำคัญ คือ ผู้ปกครองต้องเป็นผู้นำลูกหลานทำความดี เช่น เรื่องการรักษาความสะอาด รอบบริเวณบ้านเรือน และถนน หน้าหมู่บ้าน หลักวัฒนธรรมถิ่นประจำเมืองเชียงคาน มีหลักที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ด้านที่อยู่อาศัย และการแต่งกาย รวมถึงภาษาถิ่นไทเลยเอง ชุมชนเมืองเชียงคานได้ขอเข้าไปให้ความรู้เรื่องภาษาถิ่นไทเลยที่โรงเรียนประจำอำเภอ เพื่อที่ปลูกฝังวัฒนธรรมประเพณีถิ่นให้ลูกหลาน แต่ก็จะมีปัญหา คือ เมื่อเปลี่ยนผู้นำมาบริหารเมืองเชียงคานก็มีนโยบายเปลี่ยนไปเรื่อยๆ ทำให้ไม่ต่อเนื่อง และผู้บริหารเองก็ไม่ใช้ภาษาถิ่น อ้างว่าไม่เป็นภาษาราชการ ทำให้เกิดอุปสรรค ในการปลูกฝังวัฒนธรรมประเพณี ต้องให้ความสำคัญกับเยาวชนอย่างจริงจัง และเปิดโอกาสให้เยาวชนมีเวทีแสดงความสามารถ และแสดงความคิดเห็น เพื่อที่จะได้พัฒนาชุมชนไปพร้อมกัน ชุมชนไทดำ ได้ใช้วิธีแบบดั้งเดิมมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เช่น จะมีแบบแผนการดำเนินชีวิตตามประเพณีอย่างเคร่งครัด เช่น การปลูกข้าวกินเอง การทอผ้าที่เป็นศิลปะของชุมชนไทดำ และส่งเสริมให้เยาวชน มามีส่วนร่วมที่พิพิธภัณฑ์ ไทดำ เพื่อให้เยาวชนเห็นความสำคัญของอัตลักษณ์ของชนเผ่าไทดำและสามารถทำรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ให้ความสำคัญกับ พิพิธภัณฑ์ไทดำ เพื่อให้เยาวชนจะได้มีส่วนร่วมและถูกปลูกฝังไปในตัว จัดการแสดงที่เป็นศิลปะวัฒนธรรมของชาวไทดำ ให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการแสดง จะได้รู้สึกมีความภูมิใจ และไม่รู้สึกลายเพื่อน ๆ ที่เป็นชาวไทดำ วัดในพื้นที่อำเภอวังสะพุงได้จัดโครงการ “วัดต้นแบบที่ดี และเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ดีให้ กับชาวบ้านและเยาวชน” เช่น เป็นศูนย์กลางให้ชาวบ้านมาใช้สถานที่ และอำนวยความสะดวกให้กับชุมชน โดยจัดกิจกรรม ให้เยาวชนเรียนรู้เรื่องการบริหารจัดการระบบ

นิเวศวิทยาจากผู้ที่มีความรู้อย่างถุกวิธี คณะกรรมการชุมชน มีการประชุมเป็นประจำทุกเดือน โดยให้กรรมการหมู่บ้านแสดงความคิดเห็น และเสนอแนวทางการดูแลชุมชน ได้สรุป เรื่องจัดกรรมการดูแลหมู่บ้าน เช่น ทำความสะอาด รอบหมู่บ้าน มีกิจกรรม เก็บขยะ ตัดหญ้า เป็นหูเป็นตาให้กับชุมชน เมื่อมีบุคคลแปลกหน้าเข้ามาในชุมชน คณะกรรมการชุมชน ได้ส่งเสริมด้านการให้ความรู้กับสมาชิกในหมู่บ้าน โดยการต่อยอดในด้านการทำอาหารประจำถิ่น เช่น น้ำพริก และแปรรูป ผลไม้ตามฤดูกาล โดยให้นำลูกหลานมาเรียนรู้ไปด้วยเพื่อที่จะได้เป็นอาชีพเสริมให้ลูกหลาน ในส่วนกรรมบ้านหมู่บ้าน ได้ตั้งกองทุนต้นไม้ ให้ชาวบ้านโดยการมีแปลงเพาะชำไม้ผลของชุมชนเพื่อให้เป็นกองทุนสำหรับหมู่บ้าน และพื้นที่หมู่บ้านมีชัย มีคนชราอยู่มากเนื่องจากคนในหมู่บ้านมีอาชีพขายสลากกินแบ่งรัฐบาลเป็นส่วนใหญ่ ได้มีแนวทางในการให้ชุมชนช่วยเหลือกันโดยรื้อฟื้นประเพณีลงแขก คือช่วยกันลงแรง เช่น ทำนา ทำไร่ และ ดูแลบ้านเรือนให้กัน ที่สำคัญในชุมชนจะส่งเสริมให้ปลูกพืชผักสวนครัว เพื่อแบ่งปันกันในชุมชน

สรุปภาพรวมอำเภอด่านซ้าย พบว่า หลักในการพัฒนาอย่างยั่งยืนรัฐบาลควรให้มีการเรียนรู้ในท้องถิ่นกับเยาวชน และปลูกฝังหลักทางพระพุทธศาสนาให้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติควรเริ่มจากภาครัฐบาลโดยตรง มีแบบแผนชัดเจน และต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังต้องมีการดูแลระบบนิเวศ อย่างยั่งยืน ควรให้ประชาชนได้รับรู้ประโยชน์ในการรักษาระบบนิเวศ และเข้าใจระบบนิเวศคืออะไร รวมถึงหลักง่ายๆ คือปลูกฝังให้ชาวบ้านรักป่า และมีจิตใจที่เคารพป่า โดยการกันเขตพื้นที่ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการทำมาหากินร่วมกัน และการจัดให้มีการประชาสัมพันธ์ ให้ชาวบ้านไม่เผาป่า และช่วยกันเป็นหูเป็นตาในการแจ้งข่าวเพื่อปกป้องป่าไม้และชุมชน

สรุปภาพรวมอำเภอภูเรือ พบว่า มีการเสนอแนวทางโดยการปลูกป่าทุกวันพระ ให้ส่วนราชการเป็นตัวอย่างนำชาวบ้านในการเข้าวัดและปลูกป่า ส่งเสริมชุมชนให้ปลูกป่าเป็นป่าชุมชนแห่งการเรียนรู้ และให้ภาคการศึกษาเป็นกำลังหลักในการอนุรักษ์ระบบนิเวศ รวมถึงการนำวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนมาเป็นส่วนประสานกับคนในชุมชนให้มีใจรักในการปลูกป่าและรักษาป่า เพื่อเป็นมรดกให้ลูกหลานรักษาต่อไป ตลอดจนการส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และต้องให้ชาวบ้านได้มีรายได้เพื่อเลี้ยงดูคนในครอบครัวด้วย จะได้เป็นกำลังใจในการร่วมกันรักษาระบบนิเวศร่วมกัน และประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านได้รับรู้ประจำเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติและภาครัฐบาลทำงานร่วมกับชาวบ้านโดยไม่ดูถูกชาวบ้าน

สรุปภาพรวมอำเภอเชียงคาน พบว่า การปลูกฝังจิตสำนึกกับเยาวชนเรื่องวัฒนธรรมจากพ่อแม่ ประการสำคัญ คือ ผู้ปกครองต้องเป็นผู้นำพาลูกหลานทำความดี เช่น เรื่องการรักษาความสะอาด รอบบริเวณบ้านเรือน และถนน หน้าหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังต้องมีหลักวัฒนธรรมถิ่นประจำเมืองเชียงคาน มีหลักที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ด้านที่อยู่อาศัย และการแต่งกาย รวมถึงภาษาถิ่นไทยเลยเอง ชุมชนเมืองเชียงคานได้ขอเข้าไปให้ความรู้เรื่องภาษาถิ่นไทยเลยที่โรงเรียนประจำอำเภอ เพื่อที่ปลูกฝังวัฒนธรรมประเพณีถิ่นให้ลูกหลาน แต่ก็จะมีปัญหา คือ เมื่อเปลี่ยนผู้นำมาบริหารเมืองเชียงคานก็มีนโยบายเปลี่ยนไปด้วยทำให้ไม่ต่อเนื่อง และผู้บริหารเองก็ไม่ใช้ภาษาถิ่น อ้างว่าไม่เป็นภาษาราชการ

ทำให้เกิดอุปสรรค ในการปลูกฝังวัฒนธรรมประเพณี เราต้องให้ความสำคัญกับเยาวชนอย่างจริงจัง และเปิดโอกาสให้เยาวชนมีเวทีแสดงความสามารถ และแสดงความคิดเห็น เพื่อที่จะได้พัฒนาชุมชนไปพร้อมกัน ตลอดจนหลักนิเวศ ของชุมชนไทดำ เราจะใช้วิธีแบบดั้งเดิมมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เช่น จะมีแบบแผนการดำเนินชีวิตตามประเพณีอย่างเคร่งครัด เช่น การปลูกข้าวกินเอง การทอผ้าที่เป็นศิลปะของชุมชนไทดำ และส่งเสริมให้เยาวชน มามีส่วนร่วมที่พิพิธภัณฑ์ ไทดำ เพื่อให้เยาวชนเห็นความสำคัญของอัตลักษณ์ของชนเผ่าไทดำและสามารถทำรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และชุมชนไทดำ ให้ความสำคัญกับพิพิธภัณฑ์ไทดำ เพื่อให้เยาวชนจะได้มีส่วนร่วมและถูกปลูกฝังไปในตัว จัดการแสดงที่เป็นศิลปวัฒนธรรมของชาวไทดำ ให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการแสดง จะได้รับรู้ถึงความภูมิใจและไม่รู้สึกอายเพื่อนๆ ที่เป็นชาวไทดำ

สรุปภาพรวม พบว่า วัดเป็นต้นแบบที่ดี และเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ดีให้ กับชาวบ้านและเยาวชน เช่น เป็นศูนย์กลางให้ชาวบ้านมาใช้สถานที่ และอำนวยความสะดวกให้กับชุมชน โดยจัดกิจกรรม ให้เยาวชนเรียนรู้เรื่องการบริหารจัดการระบบนิเวศวิทยาจากผู้ที่มีความรู้อย่างถูกวิธี นอกจากนี้คณะกรรมการชุมชน มีการประชุมเป็นประจำทุกเดือน โดยให้กรรมการหมู่บ้านแสดงความคิดเห็นและเสนอแนวทางการดูแลชุมชน ได้สรุป เรื่องจัดกิจกรรมการดูแล หมู่บ้าน เช่น ทำความสะอาดรอบหมู่บ้าน มีกิจกรรม เก็บขยะ ตัดหญ้า เป็นหูเป็นตาให้กับชุมชน เมื่อมีบุคคลแปลกหน้าเข้ามาในชุมชน รวมถึงการที่คณะกรรมการชุมชน ได้ส่งเสริมด้านการให้ความรู้กับสมาชิกในหมู่บ้าน โดยการต่อยอดในด้านการทำอาหารประจำถิ่น เช่น น้ำพริก และแปรรูป ผลไม้ตามฤดูกาล โดยให้นำลูกหลานมาเรียนรู้ ไปด้วยเพื่อที่จะได้เป็นอาชีพเสริมให้ลูกหลาน ตลอดจนการที่กรรมกรหมู่บ้าน ได้ตั้งกองทุนต้นไม้ ให้ชาวบ้านโดยการมีแปลงเพาะชำไม้ผลของชุมชนเพื่อให้เป็นกองทุนสำหรับหมู่บ้าน และหมู่บ้านมีชัย มีคนชราอยู่มากเนื่องมาจากคนในหมู่บ้านมีอาชีพขายสลากกินแบ่งรัฐบาลเป็นส่วนใหญ่ ได้มีแนวทางในการให้ชุมชนช่วยเหลือกันโดยริ้นพื้นประเพณีลงแขก คือ ช่วยกันลงแรง เช่น ทำนา ทำไร่ และ ดูแลบ้านเรือนให้กัน ที่สำคัญในชุมชนจะส่งเสริมให้ปลูกพืชผักสวนครัว เพื่อแบ่งปันกันในชุมชน

๔.๕ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ในพระสุตันตปิฎกได้สอน เรื่องความกตัญญูกตเวทีทำให้คนไทยโบราณสัมผัสธรรมชาตเป็น สิ่งมีบุญคุณต่อมนุษย์ จึงสอนกันสืบมาว่า เราอยู่กับต้นไม้ใด อย่าหักรานกิ่งของต้นไม้ นั้นเพราะมันมีบุญคุณต่อเรา โดยให้ร่มเงาแก่เรา ในวนโรสุตพระองค์ตรัสว่าการปลูกป่า และการรักษาต้นน้ำลำธาร เป็นบุญกุศล

ผลจากการวิจัยพบว่า พระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ป่าไม้ สัตว์ป่า น้ำ เป็นต้น มีหลักคำสอนที่สำคัญในพุทธศาสนามากมาย แยกเป็นรายประเด็นดังนี้

๔.๕.๑) รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย พระสงฆ์ในเขตพื้นที่จังหวัดเลยได้นำวิถีทางศาสนาโดยอาศัยหลักธรรมคำสอนเรื่อง ความรู้จักบุญคุณกตัญญูกตเวที และการเสียสละเพื่อส่วนรวมโดยรู้จักประมาณในการบริโภค เป็นต้น มาเป็นหลักพัฒนาจิตใจให้เกิดความสำนึกในความรักในธรรมชาติเช่น การสร้างอุทยานเป็นที่

พักเพื่อแสดงธรรมของพระพุทธเจ้า และสาวกทั้งหลาย นอกจากนั้น อุทยานกัถิ ราชอุทยานกัถิ ส่วนป่าของบุคคลต่างๆ ที่มีปรากฏในพระไตรปิฎกว่าได้กลายเป็นอารามบ้าง วิหารบ้าง มหาวิหารบ้าง ก็ด้วยจิตสำนึกเรื่องบุญบาปหรือคุณธรรมของท่านผู้เป็นเจ้าของอุทยานเหล่านั้นได้กระทำเป็นตัวอย่าง และได้กลายเป็นธรรมเนียมการสร้างวัดป่าในพระพุทธศาสนามาตราบเท่าทุกวันนี้

๔.๕.๒) แนวทางพัฒนานโยบาย และกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลย บทบาทพระสงฆ์ในเขตพื้นที่จังหวัดเลยบูรณาการหลักคำสอนพระพุทธศาสนา และพิธีกรรมเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เสริมสร้างกระบวนการเปลี่ยนแปลงการมองโลกของประชาชนในชุมชน โดยตระหนักว่ามนุษย์เป็นหนึ่งในเดียวกับธรรมชาติในระบบนิเวศ ปลูกฝังจริยธรรมให้กับเยาวชนไม่ควรไปรุกราน และทำร้ายธรรมชาติ ควรอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างกลมกลืน เพราะสรรพสิ่งมีคุณค่าในตัวเอง และผูกพันเป็นสายใยหนึ่งเดียว นั่นคือ เน้นให้มีประสบการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลันทันที ซึ่งเป็นการรู้แจ้งต่อสัจธรรมความจริงแท้ของสรรพสิ่ง รวมทั้งการบูรณาการทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ และหลักนิเวศวิทยา ตระหนักถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศ โดยปรับแนวคิด และการกระทำที่ถูกต้องต่อธรรมชาติ งดเว้นการทำลายสิ่งมีชีวิตอื่นๆ และตัดทวงจากธรรมชาติ พัฒนาจิตใจที่พร้อมด้วยปัญญา และประสานผลประโยชน์ทุกสิ่งด้วยกันทั้งปัจเจก สังคม และระบบนิเวศ อันจะนำมาซึ่งระบบเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิด สิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนอย่างยิ่งที่จะก้าวไปได้ไกล และสังคมด้วยการสร้างเสริมความรู้จากภูมิปัญญา ผนวกกับหลักคำสอนพระพุทธศาสนา เพื่อให้เป็นแนวทางที่เอื้อต่อการพัฒนาที่คำนึงการอยู่ดีกินดีของชุมชนควบคู่กับการดำรงอยู่ของสภาพแวดล้อมที่สมดุล เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนการพัฒนาที่นำมาสู่ความสมบูรณ์แบบผลจากแนวทางปฏิบัติที่ประชาชนที่นำภูมิปัญญา ผนวกเข้า กับแนวทางการพัฒนาตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งเน้นการพัฒนาคนเป็นหลักจากภูมิปัญญาอันละเอียดลึกซึ้งของพระพุทธองค์ ถือเป็น คุณูปการแก่ชาวโลกในปัจจุบัน และอนาคตด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นระบบที่เอื้อต่อความยั่งยืนทางสภาพแวดล้อม

๔.๕.๓) ผลวิเคราะห์หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย
ดังนี้

(๑) จังหวัดเลย เป็นพื้นที่ที่มีความโดดเด่นและทรงคุณค่าทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

(๒) จังหวัดเลย เป็นพื้นที่ที่มีความล้ำค่าทางประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม

(๓) จังหวัดเลย เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมแห่งใหม่

บทที่ ๕

สรุปผล อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย ครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย ๒) เพื่อพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลย และ ๓) เพื่อวิเคราะห์หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดที่มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน การวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพโดยเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อประมวลองค์ความรู้ ศึกษาแนวคิด หลักการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนา จากคัมภีร์ จากเอกสารที่เกี่ยวข้องรวมถึงการเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เช่น การสัมภาษณ์ เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย และการจัดเวทีวิชาการของชุมชนต่างๆ และภาคที่เกี่ยวข้อง คณะผู้วิจัยได้คัดเลือก การสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ที่เกี่ยวข้องกับ ๔ อำเภอ พื้นที่ในเขตจังหวัดเลย ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในลักษณะของวัดและชุมชน ที่สนใจและมีกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนา โดยมีกระบวนการทำงานร่วมกันของวัด ชุมชน ในลักษณะต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมและสังคมในเชิงอนุรักษ์ โดยมีพื้นที่ศึกษานำร่องจำนวน ๔ อำเภอในจังหวัดเลย โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างในลักษณะของตัวแทนแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม ได้แก่ ๑) กลุ่มตัวอย่างของอำเภอด่านซ้าย ๒) อำเภอกู่เรือ ๓) อำเภอเชียงคาน และ ๔) อำเภอวังสะพุง จำนวนประชากร ๔ อำเภออำเภอละ ๕ รูป/คน รวมเป็น ๒๐ รูป/คน

สรุปผลการวิจัย

สรุปผลการศึกษาเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาออกเป็น ๓ ตอนเพื่อตอบวัตถุประสงค์ทั้ง ๓ ข้อ ประกอบด้วย ตอนที่ ๑) ผลการวิเคราะห์รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย ตอนที่ ๒) ผลการวิเคราะห์การพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลย และตอนที่ ๓) เพื่อวิเคราะห์หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

ตอนที่ ๑) สรุปผลการวิเคราะห์รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย

๑) อำเภอด่านซ้าย

ผลการศึกษาพบว่า พื้นฐานทั่วไปของสภาพบริบทชุมชนอำเภอด่านซ้ายตามประวัติความเป็นมา อำเภอด่านซ้ายเป็นอำเภอเก่าแก่ก่อตั้งก่อนที่กรุงสุโขทัยจะเป็นราชธานี แต่เดิมนั้นด่านซ้ายตั้งอยู่ในเขตปกครองของมณฑลพิษณุโลกจนกระทั่งเปลี่ยนมาเป็นอำเภอ ต่อมาได้มาอยู่ในเขตการปกครองของจังหวัดเลย ตามประกาศของกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ ๔ มกราคม ๒๕๔๐ จนถึงปัจจุบัน ลักษณะทางกายภาพคืออยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ ๕๐๐ กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งหมด ๑,๓๐๐ ตารางกิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศ สภาพทั่วไปเป็นภูเขาสูง มีที่ราบเป็นบางแห่ง พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ การปกครอง แบ่งออกเป็น ๑๐ ตำบล ๙๗ หมู่บ้าน ประชากร ปี พ.ศ. ๒๕๖๐ รวม ๔๕,๑๔๕ คน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีพื้นที่ป่าสงวน มีพื้นที่ ไร่ ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ตำบล แหล่งน้ำสำคัญ ได้แก่ แม่น้ำหมัน ลำน้ำป่าสัก

๒) อำเภอภูเรือ

ผลการศึกษาพบว่า พื้นฐานทั่วไปของสภาพบริบทชุมชนอำเภอภูเรือตามประวัติความเป็นมา ภูเรือตั้งชื่อตามภูเขาชื่อเดิมเรียกว่า ภูท่ง หากมองจากด้านอำเภอท่าลี่ จังหวัดเลยจะมีลักษณะเหมือนเรือวิ่งอยู่ในมหาสมุทร จึงเรียกว่าภูเรือ แต่อีกนัยหนึ่งเล่ากันว่าสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ มีเรือบิน (เครื่องบิน) มาตกที่บริเวณภูท่ง จึงได้เรียกกันว่าภูเรือ ปัจจุบันอำเภอภูเรือ มี ๖ ตำบล ๔๗ หมู่บ้าน ลักษณะทางกายภาพ อำเภอภูเรือ อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ ๔๙๐ กิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศ โดยทั่วไปเป็นภูเขาสูงสลับซับซ้อนและมีที่ราบเชิงเขา การปกครอง แบ่งออกเป็น ๖ ตำบล ๔๗ หมู่บ้าน เทศบาลตำบล ๑ แห่ง ประชากร ปี ๒๕๖๐ รวม ๒๐,๕๒๕ คน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีพื้นที่ป่าไม้ จำนวน ๒๐๑,๙๔๖ ไร่ (รวมเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง ประมาณ ๖๓,๘๙๕ ไร่) แหล่งน้ำสำคัญ ได้แก่ ลำน้ำสาน และลำน้ำข้าวมัน การคมนาคมมีเฉพาะทางบก มีไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ ไปรษณีย์ ด้านสภาพเศรษฐกิจ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำไร่ รองลงมาทำสวนไม้ผลและไม้ดอก พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ งามไม้ผล ยางพารา ไม้ดอกไม้ประดับ พื้นที่การเกษตรอื่นๆ การเลี้ยงปศุสัตว์ ที่สำคัญ ได้แก่ โคเนื้อ กระบือ ไก่พื้นเมือง ไก่ชน และเป็ด ด้านอุตสาหกรรม มีโรงงานอุตสาหกรรม ๑ แห่ง ประเภทโรงงานที่สำคัญ ได้แก่ โรงงานผลิตไวน์ จำนวน ๑ แห่ง

๓) อำเภอเชียงคาน

ผลการศึกษาพบว่า พื้นฐานทั่วไปของสภาพบริบทชุมชนอำเภอเชียงคานตามประวัติความเป็นมา เชียงคานเดิมตั้งอยู่ที่เมืองชะนะคาม ประเทศลาว ต่อมา พ.ศ. ๒๓๒๐ พระเจ้ากรุงธนบุรี ได้รวมอาณาจักรล้านช้างเข้าด้วยกันและให้เป็นประเทศราชของไทย ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๓ กองทัพไทยที่ยกมาปราบเจ้าอนุวงศ์ที่นครราชสีมาได้ยกทัพไปกวาดต้อนผู้คนจากฝั่งซ้ายของลำน้ำโขงมายังเมืองปาก

เหืองมากขึ้น และโปรดเกล้าฯ ให้พระอนุพินาศ (กิ่ง ต้นสกุลเครือทองศรี) เป็นเจ้าเมืองปากเหืองคนแรก แล้วพระราชทานชื่อเมืองใหม่ว่าเมืองเชียงคาน ครั้นถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ชาวเชียงคานเดิมจึงอพยพผู้คนไปอยู่เมืองเชียงคานใหม่ (เมืองปากเหือง) ครั้งต่อมา เห็นว่าชัยภูมิเมืองเชียงคานใหม่ (เมืองปากเหือง) ไม่เหมาะสม ผู้คนส่วนใหญ่จึงอพยพไปอยู่ที่บ้านท่านาจันทร์ ซึ่งใกล้กับที่ตั้งของอำเภอเชียงคานปัจจุบัน แล้วตั้งชื่อใหม่ว่า เมืองใหม่เชียงคาน จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๕๒ เมืองเชียงคานซึ่งมีพระยาศรีธรรมาศ (ทองดี ศรีประเสริฐ) ได้รับตำแหน่งนายอำเภอเชียงคานคนแรก ต่อมาปี ๒๔๘๔ ได้ย้ายที่ว่าการอำเภอเชียงคานมาอยู่ ณ ที่อยู่ปัจจุบันตราบเท่าทุกวันนี้ ลักษณะทางกายภาพ อำเภอเชียงคานตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ ๕๒๐ กม. การปกครอง แบ่งออกเป็น ๘ ตำบล ๘๑ หมู่บ้าน ได้แก่ เทศบาลตำบล ๒ แห่ง ประชากร ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีพื้นที่ป่าไม้ ป่าสงวน แหล่งน้ำสำคัญ ได้แก่ แม่น้ำโขง แม่น้ำเลย แม่น้ำเหือง ลำน้ำฮวย ลำน้ำมี และลำน้ำสวย การคมนาคมมีทั้งทางบกและทางน้ำ พื้นที่การเกษตรรวมทั้งอำเภอ ๒๑,๑๔๒ ไร่ เป็นพื้นที่นา ๓๙,๐๑๓ ไร่ พืชเศรษฐกิจที่สำคัญได้แก่ข้าวเหนียว มันสำปะหลัง การเลี้ยงปศุสัตว์ที่สำคัญ ได้แก่ โคเนื้อและสุกร อุตสาหกรรมมีโรงงานอุตสาหกรรม ๑๔ แห่ง ประเภทโรงงานที่สำคัญได้แก่ โรงงานแปงมันสำปะหลัง

๔) อำเภอวังสะพุง

ผลการศึกษาพบว่า พื้นฐานทั่วไปของสภาพบริบทชุมชนอำเภอวังสะพุงตามประวัติความเป็นมาเป็นแขวงขึ้นกับเมืองหล่มสัก ต่อมาเมื่อวันที่ ๔ มกราคม ๒๔๕๐ ได้มีประกาศกระทรวงมหาดไทย ให้มี “เมืองเลย” วังสะพุง จึงได้ถูกโอนมาอยู่กับเมืองเลย ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนเป็นจังหวัดเลย ลักษณะทางกายภาพ อยู่ห่างจากจังหวัดเลยประมาณ ๒๒ กิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศสภาพโดยทั่วไปเป็นภูเขา และที่ราบสูง การปกครอง แบ่งออกเป็น ๑๐ ตำบล ๑๔๓ หมู่บ้าน เทศบาลตำบล ๑ แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล ๑๐ แห่ง ประชากร ปี ๒๕๖๐ รวม ๑๐๘,๓๖๐ คน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีพื้นที่ป่าสงวน มีพื้นที่ ๒๓๙,๗๐๖ ไร่ การคมนาคม มีเฉพาะทางบก สภาพเศรษฐกิจ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำนา ทำไร่ แต่ในปัจจุบันประชาชนหันไปจำหน่ายสลากรินแบ่งรัฐบาล ด้านการเกษตร มีพื้นที่การเกษตรเป็นพื้นที่นา พืชเศรษฐกิจที่สำคัญได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง อ้อย และพื้นที่อื่น ไม้ดอกไม้ประดับ การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ การเลี้ยงปศุสัตว์ที่สำคัญ ได้แก่ การเลี้ยงโคเนื้อลูกผสม

ผลการวิเคราะห์รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย

๑) อำเภอด่านซ้าย

ผลการศึกษาพบว่า ปัจจุบัน ชาวชน ชาดความใส่ใจในระบบนิเวศ ให้ความสนใจกับสังคมเมือง ส่วนอาตมาเอง พยายามปลูกฝังศิลปะท้องถิ่นเช่นให้ความรู้และฝึกให้น้องเณรที่อยู่ในสำนักเรียนได้เรียนรู้ธรรมชาติรอบตัวเองว่าให้ประโยชน์อะไรกับเรา และ เรียนรู้การทำศิลปะผ้าไหมที่เป็นศิลปะของชาวอำเภอด่านซ้าย ส่วนเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติเองทางวัด ได้มีโอกาสให้ความรู้ การให้ความ

เคารพธรรมชาติ โดยทางวัดเองเป็นสถานที่ฝึกอบรมพัฒนาจิต ให้กับสถานศึกษาและส่วนราชการ ก็จะใช้โอกาสนี้เองเสริมความรู้ด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติ ว่าหากมีพื้นที่ป่าก็มีพื้นที่ให้สังคมได้รับประโยชน์สูงสุดเช่น อาหารของชาวบ้านเองและเป็นป่าต้นน้ำ ที่ให้การหล่อเลี้ยงคนในสังคม และจัดโครงการอบรมมัคคุเทศก์น้อย เพื่อปลูกจิตสำนึกในการรักบ้านเกิด และรักธรรมชาติ โดยใช้หลักพระพุทธศาสนามาเป็นกรอบในการปลูกจิตสำนึกเยาวชน นอกจากนี้อำเภอด่านซ้าย ถือว่าโชคดีที่มีวัฒนธรรมประเพณี จากบรรพบุรุษ ได้ถ่ายทอด ประเพณีผีตาโขน ไว้ให้ชาวอำเภอด่านซ้าย และ พระธาตุศรีสองรัก ที่เป็นอนุสรณ์ ระหว่าง ราชอาณาจักรลาวและไทย ซึ่งนำมาเป็นที่เคารพสักการะของชาวไทยและชาวลาว เทศบาล ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องวัฒนธรรมประเพณี ด้วยการสนับสนุนงบประมาณที่มีและของบเพิ่มเติมจากทางจังหวัดและ สำนัก ททท. ให้การส่งเสริมประเพณี สักการะพระธาตุศรีสองรักและแห่ผีตาโขน ซึ่งปัจจุบัน จัดเป็นประเพณี ให้มีการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งถือว่าเป็นหน้าตาของจังหวัดและประเทศ ทางเทศบาลเอง ได้ใช้ การท่องเที่ยวมาเชิงวัฒนธรรม กระตุ้นให้เยาวชนหันมาสนใจในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และรวมถึงการให้ความสำคัญกับป่าไม้ เพื่อเป็นป่าต้นน้ำให้กับจังหวัดเลย และใช้ป่าอย่างยั่งยืน ในส่วนของเองชาวบ้านก่อนหน้าที่จะมีเรื่องน้ำท่วมดินถล่ม ในอำเภอด่านซ้าย ไม่ค่อยจะสนใจเรื่องป่าไม้ เพราะชาวบ้านเองต้องทำสวนทำไร่ เลยคิดแต่ว่าตัดต้นไม้แล้วเดี๋ยวมันก็ขึ้นมาอีก จนเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมอำเภอด่านซ้ายถึงได้เริ่มมามีส่วนร่วมกับชุมชนในการปลูกป่า รวมทั้งมีการใช้กิจกรรมที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี ทางตำหนักของ เจ้าพ่อกวน และเจ้าแม่นางเทียน ที่ทางราชการเข้ามาขอความร่วมมือ (กำหนดพิธีไหว้พระธาตุและประเพณีบุญแห่ผีตาโขน) จะใช้รูปแบบในการให้ยึดถือประเพณีของชาวอำเภอด่านซ้ายเป็นหลัก โดยการให้ความสำคัญกับพระธาตุศรีสองรัก ที่เป็นสัญลักษณ์ของความรัก และความปรองดองกัน เน้นกับพิธีบูชาพระธาตุ มาเป็นสื่อ นำให้กับชาวบ้านได้กระทำความดี เกรงกลัวบาป ตลอดจนการให้ความเคารพป่าไม้

๒) อำเภอภูเรือ

ผลการศึกษาพบว่า อำเภอภูเรือ เป็นเมืองที่น้ำอยู่อากาศดี และชาวบ้านมีอาชีพทำไร่ทำสวน มาช่วงหลายปีมานี้เองที่อำเภอภูเรือเป็นแหล่งท่องเที่ยว และมีการปลูกต้นไม้ขาย และขายส่งไปทั่วประเทศ ทางวัดให้การสนับสนุนในด้านสถานที่ในการเป็นแหล่งเรียนรู้ วัฒนธรรมประเพณี และเป็นสถานที่อบรม นักเรียนนักศึกษา ตลอดจนส่วนราชการต่างๆ มาขอใช้วัด และทางวัดเองให้ชาวบ้านที่อยู่รอบๆ วัด มามีส่วนช่วยทำงานในวัด ส่งเสริมให้มีอาชีพเสริม เช่น การทำ สินค้าจากวัตถุดิบท้องถิ่น พร้อมทั้งให้เด็ก ๆ ที่เป็นลูกหลานมาช่วยทำงานวัด เพราะหวังว่าจะช่วยให้เยาวชนเป็นคนดีของชุมชนห่างไกลยาเสพติด และเป็นกำลังในการพัฒนาหมู่บ้าน รวมทั้งอยากให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาสิ่งแวดล้อม เช่น ๒ ข้างถนน เพราะเป็นที่สันจรของประชาชนทั่วไป ซึ่งเมืองเลยเป็นเมืองท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวมาจากทั่วประเทศและมีชาวต่างชาติด้วย ในส่วนของชุมชน จะร่วมมือกันช่วยกันปลูกต้นไม้เป็นประจำทุกเดือน โดยเริ่มจากวัดในหมู่บ้านแต่ละหมู่ เช่น เริ่มหมู่ ที่ ๑ จะประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านมาช่วยกันปลูกต้นไม้รอบวัด ร่วมกับการพัฒนาวัดและหมู่บ้านพร้อมกัน โดยร่วมกันเก็บขยะและตัดหญ้า และชาวบ้านก็มีโอกาสได้พบปะกันและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ซึ่งทำให้เกิดความสามัคคีอีกด้วย สำหรับทางกลุ่มแม่บ้านจะร่วมมือกันกับส่วนราชการเช่นเทศบาล จัดสวนไม้ยืนต้น ไม้ล้มลุก ไม้ที่สวยงาม ไม้ดอก ไม้ประดับ การปลูกพืชคลุมดิน มีการส่งเสริมขยาย

พันธ์พืช มีการขุดเจาะน้ำบาดาลมาใช้เพื่อส่วนรวม และการช่วยกันรณรงค์เรื่องการรักษาความสะอาด ตั้งแต่เรื่องเก็บขยะ ทำความสะอาดหน้าของตนเอง จัดที่ทิ้งขยะให้เป็นที่ และมีการจัดแยกขยะพิษ และรีไซเคิลขยะ ทำกองทุนขยะ ของชุมชน รวมทั้งชุมชนร่วมรณรงค์ให้ชาวบ้าน และเยาวชน ดูแล หอ้งน้ำให้ถูกสุขลักษณะ มีความสะอาด เพื่อปลูกฝังเยาวชนรักษาความสะอาด และดูแล หอ้งน้ำที่เป็น ส่วนกลางของชุมชน ส่วนทางกลุ่มแม่บ้าน จะช่วยเหลือกันในเรื่องกองทุนสงเคราะห์เพื่อให้ชาวบ้าน รู้สึกมีความมั่นคงในชีวิต และร่วมกันส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุและเยาวชน จากการใช้วัสดุเหลือใช้มาเป็น ประโยชน์ในการสร้างอาชีพ

๓) อำเภอเชียงคาน

ผลการศึกษาพบว่า ทางวัดเองได้ร่วมมือกับทางราชการ และให้พื้นที่กับชาวบ้านในการที่จะทำกิจกรรมวัฒนธรรมประเพณีและการรณรงค์ต่างๆ พร้อมกับจัดกิจกรรมภายในวัดเองให้ความรู้กับเยาวชนเพื่อปลูกจิตสำนึกในการรักษาความสะอาด เพราะเมืองเชียงคานเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวมาชมมากมายและทำให้การค้าขายมีรายได้เพิ่มขึ้น นอกจากนี้ปัญหาส่วนหนึ่งคือเรื่องบางเรื่องทางราชการเองไม่ทำให้ชาวบ้านได้ออกเสียงในการดูแลวัฒนธรรมประเพณีแบบดั้งเดิมของชาวเชียงคานเอง ในส่วนของสภาวัฒนธรรมเมืองเชียงคานเองได้ให้ความร่วมมือกับทุกภาคส่วนราชการและยังสร้างเสริมจิตสำนึกรักเมืองเชียงคานโดยใช้ภาษาเลย สำเนียงเชียงคานที่เป็นเอกลักษณ์และเป็นเสน่ห์ประจำถิ่น และให้ความสำคัญในเรื่องอาหารประจำถิ่นซึ่งใช้วัสดุประจำถิ่นเองเพื่อเป็นอาหารปลอดสารพิษ โดยการให้ความรู้กับเยาวชนในการรู้ถึงพิษภัยเรื่องสารพิษที่ตกค้างในพืชผักต่างๆ

สำหรับทางด้านชุมชน จะจัดกิจกรรมประเพณีต่างๆ เช่นวัฒนธรรมประเพณีออกพรรษา โดยการให้ลูกหลานเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมไม่ว่าจะเป็นเรื่องการจัดขบวนแห่เทียนพรรษา โดยจะเน้นในเรื่องการใช้วัสดุจากธรรมชาติ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นได้หลังจากเสร็จกิจกรรมประเพณีต่างๆ เพราะชุมชนเชียงคานเองเป็นชุมชนที่ติดริมฝั่งน้ำโขง ทางชุมชนจะเน้นเรื่องการใช้วัสดุต่างๆ ที่มาจากธรรมชาติ แม่น้ำโขงจะได้มีความสวยงาม และสะอาด นอกจากนี้ในส่วนของหมู่บ้านนาป่าหนาด ถือว่าเป็นความภูมิใจของชาวไทดำ หรือไทลื้อ ซึ่งผูกพันกับธรรมชาติเพราะชาวบ้านจะดำเนินชีวิตแบบเรียบง่ายและเน้นความสงบ ชาวชุมชนจะให้ความสำคัญกับกิจกรรมของชาวไทดำ และเน้นการใช้วัตถุดิบจากชุมชนเอง เช่นปลูกข้าวบริโภคเอง และปลูกพืชผัก เอง ทอผ้าใช้ในชุมชนเอง และจัดศูนย์เรียนรู้ในชุมชน เป็นสถานที่ท่องเที่ยวของจังหวัดเลย ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากชาวบ้านและทางราชการ โดจะมีประเพณีร่วมเผ่าไทดำเป็นประจำทุกปี รวมถึงการที่ชาวบ้านให้การสนับสนุนเรื่องแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีซึ่งเยาวชนรุ่นหลังถูกสังคมเมืองทำให้ประเพณีลดลง โดยสนับสนุนให้ลูกหลานในชุมชนไทดำมีส่วนร่วมใน พิพิธภัณฑ์ไทดำที่หมู่บ้านนาป่าหนาด ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ดี

๔) อำเภอวังสะพุง

ผลการศึกษาพบว่า ในส่วนของชุมชนและวัด ได้สนับสนุนในเรื่องกิจกรรมป่ากินได้ ซึ่งถือว่าได้ผลดีเพราะเป็นร่วมเงาให้อาศัยได้ และมีผลไม่ยาวนานชนิดให้บริโภคได้ตลอดปี เป็นกิจกรรมที่ดี ในหมู่บ้านเองจะมีการประชุมหมู่บ้าน และระดมความคิดเห็น โดยได้รูปแบบคือปลูกป่ากันชนให้เป็นแหล่ง

หากินของทุกคน เพื่อให้ทุกคนเป็นเจ้าของป่า นอกจากนี้ในที่ชุมชนผาสามยอดเน้นในเรื่องปลูกป่า สมุนไพร เพื่อประโยชน์ของชุมชน และเมื่อมีผลผลิตที่มีคุณภาพแล้วทำเป็นสมุนไพรบำบัด คนในชุมชน และได้พัฒนาเป็นสินค้าของชุมชน ซึ่งเป็นการสร้างรายได้ให้ชาวบ้านทางหนึ่งด้วย ส่วนหมู่บ้านหนองตุมได้ใช้วิธีการบวชป่าไม้ เพื่อให้ชาวบ้านได้เคารพและไม่ตัดต้นไม้ เพราะเป็นพื้นที่ต้นน้ำของจังหวัดเลย ชาวบ้านให้ความร่วมมือดี เพราะ ที่ผ่านมา ปี ๒๕๕๕ ได้เกิดน้ำท่วมใหญ่ในจังหวัดเลย และชาวบ้านได้รับผลกระทบโดยตรง รวมถึงชุมชนบ้านมีชัย ที่ได้ส่งเสริมกิจกรรมการเลี้ยงปลาในกระชัง โดยการรวมกลุ่มแม่บ้านทำร้านอาหาร จำหน่ายให้นักท่องเที่ยวมาล่องแพ และรับประทานอาหาร ซึ่งถือว่าเป็นกิจกรรมทางน้ำที่ให้ประโยชน์กับชาวบ้าน เพราะมีงานทำและไม่ต้องเดินทางไปทำงานที่กรุงเทพมหานคร

ตอนที่ ๒) ผลการวิเคราะห์การพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลย

ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) โดยมีการกำหนดคำถามไว้ล่วงหน้าและการสัมภาษณ์แบบเจาะจงประเด็นโดยการวิพากษ์ เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลยเป็นอย่างไร ผลการศึกษวิเคราะห์สรุปได้ดังนี้

๑) อำเภอด่านซ้าย

ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาของทางราชการ อยากให้มีการเอาใจใส่ให้มากกว่าที่เป็นอยู่ ไม่ใช่เฉพาะเวลาจะเลือกตั้ง หรือมีผู้นำระดับสูงมาเยี่ยม และควรเพิ่มในส่วนศิลปวัฒนธรรมถิ่นของชาวด่านซ้าย ส่วนทางราชการเองก็ไม่ควรปล่อยให้เป็นการะวางวัดอย่างเดียว ประกาศนโยบายให้ชัดเจน และให้ชาวบ้านได้มีส่วนในการตัดสินใจด้วย สำหรับผู้บริหารส่วนบน ควรจัดส่งเจ้าหน้าที่ ที่มีความชำนาญลงพื้นที่ และมีใจในการที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับประชาชนเพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างมีระบบและแบบแผนที่ดี พร้อมทั้งให้งบประมาณการบำรุงอย่างต่อเนื่องตลอดโครงการ ในส่วนของชาวบ้านเองพร้อมที่จะร่วมแรงร่วมใจกับทุกภาคส่วน ส่วนมากจะมีนโยบายไม่นาน และชาวบ้านเลยไม่รู้จะปฏิบัติอย่างไร นอกจากนี้ควรจัดให้มีการพบปะในส่วนที่เกี่ยวข้อง ทั้งชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่ ให้ความรู้ และข้อปฏิบัติกับประชาชนอย่างสม่ำเสมอ

๒) อำเภอกู่เรือ

ผลการศึกษาพบว่า หน่วยงานของรัฐต้องให้การสนับสนุนในการปฏิบัติหน้าที่ทั้งพนักงานผู้น้อย และชาวบ้านที่มาเป็นจิตอาสา และราชการควรมีหน่วยบำรุงรักษาและให้ความรู้กับประชาชนไปพร้อมกัน ชาวบ้านเป็นผู้ช่วยดูแลรักษา นอกจากนี้ นโยบายของรัฐ ควรชัดเจนเพื่อเป็นการขับเคลื่อนหลักการอนุรักษ์อย่างจริงจัง และมีการติดตามอย่างใกล้ชิดพร้อมทั้งให้การสนับสนุนเป็นอย่างดี รัฐบาลควรมีการให้ความรู้กับประชาชนเพื่อการรักษาป่า ไม่ใช่มาสั่งการให้ชาวบ้านปลูกป่าอย่างเดียว

ควรมีการประชุมสัมพันธ์ให้กับประชาชนได้รับรู้ว่าป่าไม้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ และสม่ำเสมอติดตามการทำงานของผู้เจ้าหน้าที่ว่าได้ผลอย่างไรแล้วนำไปปรับปรุง

๓) อำเภอเชียงคาน

ผลการศึกษาพบว่า เพื่อประโยชน์ของสังคม ส่วนราชการเองต้องเพิ่มบทบาทในการทำงานให้ประชาชนเห็นว่าตั้งใจทำงานเพื่อประชาชน และชี้แนวทางหรือมีมาตรการในการช่วยเหลือชาวบ้านอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ยังอยากให้ภาคส่วนราชการมองปัญหาชาวบ้านว่าชาวบ้านต้องการอะไร และส่งเสริมชาวบ้านให้มีการรักษาสิ่งแวดล้อมแบบเป็นระบบ ควรตั้งชุดทำงานที่มาจากประชาชน เพราะชาวบ้านในชุมชนรู้จักปัญหาดี และจะมีวิธีในการเชิญชวนให้ชาวชุมชนมามีส่วนร่วมได้ดีกว่าภาคราชการและเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกันเองให้มากขึ้น จะได้มีจิตสำนึกในการทำงานเพื่อชุมชนตัวเอง รวมถึงให้ส่วนราชการส่งเสริมกิจกรรมของชุมชนและช่วยประชาสัมพันธ์ สินค้าของชุมชน จัดให้มีการส่งเสริมสินค้าชุมชนและ ให้มีวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถมาเป็นครูสอนอาชีพให้ชาวบ้าน

๔) อำเภอวังสะพุง

ผลการศึกษาพบว่า การรักษาป่าควรให้ภาครัฐบาลที่มีหน้าที่มาให้ความรู้กับชาวบ้าน และจัดอุปกรณ์ต่างๆ มาให้ชาวบ้านและสอนให้ชาวบ้านใช้งานให้เป็นและการบำรุงรักษา เช่น เครื่องสูบน้ำ เป็นต้น ภาครัฐควรมีส่วนส่งเสริมเรื่องราคาสินค้าจากเกษตรกรเพื่อที่ชาวบ้านเองจะได้มีรายได้เลี้ยงดูครอบครัว ชาวบ้านจะได้รู้ว่าการรักษาป่าไม้เป็นประโยชน์กับชุมชนอย่างไร รวมทั้งการที่ผู้นำชุมชนต้องเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับลูกบ้าน เช่นปลูกป่าให้ชาวบ้านเป็นตัวอย่างและมีความรู้ความสามารถ ในการบำรุงรักษาด้วย ตลอดจนภาครัฐบาลต้องมาดูแลประชาชนอย่างจริงจังและให้โอกาสกับชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็นและมีการตกลงกันในชุมชนเป็นหลัก และให้ชุมชนมีกองทุนหมู่บ้านที่จะมาดูแลรักษาป่า มีเจ้าหน้าที่มาให้ความรู้แก่ชาวบ้านประจำ และให้คำปรึกษาที่ดี

ตอนที่ ๓) ผลการวิเคราะห์หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัด ที่มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบันได้ดังนี้

๑) อำเภอด่านซ้าย

ผลการศึกษาพบว่า หลักในการพัฒนาอย่างยั่งยืนรัฐบาลควรให้มีการเรียนรู้ในห้องเรียนกับเยาวชน และปลูกฝังหลักทางพระพุทธศาสนาให้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติควรเริ่มจากภาครัฐบาลโดยตรง มีแบบแผนชัดเจน และต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังต้องมีการดูแลระบบนิเวศ อย่างยั่งยืน ควรให้ประชาชนได้รับรู้ประโยชน์ในการรักษาระบบนิเวศ และเข้าใจระบบนิเวศคืออะไร รวมถึงหลักง่ายๆ คือปลูกฝังให้ชาวบ้านรักป่า และมีจิตใจที่เคารพป่า โดยการกันเขตพื้นที่ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการทำมาหากินร่วมกัน และการจัดให้มีการประชุมสัมพันธ์ ให้ชาวบ้านไม่เผาป่า และช่วยกันเป็นหูเป็นตาในการแจ้งข่าวเพื่อปกป้องป่าไม้และชุมชน

๒) อำเภอกูเรือ

ผลการศึกษาพบว่า มีการเสนอแนวทางโดยการปลูกป่าทุกวันพระ ให้ส่วนราชการเป็นตัวอย่งนำชาวบ้านในการเข้าวัดและปลูกป่า ส่งเสริมชุมชนให้ปลูกป่าเป็นป่าชุมชนแห่งการเรียนรู้ และให้ภาคการศึกษาเป็นกำลังหลักในการอนุรักษ์ระบบนิเวศ รวมถึงการนำวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนมาเป็นส่วนประสานกับคนในชุมชนให้มีใจรักในการปลูกป่าและรักษาป่า เพื่อเป็นมรดกให้ลูกหลานรักษาต่อไป ตลอดจนการส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และต้องให้ชาวบ้านได้มีรายได้เพื่อเลี้ยงดูคนในครอบครัวด้วย จะได้เป็นกำลังใจในการร่วมกันรักษาระบบนิเวศร่วมกัน และประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านได้รับรู้ประจำเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติ และภาครัฐบาลทำงานร่วมกับชาวบ้านโดยไม่ดูถูกชาวบ้าน

๓) อำเภอเชียงคาน

ผลการศึกษาพบว่า การปลูกฝังจิตสำนึกกับเยาวชนเรื่องวัฒนธรรมจากพ่อแม่ ประการสำคัญ คือ ผู้ปกครองต้องเป็นผู้นำลูกหลานทำความดี เช่น เรื่องการรักษาความสะอาด รอบบริเวณบ้านเรือน และถนน หน้าหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังต้องมีหลักวัฒนธรรมถิ่นประจำเมืองเชียงคาน มีหลักที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ด้านที่อยู่อาศัย และการแต่งกาย รวมถึงภาษาถิ่นไทเลยเอง ชุมชนเมืองเชียงคานได้ขอเข้าไปให้ความรู้เรื่องภาษาถิ่นไทเลยที่โรงเรียนประจำอำเภอ เพื่อที่ปลูกฝังวัฒนธรรมประเพณีถิ่นให้ลูกหลาน แต่ก็จะมีปัญหา คือ เมื่อเปลี่ยนผู้นำมาบริหารเมืองเชียงคานก็มีนโยบายเปลี่ยนไปด้วยทำให้ไม่ต่อเนื่อง และผู้บริหารเองก็ไม่ใช้ภาษาถิ่น อ้างว่าไม่เป็นภาษาราชการ ทำให้เกิดอุปสรรค ในการปลูกฝังวัฒนธรรมประเพณี เราต้องให้ความสำคัญกับเยาวชนอย่างจริงจัง และเปิดโอกาสให้เยาวชนมีเวทีแสดงความสามารถ และแสดงความคิดเห็น เพื่อที่จะได้พัฒนาชุมชนไปพร้อมกัน ตลอดจนหลักนิเวศ ของชุมชนไทดำ เราจะใช้วิธีแบบดั้งเดิมมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เช่น จะมีแบบแผนการดำเนินชีวิตตามประเพณีอย่างเคร่งครัด เช่น การปลูกข้าวกินเอง การทอผ้าที่เป็นศิลปะของชุมชนไทดำ และส่งเสริมให้เยาวชน มามีส่วนร่วมที่พิพิธภัณฑ์ ไทดำ เพื่อให้เยาวชนเห็นความสำคัญของอัตลักษณ์ของชนเผ่าไทดำ และสามารถทำรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และชุมชนไทดำ ให้ความสำคัญกับพิพิธภัณฑ์ไทดำ เพื่อให้เยาวชนจะได้มีส่วนร่วม และถูกปลูกฝังไปในตัว จัดการแสดงที่เป็นศิลปวัฒนธรรมของชาวไทดำ ให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการแสดง จะได้รับรู้สึกมีความภูมิใจ และไม่รู้สึกอายเพื่อนๆ ที่เป็นชาวไทดำ

๔) อำเภอวังสะพุง

ผลการศึกษาพบว่า วัดเป็นต้นแบบที่ดี และเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ดีให้ กับชาวบ้านและเยาวชน เช่น เป็นศูนย์กลางให้ชาวบ้านมาใช้สถานที่ และอำนวยความสะดวกให้กับชุมชน โดยจัดกิจกรรม ให้เยาวชนเรียนรู้เรื่องการบริหารจัดการระบบนิเวศวิทยาจากผู้ที่มีความรู้อย่างถูกวิธี นอกจากนี้ คณะกรรมการชุมชน มีการประชุมเป็นประจำทุกเดือน โดยให้กรรมการหมู่บ้านแสดงความคิดเห็นและเสนอแนวทางการดูแลชุมชน ได้สรุป เรื่องจัดกรรมการดูแล หมู่บ้าน เช่น ทำความสะอาด รอบหมู่บ้าน

มีกิจกรรม เก็บขยะ ตัดหญ้า เป็นหูเป็นตาให้กับชุมชน เมื่อมีบุคคลแปลกหน้าเข้ามาในชุมชน รวมถึง การที่คณะกรรมการชุมชน ได้ส่งเสริมด้านการให้ความรู้กับสมาชิกในหมู่บ้าน โดยการต่อยอดในด้าน การทำอาหารประจำถิ่น เช่น น้ำพริก และแปรรูป ผลไม้ตามฤดูกาล โดยให้นำลูกหลานมาเรียนรู้ ไป ด้วยเพื่อที่จะได้เป็นอาชีพเสริมให้ลูกหลาน ตลอดจนการที่กรรมบ้านหมู่บ้าน ได้ตั้งกองทุนต้นไม้ ให้ ชาวบ้านโดยการมีแปลงเพาะชำไม้ผลของชุมชนเพื่อให้เป็นกองทุนสำหรับหมู่บ้าน และหมู่บ้านมีชัย มี คนชราอยู่มากเนื่องมาจากคนในหมู่บ้านมีอาชีพขายสลากกินแบ่งรัฐบาลเป็นส่วนใหญ่ ได้มีแนวทางใน การให้ชุมชนช่วยเหลือกันโดยรื้อฟื้นประเพณีลงแขก คือช่วยกันลงแรง เช่น ทำนา ทำไร่ และ ดูแล บ้านเรือนให้กัน ที่สำคัญในชุมชนจะส่งเสริมให้ปลูกพืชผักสวนครัว เพื่อแบ่งปันกันในชุมชน

อภิปรายผล

ตอนที่ ๑) อภิปรายผลการวิเคราะห์รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลัก นิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย

๑) อำเภอด่านซ้าย

จากผลการวิเคราะห์รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลัก นิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลยที่พบว่า ปัจจุบัน ชาวชนชาติความใส่ใจในระบบนิเวศ ให้ความสนใจกับสังคมเมือง แม้ว่าในส่วนของพระสงฆ์จะพยายามปลูกฝังศีลปะท้วงถิ่นให้แล้วก็ตาม ข้อค้นพบนี้ แสดงให้เห็นถึงสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปสอดคล้องกับแนวคิดของ ประเวศ อินทอง ปาน^๑ ที่ระบุว่าปัญหาทางสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหายุคปัจจุบัน สมัยพุทธกาลไม่มีปัญหานี้ ธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมยังบริสุทธิ์ สะอาด ทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ อุดมสมบูรณ์ พระพุทธเจ้า และ พระสาวก ทั้งหลายใช้ชีวิตใกล้ชิดกับธรรมชาติอย่างแนบแน่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่เคยปรากฏหลักฐานใดๆ ว่าเบียดเบียน ช่วงชิงทรัพยากรธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์มาสร้างประโยชน์ในทางวัตถุเพื่อตนเองหรือ เพื่อพระศาสนาเลย ในทางตรงกันข้ามกลับอาศัยใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้นด้วยความซาบซึ้ง ในคุณค่า และมีจิตใจในการถนอมรักษาอย่างสูงส่ง ดังนั้นเราจึงควรนำหลักการทางพระพุทธศาสนา มา เป็นปรับเป็นหลักในการดำเนินชีวิตให้สมบูรณ์แบบที่สะท้อนในแง่มุมต่างๆ ของประสบการณ์ ค้นหา หลักคำสอนเพื่อทำความเข้าใจและอนุรักษ์ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในทางพุทธศาสนา กิจกรรมทาง เศรษฐกิจ หมายถึง การมีชีวิตที่ดีที่ประเสริฐ การผลิต การบริโภค และการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ต่างๆ ไม่ควรสิ้นสุดที่ตัวมันเองแต่ควรจะสิ้นสุดที่การพัฒนาความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของบุคคล สังคม และ สิ่งแวดล้อม พระพุทธเจ้าทรงสอนให้คนดำเนินชีวิตให้สมดุลกับธรรมชาติโดยวิธีต่อไปนี้

เรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติ การอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีจากบรรพบุรุษที่ได้ถ่ายทอดไว้ ให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เช่น ประเพณีผีตาโชน การให้ความรู้โดยการจัดสถานที่ฝึกอบรม พัฒนาจิตให้กับสถานศึกษา และส่วนราชการ การจัดโครงการอบรมมัคคุเทศก์น้อย เพื่อปลูกจิตสำนึก

^๑ ประเวศ อินทองปาน, เอกสารประกอบการสอน ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน, ๒๕๕๙.

ในการรักบ้านเกิดและรักธรรมชาติ โดยใช้หลักพระพุทธศาสนาเป็นกรอบในการปลูกจิตสำนึกเยาวชน การให้ความสำคัญกับป่าไม้ เพื่อเป็นป่าต้นน้ำให้กับจังหวัดเลยและใช้ป่าอย่างยั่งยืน การให้ความสำคัญกับพระธาตุศรีสองรักที่เป็นสัญลักษณ์ของความรัก และความปรองดองกัน เน้นกับพิธีบูชาพระธาตุมาเป็นสื่อ นำให้กับชาวบ้านได้กระทำความดี เกรงกลัวบาป ตลอดจนการให้ความเคารพป่าไม้ เหล่านี้ล้วนเป็นรูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในอำเภอด่านซ้าย ที่จะช่วยให้ชุมชนมีอัตลักษณ์และดำรงสภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่ดีให้ยั่งยืนต่อไป สอดคล้องกับงานวิจัยของ ประพิมพร สมณาแขง, ผการัตน์ รัฐเขตต์, สุมาลี รัตนปัญญา^๒ ที่ระบุว่าหัวใจสำคัญของท้องถิ่นก็คือทุนทางวัฒนธรรม เช่น ประเพณี มรดกภูมิปัญญา สถานที่ ที่ถ่ายทอดจากอดีตสู่ปัจจุบัน และต่อเนื่องไปสู่อนาคต นั่นก็คือเอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น (local cultural Identity) และท้องถิ่นที่อยู่ในพื้นที่ต่างกันย่อมมีพื้นฐานหรือสภาพ แวดล้อมที่ต่างกันนั่นคือทุนทางธรรมชาติ ซึ่งสภาพแวดล้อมที่ต่างกัน ส่วนหนึ่งได้หล่อหลอม และกำหนดตัวตนทางวัฒนธรรมและตัวตน ทางกายภาพของแต่ละพื้นที่ให้ต่างกันออกไป นั่นคือความสัมพันธ์ของ มนุษย์กับสภาพแวดล้อม การปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม การใช้ ประโยชน์จากสภาพแวดล้อม รวมถึงระบบนิเวศที่เป็นความสัมพันธ์ของ สิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้น ความยั่งยืนของพื้นที่จึงควรถูกกำหนด โดยกรอบของ มิติทางวัฒนธรรมผสานไปกับกรอบมิติของระบบกายภาพ กล่าวคือ มิติวัฒนธรรมต้องประสานความถูกต้องเที่ยงธรรมกับมิติ สิ่งแวดล้อม และสามารถดำรงชีวิตและอยู่ได้ในมิติเศรษฐกิจ และมิติเศรษฐกิจต้องมีความรับผิดชอบต่อมิติสิ่งแวดล้อมซึ่งนั่นคือความยั่งยืน

๒) อำเภอภูเรือ

จากผลการศึกษาพบว่า อำเภอภูเรือ เป็นเมืองที่น่าอยู่อากาศดี และชาวบ้านมีอาชีพทำไร่ทำสวน รวมทั้งมาช่วงหลายปีมานี้ที่อำเภอภูเรือเปลี่ยนแปลงเป็นแหล่งท่องเที่ยว และมีการปลูกต้นไม้ชาย และขายส่งไปทั่วประเทศ ทางวัดให้การสนับสนุนในด้านสถานที่ในการเป็นแหล่งเรียนรู้ วัฒนธรรมประเพณี และเป็นสถานที่อบรม นักเรียนนักศึกษา เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในอำเภอภูเรือที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดของ ศรีศักร วัลลิโภดม^๓ ที่กล่าวว่า ท้องถิ่นจะไม่รับวัฒนธรรมอื่นทันที เขาจะเลือก แนะนำ ปรับเปลี่ยน และยอมรับแบบค่อยเป็นค่อยไป วัฒนธรรมชุมชน ไม่ใช่วัฒนธรรมที่ อยู่หนึ่ง มีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชนอย่างเป็นพลวัต ให้ความสำคัญต่อระบบคุณค่าที่มีคนเป็นหัวใจสำคัญภายใต้ระบบ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งสูงสุดคนกับธรรมชาติ และคนกับคน

^๒ ประพิมพร สมณาแขง, ผการัตน์ รัฐเขตต์, สุมาลี รัตนปัญญา, อาหารตามธรรมชาติของชาวบ้านในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ,รายงานการวิจัยโครงการศึกษาภาวะเศรษฐกิจและสังคมของกลไกในระบบเกษตรน้ำฝน, มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๒.

^๓ศรีศักร วัลลิโภดม, “การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ท่ามกลาง กระแสการเปลี่ยนแปลง” ในรายการสัมมนาทางวิชาการ เรื่องการพัฒนาการทางวัฒนธรรม : กรณีทักษิณ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๘), หน้า ๙๙-๑๐๐.

นอกจากนี้ยังพบว่ามีการให้ความร่วมมือระหว่างส่วนราชการ วัด และชุมชน เช่น การที่ภาคราชการมาขอใช้วัดและทางวัดเองให้ชาวบ้านที่อยู่รอบๆ วัด มามีส่วนช่วยทำงานในวัด ส่งเสริมให้มืออาชีพเสริม เช่น การทำสินค้าจากวัตถุดิบในท้องถิ่น พร้อมทั้งให้เด็กๆ ที่เป็นลูกหลานมาช่วยทำงานวัด เพราะหวังว่าจะช่วยให้เยาวชนเป็นคนดีของชุมชนห่างไกลยาเสพติด และเป็นกำลังในการพัฒนาหมู่บ้าน ชุมชนจะพัฒนาวัดและหมู่บ้านพร้อมกัน และชาวบ้านก็มีโอกาสได้พบปะกัน และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันซึ่งทำให้เกิดความสามัคคีอีกด้วย กลุ่มแม่บ้านจะร่วมมือกันกับส่วนราชการ และการช่วยกันรณรงค์เรื่องต่างๆ เช่น การรักษาความสะอาด ตั้งแต่เรื่องเก็บขยะ และร่วมกันส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุและเยาวชน จากการใช้วัสดุเหลือใช้มาเป็นประโยชน์ในการสร้างอาชีพ รวมทั้งอยากให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมร่วมกัน เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงรูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในอำเภอรือในลักษณะการมีส่วนร่วม สอดคล้องกับแนวคิดของ นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร^๔ ที่ระบุว่าการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมคือรูปแบบหนึ่งของแนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน การมีส่วนร่วมของประชาชน (people's participation) เกิดจากแนวความคิดในการพัฒนาชุมชน คือ กระบวนการที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีโอกาสได้แสดงทัศนะ และเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งมีการนำความคิดเห็นดังกล่าวไปประกอบการพิจารณา กำหนดนโยบาย และการตัดสินใจของรัฐ ประกอบด้วยการให้ข้อมูลข่าวสารต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง การเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน (ประชาพิจารณ์) การวางแผนร่วมกัน และการพัฒนาศักยภาพของประชาชนให้สามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้

๓) อำเภอเชียงคาน

จากผลการศึกษาพบว่า ปัญหาส่วนหนึ่งคือเรื่องบางเรื่องทางราชการไม่ให้คนในชุมชนออกเสียงในการดูแลวัฒนธรรมประเพณีแบบดั้งเดิมของชาวเชียงคาน อย่างไรก็ตามก็พบว่ามีบ้างเป็นส่วนน้อย ส่วนใหญ่ทางวัดได้ร่วมมือกับทางราชการและให้พื้นที่กับชาวบ้านในการที่จะทำกิจกรรมวัฒนธรรมประเพณี และการรณรงค์ต่างๆ พร้อมกับจัดกิจกรรมภายในวัด ให้ความรู้กับเยาวชนเพื่อปลูกจิตสำนึกในการรักษาความสะอาด นอกจากนี้ในส่วนของสภาวัฒนธรรมเมืองเชียงคานเองได้ให้ความร่วมมือกับทุกภาคส่วนราชการและยังสร้างเสริมจิตสำนึกรักเมืองเชียงคานโดยใช้ภาษาเลย สำเนียงเชียงคานที่เป็นเอกลักษณ์และเป็นเสน่ห์ประจำถิ่น การให้ความสำคัญในเรื่องอาหารประจำถิ่นสำหรับทางด้านชุมชน จะจัดกิจกรรมประเพณีต่างๆ เช่นวัฒนธรรมประเพณีออกพรรษา โดยการให้ลูกหลานเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม ดำเนินชีวิตแบบเรียบง่ายและเน้นความสงบ รวมถึงการสนับสนุนเรื่องแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมประเพณี ซึ่งเยาวชนรุ่นหลังถูกสังคมเมืองทำให้ประเพณีลดลง โดยสนับสนุนให้ลูกหลานในชุมชนไทดำมีส่วนร่วมมากขึ้นถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ดี ซึ่งถือเป็นรูปแบบการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ต่อไป สอดคล้องกับแนวคิดของ พระธรรมปิฎก^๕ ที่ได้อธิบายการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้

^๔ นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร, การพัฒนาองค์กรชุมชน, คณะเกษตรศาสตร์ (อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๔๗), บทคัดย่อ.

^๕ ป.อ. ปยุตโต, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, <www.nesdb.go.th/ewt_w3c/ewt_news.php?nid>, ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนมีลักษณะที่เป็นบูรณาการ (Integrated) คือทำให้เกิดเป็นองค์รวม (Holistic) หมายความว่า องค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องจะต้องมาประสานกันครบองค์ และมีลักษณะอีกอย่างหนึ่ง คือ มีดุลยภาพ (Balance) หรือพูดอีกนัยหนึ่ง คือ การทำให้กิจกรรมของมนุษย์สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ นั่นก็คือ การกำหนดแนวทางการพัฒนาจะต้องคำนึงถึงปัจจัยด้านมนุษย์โดยให้คุณค่าทางวัฒนธรรมรวมอยู่ในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และสังคม รวมทั้งการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืนจึงเป็นการพัฒนาที่ครอบคลุมการพัฒนาในทุกด้าน และทุกมิติ กล่าวคือ ทั้ง เศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม จิตใจ วัฒนธรรม ฯลฯ โดยมีคนเป็นศูนย์กลาง หรือ เป้าหมายของการพัฒนา เพื่อให้คนอยู่ดี กินดีและมีความสุข ทั้งคนในรุ่นนี้และรุ่นต่อไป

๔) อำเภอวังสะพุง

จากผลการศึกษาที่พบว่า ชุมชน และวัดสนับสนุนในเรื่องกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันได้ดี เป็นกิจกรรมที่ดี มีการประชุมหมู่บ้าน และระดมความคิดเห็น โดยได้รูปแบบคือปลูกป่ากันชนให้เป็นแหล่งหากินของทุกคน เพื่อให้ทุกคนเป็นเจ้าของป่า นอกจากนี้ยังเน้นในเรื่องปลูกป่าสมุนไพร เพื่อประโยชน์ของชุมชน มีรูปแบบวิธีการบวชป่าไม้ เพื่อให้ชาวบ้านได้เคารพและไม่ตัดต้นไม้ เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงรูปแบบการให้ความสำคัญกับป่าไม้เป็นหลักเพราะเป็นสิ่งที่จะช่วยให้ทุกคนในชุมชนได้รับประโยชน์จากผืนป่าได้อย่างต่อเนื่องยาวนานและยั่งยืน โยธาคัยพิธีกรรม และวัฒนธรรมชุมชนมาเป็นเครื่องมือหรือเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของทุกคน สอดคล้องกับแนวคิดของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา^๖ ที่ระบุว่า ชุมชนมีวัฒนธรรมของตนเองอยู่แล้ว คือ มีระบบคุณค่าที่ รวบรวมมาได้จาก ประวัติศาสตร์ เป็นบทความคิด และการปฏิบัติของชุมชนเป็นวิถีชีวิต และทิศทางของการพัฒนาชุมชนที่ชาวบ้านสรุปขึ้นมา แกนกลางของวัฒนธรรมชุมชน คือ การให้ความสำคัญแก่ความเป็นคน และความผสมกลมกลืนกันในชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงต้องเริ่มจากฐานการพัฒนาชุมชนซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่แข็งแกร่งที่สุดของชาวบ้าน ถ้ามีวัฒนธรรมชุมชนเข้มแข็ง การรวมกลุ่มของชาวบ้านเพื่อทำกิจกรรมจะสำเร็จได้ง่าย และสามารถต่อต้านการเอารัดเอาเปรียบจากภายนอกได้อีกด้วย

ตอนที่ ๒) อภิปรายผลการวิเคราะห์การพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลย

๑) อำเภอด่านซ้าย

จากผลการศึกษาที่พบว่า ชาวบ้านต้องการให้ทางราชการเอาใจใส่ดูแลชาวบ้านให้มากกว่าที่เป็นอยู่ ไม่ควรปล่อยให้เป็นการะทางวัดอย่างเดียว ควรประกาศนโยบายให้ชัดเจน และให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ควรจัดส่งเจ้าหน้าที่ที่มีความชำนาญลงพื้นที่และมีใจในการที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับประชาชนเพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างมีระบบ และแบบแผนที่ดี พร้อมทั้งให้งบประมาณการบำรุงอย่างต่อเนื่องตลอดโครงการ เพราะในส่วนของชาวบ้านเองพร้อมที่จะร่วมแรงร่วมใจกับทุกภาคส่วน นอกจากนี้ควรจัดให้มีการพบปะในส่วนที่เกี่ยวข้อง ทั้งชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่ ให้ความรู้

^๖ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาชนบท มูลนิธิหมู่บ้าน, ๒๕๓๗), หน้า ๑๗๑-๒๐๕.

และข้อปฏิบัติกับประชาชนอย่างสม่ำเสมอ ข้อค้นพบที่แสดงให้เห็นถึงความต้องการของประชาชนที่ ต้องการการสนับสนุนจากภาครัฐอย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง ซึ่งถ้าหากมีการสนับสนุนอย่างจริงจัง แล้ว การพัฒนานโยบาย และกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของอำเภอด่านซ้ายจะเกิด ประโยชน์ต่อชาวบ้านได้อย่างแท้จริง สอดคล้องกับแนวคิดของวิธีการจัดการของ UNDP ที่ระบุถึง ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาของประเทศโลกที่ ๓ ซึ่งได้แก่ ๑) ประชาชนจะต้องยอมรับในความชอบธรรม ของรัฐบาล (Legitimacy) และ รัฐบาลจะต้องมีความรับผิดชอบต่อประชาชนในกิจการที่ได้กระทำลง ไป (Accountability) ๒) ประชาชนจะต้องมีอิสระเสรีภาพในการรวมกลุ่ม และในการมีส่วนร่วม (Freedom of Association and Participation) ๓) จะต้องมีการอบแห่งกฎหมายที่ชัดเจน และเป็น ระบบที่ก่อให้เกิดสภาวะที่มั่นคง เป็นหลักประกันต่อชีวิต และการทำงานของพลเมือง รวมทั้งเป็น สภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อผู้ประกอบการ และเกษตรกร นอกจากนี้ กฎหมายจะต้องปฏิบัติต่อ ประชาชนอย่างเสมอหน้ากัน ทั้งนี้โดยกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ จะต้องเปิดเผยเป็นที่รู้จัก กัน ล่วงหน้า ต้องมีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด มีวิธีการที่ประกันการบังคับใช้กฎหมาย การตัดสินใจ ข้อขัดแย้งต้องเป็นการตัดสินใจโดยฝ่ายตุลาการที่เป็นอิสระ และเชื่อถือได้ รวมถึงจะต้องมีกระบวนการ ในการเปลี่ยนแปลงกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ได้ เมื่อหมดประโยชน์ ใช้สอย ๔) ระบบ ราชการจะต้องรับผิดชอบต่อการดำเนินงานกิจการต่างๆ (Bureaucratic Accountability) โดยเฉพาะ อย่างยิ่งในการจัดการงบประมาณของรัฐซึ่งจะต้องมีการควบคุม ติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานทั้ง ของรัฐและบุคลากร เพื่อป้องกันมิให้ใช้ทรัพยากรโดยมิชอบ ทั้งนี้จะต้องมีความโปร่งใส (Transparency) ในการปฏิบัติราชการทุกระดับ ๕) จะต้องมีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่นำเชื่อถือ โดยรัฐบาล จะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าถึงข้อมูลข่าวสาร เช่น ด้านรายได้ประชาชาติ ดุลการชำระเงิน สภาพการจ้างงาน และดัชนีค่าครองชีพ เป็นต้น ๖) จะต้องมีการบริหารงานภาครัฐอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล และ ๗) จะต้องมีความร่วมมืออย่างใกล้ชิดระหว่างรัฐบาลกับองค์กรของประชาสังคม ซึ่งหมายถึง องค์กรประชาชน (People's organization) และองค์กรอาสาสมัครเอกชน (NGOs)

๒) อำเภอภูเรือ

จากผลการศึกษาที่พบว่า หน่วยงานของรัฐต้องให้การสนับสนุน เช่น ควรมีหน่วย บำรุงรักษาและให้ความรู้กับประชาชนไปพร้อมกัน นอกจากนี้ นโยบายของรัฐควรชัดเจนเพื่อเป็นการ ขับเคลื่อนหลักการอนุรักษ์อย่างจริงจัง และมีการติดตามอย่างใกล้ชิดพร้อมทั้งให้การสนับสนุนเป็น อย่างดี รัฐบาลควรมีการให้ความรู้กับประชาชนเพื่อการรักษาป่า ไม่ใช่มาสั่งการให้ชาวบ้านปลูกป่า อย่างเดียว และควรมีการประชาสัมพันธ์ให้กับประชาชนได้รับรู้ว่าป่าไม้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ และ สม่ำเสมอติดตามการทำงานของเจ้าหน้าที่ว่าได้ผลอย่างไรแล้วนำไปปรับปรุง ข้อค้นพบเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงการพัฒนา นโยบาย และกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมที่ยังไม่ชัดเจน ดังนั้น ภาครัฐจึงควรเร่งปรับปรุงวิธีการจัดการเหล่านี้ให้ตอบสนองความต้องการของชุมชนให้มากขึ้นเพื่อ นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างยั่งยืนต่อไป สอดคล้องกับการศึกษาของ วิชัย วงษ์ใหญ่^๗ ที่พบว่า การ

^๗ วิชัย วงษ์ใหญ่, การพัฒนาหลักสูตรระดับอุดมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: อาร์ แอนด์ ปรีนท์, ๒๕๕๔), หน้า ๑-๑๒.

พัฒนาเศรษฐกิจของหลายประเทศได้สร้างปัญหาให้กับความเป็นอยู่ของมนุษย์และวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างมหาศาล เนื่องจากรัฐบาลไม่รับผิดชอบ ไม่ฉะฉานต่อการตอบสนองความต้องการของประชาชน ระบบราชการมีคอร์รัปชันสูง ขาดประสิทธิภาพ ไม่มีความโปร่งใส นานาชาติจึงได้ประชุมร่วมกันเพื่อแสวงหาแนวคิดที่เป็นกลางที่สุดมาเยียวยาภัยพิบัติที่เกิดขึ้น ผลสรุปที่ได้คือ ทั่วโลกควรปรับเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาเสียใหม่ โดยจะต้องยกเลิกการพัฒนาซึ่งรัฐเป็นผู้ชี้แนะและออกคำสั่งแต่เพียงฝ่ายเดียว ในลักษณะ รัฐประชาชาติ (Nation State) โดยปรับเปลี่ยนเป็น ประชาธิปไตย (Civil State) ซึ่งเป็น “ความสัมพันธ์รูปแบบใหม่ระหว่างรัฐกับประชาชนในลักษณะที่เป็นประชาสังคม” ประชาสังคม หรือ Civil Society คือ การพัฒนาที่เกิดขึ้นจากความริเริ่มของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน โดยทุกฝ่ายในสังคมต่างให้ความร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน ดังนั้น รัฐบาลจะต้องปรับเปลี่ยนมุมมองเสียใหม่ จากที่เคยมองว่ารัฐบาลเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยแทนประชาชน รัฐบาลจึงสามารถควบคุม และครอบงำประชาชนให้ปฏิบัติตามคำสั่งได้ มาเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนหรือชุมชนมีส่วนร่วม ทั้งในระดับการร่วมรับรู้การตัดสินใจขององค์กรของรัฐ และในระดับการร่วมตัดสินใจ และจะต้องมีการตกลงกันให้ชัดเจนว่าสัดส่วนของบทบาทภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนในการพัฒนานั้นควรจะเป็นลักษณะใด เพื่อให้การพัฒนาที่ยั่งยืนสามารถแทรกเข้าไปในทุกส่วนของสังคมได้ต่อไป

๓) อำเภอเขียงคาน

จากผลการศึกษาพบว่า ส่วนราชการต้องเพิ่มบทบาทในการทำงานให้ประชาชนเห็นวามตั้งใจทำงานเพื่อประชาชน และชี้แนวทางหรือมีมาตรการในการช่วยเหลือชาวบ้านอย่างเป็นระบบ ควรตั้งชุดทำงานที่มาจากประชาชนเพราะชาวบ้านในชุมชนรู้จักปัญหาดี และจะมีวิธีในการเชิญชวนให้ชาวชุมชนมามีส่วนร่วมได้ดีกว่าภาคราชการและเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกันเองให้มากขึ้น จะได้มีจิตสำนึกในการทำงานเพื่อชุมชนตัวเอง รวมถึงให้ส่วนราชการส่งเสริมกิจกรรมของชุมชนและช่วยประชาสัมพันธ์ สินค้าของชุมชน จัดให้มีการส่งเสริมสินค้าชุมชน และ ให้มีวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถมาเป็นครูสอนอาชีพให้ชาวบ้าน ข้อค้นพบเหล่านี้แสดงให้เห็นบทบาทการทำงานของรัฐที่ยังไม่ค่อยเป็นระบบ สอดคล้องกับงานวิจัยของ นันทิยา ปิติกะวงค์^๔ ที่พบว่า บทบาทหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้องตามกฎหมายในการบำรุงรักษาศิลปะ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นขององค์กรบริหารส่วนตำบล มีหลากหลายกลุ่ม ทั้งองค์การที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ทั้งภาครัฐและภาคประชาชน บทบาทที่ผ่านมายังไม่เป็นไปตามที่หลายฝ่ายคาดหวัง มีปัญหาที่เกี่ยวกับวิสัยทัศน์ผู้นำ ความรู้ความเข้าใจของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง งบประมาณไม่เพียงพอ การขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน ประชาชนขาดจิตสาธารณะ กระแสวัฒนธรรมที่ไหลบ่าเข้ามาในชุมชน และขาดการประเมินผลการจัดกิจกรรม ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่าชาวบ้านต้องการได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐอย่างมีมาตรการที่เป็นระบบ และความต้องการมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง สอดคล้องกับแนวคิดของ เกื้อ วงศ์บุญ

^๔ นันทิยา ปิติกะวงค์, บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลกับการบำรุงรักษาศิลปะ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่น : กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอเขียงคาน จังหวัดอุบลราชธานี, รายงานวิจัย (อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๕๒), หน้า .

สิน^๙ ที่เน้นให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาที่ตรงกับความต้องการตามความจำเป็นในปัจจุบัน โดยสามารถรองรับความต้องการหรือความจำเป็นที่จะเกิดแก่ชนรุ่นหลังๆ ด้วยทั้งนี้มาตรฐานการครองชีพที่เลยขีดความจำเป็นขั้นพื้นฐานต่ำสุดจะ ยั่งยืนต่อเมื่อมาตรฐานการบริโภคในทุกหนทุกแห่งคำนึงถึงความยั่งยืนในระยะยาว (Long-term Sustainability) รวมถึงครอบคลุมมาตรการการรักษาสมดุลทางทรัพยากรที่จะตกกับคนรุ่นหลัง โดยอย่างน้อยให้มากที่สุด พร้อมกับชนรุ่นปัจจุบันที่ได้รับมา และเป็นการพัฒนาที่กระจายประโยชน์ของความก้าวหน้าเศรษฐกิจได้อย่างทั่วถึง ตลอดจนเป็นการพัฒนาที่ปกป้องสิ่งแวดล้อมทั้งในระดับท้องถิ่น และในระดับโลก โดยรวมเพื่อชนรุ่นหลัง และเป็นการพัฒนาที่ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นอย่างแท้จริง

๔) อำเภอวังสะพุง

จากผลการศึกษาที่พบว่า ภาครัฐควรมีส่วนส่งเสริมเรื่องการรักษาป่า ราคาสินค้าจากเกษตรกร รวมทั้งการที่ผู้นำชุมชนต้องเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับลูกบ้าน เช่นปลูกป่าให้ชาวบ้านเป็นตัวอย่างและมีความรู้ความสามารถ ในการบำรุงรักษาด้วย ตลอดจนภาครัฐต้องมาดูแลประชาชนอย่างจริงจังและให้โอกาสกับชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็นและมีการตกลงกันในชุมชนเป็นหลัก และให้ชุมชนมีกองทุนหมู่บ้านที่จะมาดูแลรักษาป่า มีเจ้าหน้าที่มาให้ความรู้แก่ชาวบ้านประจำ และให้คำปรึกษาที่ดี ข้อค้นพบเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความต้องการการสนับสนุนจากภาครัฐอย่างมีมาตรการที่เป็นระบบ และความต้องการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังเช่นเดียวกับอำเภอรื่นอื่นๆ อย่างไรก็ตามก็มีการกล่าวถึงผู้นำชุมชนด้วย ซึ่งผู้นำนี้เองก็มีส่วนสำคัญในการพัฒนานโยบาย และกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก ชุมชนจึงต้องมีผู้นำที่มีศักยภาพพร้อมที่จะนำพาชุมชนให้พัฒนายิ่งขึ้นท่ามกลางกระแสสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างมาก สอดคล้องกับแนวคิดของนักวิชาการที่ว่า^{๑๐} การจัดการเป็นเรื่องที่ไม่ง่ายนักที่จะทำอะไรเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด เกิดความยั่งยืน สมดุลในกลุ่มคนหมู่มาก ดังนั้นชุมชนที่สามารถบริหารจัดการ ได้ต้องเป็นชุมชนที่มีผู้นำที่เป็นที่ยอมรับ มีความคิดมีวิสัยทัศน์ ความเข้าใจเรื่องนิเวศวัฒนธรรมโดยชุมชน ทั้งยังต้องได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานทั้งภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ต้องมีการพูดคุยกำหนดแนวทางในการเตรียมความพร้อมชุมชนรู้ว่าพื้นที่ของตนจะมีรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้อย่างไร ควรมีกิจกรรมอะไรบ้าง และจะมีการกระจาย จัดสรรรายได้ได้อย่างไร ทั้งหลายทั้งปวงที่กล่าวมานั้น สิ่งสำคัญที่สุดของชุมชนก็คือการมีส่วนร่วม อันหมายรวมถึง ร่วมในทุกๆ สิ่ง ทุกอย่างเพื่อส่วนรวม รวมถึงการหาทางแก้ไขปัญหาต่างๆ จากการระดมความคิดจากประสบการณ์ของนักวิจัยท้องถิ่นพบว่าชุมชนจัดให้มีเวทีพูดคุย ร่วมกันคิดวางแผน ดำเนินการ ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในการทำงานร่วมกัน สร้างกฎระเบียบของชุมชนทางด้านต่างๆ เพื่อให้คนในชุมชนรวมถึงผู้มาเยือนปฏิบัติตาม

^๙ เกื้อ วงศ์บุญสิน, ประชากรกับการพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒ ฉบับปรับปรุงแก้ไข, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๗๑-๗๒.

^{๑๐} อ่างแล้ว, เอกสารประกอบการสอน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชามนุษยนิเวศศาสตร์, หน้า ๑๒.

ตอนที่ ๓) อภิปรายผลการวิเคราะห์หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัด ที่มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน

๑) อำเภอตำบองชัย

จากผลการศึกษาที่พบว่า หลักในการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้นรัฐบาลควรให้มีการเรียนรู้ในห้องเรียนกับเยาวชน และปลูกฝังหลักทางพระพุทธศาสนาให้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ ควรเริ่มจากภาคีรัฐบาลโดยตรงมีแบบแผนชัดเจนและต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังต้องมีการดูแลระบบนิเวศอย่างยั่งยืน ควรให้ประชาชนได้รับรู้ประโยชน์ในการรักษาระบบนิเวศ และเข้าใจระบบนิเวศคืออะไร รวมถึงหลักง่ายๆ คือปลูกฝังให้ชาวบ้านรักป่า และมีจิตใจที่เคารพป่า โดยการกันเขตพื้นที่ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการทำมาหากินร่วมกัน และการจัดให้มีการประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านไม่เผาป่า และช่วยกันเป็นหูเป็นตาในการแจ้งข่าวเพื่อปกป้องป่าไม้ และชุมชน ซึ่งหากพิจารณาให้ดีแล้วอาจกล่าวได้ว่า หลักในการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้นภาครัฐต้องเข้ามามีบทบาทอย่างจริงจัง และให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง แต่ปัจจุบันยังไม่เต็มที่เท่าที่ควร จึงเกิดประโยชน์น้อย สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural ecology)^{๑๑} ที่ระบุถึงตัวอย่างเรื่องการพัฒนาของประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาในด้านใดก็ตาม ผลลัพธ์สุดท้ายในด้านลบมักจะตกอยู่กับชุมชนท้องถิ่น แต่ด้านบวกซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของรัฐบาล กลับถึงมือชุมชนชนบท ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศค่อนข้างจำกัด เพราะกระบวนการของการพัฒนาเหล่านั้น ให้ความสำคัญหรือนำหนักกับการเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมน้อยมาก และบางกรณีการมีส่วนร่วมที่เปิดให้ก็มักจะเป็นช่วงปลายของโครงการหรือใกล้จบโครงการแล้ว จนชุมชนไม่อาจจะเตรียมตัวเตรียมใจรับสถานการณ์ได้ทัน เพราะเนื่องมาจากขาดองค์ความรู้ ข้อมูล และทักษะ ที่พร้อมจะรับผลพวงอันเกิดจากการพัฒนาได้ แทนที่การพัฒนาจะเป็นประโยชน์ แต่กลับเป็นผลเสียแก่คนหมู่มากในชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นการพัฒนาแบบไม่ยั่งยืน

๒) อำเภอภูเรือ

จากผลการศึกษาที่พบว่า ส่วนราชการควรเป็นตัวอย่งนำชาวบ้าน และให้ภาคการศึกษาเป็นกำลังหลักในการอนุรักษ์ระบบนิเวศ รวมถึงการนำวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนมาเป็นส่วนประสานกับคนในชุมชนให้มีความรักในการปลูกป่า และรักษาป่า เพื่อเป็นมรดกให้ลูกหลานรักษาต่อไป ตลอดจนการส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ และต้องให้ชาวบ้านได้มีรายได้เพื่อเลี้ยงดูคนในครอบครัวด้วย จะได้เป็นกำลังใจในการร่วมกันรักษาระบบนิเวศร่วมกัน และประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านได้รับรู้ประจำเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติ และภาคีรัฐบาลทำงานร่วมกับชาวบ้านโดยไม่ดูถูกชาวบ้าน ข้อค้นพบนี้แสดงให้เห็นถึงการเน้นย้ำให้เห็นความสำคัญของวัฒนธรรมชุมชนว่า วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิต เป็นแบบแผนการดำเนินชีวิต เป็นตัวกำหนดรูปแบบที่จดจำสืบต่อกันมาทั้งด้านครอบครัว เศรษฐกิจ การปกครอง การกิน การเขียน การทำงาน ล้วนเป็นเรื่องของวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ทั้งสิ้น สอดคล้องกับแนวคิดของนักวิชาการ^{๑๒} ที่ระบุว่าระบบนิเวศทางสังคม และวัฒนธรรม ซึ่งเป็น

^{๑๑} อ่างแล้ว, งามพิศ สัตย์สงวน, หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม พิมพ์ครั้งที่ ๓, หน้า .

^{๑๒} อ่างแล้ว, เอกสารประกอบการสอน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชามานุษยนิเวศศาสตร์,

ปฏิสัมพันธ์และความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางด้านสังคม และวัฒนธรรม ครอบคลุมแบบแผน และกระบวนการก่อเกิด การดำรงอยู่ พัฒนาการ ความ เคลื่อนไหว และความเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรม นับแต่ระดับความเป็นองค์รวมของมนุษย์ทั้ง ทางด้านร่างกาย ชีวิต จิตใจ และมิติจิตวิญญาณ เป็นศูนย์กลาง ไปจนถึงการจัดความสัมพันธ์กับสิ่งสูงสุดที่อยู่เหนือมนุษย์ อันได้แก่ระบบความเชื่อ ความศรัทธา ความสำนึกสากล

๓) อำเภอเชียงคาน

จากผลการศึกษาที่พบว่า การปลูกฝังจิตสำนึกกับเยาวชนเรื่องวัฒนธรรมจากพ่อแม่ ประการสำคัญ คือ ผู้ปกครองต้องเป็นผู้นำพาลูกหลานทำความดี ปลูกฝังวัฒนธรรมประเพณีถิ่นให้ลูกหลาน เน้นการให้ความสำคัญกับเยาวชนอย่างจริงจัง และเปิดโอกาสให้เยาวชนมีเวทีแสดงความสามารถ และแสดงความคิดเห็น เพื่อที่จะได้พัฒนาชุมชนไปพร้อมกัน ข้อค้นพบนี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของเยาวชนซึ่งจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคตจึงจำเป็นต้องปลูกฝังให้มีจิตสำนึกให้มีความประพฤติดีงามเพื่อระบบนิเวศระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมให้ดี และยั่งยืนได้ต่อไป สอดคล้องกับแนวคิดของ พระธรรมปิฎก^{๑๓} ที่ได้ให้แนวคิดไว้ว่า ทุกวันนี้การรับรู้ในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมขาดหายไป ผู้คนในสังคมปัจจุบันที่เป็นคนรุ่นใหม่มีชีวิตอยู่ในสังคมอุตสาหกรรมอาจไม่รู้จัก และไม่เข้าใจในรากเหง้าของแผ่นดิน และผู้คน เพราะมองแต่สภาพแวดล้อมใกล้ตัวในปัจจุบัน และอนาคต สภาพแวดล้อมทางภูมิวัฒนธรรมแทบทุกแห่งทุกภูมิภาคได้รับผลกระทบกระเทือนจากการปรับเปลี่ยนภูมิประเทศที่เป็นสังคมเกษตรมาเป็นอุตสาหกรรมอย่างยิ่ง รวมทั้งผู้คนท้องถิ่นก็เคลื่อนย้ายออกไปอยู่ตามที่ต่างๆ จนแทบไม่อาจให้ข้อมูลถึงความเป็นมาในอดีตได้ และการพัฒนาเศรษฐกิจการเมือง และนิเวศวัฒนธรรมซึ่งมองอดีตอย่างหยุดนิ่ง และเน้นแต่เรื่องปัจจุบัน อาจไม่ใช่คำตอบที่หยุดยั้งการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่ล่มสลายของสังคมท้องถิ่นได้ หากขาดเสียซึ่งมิติในการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมและอำนาจศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ซึ่งเคยประทับประคองสังคมมนุษย์มาทุกยุคทุกสมัย

๔) อำเภอวังสะพุง

จากผลการศึกษาที่พบว่า วัดเป็นต้นแบบที่ดี และเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ดีให้กับชาวบ้าน และเยาวชน เช่น เป็นศูนย์กลางให้ชาวบ้านมาใช้สถานที่ และอำนวยความสะดวกให้กับชุมชน โดยจัดกิจกรรม ให้เยาวชนเรียนรู้เรื่องการบริหารจัดการระบบนิเวศวิทยาจากผู้ที่มีความรู้อย่างถูกวิธี รวมถึงการที่คณะกรรมการชุมชน ได้ส่งเสริมด้านการให้ความรู้กับสมาชิกในหมู่บ้าน ตลอดจนการดูแลคนชราให้มีอาชีพเสริม มีแนวทางในการให้ชุมชนช่วยเหลือกันโดยริ้นพื้นประเพณีลงแขก คือ ช่วยกันลงแรง เช่น ทำนา ทำไร่ และ ดูแลบ้านเรือนให้กัน และแบ่งปันกันในชุมชน ข้อค้นพบเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันเป็นอย่างดี สอดคล้องกับแนวคิดของ นิธิ เอียวศรีวงศ์^{๑๔} ที่ระบุว่า ระบบความสัมพันธ์ของคนกับคน และคนกับธรรมชาติ โดยปกติแล้วระบบ

^{๑๓} อ่างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), หน้า ๓๕.

^{๑๔} นิธิ เอียวศรีวงศ์, การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๕๐), หน้า ๒๓๔-๒๓๕.

ความสัมพันธ์ที่มนุษย์ไม่ได้สร้างขึ้นใหม่ทุกช่วงอายุคนแต่ก็จะรับระบบความสัมพันธ์ที่ถ่ายทอดมาจากอดีต ระบบความสัมพันธ์ หรือวัฒนธรรมมีความซับซ้อนมาก ต้องอาศัยการถ่ายทอดปลูกฝังกันเป็นเวลานาน แต่ยังสามารถดำเนินชีวิตในระบบความสัมพันธ์หนึ่งๆ ได้อย่างดี ไม่ว่าจะสร้างขึ้นเอง และขยายให้ผู้อื่นรับระบบนั้นรวมกัน จะต้องใช้เวลาเกิดกว่าชีวิตอายุคนไปสักเท่าใด ระบบความสัมพันธ์หรือวัฒนธรรมจึงมีพลังกำหนดชีวิตของคนยิ่งกว่าสิ่งใด

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย ในครั้งนี้ทำให้ผู้วิจัยเข้าใจถึงรูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย รับรู้แนวทางพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลย และตระหนักถึงหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัด ที่มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน ซึ่งได้สรุปผล และอภิปรายผลการวิจัยไปแล้วนั้น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งนี้อย่างนี้

๑. ข้อเสนอแนะกระบวนการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลย

๑.๑ จากผลการวิเคราะห์รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย ประเด็นสำคัญที่ควรพัฒนาในเชิงปฏิบัติคือเน้นรูปแบบการจัดการโดยนำหลักการทางพระพุทธศาสนามาเป็นปรับเป็นหลักในการดำเนินชีวิตให้สมบูรณ์แบบที่สะท้อนในแง่มุมต่างๆ ของประสบการณ์ ค้นหาหลักคำสอนเพื่อทำความเข้าใจ และอนุรักษ์ ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัด

๑.๒ การสนับสนุนให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ วัฒนธรรมประเพณี การให้ความรู้โดยการจัดสถานที่ฝึกอบรมพัฒนา เพื่อปลูกจิตสำนึกในการรักบ้านเกิด และรักธรรมชาติ โดยใช้หลักพระพุทธศาสนามาเป็นกรอบในการปลูกจิตสำนึก

๑.๓ การให้ความร่วมมือประสานกันระหว่างส่วนราชการ วัด และ ชุมชน เพื่อเป็นกำลังในการพัฒนาหมู่บ้าน ชุมชน และวัดไปพร้อมๆ กัน

๑.๔ การจัดประชุมปรึกษาหารือกันระหว่างส่วนราชการ วัด และชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ก่อให้เกิดความสามัคคี และการมีส่วนร่วมอย่างเป็นรูปธรรม

๑.๕ การจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ประเพณี และการรณรงค์ต่างๆ ด้วยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน เพื่อให้ครอบคลุมการพัฒนาในทุกด้านและทุกมิติ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม จิตใจ วัฒนธรรม ฯลฯ โดยมีคนเป็นศูนย์กลางหรือ เป้าหมายของการพัฒนา เพื่อให้คนอยู่ดี กินดี และมีความสุข ทั้งคนในรุ่นนี้และรุ่นต่อไป

๒. ข้อเสนอแนะกลไกการขับเคลื่อนวิธีการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมชุมชน เพื่อการนำไปใช้ในเชิงนโยบาย

๒.๑ รัฐควรประกาศนโยบายให้ชัดเจน และให้ชาวบ้านได้มีส่วนในการตัดสินใจ จัดให้มีการพบปะในส่วนที่เกี่ยวข้อง ทั้งชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่ ให้ความรู้ และข้อปฏิบัติกับประชาชนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

๒.๒ รัฐควรเพิ่มบทบาทในการทำงานให้ประชาชนเห็นว่าตั้งใจทำงานเพื่อประชาชนและชี้แนวทางหรือมีมาตรการในการช่วยเหลือชาวบ้านอย่างเป็นระบบ มีการบริหารจัดการส่งเจ้าหน้าที่ที่มีความชำนาญลงพื้นที่ และมีใจในการที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับประชาชนเพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างมีระบบ และแบบแผนที่ดี เช่น การให้ความรู้กับประชาชนเพื่อการรักษาป่า การประชาสัมพันธ์ให้กับประชาชนได้รับรู้ว่าป่าไม้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ดังนั้นภาครัฐจึงควรเร่งปรับปรุงวิธีการจัดการเหล่านี้ให้ตอบสนองความต้องการของชุมชนให้มากขึ้นเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างยั่งยืนต่อไป

๒.๓ รัฐควรส่งเสริมกิจกรรมของชุมชน และช่วยประชาสัมพันธ์ สินค้าของชุมชน จัดให้มีการส่งเสริมสินค้าชุมชน สร้างวิสัยทัศน์ผู้นำให้เกิดขึ้นในชุมชน เน้นการพัฒนาที่กระจายประโยชน์ของความก้าวหน้าเศรษฐกิจได้อย่างทั่วถึง ตลอดจนการพัฒนาที่ปกป้องสิ่งแวดล้อมในชุมชน และจังหวัด เพื่อให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นอย่างแท้จริง

๒.๔ รัฐควรมีนโยบายสนับสนุนให้มีการเรียนรู้ในห้องเรียนกับเยาวชน และปลูกฝังหลักทางพระพุทธศาสนาให้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ ควรเริ่มจากภาครัฐโดยตรงมีแบบแผนชัดเจน และต่อเนื่อง เป็นตัวอย่างนำชาวบ้าน และให้ภาคการศึกษาเป็นกำลังหลักในการอนุรักษ์ระบบนิเวศ รวมถึงการนำวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนมาเป็นส่วนประสานกับคนในชุมชนให้มีใจรักในการปลูกป่า และรักษาป่า เพื่อเป็นมรดกให้ลูกหลานรักษาต่อไป

๒.๕ รัฐควรเน้นนโยบายด้านคุณธรรมจริยธรรมในการปลูกฝังจิตสำนึกกับเยาวชนเรื่องวัฒนธรรมจากพ่อแม่ เน้นอบรมผู้ปกครองที่ต้องเป็นผู้นำพาลูกหลานทำความดี ปลูกฝังวัฒนธรรมประเพณีถิ่นให้ลูกหลาน เน้นการให้ความสำคัญกับเยาวชนอย่างจริงจัง และเปิดโอกาสให้เยาวชนมีเวทีแสดงความสามารถ และแสดงความคิดเห็น เพื่อที่จะได้พัฒนาชุมชนไปพร้อมกัน

๓. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๓.๑ ควรมีการศึกษาเรื่องเดียวกันในมิติอื่น เช่น ศึกษาผลกระทบจากระบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิด และการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรม ฯลฯ

๓.๒ ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลยและจังหวัดอื่นๆ หรือภูมิภาคอื่นๆ ในประเทศไทย

๓.๓ ควรมีการศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

๓.๔ ควรมีการศึกษาเชิงนโยบายของรัฐในด้านการส่งเสริมบทบาท และภาวะผู้นำของผู้นำจากภาครัฐ ชุมชน และวัด ชุมชน เพื่อวิเคราะห์และประเมินผลการนำนโยบาย และกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมไปใช้ในเชิงปฏิบัติ

๓.๕ ควรมีการศึกษาวិเคราะห์หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดที่มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี – ภาษาไทย

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ

๑.๒.๑ หนังสือภาษาไทย

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. มองฝันไปข้างหน้า : วิสัยทัศน์ประเทศไทยปี ๒๕๖๐. กรุงเทพมหานคร : ชัคเชสมีเดีย, ๒๕๔๓.

เกื้อ วงศ์บุญสิน, ประชากรกับการพัฒนา (พิมพ์ครั้งที่ ๒ ฉบับปรับปรุงแก้ไข). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

งามพิศ สัตย์สงวน. หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๕๑.

จิรจิตต์ถนอม พิริยสุวัฒน์ และคณะ. ข้าวบรมสุข. เลย : โรงพิมพ์บ้านนาอ้อ, ๒๕๖๑.

จิตจำนงค์ กิติกิริติ. การพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : คุณพินอักษร, ๒๕๒๕.

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระพุทธศาสนากับนิเวศวิทยา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย. กรุงเทพมหานคร : สถาบันพัฒนาชนบท มูลนิธิหมู่บ้าน, ๒๕๓๗.

ชัชวาล ชัชวรัตน์. เชียงรายกับการพัฒนาที่ยั่งยืน : การคาดการณ์สำหรับอนาคต. กรุงเทพมหานคร : ฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ไทย, ๒๕๓๙.

ไชย ณ พล อัครสุภเศรษฐ์. ระบบบริหารมาตรฐานพุทธ, กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย, ๒๕๕๗.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี (พิมพ์ครั้งที่ ๙). กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๕๐.

นันทิยา หุตานุกัฏฐ และณรงค์ หุตานุกัฏฐ. การพัฒนาองค์กรชุมชน. คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัย
อุบลราชธานี, ๒๕๔๗.

นิตยพรณ วรณศิริ. มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร :
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐.

ประภัทร สุทธาเวศ. จัดการความรู้สู่ความเป็นเลิศ. กรุงเทพมหานคร : แสงดาว, ๒๕๕๐.

ประเวศ อินทองปาน. เอกสารประกอบการสอน ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์.
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน, ๒๕๕๙.

เปลื้อง ณ นคร. พจนานุกรมแปล ไทย - ไทย. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕.

ประพิมพร สมณาแสง, ผการัตน์ รัฐเขตต์, สุมาลี รัตนปัญญา. อาหารตามธรรมชาติของชาวบ้านใน
หมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. รายงานการวิจัยโครงการศึกษาภาวะเศรษฐกิจและสังคม
ของกสิกรในระบบเกษตรน้ำฝน. มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๒.

รพีพรรณ สุวรรณณัฐโชติ. สังคมวิทยา. สงขลา : ไทยนำ, ๒๕๕๐.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร : นามมีบุคส์พับลิเคชั่นส์,
๒๕๔๖.

วิชัย วงษ์ใหญ่. การพัฒนาหลักสูตรระดับอุดมศึกษา. กรุงเทพมหานคร : อาร์ แอนด์ ปริ้นท์, ๒๕๕๔.

ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม. ความหมายของภูมิวัฒนธรรม การศึกษาจาก ภายในและสำนึกของท้องถิ่น.
กรุงเทพมหานคร : มุลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์, ๒๕๕๑.

ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม. การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ท่ามกลางกระแส
การเปลี่ยนแปลง ในรายการสัมมนาทางวิชาการ เรื่องการพัฒนาการทางวัฒนธรรม:
กรณีทักษิณ. กรุงเทพมหานคร : สำนักวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๘.

วิชัย วงษ์ใหญ่. การพัฒนาหลักสูตรระดับอุดมศึกษา. กรุงเทพมหานคร : อาร์ แอนด์ ปริ้นท์, ๒๕๕๔.

ทงศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ และคนอื่นๆ. การพัฒนาชุมชนเชิงปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์,
๒๕๓๔.

ธเนศวร์ เจริญเมือง. ๑๐๐ ปี การปกครองท้องถิ่นไทย พุทธศักราช ๒๔๔๐-๒๕๔๐. กรุงเทพมหานคร
: สำนักพิมพ์คบไฟ, ๒๕๔๐.

ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม. พิพิธภัณฑไทยในศตวรรษใหม่. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร,
๒๕๔๓.

ภิญโญ สาธร. การบริหารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๖.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิ
โกมลคีมทอง, ๒๕๓๙.

ไพฑูรย์ พงศะบุตร. พจนานุกรมฉบับที่ ๒๗. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๔.

เศกสรรค์ ยวงวิชัย. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว. พิมพ์ครั้งที่ ๒. ขอนแก่น : ภาควิชาสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๑.

เสรี วังสีไพจิตร เสรีวังสีไพจิตร. ท่องเที่ยวไทยในทิศทางที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร : การท่องเที่ยว
แห่งประเทศไทย, ๒๕๓๔.

มนัส สุวรรณ. นิเวศวิทยากับการพัฒนาเศรษฐกิจ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์,
๒๕๔๑.

วรรณพร วนิชชานุกร. นิเวศท่องเที่ยว : การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์. กรุงเทพมหานคร : กองวิชาการ
และฝึกอบรมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๐.

ธรรมบุญ ประจวบเหมาะ. อุตสาหกรรมท่องเที่ยวกับความมั่นคงแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร :
วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, ๒๕๓๓.

อมรา พงศาพิชญ์. ความหลากหลายทางวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

อาคม ใจแก้ว. ทฤษฎีการพัฒนาประเทศ. ปัตตานี : สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์,
๒๕๓๔.

อภิศักดิ์ โสมอินทร์. โลกทัศน์อีสาน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. ม.ป.ท. : ม.ป.พ., ๒๕๓๗.

๑.๒.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ชลพรรณ ดวงนภา,ชลพรรณ ดวงนภา. การใช้หลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธในการจัดการป่าพัฒนา
ธรรมเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดตราด. วิทยานิพนธ์ ปร.ด. มหาสารคาม :
มหาวิทยาลัย มหาสารคาม, ๒๕๕๒.

นันทิยา ปิติกะวงค์. บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลกับการบำรุงรักษาศิลปะภูมิปัญญา และ
วัฒนธรรมท้องถิ่น : กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอ เขื่อน อ ง ใน
จังหวัดอุบลราชธานี. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๕๒.

- บุญพา คำวิเศษณ์. ข้อมูลพื้นฐานที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาชุมชนหมู่บ้านวัดเขา ตำบลโคกกลอย อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา, วิทยาลัยราชพฤกษ์, ๒๕๕๗.
- ประพิมพ์พร สมณาแสง, ผการัตน์ รัฐเขตต์, สุมาลี รัตนปัญญา. อาหารตามธรรมชาติของชาวบ้านในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. รายงานการวิจัยโครงการศึกษาภาวะเศรษฐกิจและสังคมของกสิกรในระบบเกษตรน้ำฝน. มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๒.
- ปกรณ์เทพ พจี. ปัจจัยที่มีผลต่อโครงการหนึ่งผลิตภัณฑ์เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษาหมู่บ้านเมืองบางจังหวัดหนองคาย. รายงานการวิจัย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๙.
- ประภาส อิทนปสาธน์. การบริหารจัดการการท่องเที่ยวแบบชุมชนมีส่วนร่วม กรณีหมู่บ้านโคกโก่งอำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๖.
- ประกอบศิริ ภักดีพินิจ. ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์กรณีศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕.
- พระมหาสุทิตย์ อากาศโร. เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ. กรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๔๗.
- พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล. กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี. รายงานการวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มจร, ประจำปี ๒๕๕๖.
- พระมหาสุทิตย์ อากาศโร และสายชล ปัญญาชิต. รูปแบบของเครือข่ายการเรียนรู้ทางสังคมในการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา. วารสารสังคมศาสตร์ (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ) ปีที่ ๑๖ (ม.ค.-ธ.ค. ๒๕๕๖), ๒๕๕๖.
- ยุพิน ศรีหรั่ง. จัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ จังหวัดหนองบัวลำภู. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๙.
- สมศรี ศิริขวัญ. การวิเคราะห์เชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ : กรณีศึกษาชุมชนมอญเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี. วิทยานิพนธ์สังคมศาสตร์มหาบัณฑิต สาขา สิ่งแวดล้อม : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑.
- สุพล ชัยทร. การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงและลาวโขงภาคกลาง. วิทยานิพนธ์ ปร.ด. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๒.

สุรพงษ์ ชูเดช. ผลของการฝึกอบรมตามแนวทางไตรสิกขาที่มีต่อการพัฒนาวิสัยในตนเอง ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕. ปรินญาณิพนธ์วิทยาศาสตร์ดุสิตบัณฑิต : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๒.

อิทธิพล โกมลิล. รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ : กรณีศึกษาบ้านวังน้ำมอก อำเภอศีร์ชังใหม่ จังหวัดหนองคาย. รายงานการวิจัย. คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๓.

๒. ภาษาอังกฤษ:

๒.๑ PRIMARY SOURCES :

Burkart, A. J. and S. Medrik. **Tourism: Part Present and Future.** Oxford : Butterworth Hienemari Ltd, ๑๙๘๑.

Boissevain, Jeremy, **Friends of Friends : Network, Manipulators and Coalitions,** Oxford : Basil Blackwell, ๑๙๗๔.

Webb, J. K.; Pike, D. A.; Shine, R. **Olfactory recognition of predators by nocturnal lizards : safety outweighs thermal benefits.** Behavioural Ecology, ๒๐๑๐.

Krebs, J. R.; Davies, N. B. **An Introduction to Behavioural Ecology.** Wiley- Blackwell. ๑๙๙๓.

Kodric-Brown, A.; Brown, J. H. **Truth in advertising : The kinds of traits favored by sexual selection.** The American Naturalist, ๑๙๘๔.

Norman, K.R. (Tr.) **Theragatha.** London : Pali Text Society, ๑๙๖๙.

Wickkremesinghe, K.D.P. **The Biography of the Buddha.** Columbo : J.W.Mawata, ๑๙๗๒.

Gee, C. Y. and Choy. J. L. **The Travel Industry.** New York : Van Nostrand. ๑๙๘๙.

Gould, Stephen J.; Vrba, Elizabeth S. **Exaptation—a missing term in the science of form.** Paleobiology. ๑๙๘๒.

(๓) บทความจากอินเทอร์เน็ต :

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, “นโยบาย” <<http://www.mots.>>, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ขนิษฐากาญจนรังสีนนท์, “สังคมโลก” <<http://www.northphc.org/doc/net.ppt>>. ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

พระราชสุทธินาถมงคล. “เรื่องกิจกรรมของพระสงฆ์กับสังคมไทย”. <<http://palipage.com>>. ๕ มกราคม ๒๕๖๐.

ป.อ.ปยุตโต, “สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ” <www.nesdb.go.th/ewt_w3c/ewt_news.php?nid>, ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ประทีป จันทรนวล, “ศึกษาสภาพเศรษฐกิจ การค้า การลงทุน ตามเส้นทางโลจิสติกส์การค้า
ณ สาธารณรัฐประชาชนจีน(คุนหมิง กุ้ยหยาง กวางโจว ฮ่อกง)” <www.gotoknow.org/posts>, ๗ มกราคม ๒๕๖๐.

นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ, “กระบวนการสร้างอัตลักษณ์เชิงพุทธของกลุ่มความหลากหลายทางเพศใน
สังคมไทย” <<http://www.sac.or.th/databases/anthropology-oncepts/glossary>>. ๒๑ มกราคม ๒๕๕๙.

สุชีพรณสูต, “การสร้างพื้นที่ทางสังคมและการดำรงลักษณะ” <<http://sucheepost.blogspot.com/feeds/posts/default>> ๒๒ มกราคม ๒๕๕๙.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, “ชีวเคมีและจุลชีววิทยาของอาหาร” <<http://stouonline.stou.ac.th/coursewareecologymodule>>, ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

ทัฬหะ ชูมนาเสียว, “การสื่อสารและเผยแพร่ระบบกลไกการจัดการน้ำด้วยกระบวนการงานวิจัยเพื่อ
ท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี”. <<http://www.bloggang.com/mainblog.php>>, ๒ มีนาคม ๒๕๖๐.

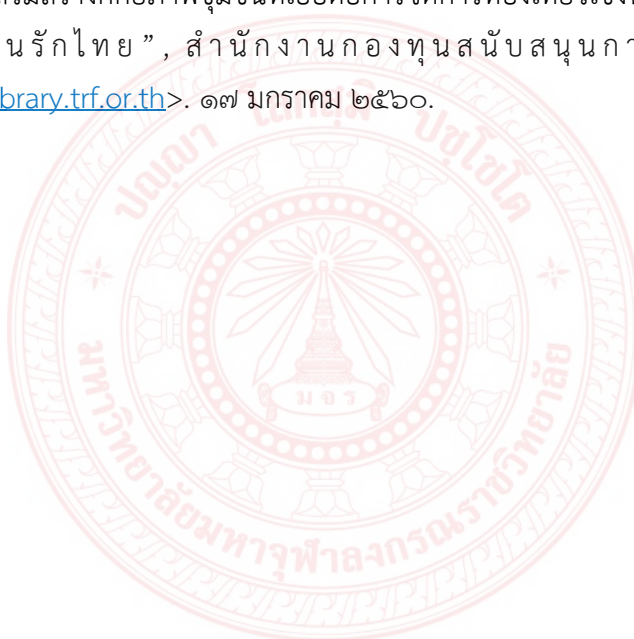
ศรีศักร วลลิโถม, การศึกษาสังคมไทยผ่าน “ภูมิวัฒนธรรม”, <<http://lek-prapai.org/home/view.php>> , ๔ มีนาคม ๒๕๖๐.

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, “ภาควิชาชีววิทยาป่าไม้ คณะวนศาสตร์”
<www.forest.ku.ac.th/forestry/th/department.php>, ๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

คำนึ่ง เจริญศิริ และคณะ, “การจัดการทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านตามา ตำบลชุมแสง อำเภอเสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อการสร้างความมั่นคงของชุมชนบนฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม”, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), <<http://elibrary.trf.or.th>>. ๒๐ มกราคม ๒๕๖๐.

สำลี รักสุทธี, “วัฒนธรรมประเพณีของดีอีสาน ฮีตสิบสองคองสิบสี่”. <<http://onepech8.blogspot.com>>. ๑๑ มกราคม ๒๕๖๐.

สมศักดิ์ คงแดง, “การเสริมสร้างศักยภาพชุมชนที่เอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม ชุมชนบ้านรักไทย”, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), <<http://elibrary.trf.or.th>>. ๑๗ มกราคม ๒๕๖๐.

นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย

Ecology culture concept and management for

Sustainable development Of Loei Province

พระมหาประพนธ์ สิริปัญญา,ดร.

ดร.จิริกิตต์ภณ พิริยสุวัฒน์

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการนิเวศวิทยา พัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรม และวิเคราะห์หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัด ใช้ระเบียบแบบแผนวิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๒๐ รูป/คน

ผลการศึกษาพบว่า ๑) รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย ปัจจุบันมีการจัดการรูปแบบหลัก ๓ ด้าน ได้แก่ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ๒) การพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรม พบว่าภาครัฐควรประกาศนโยบายให้ชัดเจนและให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมการตัดสินใจในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้งบประมาณการบำรุงอย่างต่อเนื่อง และ ๓) หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย พบว่า รัฐควรปลูกฝังหลักทางพระพุทธศาสนาให้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ มีการดูแลระบบนิเวศให้ยั่งยืน ส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วม ให้ความสำคัญกับวัดในฐานะต้นแบบและแหล่งเรียนรู้ที่ดีให้กับชุมชนเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้เรื่องนิเวศวิทยา วัฒนธรรม และการจัดการเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: นิเวศวิทยา, วัฒนธรรม, การจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน, จังหวัดเลย

ABSTRACT

The research titled “Ecology culture concept and management for sustainable development of Loei Province” was aimed to: 1) study ecologically environmental management models, 2) develop policy and cultural ecological driving mechanisms, and 3) analyze cultural ecological and sustainable development, in Loei province. The methodological technique used in this study was qualitative action research, the participants and samplings 20 monks total.

The research findings suggested: 1) ecologically environmental management models of Loei Province are currently available in 3 aspects which are Social Economy and Environment Models, 2) developed policy and cultural ecology driving mechanisms; public sector must clarify what participation and decision making in systematically environmental development they should be in, budgeting continually. 3) cultural ecology and sustainable development of Loei Province, public sectors should cultivate Buddhism approaches to be mindfulness of living, sustainable care of ecology, promotion to community to participate in conservation and give precedence to temples as the learning sources models for communities for learning and education of ecology, culture, management approaches for future sustainable development.

Keywords: Culture, Ecology, Loei Province, Management for Sustainable Development.

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ความเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในปัจจุบัน เป็นผลมาจากการพัฒนาสมัยใหม่ นอกจากจะก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าแก่มนุษยชาติอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อนแล้ว ส่วนหนึ่งยังก่อให้เกิดผลกระทบต่อมนุษย์และธรรมชาติอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อนเช่นกัน สภาพเช่นนี้ได้กลายเป็นที่มาของวิกฤตการณ์ของโลก ทำให้โลกต้องประสบกับ “ความยับเยิน” จนต้องพยายามแสวงหา “ความยั่งยืน” ในปัจจุบัน การแสวงหาแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) จึงเป็นแนวคิดสำคัญอย่างหนึ่งที่ถูกนำเสนอเพื่อที่จะเยียวยารักษาวิกฤตการณ์ของโลก อย่างไรก็ตาม แนวความคิดเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนนี้ก็มีผู้นำเสนอในมิติต่างๆ ที่แตกต่างกันออกไป

พระพุทธศาสนามีปรัชญา และคำสอนที่เน้นความตระหนัก และมีความเมตตาต่อชีวิตทั้งหมด แต่ที่ผ่านมา ชีวิตสัตว์ พืชพรรณ ทรัพยากรทางธรรมชาติ เป็นต้น ถูกทำลายลงอย่างรวดเร็ว อันเป็นผลมาจากความโง่เขลา ความโลภ และการขาดความเคารพต่อโลก วิกฤตการณ์ทางสิ่งแวดล้อมที่เราเผชิญอยู่ทุกวันนี้ ต้องการความช่วยเหลือที่เร่งด่วน แต่การมุ่งเน้นคุณค่าด้านจิตวิญญาณของมนุษย์มิได้หมายความว่าละเลยบทบาทของวิทยาศาสตร์ แต่วิทยาศาสตร์มีขอบเขตอยู่กับสภาพของโลก ในขณะที่พุทธศาสนาเป็นแหล่งคุณค่าของมนุษย์ และทุกวันนี้ ประชาชนจำนวนมากรู้สึกว้าวกวายนอกเสียจากปัจเจกชนและค่านิยมทางสังคมจะได้รับการกระตุ้น เมื่อนั้นเราจึงจะเริ่มแก้ปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ได้ในวิถีทางที่มีผลต่อชีวิตบนโลก ทั้งปัจจุบันและอนาคต การแสวงหาความยั่งยืนจากมิติทางด้านพระพุทธศาสนาดังกล่าวจะชัดเจนมากยิ่งขึ้น

สังคมไทย ในรอบ ๔-๕ ทศวรรษที่ผ่านมาที่มีการเร่งรัดและพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจไปตามแนวโน้มของอสังคตประเทศ ได้ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานต่อวิถีชีวิตของคนไทยทั่วไป ยิ่งในยุคปัจจุบันที่โลกกว้างไกลไร้พรมแดนจนกลายเป็นชุมชนหรือเหมือนเป็นหมู่บ้านอันเดียวกัน แทนที่ผู้คนในสังคมจะอยู่ร่วมกันด้วยดีโดยความสงบเรียบร้อยและปกติสุข แต่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วไปกลับปรากฏในทางตรงกันข้ามและดูจะรุนแรงกว่าเดิมด้วยซ้ำไป ผู้คนในยุคใหม่ยังมีจิตใจที่คับแคบ ต่างฝ่ายต่างแบ่งแยกและแก่งแย่งกันมากขึ้น แต่ฝ่ายต่างมุ่งหาผลประโยชน์ให้แก่ตนและพรรคพวก มุ่งรักษาและเสริมอำนาจความยิ่งใหญ่ของตน ภูมิความรู้ที่เคยใช้แก้ปัญหาและสิ่งสมปรับเปลี่ยนกันมาถูกลืมเลือนและเริ่มสูญหายไป (มูลนิธิชัยพัฒนา, ๒๕๖๐, หน้า ๙)

แนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในทางพระพุทธศาสนานั้นมองว่า สรรพสิ่งทั้งหลายในโลกล้วนมีความสัมพันธ์ต่อกันและกัน สิ่งมีชีวิตย่อมมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบข้างทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต เพื่อให้เกิดการดำรงอยู่ที่มีความสมดุลตามธรรมชาติ (ประชาไท, ๒๕๖๐, หน้า ๕) หากสิ่งแวดล้อมอยู่ในสภาวะปกติบริสุทธ์ สดใสตามธรรมชาติ ชีวิตมนุษย์ก็จะพบกับความสุขสดชื่นไปด้วย แต่ถ้าเมื่อไรมีความแปรปรวนมากๆ ชีวิตมนุษย์ก็จะประสบทุกข์มากขึ้น ภารกิจแห่งการร่วมกันเผชิญปัญหา การค้นหาสาเหตุของปัญหาและทางแก้ไขให้พบซึ่งมั่นใจว่าทางแก้มีอยู่ จึงมิใช่เป็นหน้าที่ของ

มนุษย์เพียงคนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่เป็นเรื่องของทุกชีวิต เพราะมันจะเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความดำรงอยู่และการล้มสลายแห่งมนุษยชาติ ซึ่งส่วนหนึ่งสะท้อนถึงปัญหาการจัดการภาครัฐที่ขาดประสิทธิภาพเพราะการบริหารจัดการยังขาดเอกภาพ และการปฏิรูปกฎหมายเพื่อพัฒนาประเทศยังล่าช้า(แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔)

ประเด็นปัญหาสำคัญโดยเฉพาะพื้นที่ของจังหวัดเลย จากข้อมูลสำนักส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจังหวัดเลยได้สรุปประมวลไว้ว่าประเด็นปัญหาสำคัญที่พบมีอยู่หลายประการ เช่น สภาพเส้นทางคมนาคมไม่สะดวกและมีสภาพชำรุดทรุดโทรม ขาดแคลนแหล่งเก็บกักน้ำเพื่อการเกษตร ตลิ่งริมแม่น้ำโขงถูกกัดเซาะพังทลาย เป็นต้น (สำนักส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจังหวัดเลย, ๒๕๖๑) และแม้ว่าทางจังหวัดจะมีแนวทางเชิงบูรณาการ ผนึกกำลังทุกส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ และพลังประชาชนในการแก้ไขปัญหาแล้วก็ตาม แต่ทว่าแนวนโยบายในระดับจังหวัดที่มีผลต่อการจัดนิเวศวิทยาในพื้นที่ก็ยังคงประสบปัญหาหลายด้านซึ่งการแก้ปัญหานี้สมควรจะมีเอกภาพและมีวิธีดำเนินการที่สัมพันธ์กัน

การพัฒนาของประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาในด้านใดก็ตาม ผลลัพธ์สุดท้ายในด้านลบมักจะตกอยู่กับชุมชนท้องถิ่น แต่ด้านบวกซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของรัฐบาล กลับถึงมือชุมชนชนบท ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศค่อนข้างจำกัด เพราะกระบวนการของการพัฒนาเหล่านั้น ให้ความสำคัญหรือนำหนักกับการเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมน้อยมาก ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่อง “นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย” เพื่อให้ได้รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลยต่อไป

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๑. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย
๒. เพื่อพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลย
๓. เพื่อวิเคราะห์หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ได้มีการพัฒนารูปแบบและกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดและชุมชนในจังหวัดเลยตามหลักนิเวศวิทยาพุทธศาสนา

๒. ได้แนวทางพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลย

๓. ได้มีการบูรณาการหลักนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนาในการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ของวัดและชุมชนในจังหวัดเลย และแนวทางการพัฒนาชุมชนเชิงนิเวศ (Eco-community) ที่อาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและเจ้าของพื้นที่ในลักษณะของสังคมวิทยาศาสนา

รูปแบบวิธีการวิจัย เครื่องมือ และประชากรที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อประมวลองค์ความรู้ ศึกษาแนวคิด หลักการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนาจาก คัมภีร์ จากเอกสารที่เกี่ยวข้องรวมถึงการเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop) คณะผู้วิจัยได้คัดเลือกการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ที่เกี่ยวข้องกับ ๔ อำเภอ พื้นที่ในเขตจังหวัดเลย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบแบบสอบถาม (Questionnaire) แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observations) โดยให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยตรวจสอบความตรง ความครอบคลุมของหัวข้อการรับรู้ด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

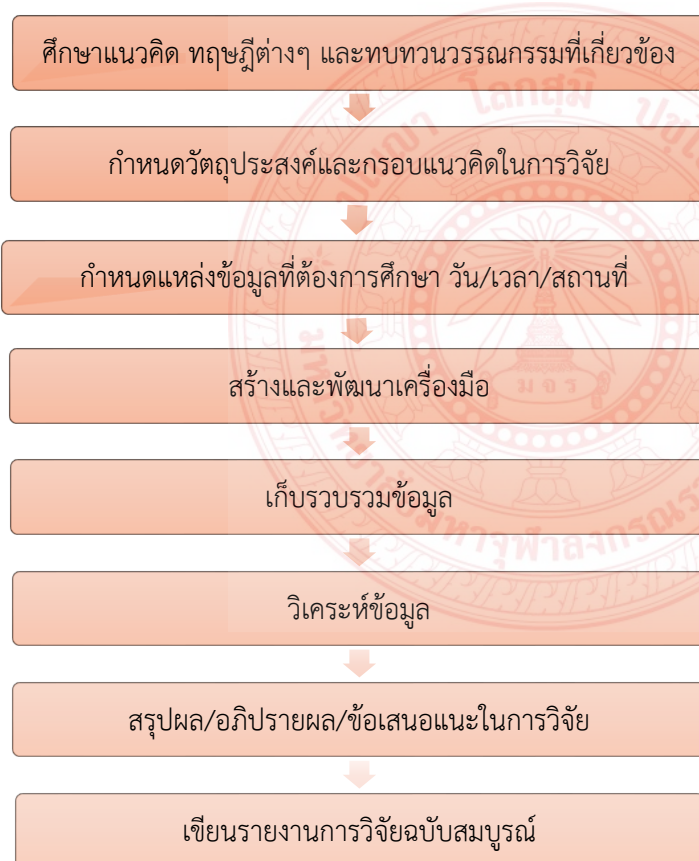
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย ผู้รู้ (Keys persons) ในชุมชน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ สัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างในลักษณะของตัวแทนแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม ได้แก่ ๑) กลุ่มตัวอย่างของอำเภอด่านซ้าย ๒) อำเภอภูเรือ ๓) อำเภอเชียงคาน ๔) อำเภอวังสะพุง จำนวนประชากร ๔ อำเภอ อำเภอละ ๕ รูป/คน รวมเป็น ๒๐ รูป/คน โดยประชากรและกลุ่มตัวอย่างทั้ง ๔ กลุ่มประกอบด้วยพระสงฆ์และชาวบ้านในชุมชนซึ่งเป็นบุคคลที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ศึกษามาเป็นระยะเวลา ๑๐ ปีขึ้นไป และเป็นผู้ที่ทำงานร่วมกับวัดและชุมชนในลักษณะต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมและสังคมในเชิงนิเวศชุมชนโดยมีพื้นที่ศึกษานำร่องจำนวน ๔ พื้นที่ๆ ละ ๕ รูป/คน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

มุ่งเน้นการศึกษาแนวคิด หลักการหลักคำสอนและแนวปฏิบัติในด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมและหลักนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนาสภาพปัญหา สาเหตุ พฤติกรรมด้านสิ่งแวดล้อมของพระสงฆ์/บุคลากรภายในวัดและชุมชนรูปแบบและกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนา การพัฒนาระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนา และการบูรณาการหลักนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาเชิงอนุรักษ์โดยการมีส่วนร่วมของวัดและชุมชนในจังหวัดเลย

ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเริ่มต้นจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้แก่ ศึกษารูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อม นโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมและหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย กำหนดวันและเวลาในการลงพื้นที่ในเขต จังหวัดเลย ในลักษณะเชิงปฏิบัติการเมื่อดำเนินการเก็บข้อมูลแล้วจึงนำมาเรียบเรียง กระทำการวิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอผลการวิเคราะห์แบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) สรุปผล อภิปรายผล เสนอแนะข้อมูลที่เป็นประโยชน์สำหรับงานวิจัย และจัดทำเป็นรูปเล่มที่สมบูรณ์นำส่งผลการวิจัยที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ต่อไป ดังภาพประกอบที่ ๑

ภาพประกอบที่ ๑ ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาในภาพรวมพบว่า ๑) รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย ในปัจจุบันมี ๓ รูปแบบหลัก ๓ ด้าน คือ ๑.๑ ด้านสังคม พบว่าปัญหาหลักคือเยาวชนขาดความใส่ใจในระบบนิเวศหันไปให้ความสนใจกับสังคมเมือง ๑.๒ ด้านเศรษฐกิจ พบว่ามีความพยายามเน้นให้จังหวัดเลยเป็นแหล่งท่องเที่ยวทำให้เกิดการค้าขายที่มีรายได้เพิ่มขึ้น และ ๑.๓ ด้านสิ่งแวดล้อม พบว่าพระสงฆ์มีโอกาสให้ความรู้ด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติร่วมกับชุมชนที่ให้ความสำคัญกับป่าไม้รวมทั้งการพัฒนาสิ่งแวดล้อม วัดและหมู่บ้านไปพร้อมกัน ๒) การพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลย พบว่า ๑.๑ ด้านสังคม ภาครัฐควรเน้นนโยบายไปที่การกระตุ้นให้เยาวชนหันมาใส่ใจการจัดการนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้นโดยเฉพาะวัฒนธรรมที่เป็นของท้องถิ่น ๑.๒ ด้านเศรษฐกิจ ภาครัฐควรเพิ่มบทบาทในการทำงานชี้แนวทางหรือมีมาตรการในการช่วยเหลือชาวบ้านอย่างเป็นระบบ และ ๑.๓ ด้านสิ่งแวดล้อม ภาครัฐควรประกาศนโยบายให้ชัดเจนและให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมการตัดสินใจในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างมีระบบและแบบแผนที่ดี พร้อมทั้งให้งบประมาณการบำรุงอย่างต่อเนื่องนอกจากนี้ พบว่าพระสงฆ์มีโอกาสให้ความรู้ด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติร่วมกับชุมชนที่ให้ความสำคัญกับป่าไม้รวมทั้งการพัฒนาสิ่งแวดล้อม วัดและหมู่บ้านไปพร้อมกัน ๓) หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดที่มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบันในพื้นที่จังหวัดเลย พบว่า ภาครัฐควรปลูกฝังหลักทางพระพุทธศาสนาให้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ รวมทั้งการให้ความสำคัญกับวัดในฐานะต้นแบบและแหล่งเรียนรู้ที่ดีให้กับชุมชนเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้เรื่องนิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป ตัวอย่างเช่น การบริหารจัดการเรื่องป่าไม้ “เลยโมเดล” โดยนำเสนอ “นาแก้วโมเดล” อ. นาแก้ว ให้เป็นพื้นที่นำร่อง พร้อมทั้งให้แนวคิดสำคัญเพิ่มเติมว่า ความสำเร็จในการแก้ไขปัญหา คือ ทุกฝ่ายออกแบบแผนงานร่วมกันมีการนำเสนอแนวทางและวิธีการแก้ปัญหา และแผนที่ดี ต้องมีตารางเวลาที่ชัดเจน และต้องมีผู้ปฏิบัติที่เข้าใจสภาพปัญหา ซึ่งการดำเนินการต่อไปคือจัดทำทั่วทั้งจังหวัดเลยครอบคลุมทุกอำเภอ

อภิปรายผล

๑) จากผลการวิเคราะห์รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลยที่พบว่า ในปัจจุบันมี ๓ รูปแบบหลัก ๓ ด้าน คือ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม นั้นในภาพรวมเยาวชนขาดความใส่ใจในระบบนิเวศ สังคมท้องถิ่น เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ให้ความสนใจกับสังคมเมืองมากกว่า แม้ว่าในส่วนของพระสงฆ์จะพยายามปลูกฝังศีลปะท้องถิ่นให้แล้วก็ตาม ข้อค้นพบนี้แสดงให้เห็นถึงสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปสอดคล้องกับแนวคิดของ ประเวศ อินทองปาน (๒๕๕๙) ที่ระบุว่าปัญหาทางสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหายุคปัจจุบันสมัยพุทธกาลไม่มีปัญหานี้ในทางตรงกันข้ามกลับอาศัยใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้นด้วยความซาบซึ้งในคุณค่าและมีจิตใจในการถนอมรักษาอย่างสูงส่ง ดังนั้นเราจึงควรนำหลักการทาง

พระพุทธศาสนามาเป็นปรับเป็นหลักในการดำเนินชีวิตให้สมบูรณ์แบบที่สะท้อนในแง่มุมต่าง ๆ ของ ประสพการณ์ ค้นหาหลักคำสอนเพื่อทำความเข้าใจและอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ๒) การ พัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลย ทั้ง ๓ ด้าน ได้แก่ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม นั้นแสดงให้เห็นถึงการพัฒนาระบบนโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลัก นิเวศวิทยาวัฒนธรรมที่มีอยู่แล้วแต่ยังไม่เป็นรูปธรรมอย่างเพียงพอ ดังนั้นภาครัฐจึงควรเร่งปรับปรุง วิธีการจัดการเหล่านี้ให้ตอบสนองความต้องการของชุมชนให้มากขึ้น สอดคล้องกับการศึกษาของ วิชัย วงษ์ใหญ่ (๒๕๕๔) ที่พบว่า การพัฒนาเศรษฐกิจของหลายประเทศได้สร้างปัญหาให้กับความเป็นอยู่ ของมนุษย์และวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างมหาดศาล เนื่องจากรัฐบาลไม่รับผิดชอบ ไม่ฉับไวต่อการ ตอบสนองความต้องการของประชาชน ดังนั้นจึงควรปรับเปลี่ยนเป็นประชารัฐ (Civil State) ซึ่งเป็น “ความสัมพันธ์รูปแบบใหม่ระหว่างรัฐกับประชาชนในลักษณะที่เป็นประชาสังคม” ประชาสังคม หรือ Civil Society คือ การพัฒนาที่เกิดขึ้นจากความริเริ่มของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน

นอกจากนี้ชาวบ้านต้องการให้ทางราชการเอาใจใส่ดูแลชาวบ้านให้มากกว่าที่เป็นอยู่ ไม่ ควรปล่อยให้เป็นการหวัดอย่างเดียว ควรประกาศนโยบายให้ชัดเจนและให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการ ตัดสินใจ สอดคล้องกับแนวคิดของวิธีการจัดการของ UNDP (๒๕๖๐) ที่ระบุถึงยุทธศาสตร์ในการ พัฒนาของประเทศโลกที่ ๓ ซึ่งได้แก่ ๑) ประชาชนจะต้องยอมรับในความชอบธรรมของรัฐบาล (Legitimacy) และ รัฐบาลจะต้องมีความรับผิดชอบต่อประชาชนในกิจการที่ได้กระทำลงไป (Accountability) ๒) ประชาชนจะต้องมีอิสระเสรีภาพในการรวมกลุ่ม และในการมีส่วนร่วม (Freedom of Association and Participation) และ ๓) จะต้องมีการอบแห่งกฎหมายที่ชัดเจน และเป็นระบบที่ก่อให้เกิดสถานะที่มั่นคง เป็นหลักประกันต่อชีวิตและการทำงานของพลเมือง รวมทั้งเป็น สภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อผู้ประกอบการและเกษตรกร ๓) หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการ พัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัด ที่มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบันในพื้นที่จังหวัดเลย พบว่า ยังคง เน้นแนวคิดการบริหารจัดการเรื่องป่าไม้เป็นหลัก ดังตัวอย่างที่กำลังทำอยู่คือ “เลย โมเดล” ซึ่งอาจ กล่าวได้ว่าเป็นการเน้นการจัดการเพียงด้านเดียวคือสิ่งแวดล้อม แต่ยังคงขาดการส่งเสริมด้านเศรษฐกิจ และสังคม โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับด้านจิตใจ ศาสนา และวัฒนธรรมให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน ดังนั้นรัฐ ควรปลูกฝังหลักทางพระพุทธศาสนาให้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ รวมทั้งการให้ ความสำคัญกับวัดในฐานะต้นแบบและแหล่งเรียนรู้ที่ดีให้กับชุมชนเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้เรื่อง นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป หลักในการพัฒนาอย่าง ยั่งยืนนั้นรัฐบาลควรให้มีการเรียนรู้ในห้องเรียนกับเยาวชน และปลูกฝังหลักทางพระพุทธศาสนาให้เป็น แนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติควรเริ่มจากภาครัฐโดยตรงมีแบบแผนชัดเจนและต่อเนื่อง หลักในการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้นภาครัฐต้องเข้ามามีบทบาทอย่างจริงและให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วม อย่างแท้จริง แต่ปัจจุบันยังไม่เต็มที่เท่าที่ควร จึงเกิดประโยชน์น้อย สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎี นิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural ecology) (งามพิศ สัตย์สงวน, ๒๕๕๑) ที่ระบุถึงตัวอย่างเรื่อง การ พัฒนาของประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาในด้านใดก็ตาม ผลลัพธ์สุดท้ายในด้านลบมักจะตกอยู่กับ

ชุมชนท้องถิ่น แต่ด้านบวกซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของรัฐบาล กลับถึงมือชุมชนชนบท ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศค่อนข้างจำกัด เพราะกระบวนการของการพัฒนาเหล่านั้น ให้ความสำคัญหรือนำหนักกับการเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมน้อยมาก และบางกรณีการมีส่วนร่วมที่เปิดให้ก็มักจะเป็นช่วงปลายของโครงการหรือใกล้จบโครงการแล้ว จนชุมชนไม่อาจจะเตรียมตัวเตรียมใจรับสถานการณ์ได้ทัน

นอกจากนี้รัฐควรปลูกฝังหลักทางพระพุทธศาสนาให้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ รวมทั้งการให้ความสำคัญกับวัดในฐานะต้นแบบและแหล่งเรียนรู้ที่ดีให้กับชุมชนเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้เรื่องนิเวศวิทยาวัฒนธรรม ซึ่งแสดงถึงความสำคัญของเยาวชนซึ่งจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคตจึงจำเป็นต้องปลูกฝังให้มีจิตสำนึกให้มีความประพฤติดีงามเพื่อระบบนิเวศระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมให้ดีและยั่งยืนได้ต่อไป สอดคล้องกับแนวคิดของ พระธรรมปิฎก (๒๕๓๙) ที่ได้ให้แนวคิดไว้ว่า ทุกวันนี้การรับรู้ในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมขาดหายไป ผู้คนในสังคมปัจจุบันที่เป็นคนรุ่นใหม่มีชีวิตอยู่ในสังคมอุตสาหกรรมอาจไม่รู้จักและไม่เข้าใจในรากเหง้าของแผ่นดินและผู้คน เพราะมองแต่สภาพแวดล้อมใกล้ตัวในปัจจุบันและอนาคต สภาพแวดล้อมทางภูมิวัฒนธรรมแทบทุกแห่งทุกภูมิภาคได้รับผลกระทบกระเทือนจากการปรับเปลี่ยนภูมิประเทศที่เป็นสังคมเกษตรมาเป็นอุตสาหกรรมอย่างยิ่ง รวมทั้งผู้คนท้องถิ่นก็เคลื่อนย้ายออกไปอยู่ตามที่ต่างๆ จนแทบไม่อาจให้ข้อมูลถึงความเป็นมาในอดีตได้ และการพัฒนาเศรษฐกิจการเมือง และนิเวศวัฒนธรรมซึ่งมองอดีตอย่างหยุดนิ่ง และเน้นแต่เรื่องปัจจุบัน อาจไม่ใช่คำตอบที่หยุดยั้งการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่ล่มสลายของสังคมท้องถิ่นได้ หากขาดเสียซึ่งมิติในการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมและอำนาจศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ซึ่งเคยประทับประคองสังคมมนุษย์มาทุกยุคทุกสมัย

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย ในครั้งนี้ทำให้ผู้วิจัยเข้าใจถึงรูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย รับรู้แนวทางพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลย และตระหนักถึงหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัด ที่มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน ซึ่งได้สรุปผลและอภิปรายผลการวิจัยไปแล้วนั้น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งนี้ดังนี้

๑. ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้ในเชิงปฏิบัติ

ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงาน / องค์กร / ในระดับจังหวัด เช่น องค์กรบริหารส่วนจังหวัด องค์กรบริหารส่วนตำบล เทศบาล โรงเรียน วัด องค์กรภาคเอกชนและองค์กรภาคประชาชน ในชุมชน บูรณาการการจัดการอย่างมีส่วนร่วมและเป็นเครือข่ายให้สัมพันธ์กันโดยมีข้อเสนอแนะดังนี้

การเน้นรูปแบบการจัดการโดยนำหลักการทางพระพุทธศาสนามาเป็นปรับเป็นหลักในการดำเนินชีวิตให้สมบูรณ์แบบที่สะท้อนในแง่มุมต่างๆ ของประสบการณ์ ค้นหาหลักคำสอนเพื่อทำความเข้าใจและอนุรักษ์ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัด

๑.๒ การสนับสนุนให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ วัฒนธรรมประเพณี การให้ความรู้โดยการจัดสถานที่ฝึกอบรมพัฒนา เพื่อปลูกจิตสำนึกในการรักบ้านเกิดและรักธรรมชาติ โดยใช้หลักพระพุทธศาสนาเป็นกรอบในการปลูกจิตสำนึก

๑.๓ การให้ความร่วมมือประสานกันระหว่างส่วนราชการ วัด และชุมชน เพื่อเป็นกำลังในการพัฒนาหมู่บ้าน ชุมชน และวัดไปพร้อมๆ กัน

๑.๔ การจัดประชุมปรึกษาหารือกันระหว่างส่วนราชการวัด และชุมชน เพื่อและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ก่อให้เกิดความสามัคคีและการมีส่วนร่วมอย่างเป็นรูปธรรม

๑.๕ การจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ประเพณี และการรณรงค์ต่างๆ ด้วยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน เพื่อให้ครอบคลุมการพัฒนาในทุกด้านและทุกมิติ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จิตใจ วัฒนธรรม ฯลฯ โดยมีคนเป็นศูนย์กลางหรือ เป้าหมายของการพัฒนา เพื่อให้คนอยู่ดี กินดีและมีความสุข ทั้งคนในรุ่นนี้และรุ่นต่อไป

๒. ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้ในเชิงนโยบาย

๒.๑ รัฐควรประกาศนโยบายให้ชัดเจนและให้ชาวบ้านได้มีส่วนในการตัดสินใจ จัดให้มีการพบปะในส่วนที่เกี่ยวข้อง ทั้งชาวบ้านและเจ้าหน้าที่ ให้ความรู้และข้อปฏิบัติกับประชาชนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อตอบสนองต้องการของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

๒.๒ รัฐควรเพิ่มบทบาทในการทำงานให้ประชาชนเห็นว่าตั้งใจทำงานเพื่อประชาชนและชี้แนวทางหรือมีมาตรการในการช่วยเหลือชาวบ้านอย่างเป็นระบบ มีการบริหารจัดการส่งเจ้าหน้าที่ที่มีความชำนาญพื้นที่และมีใจในการที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับประชาชนเพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างมีระบบและแบบแผนที่ดี เช่น การให้ความรู้กับประชาชนเพื่อการรักษาป่า การประชาสัมพันธ์ให้กับประชาชนได้รู้ว่าป่าไม้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างไร ดังนั้นภาครัฐจึงควรเร่งปรับปรุงวิธีการจัดการเหล่านี้ให้ตอบสนองความต้องการของชุมชนให้มากขึ้นเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างยั่งยืนต่อไป

๒.๓ รัฐควรส่งเสริมกิจกรรมของชุมชนและช่วยประชาสัมพันธ์ สินค้าของชุมชน จัดให้มีการส่งเสริมสินค้าชุมชน สร้างวิสัยทัศน์ผู้นำให้เกิดขึ้นในชุมชน เน้นการพัฒนาที่กระจายประโยชน์ของความก้าวหน้าเศรษฐกิจได้อย่างทั่วถึง ตลอดจนการพัฒนาที่ปกป้องสิ่งแวดล้อมในชุมชนและจังหวัด เพื่อให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นอย่างแท้จริง

๒.๔ รัฐควรมีนโยบายสนับสนุนให้มีการเรียนรู้ในห้องเรียนกับเยาวชน และปลูกฝังหลักทางพระพุทธศาสนาให้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ ควรเริ่มจากภาครัฐโดยตรงมีแบบแผนชัดเจนและต่อเนื่อง เป็นตัวอย่างนำชาวบ้านและให้ภาคการศึกษาเป็นกำลังหลักในการอนุรักษ์ระบบนิเวศ รวมถึงการนำวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนมาเป็นส่วนประสานกับคนในชุมชนให้มีใจรักในการปลูกป่าและรักษาป่า เพื่อเป็นมรดกให้ลูกหลานรักษาต่อไป

๒.๕ รัฐควรเน้นนโยบายด้านคุณธรรมจริยธรรมในการปลูกฝังจิตสำนึกกับเยาวชนเรื่องวัฒนธรรมจากพ่อแม่ เน้นอบรมผู้ปกครองที่ต้องเป็นผู้นำพาลูกหลานทำความดี ปลูกฝังวัฒนธรรมประเพณีถิ่นให้ลูกหลาน เน้นการให้ความสำคัญกับเยาวชนอย่างจริงจัง และเปิดโอกาสให้เยาวชนมีเวทีแสดงความสามารถ และแสดงความคิดเห็น เพื่อที่จะได้พัฒนาชุมชนไปพร้อมกัน

๓. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๓.๑ ควรมีการศึกษาเรื่องเดียวกันในมิติอื่น เช่น ศึกษาผลกระทบจากระบบ นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรม ฯลฯ

๓.๒ ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลยและจังหวัดอื่นๆ หรือภูมิภาคอื่นๆ ในประเทศไทย

๓.๓ ควรมีการศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

๓.๔ ควรมีการศึกษาเชิงนโยบายของรัฐในด้านการส่งเสริมบทบาทและภาวะผู้นำของผู้นำจากภาครัฐ ชุมชน และวัด ชุมชน เพื่อวิเคราะห์และประเมินผลการนำนโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมไปใช้ในเชิงปฏิบัติ

๓.๕ ควรมีการศึกษาวิเคราะห์หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดที่มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

งามพิศ สัตย์สงวน. **หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม**. (พิมพ์ครั้งที่ ๓). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา. ๒๕๕๑.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. **วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันพัฒนาชนบท มูลนิธิหมู่บ้าน. ๒๕๓๗.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี. (พิมพ์ครั้งที่ ๙). กรุงเทพมหานคร : มติชน. ๒๕๕๐.

นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร. การพัฒนาองค์กรชุมชน. คณะเกษตรศาสตร์มหาวิทยาลัย อุดรราชธานี. ๒๕๔๗.

สำนักนายกรัฐมนตรี. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๑. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ:สำนักนายกรัฐมนตรี. ๒๕๖๐.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพมหานคร :สำนักพิมพ์ มูลนิธิโกลดคี้มทอง. ๒๕๓๙.

มนัส สุวรรณ. นิเวศวิทยากับการพัฒนาเศรษฐกิจ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์. ๒๕๔๑.

วิชัย วงษ์ใหญ่. การพัฒนาหลักสูตรระดับอุดมศึกษา. กรุงเทพมหานคร : อาร์ แอนด์ ปริ้นท์, ๒๕๕๔.

ศรีศักร วัลลิโภดม. “การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ท่ามกลางกระแส การเปลี่ยนแปลง” ในรายการสัมมนาทางวิชาการเรื่องการพัฒนาการทางวัฒนธรรม : กรณีทักษิณ. กรุงเทพมหานคร: สำนักวัฒนธรรมแห่งชาติ. ๒๕๕๘.

ประชาไท. ผีกับพุทธ : ศาสนา และความเชื่อในสังคมชายขอบลุ่มน้ำหมัน.

<www.prachatai.com/journal>. ๔ เมษายน ๒๕๖๐.

ประเวศ อินทองปาน.เอกสารประกอบการสอนภาควิชาปรัชญาและศาสนา. กรุงเทพมหานคร: คณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน. ๒๕๕๙.

ป.อ.ปยุตโต. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

<www.nesdb.go.th/ewt_w3c/ewt_news.php?nid>. ๔ เมษายน ๒๕๖๐.

สำนักส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจังหวัดเลย.

<<http://loeilocal.go.th/public/history/data/index/menu>> ๑๕ มกราคม ๒๕๖๐.

มูลนิธิชัยพัฒนา. หลักการพัฒนอย่งยั่งยืน.

<www.chaipat.or.th/concept-and-theory-development>. ๓๐ เมษายน ๒๕๖๐.

ภาคผนวก ข

ภาพกิจกรรมสัมมนาและการสนทนากลุ่ม

กิจกรรมสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

กิจกรรมสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

กิจกรรมสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

กิจกรรมสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย

กิจกรรมชาวไทดำ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

กิจกรรมการแสดงวิถีชีวิตชาวไทดำ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

ภาคผนวก ค

แบบคัดแยกประเด็นสัมภาษณ์ / หนังสือเชิญ ต่างๆ

ตัวอย่างแบบคัดแยกประเด็นสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ปฏิบัติการ
เรื่อง “นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย”

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ – นามสกุล / ฉายา (ผู้ให้สัมภาษณ์)

เพศ..... อายุ ปี ตำแหน่ง

เบอร์โทรศัพท์.....

หน่วยงาน / ที่อยู่

.....

วัน เดือน ปี ที่สัมภาษณ์ / /

สถานที่สัมภาษณ์

เวลาที่สัมภาษณ์ ตั้งแต่..... น. ถึงเวลา

ตอนที่ ๒ การคัดแยกประเด็นจากบทสัมภาษณ์

๑) ความเป็นมาของการดำเนินกิจกรรมแต่ละกิจกรรม นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย

.....

๒) ปัจจัยและวิธีการ รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย

.....

๓) ปัจจัยและวิธีการ พัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของ
จังหวัดเลย

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๔) ความสำคัญหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๕) ทักษะของผู้ให้สัมภาษณ์แนวทางดำเนินการเพิ่มเติม นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและ
การจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย

.....

.....

.....

.....

.....

.....

พระมหาประพนธ์ สิริปัญญา,ดร. และคณะวิจัย
ทีมงานวิจัย วิทยาลัยสงฆ์เลย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่ ศธ ๖๑๓๓/ว.....

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์เลย เลขที่ ๑๑๙ หมู่ ๕
ต.ศรีสองรัก อ.เมือง
จ.เลย ๔๒๑๐๐ โทร. ๐๔๒-๘๐๑๒๐๓

๒ เมษายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลงานวิจัย
เจริญพร

สิ่งที่ส่งมาด้วย โครงการงานวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วยวิทยาลัยสงฆ์เลย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนอุดหนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการจัดทำงานวิจัยเรื่อง “นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย” ซึ่งต้องดำเนินเก็บข้อมูลเพื่อวิเคราะห์รายงานการวิจัย ในช่วงเดือน เมษายน – มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๐ เพื่อรวบรวมข้อมูลสรุปผลการวิจัยตามกรอบระยะเวลาของงานวิจัยที่กำหนดไว้

วิทยาลัยสงฆ์เลย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลงานวิจัย และข้อมูลที่เกี่ยวข้อง พร้อมขอเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในงานวิจัย โดยมอบหมายให้ พระมหาประพันธ์ สิริปัญญา,ดร. หัวหน้าโครงการ และทีมงานลงพื้นที่ในช่วงเดือนดังกล่าว เป็นผู้รับผิดชอบในการประสานงานด้านการวิจัย หมายเลขโทรศัพท์ ๐๘๘-๕๖๔๑๕๑๓ รายละเอียดตามที่ส่งมาด้วย

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาและขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระสิริรัตนเมธี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย

แบบสรุปโครงการวิจัย

สัญญาเลขที่ สัญญาเลขที่ ว.๑๓๔ / ๒๕๖๐

เรื่อง: นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย

หัวหน้าโครงการ พระมหาประพันธ์ สิริปัญญา,ดร.

สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

โทรศัพท์ ๐๘๕-๗๔๐๙๖๘๑

ความเป็นมาและความสำคัญ

ความเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในปัจจุบัน เป็นผลมาจากการพัฒนาสมัยใหม่ นอกจากจะก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าแก่มนุษยชาติอย่างไม่เคยมีมาก่อนแล้ว ส่วนหนึ่งยังก่อให้เกิดผลกระทบต่อมนุษย์และธรรมชาติอย่างไม่เคยมีมาก่อนเช่นกัน สภาพเช่นนี้ได้กลายเป็นที่มาของวิกฤตการณ์ของโลก ทำให้โลกต้องประสบกับ “ความยั่งยืน” จนต้องพยายามแสวงหา “ความยั่งยืน” ในปัจจุบัน การแสวงหาแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) จึงเป็นแนวคิดสำคัญอย่างหนึ่งที่ถูกนำเสนอเพื่อที่จะเยียวยารักษาวิกฤตการณ์ของโลก อย่างไรก็ตาม แนวความคิดเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนนี้ก็มีผู้นำเสนอในมิติต่างๆ ที่แตกต่างกันออกไป พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นแหล่งที่มาของแนวทางในการพัฒนามนุษย์และสังคมที่สำคัญอย่างหนึ่ง จึงน่าจะเป็นอีกมิติหนึ่งที่จะช่วยก่อให้เกิดกระบวนการทัศนใหม่ในการแสวงหาความยั่งยืนได้ เพราะพระพุทธศาสนาไม่เพียงแต่จะให้ความสำคัญกับมนุษย์ในฐานะองค์ประกอบของความยั่งยืนเท่านั้น หากแต่ให้ความสำคัญกับองค์ประกอบอื่นๆ คือ มนุษย์ ธรรมชาติ และสังคมอย่างเชื่อมโยงประสานกันเป็นระบบ

พระพุทธศาสนามีปรัชญา และคำสอนที่เน้นความตระหนัก และมีความเมตตาต่อชีวิตทั้งหมด แต่ที่ผ่านมามีชีวิตสัตว์ พืชพรรณ ทรัพยากรทางธรรมชาติ เป็นต้น ถูกทำลายลงอย่างรวดเร็ว อันเป็นผลมาจากความโง่เขลา ความโลภ และการขาดความเคารพต่อโลก วิกฤติการณ์ทางสิ่งแวดล้อมที่เราเผชิญอยู่ทุกวันนี้ ต้องการความช่วยเหลือที่เร่งด่วน แต่การมุ่งเน้นคุณค่าด้านจิตวิญญาณของมนุษย์

การพัฒนาของประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาในด้านใดก็ตาม ผลลัพธ์สุดท้ายในด้านลบ มักจะตกอยู่กับชุมชนท้องถิ่น แต่ด้านบวกซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของรัฐบาล กลับถึงมือชุมชนชนบท ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศค่อนข้างจำกัด เพราะกระบวนการของการพัฒนาเหล่านั้น ให้ ความสำคัญหรือนำหนักกับการเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมน้อยมาก และบางกรณีการมีส่วนร่วมที่เปิดให้ก็มักจะเป็นช่วงปลายของโครงการหรือใกล้จบโครงการแล้ว จนชุมชนไม่อาจจะเตรียมตัว เตรียมใจรับสถานการณ์ได้ทัน เพราะเนื่องมาจากขาดองค์ความรู้ ข้อมูล และทักษะ ที่พร้อมจะรับผล พวงอันเกิดจากการพัฒนาได้ แทนที่การพัฒนาจะเป็นประโยชน์ แต่กลับเป็นผลเสียแก่คนหมู่มากใน ชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นการพัฒนาแบบไม่ยั่งยืน

วัตถุประสงค์โครงการ

๑. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสีงแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยา วัฒนธรรมในจังหวัดเลย
๒. เพื่อพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลย
๓. เพื่อวิเคราะห์หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย

ผลการวิจัย

รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสีงแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรม ปัจจุบัน เยาวชน ขาดความใส่ใจในระบบนิเวศ ให้ความสนใจกับสังคมเมือง วัดพยามปลูกฝังศิลปะท้องถิ่นเช่น ให้ความรู้และฝึกให้น้องเณรที่อยู่ในสำนักเรียนได้เรียนรู้ธรรมชาติรอบตัวเองว่าให้ประโยชน์อะไรกับเรา และเรียนรู้การทำศิลปะผิตาโชนที่เป็นศิลปะของชาวอำเภอด่านซ้าย ส่วนเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติเอง ทางวัด ได้มีโอกาสให้ความรู้ การให้ความเคารพธรรมชาติ โดยทางวัดเองเป็นสถานที่ฝึกอบรมพัฒนา จิต ให้กับสถานศึกษาและส่วนราชการ ก็จะใช้โอกาสนี้เองเสริมความรู้ด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติ ว่า หากมีพื้นที่ป่าก็มีพื้นที่ให้สังคมได้รับประโยชน์สูงสุดเช่น อาหารของชาวบ้านเองและเป็นป่าต้นน้ำ ที่ให้ การหล่อเลี้ยงคนในสังคม และจัดโครงการ อบรมมัคคุเทศก์น้อย เพื่อปลูกจิตสำนึกในการรักบ้านเกิด และรักธรรมชาติ โดยใช้หลักพระพุทธศาสนาเป็นกรอบในการปลูกจิตสำนึกเยาวชน นอกจากนี้ อำเภอด่านซ้าย ถือว่าโชคดีที่มีวัฒนธรรมประเพณี จากบรรพบุรุษ ได้ถ่ายทอด ประเพณีผิตาโชน ไว้ให้ ชาวอำเภอด่านซ้าย และพระธาตุศรีสองรัก ที่เป็นอนุสรณ์ ระหว่าง ราชอาณาจักรลาวและไทย ซึ่ง นำมาเป็นที่เคารพสักการะของชาวไทยและชาวลาว เทศบาล ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องวัฒนธรรม ประเพณี

ส่วนการพัฒนา นโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลย หลักในการพัฒนาอย่างยั่งยืนภาคีรัฐบาลควรให้มีการเรียนรู้ในห้องเรียนกับเยาวชน และปลูกฝังหลักทางพระพุทธศาสนาให้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ ควรเริ่มจากภาคีรัฐบาลโดยตรง มีแบบแผนชัดเจน และต่อเนื่อง การดูแลระบบนิเวศ อย่างยั่งยืน ควรให้ประชาชนได้รับรู้ประโยชน์ในการรักษาระบบนิเวศ และเข้าใจระบบนิเวศคืออะไร หลักง่ายๆ คือปลูกฝังให้ชาวบ้านรักป่า และมีจิตใจที่เคารพป่า โดยการกันเขตพื้นที่ให้ชาวบ้านมีส่วนในการทำมาหากินร่วมกัน จัดให้มีการประชาสัมพันธ์ ให้ชาวบ้านไม่เผาป่า และช่วยกันเป็นหูเป็นตาในการแจ้งข่าวเพื่อปกป้องป่าไม้ และชุมชน วัดได้เสนอแนวทางโดยการปลูกป่าทุกวันพระ ให้ส่วนราชการเป็นตัวอย่างนำชาวบ้านในการเข้าวัดและปลูกป่า ส่งเสริมชุมชนให้ปลูกป่าเป็นป่าชุมชนแห่งการเรียนรู้ และให้ภาคการศึกษาเป็นกำลังหลักในการอนุรักษ์ระบบนิเวศ นำวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนมาเป็นส่วนประสานกับคนในชุมชนให้ มีใจรักในการปลูกป่าและรักษาป่า เพื่อเป็นมรดกให้ลูกหลานรักษาต่อไป ส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ และต้องให้ชาวบ้านได้มีรายได้เพื่อเลี้ยงดูคนในครอบครัวด้วย จะได้เป็นกำลังใจในการร่วมกันรักษาระบบนิเวศร่วมกัน ประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านได้รับรู้ประจำเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติ และภาคีรัฐบาลทำงานร่วมกับชาวบ้านโดยไม่ดูถูกชาวบ้าน การปลูกฝังจิตสำนึกกับเยาวชนเรื่องวัฒนธรรมจากพ่อแม่ ประการสำคัญ คือ ผู้ปกครองต้องเป็นผู้นำพาลูกหลานทำความดี เช่น เรื่องการรักษาความสะอาด รอบบริเวณบ้านเรือน และถนน หน้าหมู่บ้าน หลักวัฒนธรรมถิ่นประจำเมืองเชียงคาน มีหลักที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ด้านที่อยู่อาศัย และการแต่งกาย รวมถึงภาษาถิ่นไทยเลยเอง ชุมชนเมืองเชียงคานได้ขอเข้าไปให้ความรู้เรื่องภาษาถิ่นไทยเลยที่โรงเรียนประจำอำเภอ เพื่อที่ปลูกฝังวัฒนธรรมประเพณีถิ่นให้ลูกหลาน แต่ก็จะมีปัญหา คือ เมื่อเปลี่ยนผู้นำมาบริหารเมืองเชียงคานก็มีนโยบายเปลี่ยนไปด้วยทำให้ไม่ต่อเนื่อง และผู้บริหารเองก็ไม่ใช้ภาษาถิ่น อ้างว่าไม่เป็นภาษาราชการ ทำให้เกิดอุปสรรค ในการปลูกฝังวัฒนธรรมประเพณี ต้องให้ความสำคัญกับเยาวชนอย่างจริงจัง และเปิดโอกาสให้เยาวชนมีเวทีแสดงความสามารถ และแสดงความคิดเห็น เพื่อที่จะได้พัฒนาชุมชนไปพร้อมกัน ชุมชนไทดำ ได้ใช้วิธีแบบดั้งเดิมมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เช่น จะมีแบบแผนการดำเนินชีวิตตามประเพณีอย่างเคร่งครัด เช่น การปลูกข้าวกินเอง การทอผ้าที่เป็นศิลปะของชุมชนไทดำ และส่งเสริมให้เยาวชน มามีส่วนร่วมที่พิพิธภัณฑ์ ไทดำ เพื่อให้เยาวชนเห็นความสำคัญของอัตลักษณ์ของชนเผ่าไทดำและสามารถทำรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ให้ความสำคัญกับ พิพิธภัณฑ์ไทดำ เพื่อให้เยาวชนจะได้มีส่วนร่วมและถูกปลูกฝังไปในตัว จัดการแสดงที่เป็นศิลปวัฒนธรรมของชาวไทดำ ให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการแสดง จะได้รู้สึกมีความภูมิใจ และไม่รู้สึกอายเพื่อนๆ ที่เป็นชาวไทดำ

วัดในพื้นที่อำเภอวังสะพุงได้จัดโครงการ “วัดต้นแบบที่ดี และเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ดีให้ กับชาวบ้านและเยาวชน” เช่น เป็นศูนย์กลางให้ชาวบ้านมาใช้สถานที่ และอำนวยความสะดวกให้กับชุมชน โดยจัดกิจกรรม ให้เยาวชนเรียนรู้เรื่องการบริหารจัดการระบบนิเวศวิทยาจากผู้ที่มีความรู้อย่าง ถูกวิธี คณะกรรมการชุมชน มีการประชุมเป็นประจำทุกเดือน โดยให้กรรมการหมู่บ้านแสดงความคิดเห็น และเสนอแนวทางการดูแลชุมชน ได้สรุป เรื่องจัดกรรมการดูแล หมู่บ้าน เช่น ทำความสะอาดรอบหมู่บ้าน มีกิจกรรม เก็บขยะ ตัดหญ้า เป็นหูเป็นตาให้กับชุมชน เมื่อมีบุคคลแปลกหน้าเข้ามาในชุมชน คณะกรรมการชุมชน ได้ส่งเสริมด้านการให้ความรู้กับสมาชิกในหมู่บ้าน โดยการต่อยอดในด้าน การทำอาหารประจำถิ่น เช่น น้ำพริก และแปรรูป ผลไม้ตามฤดูกาล โดยให้นำลูกหลานมาเรียนรู้ ไปด้วยเพื่อที่จะได้เป็นอาชีพเสริมให้ลูกหลาน ในส่วนกรรมบ้านหมู่บ้าน ได้ตั้งกองทุนต้นไม้ ให้ชาวบ้าน โดยการมีแปลงเพาะชำไม้ผลของชุมชนเพื่อให้เป็นกองทุนสำหรับหมู่บ้าน และพื้นที่หมู่บ้านมีชัย มีคนชราอยู่มากเนื่องมาจากคนในหมู่บ้านมีอาชีพขายสลากกินแบ่งรัฐบาลเป็นส่วนใหญ่ ได้มีแนวทางในการให้ชุมชนช่วยเหลือกันโดยริ้นพื้นประเพณีลงแขก คือช่วยกันลงแรง เช่น ทำนา ทำไร่ และ ดูแลบ้านเรือนให้กัน ที่สำคัญในชุมชนจะส่งเสริมให้ปลูกพืชผักสวนครัว เพื่อแบ่งปันกันในชุมชน

หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย วัดในพื้นที่จังหวัดเลย เป็น ต้นแบบที่ดี และเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ดีให้ กับชาวบ้านและเยาวชน เช่น เป็นศูนย์กลางให้ชาวบ้านมาใช้ สถานที่ และอำนวยความสะดวกให้กับชุมชน โดยจัดกิจกรรม ให้เยาวชนเรียนรู้เรื่องการบริหารจัดการ ระบบนิเวศวิทยาจากผู้ที่มีความรู้อย่างถูกวิธี นอกจากนี้คณะกรรมการชุมชน มีการประชุมเป็นประจำ ทุกเดือน โดยให้กรรมการหมู่บ้านแสดงความคิดเห็นและเสนอแนวทางการดูแลชุมชน ได้สรุป เรื่องจัด กรรมการดูแล หมู่บ้าน เช่น ทำความสะอาด รอบหมู่บ้าน มีกิจกรรม เก็บขยะ ตัดหญ้า เป็นหูเป็นตา ให้กับชุมชน เมื่อมีบุคคลแปลกหน้าเข้ามาในชุมชน รวมถึงการที่คณะกรรมการชุมชน ได้ส่งเสริมด้าน การให้ความรู้กับสมาชิกในหมู่บ้าน โดยการต่อยอดในด้านการทำอาหารประจำถิ่น เช่น น้ำพริก และ แปรรูป ผลไม้ตามฤดูกาล โดยให้นำลูกหลานมาเรียนรู้ ไปด้วยเพื่อที่จะได้เป็นอาชีพเสริมให้ลูกหลาน ตลอดจนการที่กรรมบ้านหมู่บ้าน ได้ตั้งกองทุนต้นไม้ ให้ชาวบ้านโดยการมีแปลงเพาะชำไม้ผลของ ชุมชนเพื่อให้เป็นกองทุนสำหรับหมู่บ้าน และหมู่บ้านมีชัย มีคนชราอยู่มากเนื่องมาจากคนในหมู่บ้านมี อาชีพขายสลากกินแบ่งรัฐบาลเป็นส่วนใหญ่ ได้มีแนวทางในการให้ชุมชนช่วยเหลือกันโดยริ้นพื้น ประเพณีลงแขก คือ ช่วยกันลงแรง เช่น ทำนา ทำไร่ และ ดูแลบ้านเรือนให้กัน ที่สำคัญในชุมชนจะ ส่งเสริมให้ปลูกพืชผักสวนครัว เพื่อแบ่งปันกันในชุมชน

สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

พระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ป่าไม้ สัตว์ป่า น้ำ เป็นต้น มีหลักคำสอนที่สำคัญในพุทธศาสนามากมาย แยกเป็นรายประเด็นดังนี้

๑) รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย พระสงฆ์ในเขตพื้นที่จังหวัดเลยได้นำวิถีทางศาสนาโดยอาศัยหลักธรรมคำสอนเรื่อง ความรู้จักบุญคุณกตัญญูกตเวที และการเสียสละเพื่อส่วนรวมโดยรู้จักประมาณในการบริโภค เป็นต้น มาเป็นหลักพัฒนาจิตใจให้เกิดความสำนึกในความรักในธรรมชาติเช่น การสร้างอุทยานเป็นที่พักเพื่อแสดงธรรมของพระพุทธเจ้า และสาวกทั้งหลาย นอกจากนั้น อุทยานก็ดี ราชอุทยานก็ดี ส่วนป่าของบุคคลต่างๆ ที่มีปรากฏในพระไตรปิฎกว่าได้กลายเป็นอารามบ้าง วิหารบ้าง มหาวิหารบ้าง ก็ด้วยจิตสำนึกเรื่องบุญบาปหรือคุณธรรมของท่านผู้เป็นเจ้าของอุทยานเหล่านั้นได้กระทำเป็นตัวอย่าง และได้กลายเป็นธรรมเนียมการสร้างวัดป่าในพระพุทธศาสนามาตราบเท่าทุกวันนี้

๒) แนวทางพัฒนานโยบาย และกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลย บทบาทพระสงฆ์ในเขตพื้นที่จังหวัดเลยบูรณาการหลักคำสอนพระพุทธศาสนา และพิธีกรรมเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เสริมสร้างกระบวนการเปลี่ยนแปลงการมองโลกของประชาชนในชุมชน โดยตระหนักว่ามนุษย์เป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติในระบบนิเวศ ปลูกฝังจริยธรรมให้กับเยาวชนไม่ควรไปรุกราน และทำร้ายธรรมชาติ ควรอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างกลมกลืน เพราะสรรพสิ่งมีคุณค่าในตัวเอง และผูกพันเป็นข่ายใยหนึ่งเดียว นั่นคือ เน้นให้มีประสบการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลันทันที ซึ่งเป็นการรู้แจ้งต่อสัจธรรมความจริงแท้ของสรรพสิ่ง รวมทั้งการบูรณาการทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ และหลักนิเวศวิทยา ตระหนักถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศ โดยปรับแนวคิด และการกระทำที่ถูกต้องต่อธรรมชาติ งดเว้นการทำลายสิ่งมีชีวิตอื่นๆ และตัดวงจจากธรรมชาติ พัฒนาจิตใจที่พร้อมด้วยปัญญา และประสานผลประโยชน์ทุกสิ่งด้วยกันทั้งปัจเจก สังคม และระบบนิเวศ อันจะนำมาซึ่งระบบเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิด สิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนอย่างยั่งยืนที่จะก้าวไปได้ไกล และสังคมด้วยการสร้างเสริมความรู้จากภูมิปัญญา ผนวกกับหลักคำสอนพระพุทธศาสนา เพื่อให้เป็นแนวทางที่เอื้อต่อการพัฒนาที่คำนึงการอยู่ดีกินดีของชุมชนควบคู่กับการดำรงอยู่ของสภาพแวดล้อมที่สมดุล เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนการพัฒนานำมาสู่ความสมบูรณ์แบบผลจากแนวทางปฏิบัติที่ประชาชนที่นำภูมิปัญญาผนวกเข้ากับแนวทางการพัฒนาตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งเน้นการพัฒนาคนเป็นหลักจากภูมิปัญญาอันละเอียดลึกซึ้งของพระพุทธองค์ ถือเป็น คุณูปการแก่ชาวโลกในปัจจุบัน และอนาคตด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นระบบที่เอื้อต่อความยั่งยืนทางสภาพแวดล้อม

๓) ผลวิเคราะห์หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย ดังนี้

(๑) จังหวัดเลย เป็นพื้นที่ที่มีความโดดเด่นและทรงคุณค่าทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

(๒) จังหวัดเลย เป็นพื้นที่ที่มีความล้ำค่าทางประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม

(๓) จังหวัดเลย เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมแห่งใหม่

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

- สามารถนำกระบวนการศึกษาวิจัยไปใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชาอื่นๆ ทั้งในระดับปริญญาตรี และระดับปริญญาโท ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- สามารถนำผลการศึกษาวิจัยวิเคราะห์ร่วมกับนักวิชาสถาบันอื่นเพื่อสร้างเครือข่ายและต่อยอดการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

๒. กิจกรรมด้านการปลูกฝังเยาวชนการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

- สามารถนำกิจกรรมพัฒนาต่อยอดกิจกรรมปลูกป่าเพื่อเป็นแหล่งอาหารหลักของชุมชน พร้อมเป็นการเรียนรู้นอกห้องเรียนของเยาวชน เพื่อได้สัมผัสกับแหล่งเรียนรู้จากธรรมชาติ และได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้จากปราชญ์ชาวบ้าน เป็นการเสริมสร้างความรักถิ่นเกิด ส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งเกิดความสามัคคีในชุมชน ลดปัญหายาเสพติด เพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว

- สามารถพัฒนากิจกรรม ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชน

๓. กิจกรรมด้านวิชาการ

- สามารถจัดสัมมนาวิชาการโดยการนำเนื้อหารที่ได้จากการศึกษาวิจัยเพื่อเผยแพร่ กับกิจกรรมจากการศึกษาวิจัยที่สะท้อนภูมิปัญญาจากปราชญ์ชาวบ้าน และการบูรณาการ จากทุกภาคส่วนโดยมีวัดที่อยู่ในชุมชนเป็นหลัก ร่วมกับชุมชน และภาครัฐ ขับเคลื่อน ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง

ภาคผนวก จ

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์

แบบ สท.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๖๒

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย

นมัสการ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า นายประจวบ ศิลธรรม ตำแหน่ง นายกองค้การบริหารส่วนตำบลศรีสองรัก
ชื่อ หน่วยงาน องค์การบริหารส่วนตำบลศรีสองรัก อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย
ที่อยู่ ๒๙๔ ม.๑ ต.ศรีสองรัก อ.เมือง จ.เลย ๔๒๑๐๐
โทรศัพท์ ๐๔๒-๘๓๕๔๙๙ โทรสาร ๐๔๒-๘๓๕๔๙๙
ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง "นิเวศวิทยาวัฒนธรรม
แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย"
ซึ่งเป็นผลงานวิจัย พระมหาประพันธ์ สิริปญโญ,ดร.

โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- การใช้ประโยชน์ในเชิงสาธารณะ พัฒนารูปแบบและกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนเชิง

อนุรักษ์

- การใช้ประโยชน์เงินโยบายนโยบายหรือระดับประเทศ แผนพัฒนาชุมชนเชิงอนุรักษ์ของวัดและชุมชน
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่นำไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ วันที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๖๐ จนถึง ๒๘ มิถุนายน ๒๕๖๑ ซึ่งการนำ
ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

ได้พัฒนารูปแบบและกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดและชุมชนในตำบลศรีสองรักตามหลักนิเวศวิทยา
วัฒนธรรม รวมถึงการจัดระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของวัดและชุมชน และการบูรณาการหลัก
นิเวศวิทยาวัฒนธรรมในการพัฒนาชุมชนเชิงอนุรักษ์ของวัดและชุมชนร่วมกัน

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(นายประจวบ ศิลธรรม)

ตำแหน่ง นายกองค้การบริหารส่วนตำบลศรีสองรัก

หมายเหตุ ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

หัวหน้าโครงการ

ชื่อ-นามสกุล พระมหาประพนธ์ สิริปัญญา,ดร.

PHRAMAHA PRAPHAN SIRIPANYO, Ph.D.

ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ประจำ, สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์เลย

หน่วยงานที่สังกัด

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย เลขที่ ๑๑๙ หมู่ ๕
ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมือง จังหวัดเลย ๔๒๑๐๐ โทร. ๐๘๕-๗๔๐๙๖๘๑

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๓๔ ปริญญาตรี พธ.บ. (สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์) คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๓๘ ปริญญาโท สส.ม. (การบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม)
คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พ.ศ. ๒๕๕๗ ปริญญาเอก พธ.ด. (รัฐประศาสนศาสตร์) คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ร่วมโครงการวิจัย**ชื่อ-นามสกุล** ดร.จिरกิตต์ภณ พิริยสุวัฒน์

JIRAKITPON PHIRIYASUVAT

ตำแหน่งปัจจุบัน

ประธานหลักสูตร สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

หน่วยงานที่สังกัด

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย เลขที่ ๑๑๙ หมู่ ๕

ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมือง จังหวัดเลย ๔๒๑๐๐ โทร. ๐๘๕-๔๑๙๓๕๙๕

ประวัติการศึกษา

มัธยมศึกษา ร.ร.อำนวยการศิลป์พระนคร (พ.ศ. ๒๕๒๓)

ปริญญาตรี (ศน.บ) ศาสนศาสตร์บัณฑิต (พุทธศาสนศึกษา)

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (พ.ศ. ๒๕๔๙)

ปริญญาโท (ศน.ม) ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต (พุทธศาสนศึกษา)

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (พ.ศ. ๒๕๕๑)

ปริญญาเอก Ph.D. Buddhist MAGADH University (พ.ศ. ๒๕๕๕)